
Vergaderjaar 2015–2016

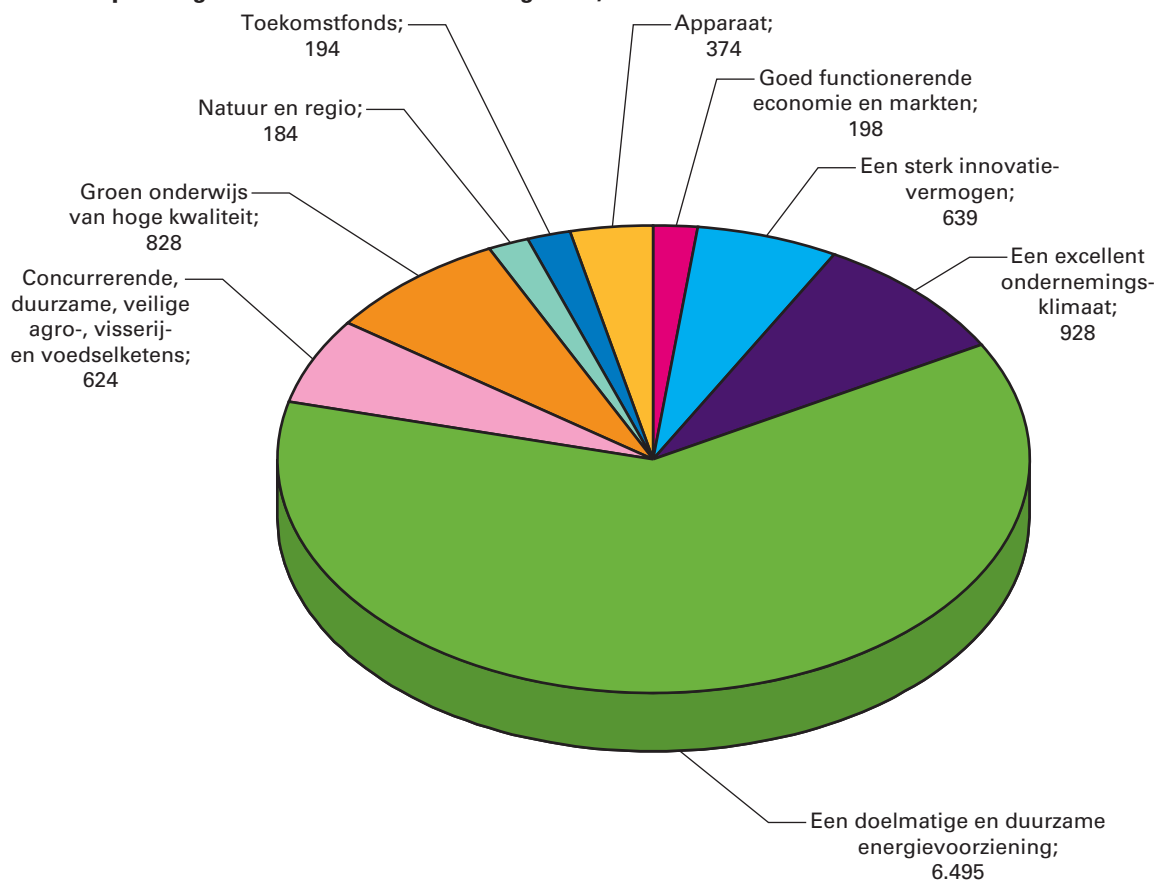
34 475 XIII

**Jaarverslag en slotwet Ministerie van
Economische Zaken en Diergezondheidsfonds
2015**

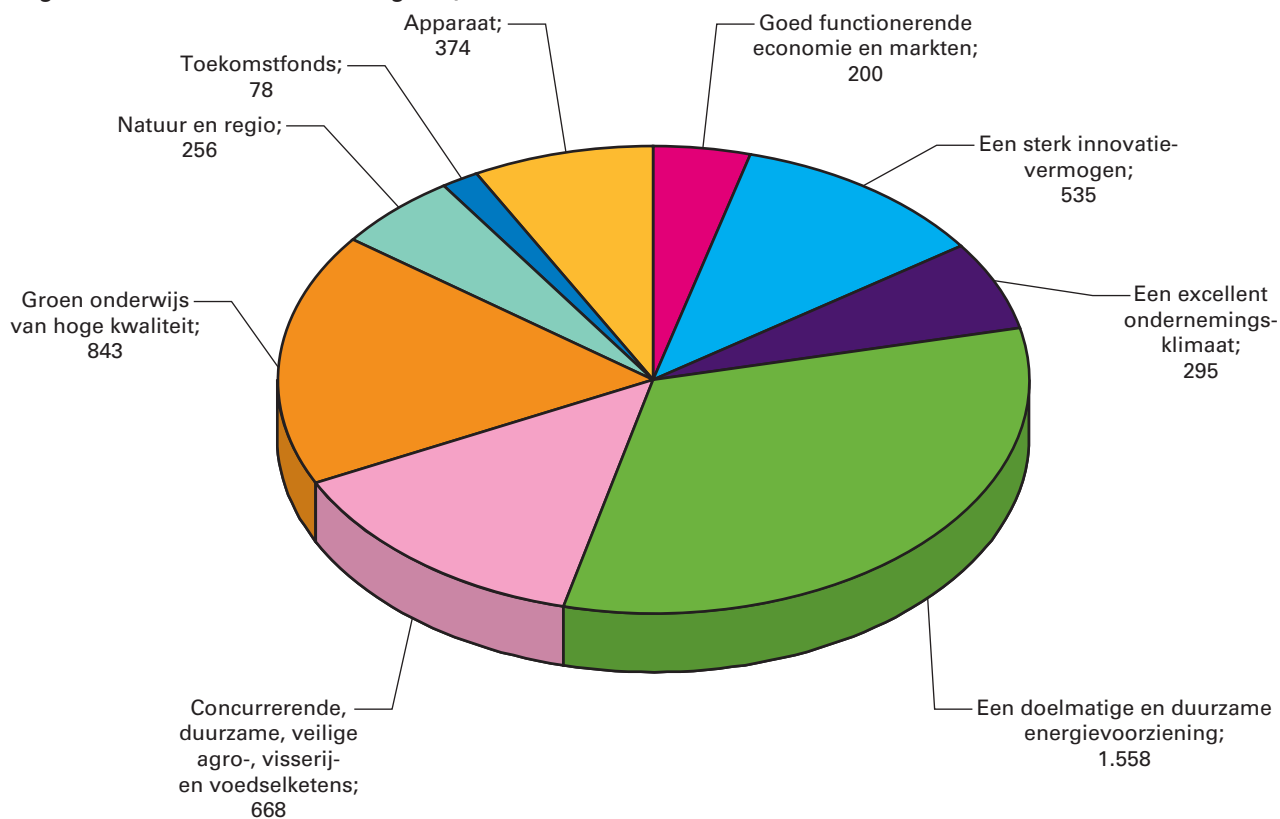
Nr. 1

**JAARVERSLAG VAN HET MINISTERIE VAN ECONOMISCHE
ZAKEN (XIII) EN DIERGEZONDHEIDSFONDS (F)**
Aangeboden 18 mei 2016

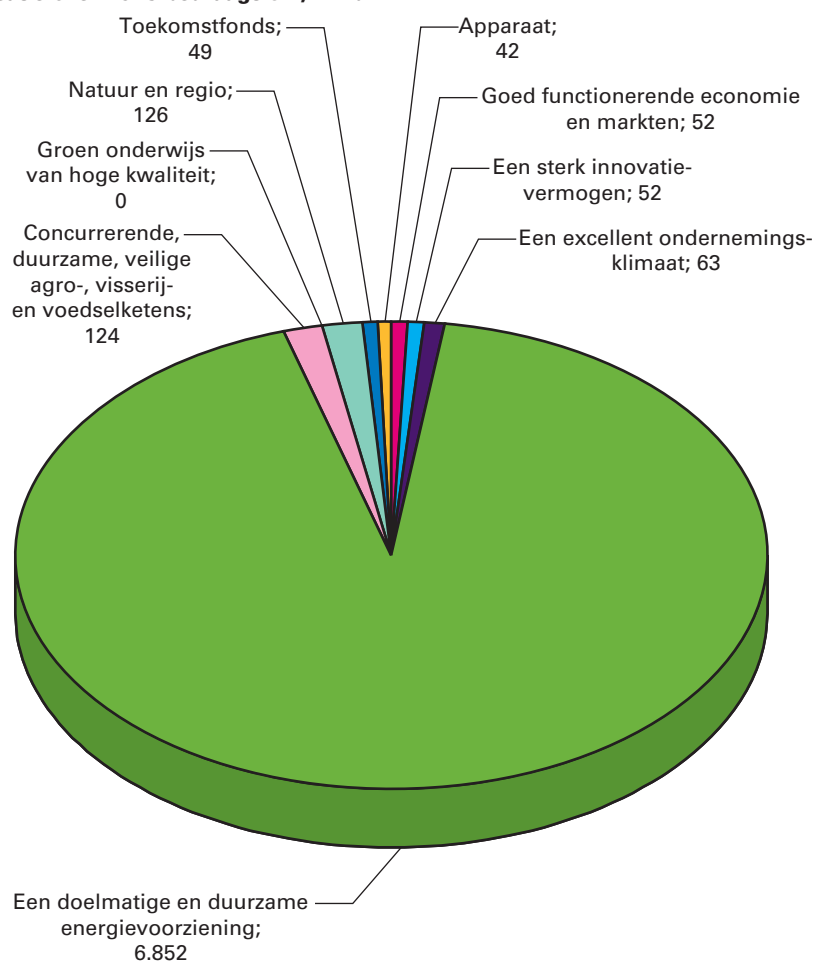
Gerealiseerde verplichtingen van EZ verdeeld over de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (bedragen x € 1 mln). De totale verplichtingenrealisatie over 2015 bedraagt € 10,5 mld.

Gerealiseerde uitgaven van EZ verdeeld over de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (bedragen x € 1 mln). De totale uitgavenrealisatie over 2015 bedraagt € 4,8 mld.

Gerealiseerde ontvangsten van EZ verdeeld over de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (bedragen x € 1 mln). De totale ontvangstenrealisatie over 2015 bedraagt € 7,4 mld.

Inhoudsopgave

A.	ALGEMEEN	6
1.1	AANBIEDING EN DECHARGEVERLENING	6
1.2.	Leeswijzer	9
B.	HET BELEIDSVERSLAG	11
1.3.1	De beleidsprioriteiten	11
	Realisatie beleidsdoorlichtingen periode 2009 – 2015	23
	Overzicht van risicoregelingen	24
1.3.2	De beleidsartikelen	28
11	Goed functionerende economie en markten	28
12	Een sterk innovatievermogen	37
13	Een excellent ondernemingsklimaat	47
14	Een doelmatige en duurzame energievoorziening	58
16	Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	70
17	Groen onderwijs van hoge kwaliteit	84
18	Natuur en regio	90
19	Toekomstfonds	97
1.3.3	De niet-beleidsartikelen	101
40	Apparaat	101
41	Nominaal en Onvoorzien	104
1.3.4	De Bedrijfsvoeringsparagraaf	105
C.	JAARREKENING	109
1.4.1	Departementale verantwoordingsstaat Ministerie van EZ (XIII)	109
1.4.2	Samenvattende verantwoordingsstaat inzake agentschappen	110
1.4.3	Toelichting bij de samenvattende verantwoordingsstaat inzake agentschappen	111
	Agentschap Telecom (AT)	113
	Dienst ICT Uitvoering (DICTU)	120
	Dienst Landelijk Gebied (DLG)	126
	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)	130
	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)	139
1.4.4	Saldibalans EZ per 31 december 2015	147
1.4.5	WNT-verantwoording 2015 – Ministerie van Economische Zaken	158
D.	JAARVERSLAG DIERGEZONDHEIDSFONDS (F)	166
1.5.1	Beleidsverslag Diergezondheidsfonds	166
	Bedrijfsvoeringsparagraaf Diergezondheidsfonds	179
1.5.2	Jaarrekening Diergezondheidsfonds	180
	Verantwoordingsstaat 2015 van het Diergezondheidsfonds	180
	Saldibalans per 31 december 2015	180
E.	BIJLAGEN	182
1.	Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's) en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (RWT's)	182
2.	Bijlage afgerond evaluatie- en overig onderzoek 2015	195
3.	Europese geldstromen	205
4.	Overzicht niet-financiële informatie over inschakeling van externe adviseurs en tijdelijk personeel (bijlage externe inhuur)	214
5.	Lijst van afkortingen	216

A. ALGEMEEN

1.1 AANBIEDING EN DECHARGEVERLENING

AAN de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Hierbij bied ik, mede namens de Staatssecretaris van Economische Zaken, het departementale jaarverslag van het Ministerie van Economische Zaken (XIII) over het jaar 2015 aan, alsmede het jaarverslag met betrekking tot de begroting van het Diergezondheidsfonds (F) over het jaar 2015.

Onder verwijzing naar de artikelen 63 en 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van Economische Zaken decharge te verlenen over het in het jaar 2015 gevoerde financiële beheer.

Ten behoeve van de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening is door de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 82 van de Comptabiliteitswet 2001 een rapport opgesteld. Dit rapport wordt separaat door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Rekenkamer met betrekking tot:

- a. het gevoerde financieel beheer en materieel beheer;
- b. de ten behoeve van dat beheer bijgehouden administraties;
- c. de financiële informatie in het jaarverslag;
- d. de betrokken saldibalansen;
- e. de totstandkoming van de informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering;
- f. de in het jaarverslagen opgenomen informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering.

Bij het besluit tot dechargeverlening dienen verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken te worden betrokken:

- a. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2015;
- b. het voorstel van de slotwetten dat met de onderhavige jaarverslagen samenhangt;
- c. het rapport van de Algemene Rekenkamer met betrekking tot het onderzoek van de centrale administratie van 's Rijks schatkist en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;
- d. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer met betrekking tot de in het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2015 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten van het Rijk over 2015, alsmede met betrekking tot de Saldibalans van het Rijk over 2015 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 83, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001).

Aanbieding en dechargeverlening

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwetten zijn aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister van Economische Zaken,

H.G.J. Kamp

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, tweede lid van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, derde lid van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

1.2. LEESWIJZER

De leeswijzer gaat in op de volgende onderwerpen:

1. Opbouw jaarverslag;
2. Ondergrenzen toelichtingen;
3. Controlenormen financiële en niet-financiële gegevens;
4. Groeiparaagraaf;
5. Motie Schouw.

1. Opbouw jaarverslag

Dit jaarverslag bevat een beleidsverslag, een jaarrekening, het jaarverslag van het Diergezondheidsfonds (DGF) en diverse bijlagen. Deze bevatten informatie over de in 2015 gerealiseerde beleidsresultaten en de budgettaire realisatiegegevens van het Ministerie van Economische Zaken (EZ) en het DGF.

Het onderdeel beleidsprioriteiten van het beleidsverslag betreft de verantwoording over de beleidsagenda uit de EZ-begroting 2015. Het verhaal is, analoog aan de beleidsagenda, opgezet langs de volgende vijf lijnen:

1. Economisch beeld;
2. Veranderende verhoudingen in de wereld;
3. Vernieuwing: technologische ontwikkelingen steeds bepalender;
4. Verduurzaming en versterking van natuurlijk kapitaal;
5. Verbinden: maatschappij en overheid in beweging.

Langs deze lijnen worden de belangrijkste beleidsresultaten van EZ in 2015 beschreven. In het onderdeel beleidsprioriteiten wordt ook ingegaan op het rijksbrede focusonderwerp «Tijd voor uitvoering van de hervormingstrajecten die in het jaar 2015 van start zijn gegaan» (Box 2: Versterken toezicht Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit).

De beleidsartikelen in dit jaarverslag hebben dezelfde opzet als de begroting 2015. Dit betekent dat de beleidsartikelen conform de Rijksbegrotingsvoorschriften van «Verantwoord Begroten» zijn opgesteld. Elk beleidsartikel bevat een paragraaf beleidsconclusies waarin voor de belangrijkste instrumenten een oordeel wordt gegeven over de uitvoering van het beleid in het afgelopen jaar.

De bedrijfsvoeringparagraaf doet verslag van relevante aandachtspunten in de bedrijfsvoering van het Ministerie van EZ en van het DGF.

De jaarrekening bestaat uit de departementale verantwoordingsstaat, de samenvattende verantwoordingsstaat inzake de agentschappen, de jaarverantwoordingen van de agentschappen, de saldibalans en de WNT-verantwoording.

Het jaarverslag van het DGF bestaat uit een beleidsverslag (inclusief een bedrijfsvoeringsparagraaf) en een jaarrekening (verantwoordingsstaat DGF en een saldibalans).

De volgende bijlagen zijn opgenomen: Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's) en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (RWT's), afgerond evaluatie- en overig onderzoek 2015, Europese geldstromen, externe inhuur en een lijst van afkortingen.

2. Ondergrenzen toelichtingen

Voor wat betreft het toelichten van significante verschillen in de uitgaven, ontvangsten en verplichtingen in de realisatie versus de vastgestelde begroting 2015 zijn de ondergrenzen gehanteerd zoals opgenomen in de onderstaande tabel.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € mln	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € mln)	Technische mutaties (ondergrens in € mln)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 en < 1.000	5	10
=> 1.000	10	20

In sommige gevallen, waar politiek relevant, worden ook posten toegelicht beneden deze ondergrenzen.

3. Controlenormen financiële en niet-financiële gegevens

Het jaarverslag bevat zowel financiële als niet-financiële gegevens (kengetallen en indicatoren). Deze gegevens zijn aan verschillende controlenormen onderhevig. De controle van financiële informatie is gebaseerd op normen zoals deze voortvloeien uit de Comptabiliteitswet 2001 en de Rijksbegrotingsvoorschriften 2016 (RBV). De controle van beleidsinformatie en informatie over de bedrijfsvoering is gebaseerd op normen zoals deze voortvloeien uit de RBV. Van een aantal indicatoren zijn de realisatiegegevens over 2015 nog niet bekend. In die gevallen is de meest recente realisatie opgenomen.

4. Groeiparagraaf

In het WGO over het EZ-jaarverslag 2014 heeft de Minister toegezegd om in volgende jaarverslagen, waar mogelijk, meer expliciet en transparant onderscheid te maken tussen beleidsresultaten, -conclusies, en -consequenties. De beleidsconclusies in de beleidsartikelen zijn ten opzichte van het jaarverslag 2014 korter en meer concluderend.

5. Motie Schouw

In juni 2011 is de motie Schouw ingediend en aangenomen. Deze motie zorgt er voor dat de landenspecifieke aanbevelingen van de Raad op grond van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats krijgen in de departementale begrotingen. Voor de beleidsterreinen van EZ zijn voor 2015 geen specifieke aanbevelingen gedaan.

B. HET BELEIDSVERSLAG

1.3.1 DE BELEIDSPRIORITEITEN

Inleiding

Het Ministerie van Economische Zaken zet zich in voor een duurzaam, ondernemend Nederland. Een stevige inzet op een excellent ondernemersklimaat en sterk innovatievermogen zorgt ervoor dat vernieuwende ondernemers en onderzoekers het beste uit zichzelf kunnen halen. Door internationale afspraken en ondersteuning van het bedrijfsleven wordt Nederland gepositioneerd als aantrekkelijke, innovatieve handelspartner. Verder zijn in 2015 concrete stappen gezet om duurzaamheid te bevorderen. Hierdoor wordt onder andere natuur beter beschermd en wordt een volgende stap gezet in de transitie naar een duurzame energievoorziening, die betaalbaar, betrouwbaar en veilig is. Deze stappen heeft het Ministerie van Economische Zaken niet alleen gezet, maar samen met private en publieke partijen, omdat goed beleid gezamenlijk tot stand komt.

1. Groei Nederlandse economie zet door

De Nederlandse economie is in 2015 met 2% gegroeid.¹ Daarmee bereikte de Nederlandse economie voor het eerst na zeven jaar weer de omvang van voor de crisis. De Nederlandse economie groeide in 2015 over de brede linie. De export nam met een groei van 5,3% voor het vijfde jaar op rij toe. Huishoudens profiteerden van het krachtige herstel van de woningmarkt en de gestegen koopkracht. Bedrijven zagen weer volop investeringsmogelijkheden. De lage stand van de euro en de flink gedaalde olieprijs zorgden daarnaast voor een extra steun in de rug. De consumptie van huishoudens en investeringen droegen in het afgelopen jaar meer bij aan de economische groei dan de export, met een toename van respectievelijk 1,5% en 10,3%.

In het afgelopen jaar zorgden verschillende ontwikkelingen echter ook voor tegenwind. De afzwakkende groei van de opkomende economieën, zoals China, zetten een rem op de ontwikkeling van de wereldhandel. Daarnaast heeft het kabinet, in het belang van de veiligheid van de inwoners van Groningen, besloten de gaswinning in Groningen flink te verlagen (zie box 1). Toch heeft de Nederlandse economie met een groei van 2% laten zien dat het sterk genoeg is om deze tegenwind te weerstaan. Zonder het negatieve gaseffect zou de Nederlandse economie met 2,4% zijn gegroeid. Het Ministerie van Economische Zaken heeft in 2015 verder gewerkt aan het versterken van het verdienvermogen van de Nederlandse economie. Het is echter vooral te danken aan de inzet en veerkracht van het bedrijfsleven dat de economische groei in het afgelopen jaar verder heeft doorgezet.

Box 1: Gaswinning Groningen

Bij de besluiten over de gaswinning zijn voor het kabinet twee zaken leidend: de veiligheid van de inwoners van Groningen en het belang van leveringszekerheid voor huishoudens en bedrijven die afhankelijk zijn van het gas uit Groningen. De gaswinning uit Groningen is daarom verminderd: van 53,9 mld m³ in kalenderjaar 2013 naar maximaal 30 mld m³ in kalenderjaar 2015, aangevuld met de eenmalige beschikbaarheid van 3 mld m³ uit de gasopslag Norg. Dit

¹ CBS statline ([bron](#))

productieplafond is op 18 november 2015 door de Raad van State vernietigd. In de uitspraak is een voorlopige voorziening getroffen op een niveau van 27 mld m³ voor het gasjaar 2015/2016. In december 2015 besloot het kabinet deze voorlopige voorziening in stand te laten. Voor 1 oktober 2016 zal het kabinet op basis van een nieuw winningsplan van NAM een nieuw besluit nemen.

Sinds het begin van 2015 wordt door twaalf Groninger gemeentes in het aardbevingsgebied, de provincie Groningen en de Rijksoverheid gewerkt aan het versterken van woningen om de veiligheid en leefbaarheid te verbeteren, onder leiding van Nationaal Coördinator Groningen Hans Alders. Op 18 december 2015 heeft het kabinet ingestemd met het «Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen» van de CNG.²

Daarnaast is een wetsvoorstel ingediend ter aanpassing van de Mijnbouwwet om het veiligheidsbelang steviger te verankeren en meer invloed te krijgen op waar en onder welke omstandigheden mijnbouwactiviteiten zijn toegestaan. Hierbij wordt het burgerperspectief beter geregeld en krijgen andere overheden een adviesrecht. Ook wordt de onafhankelijke positie van Staatstoezicht op de Mijnen versterkt.³

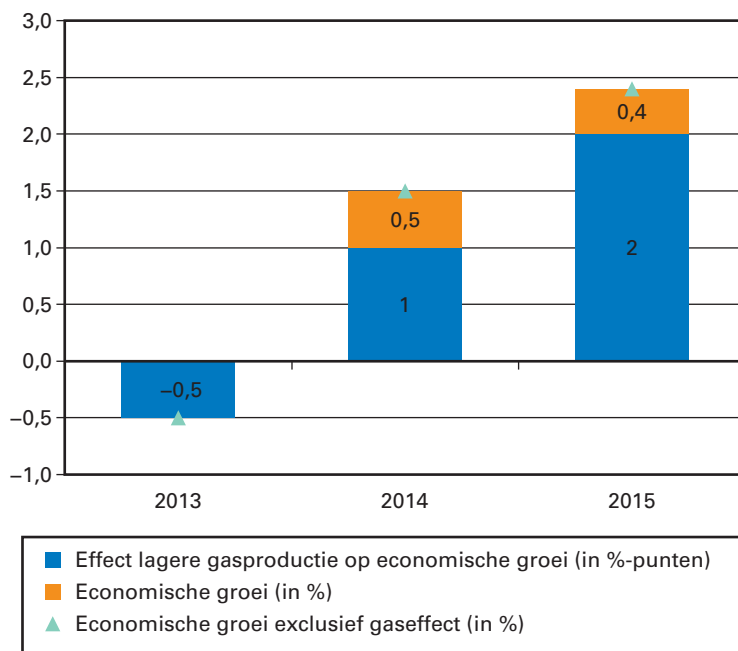
De veiligheid van de inwoners van Groningen staat dus voorop. Tegelijkertijd heeft het verlagen van het gasplafond ook economische consequenties. Het lagere volume van de gasproductie (Groningen en kleine velden) drukte in 2014 de economische groei met circa 0,5%-punt en in 2015 met 0,4%-punt (zie figuur 1a).⁴ Daarnaast is sprake van een flink prijseffect. De gemiddelde gasprijs op de gasbeurs TTF daalde van circa 26 cent per m³ in 2013 naar circa 20 cent per m³ in 2015. De aardgasbaten zijn door de afgenomen gasproductie en -prijzen sinds 2013 sterk verminderd: van € 13,3 mld in 2013 naar € 6,4 mld in 2015 (zie figuur 1b).

² TK, 33 529, nr 212.

³ TK, 34 348, nrs. 1 tot en met 3

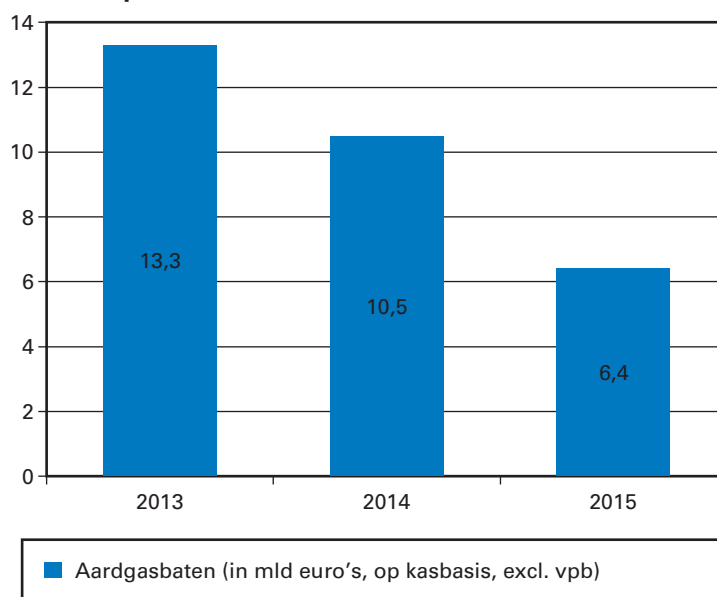
⁴ CBS, Publicatie «Nederland in 2015», maart 2016

Figuur 1a: Effect lagere gasproductie op economische groei (in %-punten)

Bron: CBS, Statline

Figuur 1b: ontwikkeling aardgasbaten (in mld euro's, op kasbasis, exclusief vpb)

Bron: op basis van eigen berekeningen

2. Veranderende verhoudingen in de wereld

Het zwaartepunt van de wereldeconomie verschuift. Landen als China en India groeiden in 2015 nog steeds bovengemiddeld snel en zijn inmiddels de grootste en op twee na grootste economieën ter wereld.⁵ De daling van de olieprijs tot circa 30 dollar per vat (Brentolie) zorgt voor economische en budgettaire moeilijkheden in landen die substantieel afhankelijk zijn van olie-export, terwijl het een kostenverlagend effect heeft op netto-importeurs. De opheffing van de VN-sancties tegen Iran zorgt voor nieuwe handelskansen. Daar staat tegenover dat Rusland zijn invoermaatregelen tegen agrarische producten uit onder andere Nederland heeft voortgezet. Door voeling te hebben voor de internationale dynamiek en door een stevige positie in internationale netwerken blijft Nederland concurrerend in een veranderende wereld.

Stevige positie Nederland in internationale netwerken

Afgelopen jaar heeft het kabinet zich daarom wederom ingezet om Nederland als herkomstland van hoogwaardige producten te positioneren. Zowel de aanhoudende Russische invoermaatregelen tegen diverse agrarische producten als de beperkingen van de export naar aanleiding van de uitbraak van vogelgriep hebben in 2015 geleid tot gezamenlijke initiatieven van het bedrijfsleven en de overheid.⁶

Nederland blijkt ook in 2015 een aantrekkelijk land voor buitenlandse bedrijven om in te investeren. 300 buitenlandse bedrijven hebben vorig jaar samen € 1,87 mld geïnvesteerd en gezamenlijk gezorgd voor 9.300 banen.⁷ Het Invest in Holland-netwerk positioneert Nederland in het buitenland als een aantrekkelijk land om in te investeren of een vestiging te openen. Sinds begin 2015 bundelen de Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA) en verschillende regionale partners hun krachten in dit netwerk. Daarnaast heeft EZ in mei 2015 de Energy Charter Conference georganiseerd, een grote conferentie waar 71 landen door het tekenen van het charter de intentie uitspreken om de samenwerking op energiegebied te versterken op basis van gemeenschappelijke principes.⁸

Europese samenwerking op interne markt

Hoewel het belang van export naar landen buiten de Europese Unie toeneemt⁹, waren buurlanden Duitsland, België, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk ook in 2015 de belangrijkste exportmarkten van Nederland. Nederland profiteert daarom van de stabiliteit en groei in de Europese Unie.

In 2015 heeft de voorbereiding van het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie in de eerste helft van 2016 veel aandacht gehad. Prioriteiten van het Ministerie van EZ tijdens het voorzitterschap zijn het versterken van de interne markt op alle terreinen en het streven naar betere regulering. Om sneller voortgang te boeken bij het versterken van de interne markt heeft Nederland in 2015 met een kleine groep gelijkgestemde lidstaten onder andere gewerkt aan het opzetten van nationale «*Single Market Centres*» die zorgen dat ondernemers één digitaal contactpunt hebben. Verder is een groep van gelijkgezinde lidstaten

⁵ Wereldbank ([bron](#))

⁶ TK, [31 985, nr. 25](#)

⁷ ([Bron](#))

⁸ TK, [21 501–33, nr. 551](#).

⁹ CBS statline ([bron](#))

opgericht rondom het Europees Semester, de jaarlijkse cyclus van Europese economische beleidscoördinatie. Doel is om de inzet voor het Europees Semester beter op elkaar af te stemmen zodat effectiever kan worden geopereerd.

Het Europees fonds voor Strategische Investeringen (EFSI) werd in het najaar van 2015 operationeel. Om te zorgen voor een optimale aansluiting van Nederlandse projecten op de financieringsmogelijkheden van het EFSI heeft het kabinet het Nederlands Investerings Agentschap (NIA) opgericht.¹⁰ Verder stond 2015 in het teken van de nationale implementatie van de herziening van het Europees gemeenschappelijk landbouwbeleid.¹¹ Het stelsel van inkomensondersteuning is vereenvoudigd en gekoppeld aan het leveren van maatschappelijke prestaties. Verder is het nationale plattelandsontwikkelingsprogramma geaccordeerd door de Europese Commissie. Dit programma geeft de basis voor Rijk en provincies om gedurende de programmaperiode van 7 jaar in totaal € 1,4 mld te besteden aan de versterking van innovatie en de concurrentiekracht van de agrarische sector, aan biodiversiteit en klimaat en aan de ontwikkeling van het platteland.

3. Vernieuwing: technologische ontwikkelingen steeds bepalender

Onze economische groei zal in toenemende mate moeten komen van een sterkere groei van de arbeidsproductiviteit. Arbeidsproductiviteitsgroei wordt vooral gedreven door vernieuwing: het proces waarin oude technologieën, kennis en verdienmodellen plaatsmaken voor nieuwe. Het tempo van vernieuwing komt steeds hoger te liggen. Het is belangrijk dat de overheid en het bedrijfsleven hier snel op inspelen.

Een stevige stimulans voor ondernemerschap en innovatie

Een uitstekend ondernemers- en kennisklimaat stelt vernieuwende ondernemers en onderzoekers in staat het beste uit zichzelf te halen. Met de generieke regelingen voor innovatie (met name WBSO/RDA) werden in 2015 bijna 23.000 bedrijven gestimuleerd tot R&D-investeringen, waarvan ruim 97% van deze bedrijven afkomstig is uit het MKB.¹² Verder is in januari 2015 ter versterking van het startupklimaat de StartupDelta gelanceerd met Neelie Kroes als *special envoy startups*.¹³ Belangrijke resultaten tot nu toe zijn de introductie van het startupvisum, de lancering van de Startupbox en de Corporate Launchpad.

Dankzij het economisch herstel trekken de detailhandelsverkopen inmiddels weer aan. Desalniettemin is in 2015 het faillissement van een aantal grote winkelketens uitgesproken, waaronder V&D, DA en Macintosh, en een aantal andere bedrijven verkeert in zwaar weer. Dit is deels het gevolg van structurele veranderingen in de detailhandel, veelal gedreven door nieuwe technologieën en online verkoop, en veranderende voorkeuren van het winkelend publiek. Om hierop beter te kunnen inspelen, is in 2015 de Retailagenda gepresenteerd waarin verschillende afspraken zijn gemaakt om de detailhandel toekomstbestendig te maken en tegelijkertijd de leefbaarheid van de binnensteden en dorpskernen te

¹⁰ TK, 22 112, nr. 1977

¹¹ TK, 28 625, nr. 221; TK, 21 501–32, nr. 834

¹² TK, 32 637, nr. 201

¹³ TK, 32 637, nr. 162

verbeteren.¹⁴ Als onderdeel daarvan hebben 29 gemeenten en twee regio's een retaildeal gesloten. Samen met stakeholders gaan deze gemeentes aan de slag om te kijken waar geïnvesteerd kan worden in vastgoed, maar ook waar winkeloppervlakte moet verdwijnen.

Inzet op een interactief innovatiesysteem waar partijen elkaar makkelijk kunnen vinden

De praktijk leert dat innovaties sneller tot stand komen als partijen elkaar beter kunnen vinden en elkaar inspireren door samen te werken in netwerken en clusters. De topsectoren, waarin bedrijfsleven, kennisinstellingen en de overheid samenwerken, vervullen hierin een belangrijke rol.

Op 5 oktober is het kennis- en innovatiecontract voor 2016 en 2017 ondertekend.¹⁵ Met dit contract geven topsectoren gezamenlijk vorm aan de agenda voor fundamenteel en toegepast onderzoek voor de komende periode. De omvang van de agenda bedraagt € 4,1 mld, waarvan € 2,1 mld een private bijdrage betreft. De topsectoren hebben daarnaast een gezamenlijke Human Capital Agenda geformuleerd.¹⁶

Om innovatie bij het MKB over regiogrenzen heen te stimuleren stelden Rijk en Regio in 2015 samen € 50 mln beschikbaar in de MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT), als onderdeel van de MKB-samenwerkingsagenda.¹⁷ Verder is met behulp van financiering van het kabinet een aantal grote PPS-projecten tot stand gekomen, waaronder Onco XL op het gebied van oncologieonderzoek, het Chemical Building Blocks Consortium op het gebied van onderzoek naar nieuwe materialen en energiedragers, en de samenwerking tussen Intel en QuTech op het gebied van quantumtechnologie.

Ook zijn in 2015 stappen gezet op het grensvlak van ICT en innovatie. Zo is in 2015 de kennis- en innovatie-agenda ICT opgezet die een doorsnijdende en verbindende functie heeft voor alle topsectoren. In de nieuwe agenda wordt onder andere een meerjarig programma voor big data onderzoek en innovatie gelanceerd, die door NWO, TNO en EZ wordt ondersteund met € 40 mln voor de jaren 2016–2017.¹⁸ Verder is in 2015 het eerste Fieldlab gelanceerd, een praktijkomgeving waarin industriële bedrijven en kennisinstellingen ICT-gerelateerde oplossingen ontwikkelen. Het gaat om Fieldlab Campione, een consortium van dertig bedrijven en kennisinstellingen die als doel hebben gesteld het onderhoud in chemiebedrijven efficiënter te maken.¹⁹

Uitstekende randvoorwaarden voor een uitstekend ondernemersklimaat

Om nieuwe ideeën te kunnen realiseren en op de markt te brengen is het belangrijk dat ondernemers toegang tot financiering hebben. Vooral MKB-bedrijven hadden de afgelopen jaren moeite om financiering te krijgen. Daarom is het Aanvullend Actieplan MKB-financiering dat op 1 juli 2014 werd gepubliceerd in 2015 verder uitgerold.²⁰ Zo heeft de Europese Investeringsbank Qredits als eerste microfinancieringsinstelling in Europa

¹⁴ TK, 27 838, nr. 13

¹⁵ TK, 32 637, nr. 201

¹⁶ <http://www.hcatopsectoren.nl/publicaties.html/publication/12-gezamenlijke-hca-voor-nederland/show/all>

¹⁷ TK, 29 697, nr. 20

¹⁸ Kamerbrief AWTI-advies Klaar voor de Toekomst, 11 januari 2016

¹⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2015/10/07/minister-kamp-lanceert-eerste-smart-industry-fieldlab>

²⁰ TK, 32 637, nr. 224

€ 100 mln verstrekt dankzij een gedeeltelijke garantie van het kabinet en het Europees Fonds voor Strategische Investerings. Daarnaast is een tweede Dutch Venture Initiative (DVI) fonds opgezet voor de financiering van investeringsfondsen voor innovatief mkb dat wil doorgroeien, waarin het kabinet en het Europees Investeringsfonds (EIF) beide € 100 mln hebben verstrekt.

Om de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt in de techniek-sector te verbeteren zijn in 2013 in het Techniekpact concrete afspraken gemaakt. Deze aanpak is in 2015 voortgezet.²¹ In het schooljaar 2014/2015 werken meer dan 2.100 bedrijven structureel met het beroepsonderwijs samen, een groei van 30% ten opzichte van een jaar eerder.

Het is tevens belangrijk dat wet- en regelgeving ruimte biedt aan vernieuwing en ondernemerschap.²² Het kabinet heeft zich, als onderdeel van een bredere aanpak richting toekomstbestendige wet- en regelgeving, gecommitteerd actief te kijken naar die situaties waarin innovatie wordt belemmerd door regelgeving. De uitdaging daarbij is om de juiste balans te vinden tussen de ruimte aan innovatie, vernieuwing en ondernemerschap enerzijds en anderzijds de zorg voor adequate borging van publieke belangen.²³ Op voorwaarde van verdergaande digitalisering van de radio werd op het gebied van frequenties in 2015 besloten tot een verlenging van de commerciële radiovergunningen.²⁴ Daarnaast werd besloten tot veiling van de vergunning voor digitale ethertelevisie.²⁵

In 2015 is de regeldruk voor bedrijven, burgers en professionals met € 600 mln verminderd ten opzichte van een jaar eerder, onder andere door implementatie van de richtlijn jaarrekening. Ook heeft het kabinet besloten een nieuwe inventarisatie te starten naar regeldrukvermindende maatregelen om de resterende opgave van de € 2,5-miljarddoelstelling in te vullen. In aanvulling op de kwantitatieve reductie van regeldruk geeft het kabinet met de maatwerkaanpak een extra impuls aan merkbare regeldrukvermindering voor ondernemers. Dit resulteerde onder andere in de actieplannen voor de sectoren logistiek, agro & food, kinderopvang, chemie en het winkellambacht.²⁶

4. Verduurzaming en versterking van natuurlijk kapitaal

Om welvaart en welzijn in de toekomst zeker te stellen dienen natuur, leefmilieu en klimaat onlosmakelijke onderdelen te worden van duurzame economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Door het stellen van heldere, strategische doelen en kaders kan de overheid coördinatie en samenwerking binnen de economie in de gewenste richting versterken. Door innovatieve oplossingen te ontwikkelen, onder andere in de topsectoren agro, water, energie en high tech systems en materialen (HTSM), gaat het oplossen van maatschappelijke uitdagingen samen met economische kansen voor Nederland. Daarnaast zijn op een aantal terreinen in 2015 concrete verduurzamingsstappen gezet.

²¹ TK, [32 637, nr. 195](#)

²² TK, [33 009, nr. 10](#)

²³ TK, [33 009, nr. 12](#)

²⁴ TK, [24 095, nr. 384](#)

²⁵ TK, [24 095, nr. 394](#)

²⁶ TK, [29 515, nr. 372](#)

De beleidsprioriteiten

Naar een duurzame energievoorziening

Nederland staat voor de uitdaging om het energiesysteem richting 2050 vergaand te verduurzamen.

In 2015 is de uitvoering van het Energieakkoord voortgezet. Op basis van de Nationale Energieverkenning (NEV) 2015 is in oktober 2015 gebleken dat drie²⁷ van de vijf doelen binnen bereik zijn. Het kabinet heeft met de andere partijen uit het Energieakkoord in december 2015 aanvullende afspraken gemaakt om te zorgen dat de doelstelling voor 14% hernieuwbare energie en 100 PJ energiebesparing in 2020 ook binnen bereik komen. Het kabinet heeft hiervoor onder andere de Investerings-subsidie Duurzame Energie opgezet, die subsidie beschikbaar stelt voor zonneboilers, warmtepompen, biomassaketels en pelletkachels.

In 2015 is de stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+) weer opengesteld. Het beschikbare budget van € 3,5 mld is toegekend aan 194 projecten. Indien al deze projecten tot realisatie komen, leveren deze een bijdrage van 19 PJ aan het doelbereik. Cumulatief is met de SDE en SDE+-rondes tot en met 2015 voor een jaarproductie van 107PJ aan beschikkingen afgegeven. Dit komt overeen met het energieverbruik van ruim 1,8 mln huishoudens.²⁸

Ook op het terrein van windenergie op zee is voortgang geboekt. De Wet Windenergie op zee is conform de planning in werking getreden op 1 juli 2015. Verder heeft de Minister van EZ een Warmtevisie opgesteld, die het kader schetst voor verduurzaming van de warmtevoorziening.²⁹ Belangrijk element uit de warmtevisie is het opstellen van regionale warmteplannen. Daarnaast is in 2015 gewerkt aan het Energierapport 2016, dat een integrale visie geeft op de toekomstige energievoorziening in Nederland.

Betere bescherming van natuur

Het natuurbeleid richt zich op behoud en versterking van de Nederlandse natuur. In 2015 is het stelsel van agrarisch natuurbeheer geheel vernieuwd.³⁰ Collectieven van agrariërs gaan gezamenlijk het agrarisch natuur- en landschapsbeheer uitvoeren. Dit leidt naar verwachting tot een betere bescherming van de natuur, is goedkoper in de uitvoering en wordt meer gedragen door de regio. Daarnaast is de Wet natuurbescherming met brede steun door het parlement aanvaard. Deze wet biedt een gemoderniseerd, vereenvoudigd en integraal kader voor de bescherming van Natura 2000-gebieden, kwetsbare soorten en houtopstanden.³¹ De wet versterkt ook een maatschappelijk verantwoorde en transparante uitoefening van de jacht. De bevoegdheden voor de uitvoering van de wet zijn overeenkomstig het Bestuursakkoord Natuur en het Natuurpact in belangrijke mate bij de provincies neergelegd. Ook is op 1 maart 2015 het Programma Nationale Parken ingesteld. De ambitie van dit programma is om samen met betrokken partners een aantal (natuur)gebieden in Nederland te positioneren als Nationale Parken van internationale allure.³² Het verbod op wilde dieren in het circus is met ingang van 15 september 2015 van kracht geworden.³³

²⁷ 16% duurzame energie in 2023, tenminste 15.000 voltijdslanen, energiebesparing gemiddeld 1,5% per jaar

²⁸ TK, [31 239, nr. 208](#)

²⁹ TK, [30 196, nr. 305](#)

³⁰ TK, [33 576, nr. 56](#)

³¹ TK, [33 348, nr. 176](#)

³² TK, [33 576, nr. 57](#)

³³ TK, [28 286, nr. 819](#)

Een samenhangend en duurzaam voedselbeleid

Het kabinet heeft in 2015 een voedselagenda³⁴ opgesteld voor een samenhangend beleid rond de bescherming van de volksgezondheid, ecologische houdbaarheid en een robuust voedselsysteem dat schokken op kan vangen. De landbouw- en visserijsectoren staan voor de uitdaging om wereldwijd een groeiende bevolking te voeden, terwijl de uitstoot van broeikasgassen wordt teruggebracht en de teelt van gewassen aan klimaatverandering wordt aangepast. Het kabinet stimuleert daarom dat de kennis en kunde van Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen op dit terrein wereldwijd in praktijk worden gebracht.

In 2015 is verder ingezet op een duurzame veehouderij en duurzame voedselvoorziening, in nauwe samenwerking met ketenpartijen en partners. Ketenpartijen zijn als eerste aan zet als het gaat om het formuleren van duurzaamheidsinitiatieven. Zo hebben de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij (UDV) en de Alliantie Verduurzaming Voedsel (AVV) in 2015 afgesproken het verduurzamingsproces te stimuleren en te versnellen.³⁵ In 2015 zijn in totaal acht voorstellen voor verbeterplannen en projecten gehonoreerd in het kader van de Regeling UDV, ter waarde van ruim € 500.000.

In het kader van voedselveiligheid is het nieuwe toezichtskader voor de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) naar de Tweede Kamer gestuurd.³⁶ Dit toezichtskader sluit aan op de verbeteringen in het plan van aanpak (box 2) en vraagt met name aandacht voor een slagvaardig, effectief en voorspelbaar optreden bij overtredingen. Door minder te waarschuwen en recidivisten harder aan te pakken moet de effectiviteit van het ingrijpen van de NVWA verbeteren.

Verbinding duurzaamheid en maatschappij

Initiatieven op het gebied van verduurzaming kunnen niet los gezien worden van andere economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Waar mogelijk is het streven om verschillende ontwikkelingen aan elkaar te verbinden. Zo is op 1 juli 2015 het Programma Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Het programma verbindt economie met ecologie. Dankzij dit programma zijn (economische) activiteiten rondom Natura 2000-gebieden die stikstofdepositie op natuurgebieden veroorzaken en die tot die tijd moeilijk of niet vergunbaar waren, weer mogelijk. Daarbij zijn bovendien de administratieve lasten voor ondernemers sterk verminderd. Het programma zorgt tevens, door de herstelmaatregelen, voor versterking van de kwetsbare natuur, waardoor behoud van natuurwaarden gegarandeerd is.

Ook is de maatschappelijke uitvoeringsagenda Natuurvisie opgesteld met maatschappelijke initiatieven die natuurwinst combineren met andere maatschappelijke doelen. Onderdeel van de agenda is de beleidslijn Tijdelijke Natuur, dat het mogelijk maakt om natuur toe te laten op de vele tienduizenden hectares aan bouwterreinen die anders braak zouden blijven liggen. Een belangrijke stap hierin is dat eind 2015 de stichting Tijdelijke Natuur is opgezet om dergelijke initiatieven te ondersteunen.³⁷

³⁴ TK, 31 532, nr. 156

³⁵ TK, 21 501-32, nr. 882

³⁶ TK, 33 835, nr. 15

³⁷ TK, 33 043, nr. 46

Box 2: Versterken toezicht Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit

Het plan van aanpak voor de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) bevat maatregelen om het toezicht door de NVWA te versterken en verbeteren. Het plan van aanpak ligt op koers³⁸, met uitzondering van de geplande efficiencywinst door het aanpassen van de arbeidsvoorwaarden.³⁹ In 2015 is een aantal maatregelen afgerond, zoals:

- De invoering van een nieuwe toezichtsaanpak bij varkensslachthuizen, kalverslachterijen en bij de pluimveeslachterijen. De effectmeting van de nieuwe toezichtsaanpak bij kleine en middelgrote roodvleesslachtplaatsen laat zien dat er op vrijwel alle gemeten risicogebieden – dierenwelzijn, hygiënisch werken en temperatuur en reinigen en ontsmetten van veewagens – sprake is van een verbetering van de naleving.
- Investerings in het vroegtijdig signaleren van niet-naleving om de capaciteit van de NVWA zo effectief en risicogericht mogelijk in te zetten. Daartoe is Bureau Risicobeoordeling (BuRO) versterkt, is een netwerk van data-analisten gerealiseerd en is de toolbox voor data-analyse gevuld.
- Het herinrichten van de teams voor toezichtuitvoering en organiseren van ondersteuning voor teamleiders, zodat er meer aandacht is voor de begeleiding en aansturing van de medewerkers. De teamregio's van de veterinaire teams zijn verkleind waardoor het management beter in staat is de reistijden te reduceren en dierenartsen efficiënter in te plannen.
- De eerste ketenanalyse is gepubliceerd, de risicobeoordeling Roodvleesketen. Op basis hiervan zijn aanbevelingen voor het verbeteren en aanpassen van het toezicht opgesteld.
- De planning van de werkzaamheden op de terreinen consument & veiligheid en veterinaire & import is verbeterd.

De uitvoering van het Verbeterplan is complex en inherent risicovol. Het is verweven met het reguliere werk. Tevens blijft de vraag naar inzet van de NVWA groeien, bijvoorbeeld voor de uitvoering van de door EU voorgeschreven controles, terwijl het totale budgettaire kader onder druk staat. De financiële problematiek komt ter sprake tijdens de voorjaarsbesluitvorming.

5. Verbinden: maatschappij en overheid in beweging

Door ruimte te geven aan initiatieven uit de maatschappij en door private en publieke partijen goed te betrekken bij beleidsvorming en -uitvoering kan de overheid belangen beter afwegen, wordt het draagvlak onder beleid verbreed en de effectiviteit ervan vergroot. Het Ministerie van EZ heeft in 2015 daarom ingezet op het houden van constructieve dialogen en versterking van de samenwerking met private en andere publieke partijen.

³⁸ TK, 33 835, nr. 17

³⁹ Bij de totstandkoming van de NVWA zijn afspraken gemaakt over de arbeidsvoorwaarden waaronder woon-werkverkeer en toeslagen. Deze afspraken bleken inefficiënties op te leveren. De NVWA wil deze afspraken herzien en is hier mede afhankelijk van de uitkomst van gesprekken met de bonden en (inter)departementale medezeggenschap.

Samenwerken kent geen grenzen

Op verschillende manieren is het ministerie met stakeholders in gesprek gegaan of is het gesprek tussen stakeholders versterkt. Zo is bij de ontwikkeling van de Nederlandse Franchise Code (NFC) de franchisector in staat gesteld om een set heldere onderlinge spelregels af te spreken, die het aantal conflicten in de sector drastisch vermindert.⁴⁰ Uit het proces dat met de sector is doorlopen is gebleken dat er veel steun is voor de code. Belangrijke voorwaarden voor het slagen van zelfregulering zijn voldoende momentum voor sectorbrede implementatie van de NFC en bescherming tegen «freeriders». Om dit te borgen zal het kabinet de mogelijkheid tot wettelijke verankering van de NFC verkennen.⁴¹

Ook zijn een aantal grote publiek-private samenwerkingen tot stand gekomen. Daarnaast is in 2015 de eerste digitale interactieve kamerbrief verstuurd, over de creatieve industrie.⁴² Deze kamerbrief gaat niet enkel over de waarde van de creatieve industrie, maar is zelf ook een product van de creatieve industrie.

Niet alleen nationaal, maar vooral ook regionaal is de samenwerking verder uitgebouwd. Zoals bijvoorbeeld de samenwerking tussen het Ministerie van EZ en de provincies in de MIT-regeling en de regionale verankering van het Techniekpact. De samenwerking in het kader van Agenda Stad is daarnaast verder geconcretiseerd.⁴³ Samen met het Ministerie van BZK, Metropoolregio Rotterdam Den Haag, provincie Zuid-Holland en de Economische Programmaraad Zuidvleugel heeft het Ministerie van EZ de eerste city deal gesloten.⁴⁴ Daarmee committeren partijen zich aan het regionale economische strategietraject «Roadmap Next Economy», dat de acties en investeringen moet beschrijven die nodig zijn voor een toekomstbestendige economie. Verder slaan het Ministerie van EZ, enkele topsectoren (Energie & Creatieve industrie), Netbeheer Nederland en vijf vooruitstrevende gemeenten met de Green Deal Smart Energy Cities de handen ineen om de energietransitie in Nederland te versnellen en innovatie meer ruimte te bieden. De Retail-agenda is tevens met allerlei stakeholders – gemeenten, provincies, vastgoed, vakbonden, financiers, MKB Nederland en de sector zelf – opgesteld.

Ook op Europees gebied werden de banden aangehaald. Zo gingen de vier landsdelige programma's van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) in 2015 van start.⁴⁵ Ze stelden voor meer dan € 200 mln aan EFRO-budget open voor innovatiestimulering en het realiseren van een koolstofarme economie. In oktober 2015 heeft het kabinet het wetsvoorstel tot wijziging van de Aanbestedingswet 2012 in verband met de implementatie van de herziene Europese aanbestedingsrichtlijnen aan de Tweede Kamer gezonden.⁴⁶ Belangrijk onderdeel van het wetsvoorstel is de digitalisering van de aanbesteding van (overheids)opdrachten boven de Europese drempelbedragen. Door een betere e-overheidsdienstverlening en verlaging van de administratieve lasten zijn ondernemers minder tijd en geld kwijt.

⁴⁰ TK, 31 311, nr. 153

⁴¹ TK, 31 311, nr. 165

⁴² <http://creatieveindustrieinbeeld.nl/>

⁴³ TK, 31 757, nr. 73

⁴⁴ <http://agendastad.nl/citydeals/>

⁴⁵ www.europaomdehoek.nl

⁴⁶ TK, 34 329, nr. 2

De beleidsprioriteiten

Door samenwerking Kvk en RVO.nl vinden ondernemers de juiste weg
De Kamer van Koophandel (KvK) en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) hebben begin december een samenwerkingsconvenant afgesloten.⁴⁷ Zij werken als ketenpartners en de dienstverlening is complementair aan elkaar. Beide organisaties gaan zich duidelijker extern positioneren zodat het voor de ondernemer duidelijk is welke organisatie welk type dienstverlening aanbiedt en waar hij moet zijn. Daarnaast kunnen de organisaties de ondernemer gericht doorverwijzen naar elkaar.

⁴⁷ [Staatscourant 2015, nr. 45 995](#)

Realisatie beleidsdoorlichtingen periode 2009–2015

Realisatie beleidsdoorlichtingen									
Artikel	Naam artikel	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Geheel artikel?
(Nummer artikel)	(Naam artikel en eventueel artikelonderdeel)								
11	Goed functionerende economie en markten			x					Ja
12	Een sterk innovatievermogen		x ¹					x ²	Ja
13	Een excellent ondernemingsklimaat							x ²	Ja
14	Een doelmatige en duurzame energievoorziening						x		Ja
16	Concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketens	x						x ⁴	Ja
17	Groen onderwijs van hoge kwaliteit						x		Ja
18	Natuur en regio		x ⁵					x ⁶	Ja

¹ Gecombineerd met de Brede Heroverweging Innovatie en toegepast onderzoek

² De beleidsdoorlichtingen van artikel 12 en 13 zijn gezamenlijk uitgevoerd.

³ Gecombineerd met de Brede Heroverweging Energie en klimaat

⁴ Gecombineerd met het IBO Agro-, visserij- en voedselketens

⁵ Gecombineerd met de Brede Heroverweging Leefomgeving en Natuur

⁶ Gecombineerd met de OECD Territorial Review of the Netherlands

De huidige artikelindeling (beleidsartikel 11 tot en met 18) is van toepassing vanaf de begroting 2012. Voor de jaren 2008 tot en met 2011 was er nog sprake van twee ministeries (Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en Economische Zaken) met een andere artikelindeling.

Voor het meerjarenoverzicht is uitgegaan van de huidige artikelindeling. Voor een toelichting op de afgeronde beleidsdoorlichtingen in 2015 (en de beschikbare hyperlinks) wordt verwezen naar bijlage 2 «afgerond evaluatie- en overig onderzoek».

Afronding van de beleidsdoorlichting van artikel 11 wordt begin 2016 voorzien zodat ook de resultaten van de evaluatie ACM (afronding eind 2015) in deze beleidsdoorlichting meegenomen kunnen worden.

De meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen is opgenomen in de EZ-begroting 2016 (TK, [34 300 XIII, nr. 2](#)). Deze is terug te vinden op de website Rijksbegroting.nl/beleidsevaluaties, zie: [2016 – XIII Economische Zaken – Planning beleidsdoorlichtingen – Rijksbegroting.nl](#).

Overzicht van risicoregelingen

Overzicht van risicoregelingen

Overzicht verstrekte garanties (bedragen x € 1.000)								
Artikel	Omschrijving	Uitstaande garanties 2014	Verleende garanties 2015	Vervallen garanties 2015	Uitstaande garanties 2015	Garantie plafond	Totaal plafond	Totaal stand risico-voorziening
Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat	BMKB	1.911.429	446.148	601.287	1.756.290	706.250		54.168
	Garantie Ondernemingsfinanciering	644.334	118.889	97.773	665.450	400.000		53.111
	Groeifaciliteit	95.027	28.653	15.973	107.707	85.000		17.000
	Garantieregeling Scheepsnieuwbouwfaciliteit	10.880	42.040	10.880	42.040	400.000		10.044
	Garantie MKB-financiering						400.000	9.000
	Microkredieten	13.000	86.700	0	99.700		113.000	
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	Aardwarmte	49.292	31.873	14.450	66.714	93.052		21.958
Artikel 16 Concurrente, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	Garanties voor investeringen en werkkapitaal landbouwondernemingen (Garantieregelingen Landbouw en Garantieregeling Marktintroductie Innovatie)	343.781	28.430	49.814	322.398	120.000		¹ 22.162
Totaal		3.054.743	782.733	790.177	3.060.299	1.804.302	513.000	187.443

¹ Bedrag is inclusief € 10 mln voor de Pelsdierhouderreserve.

Overzicht van risicoregelingen

Overzicht uitgaven en ontvangsten garanties (bedragen x € 1.000)								
Artikel	Omschrijving	Uitgaven 2014	Ontvang- sten 2014	Saldo 2014	Uitgaven 2015	Ontvang- sten 2015	Saldo 2015	Mutatie volume risico- voorziening (2014) en 2015
Artikel 13 Een excellent onderne- mingsklimaat	BMKB	97.779	30.389	- 67.390	65.330	32.307	- 33.023	(36.555) - 12.387
	Garantie Ondernemings- financiering	17.875	9.380	- 8.495	10.600	9.443	- 1.157	(- 9.612) - 1.898
	Groeifaciliteit	2.168	2.436	268	3.499	2.964	- 535	(5.000) 12.000
	Garantieregeling Scheepsnieuwbouw- faciliteit	-	46	46	-	15	15	(- 15.000) 0
	Garantie MKB-financiering	-	-	-	-	-	-	(9.000) 0
	Microkredieten	-	-	-	-	-	-	(-) -
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energie- voorziening	Aardwarmte	-	2.184	2.184	-	922	922	(9.206) 1.922
Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	Garanties voor investerings en werkkapitaal landbouwonder- nemingen (Garantierege-lingen Landbouw en Garantieregeling Marktintroductie Innovatie)	23.691	2.004	- 21.687	28.347	1.696	- 26.651	(- 16.835) - 19.128
Totaal		141.513	46.439	- 95.074	107.776	47.347	- 60.429	(18.314) - 8.663

Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat

BMKB

De BMKB is bedoeld voor bedrijven die te weinig zekerheden (onderpand) kunnen bieden aan een bank. De bank vindt het risico dat het bedrijf zijn lening niet kan terugbetalen dan vaak te hoog. Via de BMKB staat de overheid borg voor het deel van de lening waar het bedrijf geen onderpand voor heeft. De bank kan voor dat deel dus terugvallen op de overheid. Op grond van de Regeling nationale EZ-subsidies kunnen financiers kredieten die zij verstrekken aan MKB-ondernemers onder de werking van de regeling brengen. Hierdoor stelt de Staat zich voor 90% borg ten behoeve van de financier voor de terugbetaling van deze kredieten (de zogenaamde bedrijfsborgstellingskredieten). Eén van de voorwaarden die de regeling hieraan stelt, is dat de financier gelijktijdig met het verstrekken van een bedrijfsborgstellingskrediet, aan de MKB-ondernemer een ander krediet verstrekt, waarvoor deze borgstelling van de Staat niet geldt. Als hoofdregel geldt dat het bedrijfsborgstellingskrediet ten minste even groot moet zijn als het daarmee gelijktijdig afgesloten andere krediet. Het laatstgenoemde krediet bedraagt daarmee ten minste 100% van het bedrijfsborgstellingskrediet (verhouding 1:1).

Voor starters en het innovatieve MKB gelden andere verhoudingen. Om de kredietverlening te stimuleren is per 1 november 2013 het maximum van het borgstellingskrediet verhoogd van € 1 mln naar € 1,5 mln en geldt voor bestaande bedrijven met een borgstellingskrediet tot maximaal € 200.000 de ruimere startersfaciliteit.

Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)

Met het instrument GO kunnen banken een 50% Staatsgarantie krijgen op (middel)grote leningen vanaf € 1,5 mln. Door de verstrekking van een Staatsgarantie wordt het risico voor de bank op de ondernemingsfinanciering gereduceerd. Dit vergroot de mogelijkheden om te voorzien in de financieringsbehoefte bij het Nederlandse bedrijfsleven. Ter stimulering van de kredietverlening aan het bedrijfsleven zijn de voorwaarden voor de GO-regeling tijdelijk verruimd. In 2013 is het maximum van de garantie verhoogd van € 25 mln naar € 75 mln en is de GO, naast de al bestaande mogelijkheid om bankgaranties onder de GO te brengen, ook opengesteld voor alternatieve aanbieders van garanties aan bedrijven.

Groeifaciliteit

Met de Groeifaciliteit worden bedrijven geholpen bij het aantrekken van risicodragend vermogen door een 50% Staatsgarantie te verstrekken op achtergestelde leningen van banken (ten hoogste € 5 mln) en op aandelen van participatiemaatschappijen (ten hoogste € 25 mln). De Groeifaciliteit kan ondernemingen in een groeifase, bij bedrijfsovernames en bij herstructurerings helpen bij het aantrekken van risicokapitaal.

Garantieregeling Scheepsnieuwbouwfaciliteit

Met de Garantieregeling Scheepsnieuwbouwfaciliteit kunnen banken 80% Staatsgarantie krijgen op de nieuwbouwfinanciering van een schip. Hierdoor wordt het risico voor de bank op de te verstrekken bouwfinanciering of voorfinanciering gereduceerd. Dit vergroot de kans voor Nederlandse scheepswerven om financiering aan te trekken. De sector kan door deze regeling beter concurreren met buitenlandse werven die van soortgelijke garantieregelingen gebruik kunnen maken.

Garantie MKB-financiering

Uit het Aanvullend Actieplan MKB-financiering is € 400 mln beschikbaar voor alternatieve financiers voor het MKB en € 500 mln voor achtergestelde leningenfondsen. Hierop zijn nog geen verplichtingen aangegaan. Het achtergestelde leningenfonds van de Nederlandse Investeringsinstelling zal in 2016 gebruik maken van een deel van laatstgenoemde € 500 mln die via de Groeifaciliteit beschikbaar gesteld wordt. De € 100 mln garantieruimte die beschikbaar was voor de funding van Qredits is opgenomen onder Microkredieten.

Microkredieten

Uit het Aanvullend Actieplan MKB-financiering is € 100 mln beschikbaar voor Microkredieten. Hierop is een garantie van € 86,7 mln verstrekt aan de Europese Investeringsbank voor de funding van de Stichting Qredits van € 100 mln voor de verder groei van de dienstverlening van Qredits (micro- en MKB tot € 150.000) als de nieuwe dienstverlening van Qredits (werkkapitaal en de hogere MKB kredieten tot € 250.000).

Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Garantieregeling Aardwarmte

De garantieregeling Aardwarmte heeft als doel het afdekken van het financiële risico indien een boring van een put voor de toepassing van aardwarmte voor de borende partij minder oplevert dan verwacht. De garantieregeling dekt het risico dat een boring niet in een goede watervoerende laag uitkomt, waardoor het vermogen dat vooraf verwacht werd, niet wordt behaald. In dat geval wordt voor een deel van de gemaakte kosten een subsidie uitgekeerd, gerelateerd naar de mate waarin de aardwarmteboring mislukt is. Er wordt een premie van 7% gevraagd. De regeling richt zich zowel op gewone als diepe aardwarmteprojecten (dieper dan 3.500 meter).

Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Garanties voor investeringen en werkkapitaal landbouwondernemingen (Garantieregeling Landbouw en Garantieregeling Marktintroductie Innovatie).

Op basis van de garantstellingsregeling voor investeringen in landbouwondernemingen worden garantstellingen verleend aan banken waarmee innovatieve en duurzame investeringen in de landbouw worden gefaciliteerd.

1.3.2 DE BELEIDSARTIKELLEN

11 Goed functionerende economie en markten

Algemene doelstelling

Het scheppen van voorwaarden voor een goed functionerende economie en goed functionerende markten, waaronder de markt voor elektronische communicatie.

Goed functionerende markten dragen in belangrijke mate bij aan de economische groei en innovatie. In een goed functionerende markt reageren vraag en aanbod effectief op elkaar. Consumenten en bedrijven profiteren daarvan. Op goed functionerende markten ontstaat een optimale prijs – kwaliteitverhouding van goederen en diensten en hebben gebruikers keuzevrijheid. Het slim benutten van en zorgdragen voor hoogwaardige elektronische communicatie netwerken en digitale infrastructuur waar de Nederlandse samenleving op kan bouwen én vertrouwen draagt bij aan het economisch groeivermogen en een goed functionerende economie.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is op grond van de Telecommunicatiewet en de Postwet 2009 verantwoordelijk voor het stellen van regels voor vaste en mobiele communicatienetwerken respectievelijk de postvoorziening. Daarnaast ziet de Minister van EZ het als een taak eventuele belemmeringen voor het goed functioneren van markten te verminderen of weg te nemen en heeft hij een systeemverantwoordelijkheid voor de statistische informatievoorziening van rijkswege. Hieruit vloeien de volgende verantwoordelijkheden voort:

Financieren

- Het bijdragen aan het goed functioneren van markten door het financieren van TenderNed (het elektronisch aanbestedingssysteem) en diverse organisaties op het gebied van metrologie, normalisatie, accreditatie en markttoezicht;
- Het financieren van een deel van de exploitatie van het Agentschap Telecom en het verrichten van uitgaven voor opdrachten inzake beleidsvoorbereiding en evaluaties voor frequentiebeleid en veiligheid. Veiligheid heeft hier met name betrekking op het beheersen van risico's bij openbare elektronische communicatienetwerken en diensten, het voorkomen van internet- en telefoonstoringen en het voorkomen van graafschades aan kabels en leidingen;
- Het financieren van het CBS om het van overheidswege verrichten van statistisch onderzoek ten behoeve van praktijk, beleid en wetenschap en het openbaar maken van de op grond van zodanig onderzoek samengestelde statistieken mogelijk te maken.

(Doen) uitvoeren

- Het tegengaan van mededinging beperkende gedragingen met de Mededingingswet en uitvoeren van mededingingsbeleid in alle sectoren van de Nederlandse economie;
- Het reguleren van de postmarkt met de Postwet 2009 waardoor een toegankelijke en betaalbare basisvoorziening voor de post is gewaarborgd (universele postdienst);
- Het opstellen van verkeersregels voor het gebruik van de ether, door afspraken te maken in internationaal verband voor harmonisatie en

door – in geval van schaarste – te bepalen op welke wijze het spectrum wordt verdeeld;

- Het inzetten op het realiseren van hoogwaardige en innovatieve breedbandige mobiele communicatie en omroep toepassingen door verruiming van gebruiksmogelijkheden van het spectrum en door de uitgifte van beschikbare frequentieruimte.

Regisseren

- Het bevorderen van goed functionerende markten door het scheppen van randvoorwaarden via wet- en regelgeving;
- Het bewaken van een goede balans tussen de belangen van bedrijven en consumenten met generiek consumentenbeleid waarbij de Wet handhaving consumentenbescherming centraal staat;
- Het scheppen van voorwaarden waarbinnen concurrentie kan plaatsvinden door middel van de Waarborgwet, de Winkeltijdenwet, de Aanbestedingswet 2012, de Wet aanwijzing nationale accreditatieinstantie en de Metrologiewet;
- Het op basis van de in 2013 uitgekomen middellange termijnvisie op de ontwikkeling van telecommunicatie, media en Internet in 2015 verder moderniseren van de regelgeving om deze te kunnen laten meegroeien met de ontwikkelingen in de markt en de behoeftes in de samenleving.

Beleidsdoorlichting

In 2015 is de beleidsdoorlichting van artikel 11 uitgevoerd. Onder artikel 11 vallen een aantal belangrijke marktordeningswetten zoals de Mededingingswet, de Aanbestedingswet, de Telecommunicatiewet en de Postwet. Ook de financiering van het CBS valt onder artikel 11.

Een beleidsdoorlichting is een periodiek onderzoek naar de doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid op het niveau van een begrotingsartikel. Een beleidsdoorlichting heeft het karakter van een synthese onderzoek: het vat samen wat reeds bekend is over doeltreffendheid en doelmatigheid van de verschillende onderdelen. De beleidsdoorlichting is intern EZ uitgevoerd. De beleidsdoorlichting van artikel 11 kijkt globaal terug op de periode 2006–2015.

Naast een overzicht van de mate waarin het beleidsterrein op doeltreffendheid en doelmatigheid is geëvalueerd, geeft de beleidsdoorlichting ook een oordeel over de doeltreffendheid en doelmatigheid van de instrumenten in hun onderlinge samenhang (het totale effect van de beleidsmix op het in algemene termen geformuleerde einddoel). Dit onderdeel van de beleidsdoorlichting is uitgevoerd door een extern onderzoeksbureau (AEF). In de beleidsdoorlichting is ook gekeken naar de beleidsopties indien er significant minder of meer middelen (20%) beschikbaar zijn. De beleidsdoorlichting wordt mei 2016 naar de Tweede Kamer gestuurd.

Beleidsconclusies

In 2015 zijn met het beleid en de bijbehorende uitgaven weer stappen gezet richting de bescherming van vitale telecommunicatieinfrastructuren, de bescherming van eindgebruikers en de verdere modernisering van de wetgeving rond de convergerende markten van telecommunicatie, media en internet. Naar aanleiding van een evaluatie zal binnen het frequentiebeleid de komende jaren meer aandacht worden besteed aan de kwetsbaarheid van infrastructuur en zal worden gewerkt

aan een meer dynamisch spectrumbeheer en een grotere voorspelbaarheid van beleid.

Naar aanleiding van het inwerking treden van de Stroomlijningswet ACM op 1 augustus 2014 is op 1 januari 2015 een gestroomlijnde methodiek voor het doorberekenen van kosten die de ACM maakt van kracht geworden (Besluit doorberekening kosten ACM, [Stb. 2014, 406](#)). De ACM berekent een deel van de kosten die samenhangen met het sectorspecifieke toezicht door aan de marktorganisaties die onder dat toezicht vallen.

Het wetsvoorstel Verhoging boetemaxima ACM ([TK, 34 190, nr. 2](#)) is 22 december 2015 aangenomen door de Eerste Kamer. De wet moet de afschrikkende werking van de ACM-boetes en daarmee van de effectiviteit van het markttoezicht dat de ACM uitvoert vergroten. De wet zal in beginsel op 1 juli 2016 in werking treden.

De evaluatie van de ACM is 24 december 2015 verzonden aan de Tweede Kamer ([TK, 25 268, nr. 132](#)). De evaluatie concludeert dat de ACM over het algemeen doeltreffend is. Tegelijkertijd worden op verschillende onderdelen, zoals op de doorlooptijden, nog verbetermogelijkheden gesignaleerd.

Het wetsvoorstel Modernisering en flexibilisering van de universele postdienstverlening ([TK, 34 024, nr. 2](#)), ingediend in 2014, is op 1 januari 2016 in werking getreden. Met dit wetsvoorstel zijn de eisen aan de Universele Postdienst (UPD) meer in lijn gebracht met de behoeften van gebruikers, met name door het verminderen van het aantal verplichte postvestigingen en brievenbussen.

In 2015 is op het terrein van de metrologie gestart met de implementatie van de op basis van verordening 765/2008 betreffende accreditatie en markttoezicht en besluit 768/2008 betreffende het verhandelen van producten in de Metrologiewet herziende Europese richtlijnen. De wet tot wijziging van de Metrologiewet ([Stb 2015, nr 307](#)) is op 28 juli 2015 gepubliceerd en zal op 20 april 2016 in werking treden. Eveneens is het Besluit aangewezen instanties en interne instanties Metrologiewet ([Stb 2015, nr. 493](#)) op 15 december 2015 gepubliceerd. Dit Besluit is op 1 januari 2016 in werking getreden. Begin januari zal het Besluit meetinstrumenten en marktdeelnemers na akkoord in de Ministerraad voor advies naar de Raad van State worden gezonden.

In 2015 is, conform de visie telecom, media en internet uit 2013 ([TK, 26 643, nr. 300](#)) verder ingezet op modernisering van beleid en regelgeving rond deze sectoren. Er verscheen een nieuwe agenda van de Europese Commissie aangaande de Digitale Interne Markt. Voorstellen tot herziening van het regelgevend kader (marktregulering breedband, spectrum, maar ook hoe om te gaan met nieuwe online communicatiediensten) worden nu verwacht in 2016. Nederland blijft inzetten op een nieuw marktkader dat ook de ruimte geeft om ook een oligopolie in de breedbandmarkt aan te kunnen pakken.

Het wetsvoorstel om de Minister van Economische Zaken extra bevoegdheden te geven indien een partij overwegende zeggenschap wil verwerven in een telecommunicatiebedrijf dat beschikt over vitale infrastructuur, is vertraagd. Oorzaak is de complexiteit van het wetsvoorstel hetgeen noopt tot meer werk en afstemming dan voorzien.

Het wetsvoorstel zal in 2016, na de zomer, aan de Tweede Kamer worden aangeboden.

De Verzamelwet met diverse wijzigingen van de Telecommunicatiewet is niet eind 2014 maar in augustus 2015 bij de Tweede Kamer ingediend. De voorbereiding van het wetsvoorstel en de extra afstemming met marktpartijen kostte meer tijd. In januari 2016 is het wetsvoorstel aangenomen door de Tweede Kamer en op 2 februari 2016 door de Eerste Kamer. Het wetsvoorstel zal, op enkele uitzonderingen na, op 1 juli 2016 in werking treden.

Na aanvaarding van het Wetsvoorstel cookies door de Tweede Kamer op 7 oktober 2014 en de Eerste Kamer op 3 februari 2015 is op 11 maart 2015 het gewijzigde artikel 11.7a van de Telecommunicatiewet (cookiebepaling) in werking getreden. Deze bepaling zorgt er voor dat cookies die geen of nauwelijks gevolgen hebben voor de privacy niet meer onder de informatieplicht en het toestemmingsvereiste vallen.

Ten aanzien van de veiligheid van netwerken werd in 2015 een akkoord bereikt over een nieuwe Europese richtlijn over informatiebeveiliging.

De evaluatie van het frequentiebeleid over de afgelopen tien jaar is in 2015 afgerond en de Tweede Kamer is hierover in oktober 2015 geïnformeerd (TK, 24 095, nr. 392). Hieruit bleek dat de hoofdlijnen van het beleid gehandhaafd moeten blijven, maar dat meer aandacht gegeven kan worden aan voorspelbaarheid van beleid, telekwetsbaarheid en een meer dynamisch spectrumbeheer. Deze uitkomsten en de bevindingen en afspraken van de World Radio Conference welke in 2015 plaatsvond, worden betrokken bij een nieuwe visie op het frequentiebeleid, de Nota Frequentiebeleid 2016. Deze visie zal richting geven aan de frequentievraagstukken voor de komende jaren en wordt in het najaar van 2016 aan de Tweede Kamer aangeboden.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	231.522	228.384	214.441	195.559	197.904	192.396	5.508
UITGAVEN	232.766	233.701	216.199	197.270	200.072	192.483	7.589
<i>Subsidies</i>			797	356	900	1.400	- 500
Digitalisering regionale radio			797	356	900	1.400	- 500
<i>Opdrachten</i>	9.005	14.884	8.071	6.593	8.575	14.186	- 5.611
Onderzoek en Opdrachten	2.948	2.603	2.883	2.833	2.961	1.866	1.095
PIANOo/TenderNed	6.057	7.022	1.572	689	1.040	6.857	- 5.817
Beleidsvoorbereiding en evaluaties							
Frequenties en Veiligheid		5.259	3.616	3.071	4.574	5.463	- 889
<i>Bijdragen aan agentschappen</i>	11.262	10.984	14.510	16.075	20.074	9.825	10.249
Agentschap Telecom	11.000	10.984	10.921	10.735	12.021	9.825	2.196
RVO	262		365	351	996		996
DICTU			3.224	4.989	7.057		7.057
<i>Bijdrage aan ZBO'S/RWT's</i>	209.926	205.019	190.090	170.667	166.532	162.309	4.223
Metrologie	14.923	15.171	14.969	14.319	14.268	13.935	333
Raad voor Accreditatie	432	93	162	262	190	105	85
ACM	2.895	2.901	1.333	695	645	402	243
CBS	191.676	186.854	173.626	155.391	151.429	147.867	3.562
<i>Bijdragen aan (inter)nationale organisaties</i>	2.573	2.814	2.731	3.579	3.991	4.763	- 772
Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	565	898	790	1.480	1.234	1.039	195
Internationale organisaties	1.982	1.916	1.941	2.043	2.757	3.664	- 907
Raad van deskundige voor de nationale meetstandaarden	26			56	0	60	- 60
ONTVANGSTEN	78.464	82.680	3.846.784	58.853	52.224	52.265	- 41
High Trust	21.443	32.060	16.655	34.441	31.880	31.300	580
Diverse ontvangsten	53.676	50.620	3.829.055	23.449	20.344	20.965	- 621
Ontvangsten ACM	3.345		1.074	963	0		0

Subsidies

Digitalisering regionale radio

De subsidie aan de Stichting Regionale Omroep Overleg en Samenwerking (ROOS) wordt aangewend voor investeringen in digitale radio voor de regionale publieke omroepen. In 2015 is het netwerk voor regionale digitale etherradio (DAB+) in de lucht gekomen en zijn de uitzendingen van start gegaan. Ook de niet-landelijke commerciële radiostations en de middengolfvergunninghouders zenden inmiddels via dit netwerk uit.

Een indicatie voor het succes van de introductie van digitale radio is de penetratiegraad van digitale radio-ontvangers in huishoudens. Dit wordt gemonitord in de jaarlijkse uitgave «De Digitale Economie» van het CBS. Als uit de in 2016 geplande evaluatie blijkt dat digitale radio (via de TDAB technologie) zoveel succes heeft dat het op relatief korte termijn de distributie via de analoge FM kan vervangen, wordt een afschakelmoment van de analoge FM vastgesteld (TK, 24 095, nr. 241).

Indicator	Referentie waarde 2012	Peil datum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Penetratiegraad van digitale radio-ontvangers in huishoudens	3,9%	2012	15%	4%	25–30%	Nog niet bekend ¹	CBS

¹ Wordt in juli 2016 door het CBS gepubliceerd.

De realisatie van het percentage digitale radio-ontvangers in huishoudens in 2014 (4%) is lager dan de raming voor 2015 (25–30%). Zoals eerder aan de Tweede Kamer gemeld (TK, 24 095, nr. 384) verloopt de overstap van FM naar DAB+, ook internationaal, minder snel dan verwacht. Nederland bevindt zich in de early adopter fase. Het aantal huishoudens nadert nog niet de beoogde 50% waardoor het op dit moment niet opportuun is om al een afschakeldatum voor de analoge FM te bepalen. In de komende jaren zal samen met de sector bezien worden wat een realistisch afschakelscenario voor de FM is.

Opdrachten

PIANOo/TenderNed

Dictu voert het technisch- en applicatiebeheer uit van TenderNed en zorgt voor de doorontwikkeling van TenderNed. Voor dit doel is budget van TenderNed overgeboekt naar DICTU.

Beleidsvoorbereiding en evaluaties Frequenties en Veiligheid

Ten aanzien van frequenties is in 2015 de aanvraagregeling verlenging vergunningen 2100 MHz band gepubliceerd. De huidige vergunninghouders worden in staat gesteld om een aanvraag tot verlenging van de betreffende vergunningen te doen. Dit wordt begin 2016 afgerond, waarbij een verlengingsprijs in rekening zal worden gebracht. In 2015 heeft de Tweede Kamer de Minister gevraagd de vergunningen voor commerciële radio, die in 2017 aflopen, te verlengen. De Minister heeft aangekondigd hiertoe bereid te zijn, op voorwaarde van verdergaande digitalisering van de radio, en in 2016 met een verlengbaarheidsbesluit te komen (TK, 24 095, nr. 391). Daarnaast heeft de Minister in 2015 besloten om na de huidige vergunningstermijn, die tot begin 2017 loopt, weer spectrum beschikbaar te stellen voor digitale ethertelevisie en dit spectrum door middel van een veiling te verdelen (TK, 24 095, nr. 394). Deze veiling is gepland in juli 2016.

Ten aanzien van de internetveiligheid stond Nederland begin 2015 in de internationale schijnwerpers door de organisatie van Global Conference on Cyberspace. Verder is in 2015 in samenwerking met het Platform Internetveiligheid een aantal concrete acties opgepakt. Er is fors ingezet op uitbreiding van functionaliteit en bekendheid van de portal veiliginternetten.nl. Met 750.000 unieke bezoekers is de doelstelling van 700.000 bezoekers voor 2015 ruimschoots gehaald. Voor 2016 zal er verder worden gekeken naar (nauwere) samenwerking met verschillende stakeholders rondom veilig internetten gerelateerde onderwerpen.

Om botnets (netwerken van met malware besmette computers) te bestrijden, is in 2015 ABUSE HUB opgezet. Dit is een vereniging van grotere internet service providers (ISP's) die een gezamenlijk centrum exploiteren van waaruit besmettingeninformatie wordt verzameld opdat klanten goed kunnen worden «ontsmet». Onderzoek van de TU Delft wijst

uit dat de besmettingsgraad in Nederland is afgenomen sinds de start van ABUSE HUB. Er wordt in 2016 gewerkt aan een intensivering van de botnetbestrijding door ABUSE HUB uit te breiden met andere partijen, zoals mobiele operators, hosters, kleinere ISP's en banken.

Daarnaast is in 2015 het Platform Internetstandaarden en de website www.internet.nl gelanceerd. Het platform streeft naar brede invoering van moderne internetstandaarden, waarmee de betrouwbaarheid en veiligheid van het Internet wordt verhoogd. Op de website www.Internet.nl kan getest worden of een internetverbinding, e-mail of een website voldoet aan de modernste internetstandaarden. Er zijn meer dan 65.000 testen uitgevoerd. De functionaliteit van de website wordt in 2016 verder uitgebouwd en er zal via andere kanalen zoals seminars aandacht worden besteedt aan het belang van een goede adoptie van internetstandaarden. In 2015 is ook de expertgroep Privacy en big data van start gegaan.

Kengetal	2011	2012	2013	2014	2015
Concurrentie markt mobiele telefonie (HHI-index)	3.721	3.740	3.675	3.469	3.185 (Q3)

Bron: ACM

Bijdragen aan agentschappen

DICTU

De bijdrage aan DICTU is verhoogd vanwege het technisch- en applicatie-beheer en de doorontwikkeling van TenderNed.

Agentschap Telecom

Agentschap Telecom draagt zorg voor de verdeling van en toelating tot het radiofrequentiespectrum, geeft vergunningen af voor het gebruik ervan en ziet toe op de naleving van de voorwaarden die daaraan verbonden zijn. De bestede bedragen hebben betrekking op deze taken. Kerntaken zijn de verdeling en het beheer van het Nederlandse radiofrequentiespectrum, het houden van toezicht op onderdelen van de Telecommunicatiewet en de Wet Informatie-uitwisseling ondergrondse netten (WION) en het voeren van juridische procedures op deze terreinen. Ten aanzien van juridische procedures heeft Agentschap Telecom in 2015 procedures in het kader van de multibandveiling uitgevoerd. De hogere realisatie heeft te maken met een aantal extra opdrachten die onder andere betrekking hebben op beleidsvoorbereiding commerciële FM-radiovergunningen, onderzoeken naar telekwetsbaarheid en de mobiele bereikbaarheid van 1-1-2, ondersteuning bij storingsproblematiek GSM-Rail.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

CBS

In 2015 is de reductie van het budget van Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) ingevuld door verhoging van de efficiency en beperkte versobering van het outputprogramma. Het outputprogramma van zoals opgenomen in het CBS-jaarplan voor 2015 is gerealiseerd binnen het budgettaire kader.

De hogere uitgaven van het CBS zijn met name het gevolg van extra verplichte EU-statistieken en veiligheidsmonitor.

ACM

In 2015 is ACM begonnen met het doorlopend meten van de klanttevredenheid van consumenten die de website ConsuWijzer.nl bezoeken en die per telefoon of e-mail contact hebben met ConsuWijzer over hun vraag of klacht. Naast het feit dat ACM nu doorlopend de klanttevredenheid meet, terwijl dat in voorgaande jaren eens per jaar was, is ook de manier van onderzoek verbeterd. ACM meet meer aspecten en heeft de vraagstelling in het onderzoek aangepast. Door deze aanpassingen zijn de resultaten niet volledig vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Sinds 2015 meet ACM eerst het voornemen bij consumenten om stappen te ondernemen om hun recht te halen. Die meting gebeurt bij websitebezoekers en bij consumenten die per telefoon of e-mail contact met ConsuWijzer hebben gehad. Vervolgens doet ACM een tweede meting of er ook werkelijk stappen zijn ondernomen. Uit deze metingen blijkt dat 43% stappen gaat ondernemen en dat 78% daarvan dat ook werkelijk doet. Consumenten die geen stappen ondernemen geven daarvoor verschillende redenen. Zij staan bijvoorbeeld niet in hun recht, hadden al stappen ondernomen of zijn door ACM doorverwezen naar een andere instantie. De raming in bovenstaande tabel is gebaseerd op de oude onderzoeksmethode.

Wat betreft het cijfer voor de algemene klanttevredenheid is de manier van onderzoek nagenoeg ongewijzigd en dus goed vergelijkbaar met 2014. Het cijfer 7,6 is een tiende hoger dan in 2014 en hoger dan de raming en de referentiewaarde.

Kengetal	Referentie waarde	Peil datum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Percentage consumenten dat stappen heeft ondernomen na bezoek ConsuWijzer	46%	2011	47%	45%	46%	43%	ACM
Klanttevredenheid Consuwijzer	7,4	2011	7,2	7,5	7,3	7,6	ACM

Bijdragen aan (inter)nationale organisatie

- International Telecommunications Union (ITU): Op 16 december 2015 ging de Algemene Vergadering van de VN akkoord met een vernieuwde agenda voor de Informatiemaatschappij na 2015 (WSIS+10). Alle punten van de Nederlandse inzet bij deze onderhandelingen, die met de Tweede Kamer zijn gedeeld in de geannoteerde agenda van de Telecomraad van december 2015 ([Kamerstukken II, 21 501-33, nr. 570](#)) zijn binnengehaald. Zo is de multistakeholder benadering bij het beheer van het Internet nu ondubbelzinnig erkend. Daarnaast heeft in 2015 een ITU Wereld Radio Conferentie (WRC) plaatsgevonden. Doel is het aanpassen van de Radio Reglementen aan nieuwe wensen en ontwikkelingen. Een belangrijk agendapunt was het bestemmen van aanvullende frequentiebanden voor mobiele breedband communicatie. De Conferentie is voor Europa succesvol verlopen. De volgende WRC is gepland in 2019.
- Internet Governance Forum (IGF): Het IGF is een mondiaal forum voor uiteenlopende stakeholders (bedrijfsleven, overheid, wetenschap, maatschappelijke organisaties, parlementariërs) die discussiëren over de toekomst van het Internet. Ten behoeve van bedrijfsleven en consumenten streeft EZ naar een open, vrij, veilig en stabiel internet. Het IGF maakt zich wereldwijd hiervoor sterk. De Nederlandse

overheid (EZ) heeft het IGF daarom vanaf het begin (2006) tot en met 2015 financieel ondersteund en is daarmee één van de grotere donateurs van forum. Tijdens de Algemene Vergadering van de VN op 16 december 2015 is het VN-mandaat van het IGF met tien jaar verlengd. EZ overweegt de donatie aan het IGF voort te zetten. EZ heeft voor 2016 opnieuw subsidie verleend aan ECP ten behoeve van het organiseren van NLIGF-bijeenkomsten ter voorbereiding op de mondiale IGF-bijeenkomsten.

- European Conference of Postal and Telecommunications Administrations (CEPT): 2015 heeft voor een groot deel in het teken gestaan van de voorbereiding van de WRC. Op nagenoeg alle agendapunten van de WRC zijn «Gemeenschappelijke Europese Standpunten» voorbereid. Daarnaast zijn de reguliere werkzaamheden voortgezet: regionale afspraken over nummers en frequentieverdelingen. Ook is op basis van mandaten van de Europese Commissie gewerkt aan rapporten over uitbreidingsbanden voor mobiel (met name 700 MHz, 1.5 en 2.3 GHz) en voor RLAN's/WiFi (5 GHz) en over technische voorschriften aan het gebruik.
- The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers/ Governmental Advisory Committee (ICANN/GAC): Deze belangrijke internetorganisatie draagt ook bij aan een open, vrij, veilig en stabiel internet. Nederland heeft daarom ook in 2015 (mede) het secretariaat van deze organisatie gefinancierd.

12 Een sterk innovatievermogen

Algemene doelstelling

Een sterker innovatievermogen van de Nederlandse economie.

- De ambitie is dat de positie van Nederland in de Innovation Union Scoreboard verbetert naar de groep van innovatieleiders. Nederland neemt nu de vijfde plaats in en is daarmee innovatievolger.
- In het kader van de Europa 2020-strategie stelt Nederland zich ten doel dat in 2020 2,5% van het bruto binnenlands product aan onderzoek en ontwikkeling (R&D) wordt uitgegeven.
- Bovendien is het een ambitie van het bedrijvenbeleid dat publieke en private partijen in 2015 voor tenminste € 500 mln participeren in Topconsortia voor Kennis en Innovatie, waarvan tenminste 40% wordt gefinancierd door het bedrijfsleven.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van Economische Zaken is Rijksbreed verantwoordelijk voor versterking van het innovatievermogen, in het bijzonder gericht op het bedrijfsleven, om te komen tot:

- nieuwe of sterk verbeterde producten, processen of diensten;
- administratieve, organisatorische of marketinginnovatie.

Samen met de bewindspersonen van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen is de Minister van Economische Zaken verantwoordelijk voor het coördineren en borgen van de publieke kennisinfrastructuur voor toegepast en fundamenteel onderzoek.

Vanuit deze verantwoordelijkheden heeft de Minister een stimulerende en regisserende rol:

Stimuleren

- Het stimuleren van extra investeringen in R&D en innovatie in generieke zin en specifiek ten aanzien van topsectoren, door alle bedrijven, inclusief het MKB.
- Het stimuleren van privaatspublieke samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven, zoals in de topconsortia voor kennis en innovatie (TKI).
- Het stimuleren van Europese en internationale samenwerking op het gebied van innovatie en samen met de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen het stimuleren van Europese en internationale samenwerking op het gebied van R&D.

Regisseren

- De kabinetsbrede regie van het topsectorenbeleid en de invulling van de kennis- en innovatiecontracten.
- Het regisseren van een effectief stelsel voor kennisbescherming en benutting.
- Het regisseren van het Nederlandse lucht- en ruimtevaartbeleid.

De beleidsartikelen

Indicator	Referentie- waarde ¹	Peildatum	Raming 2014 ²	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
R&D-uitgaven als % van het BBP	1,94%	2012	1,90%	1,97%	2,1%	n.n.b.	CBS
– waarvan private sector	1,10%	2012	1,08%	1,11%	1,3%	n.n.b.	CBS
– waarvan publieke sector	0,84%	2012	0,83%	0,86%	0,8%	n.n.b.	CBS

¹ Dit betreft aangepaste cijfers conform de meest recente cijfers van het CBS over 2012.

² Dit betreft de aangepaste raming conform het jaarverslag 2014.

Kengetal	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Innovation Union Scoreboard: positie Nederland in EU	8e	8e	7e	5e	6e	5e	n.n.b.
Aantal bij PCT aangevraagde octrooien, ¹ – per mld euro BBP (in purchasing power parity (PPP) €) ²	7,03 (2006)	6,59 (2007)	6,46 (2008)	6,32 (2009)	5,45 (2010)	6,00 (2011)	n.n.b.
– positie Nederland in EU	5e	5e	5e	5e	5e	5e	n.n.b.
Aantal bij OHIM aangevraagde handels- merken, ³ – per mld euro BBP (in PPP €) ⁴	5,90 (2008)	6,76 (2009)	7,38 (2010)	7,12 (2011)	7,19 (2012)	6,74 (2013)	n.n.b.
– positie Nederland in EU	9e	6 ^e	6 ^e	9e	9e	10e	n.n.b.

¹ Het Patent Cooperation Treaty wordt uitgevoerd door de World Intellectual Property Organisation (WIPO), het agentschap van de Verenigde Naties dat onder andere internationaal aangevraagde octrooien registreert.

² Betreft het aantal octrooiaanvragen (onder PCT, internationale fase met EPO-bestemming) naar land van uitvinder, gedeeld door het BBP in mld euro's gecorrigeerd voor koopkrachtverschillen. Tussen haken is het jaar opgenomen waarop de data betrekking hebben. Dit betekent dat de positie van Nederland in 2014 op de Innovation Union Scoreboard dus mede is bepaald op basis van octrooidata uit 2011.

³ Het Office for Harmonisation in the Internal Market (OHIM) is het EU-agentschap dat onder andere handelsmerken registreert die in de gehele EU geldig zijn.

⁴ Tussen haken zijn de jaren aangegeven waarop de data betrekking hebben.

Bron: Europese Commissie (Innovation Union Scoreboard 2015)

Kengetal	2006	2008	2010 ¹	2012	2014	Realisatie 2015 ²
Aandeel innoverende bedrijven:						
– Industrie (EU- gemiddelde)	42%	42% (44%)	53% (44%)	50% (41%)	54% (n.n.b.)	n.b.
– Diensten (EU- gemiddelde)	32%	31% (35%)	44% (35%)	42% (32%)	44% (n.n.b.)	n.b.
Aandeel innoverende bedrijven dat (de laatste drie jaar) technologisch heeft samengewerkt met publieke partijen:						
– Researchinstellingen (EU-gemiddelde)	8%	10% (6%)	6% (6%)	8% (9%)	7% (n.n.b.)	n.b.
– Universiteiten (EU-gemiddelde)	11%	14% (10%)	8% (11%)	11% (13%)	14% (n.n.b.)	n.b.

¹ Bij de meting over 2010 is de enquêtemethodiek gewijzigd in Nederland (invoering van digitale enquêtemethode). Dit bemoeilijkt een vergelijking van de cijfers voor Nederland vanaf 2010 met die van voorgaande jaren.

² De gegevens over 2015 komen niet beschikbaar, omdat de onderliggende innovatie-enquête tweejaarlijks wordt gehouden en wel over even jaren.

Bron: CBS en Eurostat (uitkomsten van innovatie-enquêtes, die tweejaarlijks worden gehouden); voor 2014 voorlopige cijfers verstrekt door CBS in maart 2016

Beleidsconclusies

Positie van Nederland in de Innovation Union Scoreboard

De ambitie was dat de positie van Nederland in de Innovation Union Scoreboard verbetert naar de groep van innovatieleiders.

In het Innovation Union Scoreboard (IUS) dat in 2015 verscheen, is Nederland gestegen van de zesde naar de vijfde plaats. Daarmee werd Nederland leider van een groep «innovatievolgers». De afstand naar de groep «innovatieleiders» werd weliswaar iets kleiner, maar de afstand naar deze groep blijft nog behoorlijk groot. Een en ander is toegelicht in de Monitor Bedrijvenbeleid 2015, die een bijlage is van de Rapportage Bedrijvenbeleid 2015. Deze Rapportage is op 5 oktober 2015 toegezonden aan de Tweede Kamer (TK, [32 637, nr. 201](#)).

R&D als percentage van het bbp

Nederland streeft in het kader van de Europese strategie voor groei en banen EU2020 naar 2,5% R&D-uitgaven als percentage van het bbp in 2020.

Uit de recentste (voorlopige) gegevens van het CBS blijkt dat Nederland met 1,97% in 2014 nog altijd een stijgende lijn kent ten opzichte van voorgaande jaren. Tegelijkertijd is te constateren dat Nederland nog ver verwijderd blijft van de doelstelling. De meest recente OESO-gegevens laten zien dat Nederland in 2014 boven het EU-28 gemiddelde presteerde (1,94%), maar onder het gemiddelde van de OESO-landen (2,37%).

Publiek-private-samenwerking (PPS)

Eén van de beleidsdoelen van het Bedrijvenbeleid is dat er in 2015 voor meer dan € 500 mln aan (grondslagprojecten) publiek-private-samenwerking moest plaatsvinden met een bijdrage van private partijen van tenminste 40%.

Uit de Monitor Bedrijvenbeleid 2015 (TK, [32 637, nr. 201](#)) blijkt dat de omvang van de totale publiek-private-samenwerking (inclusief de toeslagprojecten welke met de TKI-toeslag nieuw zijn gestart) in 2014 geschat wordt op circa € 900 mln, waarvan ruim € 800 mln grondslagprojecten (waarop de TKI's TKI-toeslag verdienen) betrof met een private bijdrage van gemiddeld 44%. Daarmee was de doelstelling voor 2015 al in 2014 bereikt.

Het aandeel van publiek-privaat samenwerkende bedrijven binnen de groep innoverende bedrijven is voor Nederland rond het EU-gemiddelde (zie kengetallen CBS in tabel hierboven). Relevant hierbij is dat de groep innoverende bedrijven binnen de totale bedrijvenpopulatie (noemer van de kengetallen) relatief groot is in Nederland in vergelijking met het EU-gemiddelde. Bij de samenwerking met universiteiten is sinds 2010 sprake van een aanhoudende stijging, terwijl het aandeel innoverende bedrijven dat samenwerkt met researchinstellingen in 2014 enigszins is gedaald ten opzichte van 2012.

Beleidsdoorlichting

In 2015 is er een beleidsdoorlichting uitgevoerd van het bedrijvenbeleid: dit betrof de artikelen 12 (Een sterk innovatievermogen) en 13 (Een excellent ondernemingsklimaat) van de begroting. De kabinetsreactie is op 13 mei 2015 toegezonden aan de Tweede Kamer (TK, [30 991, nr. 23](#)).

Belangrijkste bevindingen met betrekking tot artikel 12:

- Uit analyse van beschikbare instrumentevaluaties blijkt dat de legitimiteit, de economische rationale en de doeltreffendheid van de beleidsmix op het terrein van het innovatiebeleid op orde is. Zo leiden de WBSO en de Innovatiekredieten tot substantiële additionele private R&D-inspanningen.
- De uitvoering van het beleid was doelmatig. Over de «macro doelmatigheid» (wegen de totale kosten van het beleid op tegen de totale baten, of kunnen de doelen goedkoper bereikt worden?) wordt vastgesteld dat te weinig informatie voorhanden is om er een onderbouwde uitspraak over te kunnen doen. Dat laatste wordt vooral veroorzaakt door methodologische beperkingen en de stand van het economisch onderzoek op dit terrein.
- De topsectorenaanpak als moderne vorm van integrale beleidscoördinatie rond kennis- en innovatiegedreven publiek-private samenwerking zou de interdepartementale inzet op cross-sectorale thema's (zoals ICT en maatschappelijke opgaven) verder kunnen vergroten.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	976.140	655.501	768.402	656.850	638.508	488.699	149.809
UITGAVEN	883.706	745.806	775.292	695.721	534.926	569.897	- 34.971
<i>Leningen</i>	<i>46.293</i>	<i>39.646</i>	<i>99.538</i>	<i>72.107</i>			
Innovatiefonds (IF): Innovatiekrediet	35.786	27.296	48.965	43.282			
Innovatiefonds: Seed	10.507	12.350	16.500	13.430			
Innovatiefonds: Fund to fund			17.073	12.000			
Innovatiefonds: Vroege fase/informal investors/ROM's			17.000	3.395			
<i>Subsidies</i>	<i>155.641</i>	<i>124.365</i>	<i>73.576</i>	<i>49.598</i>	<i>45.154</i>	<i>82.422</i>	<i>- 37.268</i>
MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)					21.133	47.957	- 26.824
Eurostars	4.165	5.680	6.949	7.299	8.531	11.174	- 2.643
Lucht en Ruimtevaart	22.061	22.434	7.812	7.317	3.511	13.347	- 9.836
Innovatie Prestatie Contracten	30.207	44.019	16.622	1.127	3.012		3.012
Overig	99.208	52.232	42.193	33.855	8.967	9.944	- 977
<i>Opdrachten</i>	<i>3.326</i>	<i>2.366</i>	<i>1.436</i>	<i>1.151</i>	<i>1.650</i>	<i>1.464</i>	<i>186</i>
Onderzoek en opdrachten	3.326	2.366	1.436	1.151	1.650	1.464	186
<i>Bijdragen aan agentschappen</i>	<i>77.006</i>	<i>75.197</i>	<i>68.895</i>	<i>65.706</i>	<i>57.773</i>	<i>61.643</i>	<i>- 3.870</i>
RVO	77.006	75.130	68.602	65.462	56.995	61.004	- 4.009
Dienst Landelijk Gebied						500	- 500
Agentschap Telecom		67	293	244	778	139	639
<i>Bijdragen aan ZBO's/RWT's</i>	<i>147.180</i>	<i>150.833</i>	<i>154.840</i>	<i>138.851</i>	<i>121.747</i>	<i>113.349</i>	<i>8.398</i>
TNO	147.180	150.833	154.840	138.851	121.747	113.349	8.398
<i>Bijdragen aan (inter)nationale organisaties</i>	<i>454.260</i>	<i>353.399</i>	<i>377.007</i>	<i>368.312</i>	<i>308.603</i>	<i>311.019</i>	<i>- 2.416</i>
Toeslag Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI-toeslag)			25.434	58.011	54.638	60.945	- 6.307
Internationaal Innoveren				4.539	17.019	14.000	3.019
Topsectoren overig	263.289	223.355	183.625	171.756	128.268	132.146	- 3.878
Marin, Deltares, NLR					44.589	40.833	3.756
Syntens	32.506	31.453	19.797	0			
Ruimtevaart (ESA)	111.011	48.805	92.895	90.154	63.982	61.925	2.057
Overig (inclusief onderzoeksprojecten)	784	739	454	824	107	1.170	- 1.063
Grote Technologische Instituten (GTI's)	46.670	49.047	54.802	43.028			
ONTVANGSTEN	44.462	70.496	96.098	61.491	51.891	42.013	9.878
Luchtvaartkredietregeling	1.861	1.519	2.515	2.523	4.980	3.800	1.180
Technische Ontwikkelingsprojecten (TOP)	5.412	3.939	2.128	860	948	3.000	- 2.052
Rijksoctrooiwet	31.596	36.787	35.287	35.182	39.456	31.212	8.244
Seed	143	585	2.188	3.209			
Eurostars	1.060	1.143	104	248	112	2.413	- 2.301
Diverse ontvangsten	4.390	20.543	20.150	7.660	6.395	1.588	4.807
Innovatiekredieten	-	5.980	16.733	8.685			
Fund to fund				103			
Ontvangsten ROM's			16.995	2.999			

Toelichting op de verplichtingen

De mutatie op het verplichtingenbudget van in totaal € 149,8 kent de volgende oorzaken:

Het verplichtingenbudget van Ruimtevaart is met € 128 mln verhoogd. Voor € 125,9 mln is bij de 1e suppletoire begroting een temporisatie van het verplichtingbudget doorgevoerd (dekking uit latere jaren) om te kunnen voldoen aan de toezeggingen die gedaan zijn in het kader van de ESA ministersconferentie 2014. Daarnaast is door het Ministerie van I&M € 2,5 mln overgeheveld ten behoeve van de optionele ESA-programma's.

Het verplichtingenbudget voor de TKI-toeslag is voor € 36,2 mln meer benut dan de oorspronkelijke raming. De verplichtingenmutatie wordt verklaard door het in 2015 toegenomen beroep op de TKI-toeslag regeling. Het na het Amendement Van Veen/Vos (TK, [34 000 XIII, nr. 17](#)) resterende budget is in totaal met € 36,2 mln overschreden, waarmee de regeling in 2015 met een totaal beroep van bijna € 120 mln zeer succesvol is geweest in het stimuleren van publiek-privaat onderzoek.

Het TNO verplichtingenbudget is met € 21,7 mln verhoogd. Hiervan heeft € 17 mln betrekking op een BTW-compensatie. Als gevolg van een arrest van het Hof van Justitie van de EU heeft TNO vanaf 2016 geen recht op aftrek van BTW die is toe te rekenen aan niet-economische activiteiten. TNO is hiervoor budgettair gecompenseerd. De toezegging aan TNO voor 2016 wordt in 2015 gedaan en voor deze BTW-compensatie is het verplichtingbudget 2015 verhoogd. Daarnaast is een bedrag van € 3,7 mln getemporiseerd van 2016 naar 2015 ten behoeve van het maatschappelijk thema Arbeid en Gezondheid (een bijdrage van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor het jaar 2016). Deze verplichting voor 2016 is namelijk conform de gebruikelijke werkwijze al in 2015 aangegaan.

Tegenover deze verhogingen van het verplichtingenbudget staat een verlaging van het verplichtingenbudget van de MIT van € 30 mln. Dit wordt voor € 14,5 mln verklaard doordat het amendement Van Veen en Vos (TK, [34 000 XIII nr. 17](#)), dat bij de begrotingsbehandeling 2015 is verwerkt, meerjarig is gespreid over de MIT, SBIR en IPC. Daarnaast is € 15 mln overgeheveld naar het Provinciefonds voor de regionale uitvoering van de regeling MKB-innovatiestimulering topsectoren in het kader van de Samenwerkingsagenda Rijk-regio. Deze mutaties werden reeds toegelicht in de 1^e en 2^e suppletoire begroting.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

De mutatie van – € 9,8 mln bij lucht en ruimtevaart is voor € 7,7 mln te verklaren doordat Rekkof Aircraft N.V. in 2015 niet heeft kunnen voldoen aan de voorwaarde van de financiering van haar eigen aandeel in de ontwikkelingskosten. Hiermee samenhangend zullen bij Voorjaarsnota 2016 de geraamde ontvangsten neerwaarts worden bijgesteld. € 2 mln heeft daarnaast betrekking op de verschuldigde rente die vrijvalt ten gunste van het generale beeld.

De mutatie van € 26,8 mln op de regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren wordt voor € 15 mln verklaard door de overheveling aan het Provinciefonds van € 15 mln (zie ook toelichting op de verplichtingen). Daarnaast is er als gevolg van de spreiding van het Amendement Van Veen/Vos (TK, [34 000 XIII, nr. 17](#)) over meerdere jaren (zoals de Kamer per brief is gemeld, TK, [34 000 XIII, nr. 149](#)), in 2015 kasbudget vrijgevallen bij de MIT. Dit kasbudget is ingezet voor de uitfinanciering van in het verleden aangegane verplichtingen voor CTMM (€ 7,4 mln) en Joint

Technology Initiatives (€ 2,0 mln), zoals is toegelicht in de 2^e suppletoire begroting 2015.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

De mutatie van € 8,4 mln op de bijdrage aan TNO kent de volgende oorzaken:

Ter bevordering van TO2 brede samenwerkingsprojecten, gericht op de in Horizon 2020 geformuleerde maatschappelijke uitdagingen, was er voor alle TO2's samen in 2015 een bedrag beschikbaar van € 14,6 mln, waarover de Tweede Kamer per brief is geïnformeerd (TK, [32 637 nr. 146](#)). Hiervan had € 5,4 mln betrekking op bijdrage TNO. Daarnaast is het budget van TNO onder meer met € 2,2 mln verhoogd voor de TTI-transitie ten behoeve van de topsectoren Chemie en High Tech Systemen en Materialen (TK, [28 753](#), [32 637 nr. 33](#)). Deze middelen zijn bij de 1e suppletoire begroting toegevoegd aan het budget van TNO.

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties

De mutatie in het kasbudget van de TKI-toeslageregeling (– € 6,3 mln) wordt onder meer verklaard door de overhevelingen ten behoeve van de topsector Agrifood via NWO (€ 3 mln) en de TKI-Click (€ 1 mln) voor de creatieve sector in lijn met de brief d.d. 10 juli 2012 (TK, [32 637, nr. 38](#)). Het resterende deel heeft betrekking op een langzamer kasritme bij de uitfinanciering van onderzoekstrajecten. Om deze reden is in het voorjaar ook een meerjarige ramingsbijstelling van – € 35 mln aangebracht, zoals is toegelicht in de 2^e suppletoire begroting.

Toelichting op de ontvangsten

Er zijn € 8,2 mln meer octrooiopbrengsten gerealiseerd dan oorspronkelijk werd geraamd. Voor € 1 mln is de stijging van de octrooiomvang toe te rekenen aan de toename van het aantal in Nederland geldig geworden (Europese) octrooien. Daarnaast zijn de meeropbrengsten deels het gevolg van een eerdere toename van het aantal nationale octrooien, waarvan het effect pas later zichtbaar wordt.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde 2014	Realisatie 2014	Streef-waarde 2015	Realisatie 2015 ¹	Bron
Aantal bedrijven dat deelneemt aan MIT	1.893	2013	600	662	1.600	1.041	RVO
Omvang private R&D-uitgaven ondersteund met MIT (x € 1 mln)	26	2013	45	61	60	71	RVO

¹ Dit betreft de cijfers van Zuid-Holland, Noord, Zuid en het landelijk deel van de regeling. Cijfers voor Oost en Utrecht waren op het peilmoment 20 april 2016 nog niet beschikbaar.

De beleidsartikelen

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Streef- waarde 2014	Realisatie 2014	Streef- waarde 2015	Realisatie 2015	Bron
Aantal Nederlandse deelnemers aan Eurostars	49	2013	66	20	88	69 ¹	RVO
– waarvan bedrijven	37		50	13	68	50	
– waarvan high-tech MKB (%)	81%		85%	100%	85%	96%	
Door Eurostars ondersteunde private R&D-uitgaven van Nederlandse deelnemers (mln euro)	13	2013	15,5	7	20,6	32	RVO

¹ Het aantal deelnemers ligt lager dan geraamd omdat een aantal samenwerkingsprojecten met andere landen niet door kon gaan. Een aantal landen had namelijk onvoldoende middelen beschikbaar gesteld voor Eurostarsprojecten. De verwachting voor 2016 is dat de geplande samenwerkingsprojecten doorgang kunnen vinden. De budgettaire ruimte voor de 1^e call in 2016 in het kader van Eurostars is volledig benut.

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Omvang middelen PPS-projecten TKI (x € 1 mln)	571	2013	550	814	500	938	RVO
– waarvan private middelen (%)	35%	2013	40%	44%	40%	45%	RVO

De realisatie in 2014 is een herzien cijfer met medeneming van de volledige grondslag TKI Maritiem en de bijdrage van de ANBI's aan de TKI grondslag, en valt € 34 mln hoger uit dan vermeld in de begroting 2016. Het bedrag van € 814 mln is eerder al gepubliceerd in de Monitor Bedrijvenbeleid van oktober 2015.

Met ingang van 2015 wordt de hoogte van de toeslag bepaald door de gerealiseerde private bijdrage aan PPS-projecten in het voorgaande jaar. Op deze wijze hebben de TKIs meer zekerheid over de hoogte van de inzetbare programmatoeslag in het lopende jaar. Cijfers over de gerealiseerde private bijdrage aan PPS projecten in 2015 zijn op moment van publicatie van dit jaarverslag nog niet beschikbaar. De realisatiewaarde van de begrotingsindicator 2015 is daarom een schatting gebaseerd op de gerealiseerde private bijdrage aan PPS-projecten in 2014. Uitzondering is het deel dat betrekking heeft op de projecttoeslag, dat wel betrekking op 2015 heeft. TKI's hebben in de loop van 2015 de mogelijkheid gehad om hun oorspronkelijke aanvraag over 2014 aan te vullen met projecten die eerder in 2014 buiten beschouwing waren gebleven. De totale omvang van deze additionele projecten uit 2014 bedraagt € 110 mln.

De beleidsartikelen

Indicator	Referentie-waarde ¹	Peildatum	Streef-waarde 2014	Realisatie 2014	Streef-waarde 2015	Realisatie 2015 ²	BRON
Aantal Nederlandse deelnemers aan KP7/H2020	1.506	t/m 2013	300	449	250	713	RVO/EC
– waarvan bedrijven	1.137		200	298	180	500	
Omvang KP7/H2020-middelen voor Nederlandse deelnemers (retour in mln euro)	3.373	t/m 2013	600	538	631	1.038	RVO/EC
– waarvan bedrijven (%)	22%		25%	31%	25%	27,9%	
Retourpercentage voor Nederland (%)	7,4%	t/m 2013	7,0%	8,1%	7,0%	7,4%	RVO/EC

¹ De referentiewaardes betreffen cijfers over het 7^e kaderprogramma 2007 tot met 2013.

² De realisatiewaardes betreffen voorlopige cijfers van H2020 cumulatief vanaf 2014 tot en met 2015 met als peildatum 26 februari 2016. De JTI-projecten zijn hierin niet meegenomen evenals de calls die eind 2015 zijn opengesteld.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streef-waarde 2015	Realisatie 2015	Bron
Klanttevredenheid Deltares	8,0	2013	8,0	8,7	Deltares
Klanttevredenheid MARIN	8,8	2013	8,0	8,8	MARIN
Klanttevredenheid NLR	8,5	2013	8,0	8,8	NLR
Klanttevredenheid cofinanciers TNO	8,2	2013	8,0	8,4	TNO

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Aantal Nederlandse bedrijven dat deelneemt aan ruimtevaartprogramma's ESA	488	2011	170	552	100	121	ESA
Ruimtevaart geo-return/retour (%)	1,09	2011	1,05	1,14	1	1,02	ESA

In het hier weergegeven getal zijn alle contracten van Nederlandse bedrijven met ESA opgenomen, ook de contracten die niet direct aan ruimtevaartprogramma's zijn gekoppeld, maar gerelateerd zijn aan de vestiging van ESTEC in Nederland. Verschillende divisies van een bedrijf worden als afzonderlijke contractanten meegeteld. Doordat ESA in 2015 is gestart met een nieuwe, opgeschoonde database valt de realisatiewaarde 2015 substantieel lager uit dan de referentiewaarde en de cumulatieve waarden tot en met 2014. De realisatiewaarde betreft een cumulatief getal op basis van databestanden van ESA vanaf 1 januari 2015.

Kengetal	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal bedrijven dat gebruik maakt van WBSO	16.620	19.450	20.530	22.220	22.640	22.974	22.980
Aantal S&O-arbeidsjaren	67.600	73.660	75.330	79.560	81.660	83.468	83.400
Door WBSO ondersteunde private R&D-uitgaven (S&O-loon, x € 1 mln)	3.011	3.377	3.571	3.850	3.917	3.997	3.868

Bron: RVO

De beleidsartikelen

Kengetal	2012	2013	2014	2015
Aantal bedrijven dat gebruik maakt van RDA	13.860	16.160	16.622	16.510
Door RDA ondersteunde private R&D uitgaven (x € 1 mln)	2.035	2.530	2.587	2.426

Bron: RVO

13 Een excellent ondernemingsklimaat

Algemene doelstelling

Bedrijven zijn de motor achter economische groei. De overheid zet zich in om de juiste voorwaarden voor een excellent ondernemersklimaat te creëren, zodat bedrijven kunnen investeren en groeien. Bijzondere aandacht gaat daarbij uit naar de concurrentiekracht van negen topsectoren en groene groei.

Om deze doelstelling te bereiken zet de Minister van Economische Zaken enerzijds financiële instrumenten in, zoals borgstellingen en garanties. De financiële instrumenten verbeteren de toegang tot financiering voor het Nederlandse bedrijfsleven

Daarnaast maakt de Minister van Economische Zaken gebruik van niet-financiële instrumenten, zoals het terugdringen van onnodige regeldruk en het verbeteren van (digitale) dienstverlening aan bedrijven. Onder deze doelstelling valt ook het opschalen van ICT toepassingen om maatschappelijke en economische uitdagingen op te lossen, bijvoorbeeld met de ICT-doorbraakprojecten. Via onder andere het interdepartementaal programma Biobased Economy, de Green Deal aanpak en het aanpassen van belemmerende regelgeving wordt bijgedragen aan groene economische groei.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van Economische Zaken is vanuit een stimulerende rol verantwoordelijk voor het scheppen van randvoorwaarden voor een excellent ondernemingsklimaat door:

Stimuleren

- Het stimuleren van de juiste randvoorwaarden en grootschalige implementatie van digitale voorzieningen die de overheidsdienstverlening aan ondernemers verbeteren, zoals het Ondernemingsdossier en het digitaal Ondernemersplein.
- Realiseren van tien publiek-private ICT-doorbraakprojecten, ondermeer gericht op het vergroten van het gebruik en kennis van ICT door het midden- en kleinbedrijf, in de topsectoren en in sectoren als logistiek, agro, onderwijs en de zorg. Dit wordt met name gerealiseerd door het gericht oplossen van belemmeringen op het terrein van standaardisatie, wet- en regelgeving en het gebruik van ICT.
- De stimulering, coördinatie en facilitering van de transitie naar een biobased economy.
- Het stimuleren van een ambitieuze en duurzame ondernemerscultuur.
- Het bevorderen van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
- Het bevorderen van innovatiegericht inkopen.

Regisseren/faciliteren

- De kabinetsbrede coördinatie van het topsectorenbeleid.
- De coördinatie en het faciliteren van het kabinetsbrede regeldrukverminderingprogramma «Goed Geregeld, een verantwoorde vermindering van regeldruk 2012–2017». In dit programma zijn de vakministers verantwoordelijk voor de regeldrukvermindering op hun beleidsterrein. De Minister van Economische Zaken coördineert de aanpak voor bedrijven, de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de aanpak voor burgers en professionals, evenals het lokaal toezicht.
- Faciliteren van het Nederlandse bedrijfsleven in hun duurzame grondstoffenvoorzieningszekerheid zoals in de grondstoffennotitie.

De beleidsartikelen

- De coördinatie van het Groene Groei-traject en de Green Deal aanpak.
- Het verbeteren van de dienstverlening aan de ondernemers door middel van Ondernemerspleinen.
- Het ondersteunen van de toegang tot (risico)kapitaal voor bedrijven.
- Het waarborgen van een internationaal level playing field.
- Een betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt.
- Het verbeteren van de match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt voor technisch personeel (Techniepact).

Uitgangspunt is de juiste randvoorwaarden te creëren en ondernemers de ruimte te geven voor vernieuwing en groei. In dialoog met bedrijven, maatschappelijke organisaties en medeoverheden worden kansen benut en knelpunten opgelost. De Minister van EZ is gesprekspartner en aanspreekpunt voor het bedrijfsleven, sectoren, branches en individuele bedrijven. De overheid is terughoudend met ingrijpen in het bedrijfsleven, maar er kan soms een rol zijn in geval van externe effecten, informatie-asymmetrie of verstorend gedrag van (internationale) overheden. Hiervoor zet de Minister zowel financiële instrumenten in, zoals garanties en subsidies aan bedrijven en instellingen, als niet financiële instrumenten.

Kengetallen; Ondernemingsklimaat van Nederland

1 – Global Competitiveness Index	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Positie van Nederland <i>Bron: World Economic Forum (Global Competitiveness Report, 2015–2016)</i>	8 ^e	7 ^e	5 ^e	8 ^e	8 ^e	5 ^e
2 – Ondernemersquote % zelfstandig ondernemer binnen werkzame beroepsbevolking <i>Bron: CBS</i>	2010 13,6%	2011 13,6%	2012 13,9%	2013 14,1%	2014 14,7%	2015 14,8% (derde kwartaal)
3 – Investeringsquote van bedrijven Nederland <i>Bron: CPB (CEP, 2015)</i>	2010 15,2%	2011 16,7%	2012 15,8%	2013 15,6%	2014 15,6%	2015 15,9%
4 – Aandeel snelle groeiers Nederland <i>Bron: CBS</i>		2007/2010 3,7%	2008/2011 3,7%	2009/2012 4,0%	2010/2013 3,2%	2011/2014 3,1%
5 – Ranglijst van digitale economieën Positie van Nederland <i>Bron: Global Information Technology Report (World Economic Forum)</i>	2010 9	2011 11	2012 6	2013 4	2014 4	2015 4

2. Ondernemersquote: De oude cijferreeks over de ondernemersquote via EIM/Panteia is stopgezet. In plaats daarvan wordt nu gebruik gemaakt van de gegevens van het CBS (het aantal zelfstandig ondernemers in de werkzame beroepsbevolking uitgedrukt in een percentage).
3. Investeringsquote van bedrijven: Met het verschijnen van het Centraal Economisch Plan in 2015 is de tijdsreeks van de Investeringsquote in voorgaande jaren ook bijgewerkt. Daarmee ontstaan er verschillen tussen deze cijfers en de cijfers die in de begroting 2015 werden gepresenteerd.

5. Ranglijst van digitale economieën: Nederland is 4e in ranking Global Information Technology Report 2015 van april 2015. Onze ambitie is om tot de top-5 te behoren. Nederland scoort goed op de mate waarin bedrijven hun verdienmodellen volledig digitaal maken, zoals bv. booking.com. Ook doet Nederland het goed qua adoptie van internet-technologie om de toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en de overheid te vergroten. Denk bijvoorbeeld aan de inburgering van online winkelen en de betaalservice iDeal.

Beleidsconclusies

Bedrijfsfinanciering

De financiering van het bedrijfsleven, en met name van het MKB, is verbeterd. Uit de Financieringsmonitor 2015–2 blijkt dat bedrijven de gezochte financiering weer vaker hebben aan kunnen trekken, waarbij het kleinbedrijf iets achterblijft. De aangekondigde maatregelen in het Aanvullend Actieplan MKB-financiering (TK, [32 637, nr. 147](#)) zijn inmiddels voor een belangrijk deel in gang gezet. Het toegenomen gebruik van de bestaande financieringsinstrumenten, zoals de Borgstelling MKB, de Garantie Ondernemingsfinanciering en de Groeifaciliteit, in combinatie met het aanvullend actieplan hebben bijgedragen aan de verbetering van de financiering van het bedrijfsleven.

Ambitieuze ondernemerschap

Start ups zijn van belang voor het ontwikkelen en op de markt brengen van nieuwe producten, diensten en processen. Daarnaast zorgen ze ervoor dat de gevestigde orde «scherp» blijft. In januari 2015 is ter versterking van het start up klimaat de StartupDelta gelanceerd met Neelie Kroes als special envoy startups. Belangrijke resultaten tot nu toe zijn de introductie van het startup visum, de lancering van de Startupbox en de Corporate Launchpad. De inzet op startups werpt zijn vruchten af: volgens de Global Startup Ecosystem Ranking 2015 is Amsterdam/StartupDelta na Berlijn en Londen het snelst groeiende startup ecosysteem van Europa.

Techniekpact

Via het Techniekpact wordt er via regionale aanpak beter ingespeeld op de specifieke arbeidsmarktvraagstukken en het in stand houden van relevant onderwijsaanbod in de techniek. De overkoepelende ambitie van het Techniekpact is dat 4 op de 10 jongeren een technische opleiding volgt in 2020 (voor het MBO is de tussentijdse ambitie gesteld op 30% in 2016). Voor het schooljaar 2014/2015 volgt in het middelbaar beroepsonderwijs 31% een technische opleiding (in 2005/2006 was dit 29%). Het aandeel instromende studenten bètatechniek steeg in het hoger beroepsonderwijs van 18% in 2004/2005 naar 22% in 2014/15, in het wetenschappelijk onderwijs is het percentage gestegen van 26% in 2004/05 naar 35% in 2014/2015. De cijfers tonen een positieve trend wat betreft stijgende instroom in technische opleidingen, waarmee de ambitie van 4 op 10 in 2020 binnen bereik is.

Groene Groei en Biobased Economy

- De transitie naar groene groei en een duurzame samenleving krijgt vorm door de inspanningen van bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en overheden ([Tussenbalans Groene Groei](#)). Marktpartijen investeren in onderzoek, ontwikkeling en fabricage van nieuwe productmarktcombinaties wanneer er sprake is van een haalbare business case. Het zoeken naar prikkels in markten

en het in de prijs van goederen en diensten tot uitdrukking brengen van de maatschappelijke kosten is een opgave voor het groenegroei-beleid. De derde [Monitor Duurzaam Nederland](#) laat zien dat in het laatste decennium de Nederlandse economie (onze productie) is gegroeid, terwijl bijna alle emissies en het verbruik van grondstoffen zijn afgenomen. Dat betekent dat er overwegend sprake is geweest van een absolute ontkoppeling tussen economische groei en milieudruk. Voor energie is sprake van een relatieve ontkoppeling; het energiegebruik is minder snel gegroeid dan de economie. Europees gezien scoort Nederland daarmee gemiddeld.

- Met het afsluiten van 17 nieuwe Green Deals is het portfolio gegroeid tot 193 deals. Hiermee zijn nieuwe netwerken en ketens gerealiseerd die potentieel bij kunnen dragen aan groene groei. Inmiddels zijn 125 deals afgerond. Ook krijgen deals navolging of schalen ze op. Een voorbeeld hiervan is de menukaart uit de Green Deal Groene Grachten voor het energiezuiniger maken van historische panden in Amsterdam. Deze menukaart wordt nu landelijk uitgerold. Daarnaast hebben Green Deals geleid tot aanpassingen van wet- en regelgeving. Met de Experimenten AmvB («Besluit experimenten decentrale duurzame elektriciteit opwekking») heeft de Rijksoverheid ervoor gezorgd dat initiatieven voor lokale opwekking van energie gestimuleerd worden waarmee een versnelling van lokale opwekking mogelijk wordt. De aanpak is verder verbreed worden naar het maatschappelijke domein gezondheid. In november heeft Minister Schippers de Health Deal aanpak gelanceerd en is het Health Deal loket bij RVO.nl geopend.
- EZ zet in op de stimulering, coördinatie en facilitering van de transitie naar een BioBased Economy (BBE). Daartoe is in actieve samenwerkingsverbanden met medeoverheden, bedrijfsleven, wetenschap en maatschappelijke organisaties binnen de groene groei agenda aan ontwikkeling gewerkt. Het resultaat is in 2015 zichtbaar geworden door de gestage groei van de BioBased Economy. De afgelopen drie jaar is door circa 700 bedrijven individueel of in partnerships voor € 1,5 mld in 800 biobased projecten geïnvesteerd. De directe en indirecte toegevoegde waarde van BBE bedroeg € 4,3 mld en leverde 44.000 fte aan werkgelegenheid ([monitor 2014](#)).

ICT en regeldruk

- In 2015 zijn er weer nieuwe stappen gezet om de ambities uit het kabinetsbrede regeldrukprogramma «Goed Geregeld, een verantwoordelijke vermindering van regeldruk 2012–2017» te behalen. Zo is er ten aanzien van de doelstelling om de regeldruk voor bedrijven, burgers en professionals met € 2,5 mld te verminderen reeds voor € 1,8 mld aan maatregelen gerealiseerd (najaarsrapportage regeldruk van 18 december 2015, nr. [29 515 nr. 372](#)). Dat is een stijging van ruim € 600 mln ten opzichte van 2014. Het genereren van nieuwe maatregelen om de € 2,5 miljard doelstelling verder mee in te vullen, is nog wel een aandachtspunt. Door een aantal tegenvallers is er nu voor € 2,3 mld aan plannen geïnventariseerd ten opzichte van € 2,35 mld in 2014. Om de daling in het cijferbeeld tegen te gaan en de ontbrekende € 200 mln op te halen, heeft het kabinet eind 2015 daarom besloten om een nieuwe inventarisatie te starten naar regeldrukverminderende maatregelen.
- Ook in het verminderen van regeldruk door digitalisering van de overheidsdienstverlening is in 2015 vooruitgang geboekt. Ondernemers vinden op het Ondernemersplein.nl snel en laagdrempelig alle nuttige overheidsinformatie die voor hen van belang is. Er zijn inmiddels 700.000 bezoekers per maand. De groeiversnelling van de

eHerkenning zet door, er zijn inmiddels 250.000 inlogmiddelen bij bedrijven waarmee zij kunnen inloggen bij 160 overheidsorganisaties. De efficiënte digitale gegevensuitwisseling tussen bedrijven en overheid met Standard Business Reporting neemt steeds verder toe en alle zeventien door VNO-NCW en MKB Nederland als prioritair aangemerkte digitale regelhulp zijn inmiddels beschikbaar.

- ICT binnen het topsectoren beleid verder aan te jagen heeft het Team ICT ook in 2015 een aantal belangrijke stappen gezet. Er is een human capital agenda opgesteld en er is een ambitieuze kennis en innovatie agenda opgesteld waaraan onderzoeksinstellingen, bedrijven en overheid gezamenlijk gaan bijdragen. Hierin is onder andere een meerjarig programma voor big data onderzoek en innovatie gelanceerd waar bedrijven (grote en kleine ICT-gebruikers en ICT-aanbieders) en onderzoeksinstellingen samenwerken aan toepassingen voor (over)morgen. De focus is gericht op sectoren met grote economische potentie: smart industry, energie (onder andere smart grids), zorg (onder andere diagnostiek, gezonde voeding en personal health), cyber security en logistiek. NWO, TNO en EZ ondersteunen dit programma met € 40 mln in totaal voor de jaren 2016–2017.
- De gewenste resultaten voor het Ondernemingsdossier blijven achter. De digitale wereld verandert namelijk snel en gebleken is dat ondernemers behoefte hebben aan meer samenhang tussen voorzieningen van de overheid, zoals het Ondernemingsdossier en ondernemersplein.nl. Het kabinet heeft daarom ingezet op een beleidswijziging om samenhang te realiseren bij het aanbieden van digitale voorzieningen voor bedrijven. Dit betekent dat het Ondernemingsdossier door ontwikkelt naar een voorziening onder de naam «mijn overheid voor bedrijven» waar Berichtenbox, Ondernemersplein en voormalige Ondernemingsdossier in samenhang worden aangeboden. De verwachting is dat dit een verdere impuls zal geven aan het aantal ondernemers dat van het Ondernemingsdossier gebruik wil maken. Deze wijziging is opgenomen in najaarsrapportage regeldruk van 18 december 2015, (TK, [29 515, nr. 372](#)).
- In 2015 zijn onder leiding van de Nationaal Commissaris Digitale Overheid belangrijke stappen gezet in het verder realiseren van een digitale overheid. Er is overheidsbreed dekking gevonden voor de bestaande knelpunten in de financiering van de digitale overheid. Daarnaast is er rond de Ministeriële Commissie Digitale Overheid een interdepartementale besluitvormingsstructuur opgezet om digitale overheidsdienstverlening verder te laten toenemen. Mede namens de Minister van EZ heeft de Minister van BZK de uitgangspunten vastgesteld voor wetgeving voor de zogenaamde Generieke Digitale Infrastructuur van de overheid. Het Ministerie van EZ levert aan dit alles een belangrijke bijdrage, vanuit de beleidsverantwoordelijkheid voor de digitale overheid voor bedrijven.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	1.370.342	977.386	725.485	757.490	928.330	1.798.832	– 870.502
Waarvan garantieverplichtingen	1.192.913	709.448	463.183	516.609	722.430	1.591.250	– 868.820
UITGAVEN	271.467	312.203	436.722	404.941	294.859	306.921	– 12.062
<i>Garanties</i>	<i>87.913</i>	<i>144.946</i>	<i>114.100</i>	<i>153.377</i>	<i>91.429</i>	<i>95.886</i>	<i>– 4.457</i>
BMKB	73.605	126.302	102.422	124.334	65.330	71.000	– 5.670
Groeifaciliteit	2.447	2.270	2.360	2.168	3.499	9.365	– 5.866
Groeifaciliteit begrotingsreserve					12.000		12.000
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	11.861	16.374	9.274	17.875	10.600	11.842	– 1.242
Garantieregeling Scheepsnieuwbouw-faciliteit			44			3.679	– 3.679
Garantie MKB-financiering				9.000			
<i>Subsidies</i>	<i>68.792</i>	<i>71.136</i>	<i>77.685</i>	<i>30.567</i>	<i>26.537</i>	<i>41.473</i>	<i>– 14.936</i>
Bevorderen ondernemerschap	6.636	7.928	7.383	8.254	10.675	27.222	– 16.547
Interdepartementaal Programma Biobased Economy	5.598	12.521	7.829	3.509	951	1.500	– 549
Microkrediet	851	750	30.989	506	300		300
Uitfinanciering subsidies	55.707	49.937	31.484	18.298	14.611	12.751	1.860
<i>Opdrachten</i>	<i>67.163</i>	<i>34.353</i>	<i>24.660</i>	<i>24.104</i>	<i>21.411</i>	<i>24.110</i>	<i>– 2.699</i>
Onderzoek & ontwikkeling	8.901	3.942	4.706	2.640	2.120	1.402	718
ICT-beleid	35.516	28.974	18.118	20.001	18.040	17.819	221
Beleidsvoorbereiding en evaluaties	17.870	283	831	459		2.559	– 2.559
Regiegroep Regeldruk/ACTAL	4.876	1.154	1.005	1.004	1.251	2.330	– 1.079
<i>Bijdragen aan (inter)nationale organisaties</i>	<i>24.588</i>	<i>22.195</i>	<i>21.701</i>	<i>17.034</i>	<i>13.536</i>	<i>17.855</i>	<i>– 4.319</i>
NBTC	18.421	15.213	13.536	10.152	8.810	8.471	339
UNWTO		252	271	291	313	240	73
Bijdragen aan instituten	6.167	6.730	7.894	6.591	4.413	9.144	– 4.731
<i>Bijdrage aan ZBO's/RWT's</i>		<i>18.496</i>	<i>153.144</i>	<i>150.288</i>	<i>109.287</i>	<i>107.271</i>	<i>2.016</i>
Kamers van Koophandel / Ondernemerspleinen		18.496	153.144	150.288	109.287	107.271	2.016
<i>Bijdragen aan agentschappen</i>	<i>23.011</i>	<i>21.077</i>	<i>45.430</i>	<i>29.573</i>	<i>32.659</i>	<i>20.326</i>	<i>12.333</i>
RVO	12.279	8.368	28.582	25.906	30.501	18.117	12.384
Logius	10.732	12.709	8.699	3.645	2.158	2.209	– 51
DICTU			8.149	22			
ONTVANGSTEN	77.797	41.763	37.435	55.967	63.493	78.041	– 14.548
BMKB	32.674	23.645	21.544	30.389	32.307	25.000	7.307
BMKB begrotingsreserve					12.387	25.406	– 13.019
Groeifaciliteit	1.930	2.154	2.047	2.436	2.964	8.000	– 5.036
Garantie Ondernemingsfinanciering	13.226	13.391	10.160	18.992	9.443	13.000	– 3.557
Garantie Ondernemingsfinanciering begrotingsreserve					1.898		1.898
Garantieregeling Scheepsnieuwbouw-faciliteit	–	–	44	46	15	4.000	– 3.985
Joint Strike Fighter	617	879	1.418	988	1.297	1.204	93
Diverse ontvangsten	29.350	1.694	2.223	3.116	3.184	1.431	1.753

Toelichting op de verplichtingen

Er zijn in totaal € 870,5 mln minder verplichtingen aangegaan dan oorspronkelijk geraamd. De oorzaken hiervoor zijn in het bijzonder gelegen in de lagere realisatie van garantieverplichtingen:

- Voor de BMKB zijn € 260 mln minder garantieverplichtingen aangegaan dan de raming. De benutting (€ 446 mln) is overigens wel toegenomen ten opzichte van vorig jaar (€ 372 mln).
- Voor de Groeifaciliteit zijn € 56 mln minder garantieverplichtingen aangegaan dan geraamd. De benutting lag met € 29 mln onder de realisatie van vorig jaar (€ 35 mln).
- Voor de Garantie Ondernemingsfinanciering zijn € 281 mln minder garantieverplichtingen aangegaan dan de oorspronkelijke begroting. De benutting van circa € 119 mln is wel toegenomen ten opzichte van vorig jaar (€ 109 mln).
- Voor de Garantieregeling Scheepsnieuwbouwfaciliteit zijn € 358 mln minder garantieverplichtingen aangegaan dan geraamd.

Tegenover deze lagere realisatie van garantieverplichtingen staat een hogere verplichtingenrealisatie als gevolg van het Aanvullend Actieplan MKB-financiering. Er is een garantieverplichting aangegaan van € 86,7 mln aan de Europese Investeringsbank voor de € 100 mln funding aan Qredits.

Toelichting op de uitgaven

Garanties

De uitgaven voor de BMKB lagen € 5,7 mln onder de raming vanwege een lager aantal verliesdeclaraties dan aanvankelijk werd verwacht.

Er is € 5,9 mln minder uitgegeven aan de Groeifaciliteit dan geraamd vanwege de lager dan geraamde benutting in voorgaande jaren. Hierdoor vallen de verliesdeclaraties ook lager uit. Daarnaast heeft een storting van € 12 mln plaatsgevonden in de begrotingsreserve Groeifaciliteit. Deze storting werd voorzien in het Aanvullend Actieplan MKB-financiering ten behoeve van de garanties voor achtergestelde leningenfondsen. Het Achtergestelde leningenfonds van het NLII gaat namelijk de komende jaren gebruik maken van de Groeifaciliteit.

Subsidies

Voor Bevorderen Ondernemerschap zijn € 16,5 mln lagere uitgaven gerealiseerd dan begroot. Dit wordt onder meer verklaard uit de volgende oorzaken: er is vanuit Bevorderen Ondernemerschap € 12 mln beschikbaar gesteld voor de storting in de begrotingsreserve Groeifaciliteit conform het Aanvullend Actieplan, zoals hiervoor onder de garanties is toegelicht; er heeft een overheveling plaatsgevonden van € 2,4 mln naar de bijdrage RVO voor de uitvoering van diverse opdrachten door RVO (onder andere Nederlands Investeringsagentschap, Startup delta, Hannover Messe, Aanvullend Actieplan); er is bij de 2^e suppletoire begroting 2015 een bijdrage aan het NBTC verstrekt voor de Marketingstrategie Holland 2020 (€ 0,3 mln); er heeft een begrotingsoverheveling plaats gevonden ten behoeve van de uitfinanciering van diverse oude verplichtingen (€ 3,2 mln) onder andere op het gebied van Ondernemerschap en Onderwijs, de bedrijfsbeëindigingshulp, Veiligheid Kleine bedrijven en voor de uitfinanciering van de BSRI-regeling. Tegenover deze verlaging van het budget staan hogere uitgaven van € 1,4 mln voor de uitfinanciering van openstaande verplichtingen op Bevorderen Ondernemerschap.

Bijdragen aan agentschappen

Bijdrage aan RVO

Op de bijdrage aan RVO zijn € 12,4 mln hogere uitgaven gerealiseerd dan oorspronkelijk geraamd. Dit betreft voor € 3,7 mln een overheveling vanuit de bijdragen (inter)nationale organisaties ten behoeve van de uitvoeringskosten van de NFIA. Daarnaast is € 2,4 mln overgeheveld vanuit de bijdrage RVO van beleidsartikel 12 naar beleidsartikel 13. Verder zijn er diverse opdrachten verstrekt in het kader van het ICT-beleid (€ 1,9 mln) en bedrijfsfinanciering onder meer voor Startupdelta, Nederlands Investeringsagentschap, Aanvullend Actieplan MKB-financiering (€ 3,1 mln).

Bijdrage aan Logius

De bijdrage aan Logius bestaat uit een bijdrage aan het programma (Bureau)Forum Standaardisatie en het programma SBR (Standard Business Reporting). Logius is in 2015, in opdracht van EZ, gestart met een pilot voor het uitwisselen van gegevens ten behoeve van een financieringsaanvraag door midden- en kleinbedrijven binnen het project Fink. Dit project heeft tot doel heeft dat midden- en kleinbedrijven snel en gemakkelijk inzicht kunnen krijgen in hun financieringskansen bij meerdere financiers

Toelichting op de ontvangsten

Als gevolg van hogere ontvangsten door afgewezen verliesdeclaraties bij de BMKB was de ontvangstenrealisatie € 7,3 mln hoger. Daarnaast werd als gevolg van de hogere ontvangsten en de lager dan geraamde schade-uitgaven voor € 13 mln minder onttrokken aan de begrotingsreserve BMKB.

Voor de Groeifaciliteit werd € 5 mln minder ontvangen dan geraamd. Dit is het gevolg van de lager dan geraamde benutting in de afgelopen jaren, waardoor de premieontvangsten ook lager zijn. Hier staan ook lagere schade-uitgaven tegenover.

Kengetallen en indicatoren						
Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Verstrekte garanties BMKB, x € 1 mln	742	909	486	344	372	446
Totaal aantal verstrekte garanties	3.701	4.325	2.640	1.983	1.949	2.545

Bron: RVO

Het bedrag en aantal verstrekte BMKB garanties is in 2015 verder toegenomen. Dit spoort met de resultaten van de Panteia Financieringsmonitor 2015-1 en 2015-2, die uitwijzen dat het percentage toekenningen van externe financieringsaanvragen van het MKB in 2015 is toegenomen. Het gebruik van de BMKB is sterk afhankelijk van het aantal MKB-kredietaanvragen en toekenningen daarvan: de BMKB verstrekt een borgstelling voor in de kern gezonde midden- en kleinbedrijven die onvoldoende onderpand hebben om een krediet te verkrijgen voor nieuwe investeringen.

De beleidsartikelen

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Verstrekte garanties Groeifaciliteit, x € 1 mln	25	12	13	8	32	19
Totaal aantal verstrekte garanties	32	17	21	16	20	14

Bron: RVO

De Groeifaciliteit heeft in 2015 de toegang tot (risico)kapitaal verbeterd. De verwachting is dat met het Achtergestelde Leningenfonds van het NLII de stijgende trend van 2014 in 2016 zal doorzetten.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Verstrekte garanties GO, x € 1 mln	413	261	103	103	82	137
Totaal aantal verstrekte garanties	104	62	53	51	39	76

Bron: RVO

De GO-regeling biedt middelgrote en grote bedrijven de mogelijkheid een garantie van 50% van de overheid te verkrijgen, zodat nieuwe bankleningen en/of bankgaranties kunnen worden verstrekt. De GO-regeling is kostendekkend, met als opzet dat banken er slechts gebruik van maken indien zij vanwege het risicoprofiel zelfstandig niet of onvoldoende in staat zijn in de kern gezonde bedrijven te financieren. Het gebruik van de GO-regeling is over 2015 fors toegenomen ten opzichte van 2014.

Kengetal	2013	2014	2015
Verstrekte garanties Scheepsnieuwbouw, x € 1 mln	44		3
Totaal aantal verstrekte garanties	6		1

Bron: RVO

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Aantal verstrekte kredieten (Micro- en MKB-krediet)	610	2009	1.350	1.187	1.550	1.500	Qredits

In 2015 zijn er 1.300 microkredieten en 200 MKB-kredieten verstrekt door Qredits. De verwachting was om het product werkkapitaalfinanciering eind 2015 gereed te hebben (TK, [32 637, nr. 198](#)) en ook al in 2015 circa 50 werkkapitaalkredieten te verstrekken. Echter vanwege de uitwerking van de ict-infrastructuur door Qredits vergt dit meer tijd en zal het product begin 2016 geïntroduceerd worden (TK, [32 637, nr. 224](#)).

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Netto verlaging regeldruk (cumulatief)	€ 527,4	2013	–	€ 1.153 mln van de € 2,5 mld	€ 2,3 mld	€ 1.808 mln van € 2,5 mld	EZ

In 2015 zijn van de doelstelling om de regeldruk voor bedrijven, burgers en professionals met € 2,5 mld te verminderen reeds voor € 1,8 mld aan maatregelen gerealiseerd. Dat is een stijging van ruim € 600 mln ten opzichte van 2014.

De beleidsartikelen

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Gerealiseerde invulling compensatie / IP-verplichting (5 jaars gemiddelde)	€ 419 mln	2013	€ 350 mln	€ 383 mln	€ 350 mln	€ 342 mln	EZ

De uitvoering van de industriële participatie overeenkomsten met het plaatsen van opdrachten door buitenlandse bedrijven in Nederland is in 2015 conform verwachting verlopen. De realisatie is lager uitgevallen dan geraamd doordat het volume aan opdrachten van het Ministerie van Defensie, waarbij industriële participatie afspraken zijn gemaakt, lager was dan verwacht.

Toelichting op de interne begrotingsreserves

Interne begrotingsreserve BMKB

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	66.555
+ storting	
– onttrekking	– 12.387
Stand per 31/12/2015	54.168

Interne begrotingsreserve Groeifaciliteit

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	5.000
+ storting	+12.000
– onttrekking	
Stand per 31/12/2015	17.000

Interne begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	55.009
+ storting	
– onttrekking	– 1.898
Stand per 31/12/2015	53.111

Interne begrotingsreserve Garantieregeling Scheepsnieuwbouw-faciliteit

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	10.044
+ storting	
– onttrekking	
Stand per 31/12/2015	10.044

Interne begrotingsreserve Garantie MKB-financiering

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	9.000
+ storting	
– onttrekking	
Stand per 31/12/2015	9.000

14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Algemene doelstelling

In de Begroting 2015 was de algemene doelstelling een internationaal concurrerende energievoorziening die betrouwbaar, veilig en duurzaam is. In 2015 is gewerkt aan het Energierapport 2016 waarin de algemene doelstelling is aangepast naar: een CO₂-arme energievoorziening, die veilig, betrouwbaar en betaalbaar is.

Om deze doelstelling te bereiken zet EZ financiële instrumenten in zoals subsidies en garanties, maar ook niet-financiële instrumenten zoals het stroomlijnen van de energie- en gaswet om de werking van de energiemarkt te verbeteren, de regeldruk te verminderen en efficiënter toezicht mogelijk te maken.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor het energiebeleid. Hieruit vloeien de volgende verantwoordelijkheden voort:

Financieren

- Het voeren van het financieel instrumentarium op de beleidsterreinen hernieuwbare energie, energiebesparing en het gebruik van innovatieve energietechnologieën.

(Doen)Uitvoeren

- Het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie (conform afspraken Energieakkoord: 14% in 2020 en 16% in 2023).
- Het vergroten van het aandeel energiebesparing (conform afspraken Energieakkoord: besparing met gemiddeld 1,5% per jaar en 100 PJ in 2020).

Regisseren

- Het regisseren van de realisatie van grote energie-infrastructuur projecten die onder de rijkscoördinatieregeling vallen; dit betekent als projectminister, samen met de Minister van Infrastructuur en Milieu, verantwoordelijk voor de ruimtelijke inpassing van projecten en voor de coördinatie van benodigde projecten.
- Het stimuleren van een goed werkende Europese energiemarkt met een adequate infrastructuur.
- Het creëren van randvoorwaarden waardoor de energievoorziening internationaal kan concurreren.
- Het creëren van randvoorwaarden voor een doelmatige, verantwoorde en veilige winning van onze bodemschatten.
- Het stimuleren van de transitie naar een CO₂-arme energievoorziening, die veilig, betrouwbaar en betaalbaar is. Daarom is in 2016 een Energiedialoog gestart en wordt een Beleidsagenda voorbereid.
- Het bieden van mogelijkheden aan lokale energieprojecten.
- Het coördineren van het energiebesparingsbeleid via de verschillende vakministers en het stimuleren van energiebesparing in de industrie en energiesectoren.
- Het stimuleren van de ontwikkeling en gebruik van innovatieve energietechnologieën.
- Het stimuleren van de verdergaande reductie van CO₂-uitstoot van energiebedrijven en industrie.

Beleidsconclusies

Gaswinning Groningen

In december 2015 heeft het kabinet besloten de voorlopige voorziening die de Raad van State met zijn uitspraak van 18 november 2015 heeft getroffen voor het gasjaar 2015/2016 in stand te houden (TK, [33 529, nr. 212](#)). Dat betekent dat de gaswinning wordt beperkt tot 27 miljard m³ met ruimte voor meer productie als dat nodig is om de leveringszekerheid te waarborgen. De keuze voor dit productieniveau is in lijn met het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM). Op basis van het nieuwe winningsplan van NAM zal het kabinet volgend jaar, na advisering door SodM en decentrale overheden, een besluit nemen voor de langere termijn.

In relatie met de aardbevingsproblematiek in Groningen heeft het kabinet in 2015 besloten tot de instelling van de Nationaal Coördinator Groningen (NCG). De NCG heeft als doel het versterken van woningen om de veiligheid en leefbaarheid in het aardbevingsgebied te verbeteren. Inmiddels is de heer Alders als Nationaal Coördinator benoemd en is de financiering van de Overheidsdienst Groningen zeker gesteld. Op 18 december 2015 heeft het kabinet ingestemd met [het «Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen»](#) van de NCG (TK, [33 529, nr. 212](#)).

In reactie op het rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid dat in februari 2015 verscheen over de gaswinning in Groningen is aangegeven dat de Mijnbouwwet aangepast wordt om zo het veiligheidsbelang te versterken en meer invloed te krijgen op waar en onder welke omstandigheden mijnbouwactiviteiten kunnen worden toegestaan. Hierbij wordt ook het burgerperspectief beter geregeld en krijgen andere overheden een adviesrecht. Ook wordt de onafhankelijke positie van SodM versterkt. Dit wetsvoorstel is in november 2015 aan de Tweede Kamer gestuurd (TK, [34 348, nrs. 1 t/m 3](#)).

Energieakkoord voor duurzame groei

De uitvoering van het Energieakkoord is in 2015 volgens planning voortgezet. Op het terrein van windenergie op zee zijn grote stappen gezet, met onder andere de succesvolle en snelle parlementaire behandeling van de Wet Windenergie op zee. Deze wet is conform de planning in werking getreden op 1 juli 2015. Op basis van de Nationale Energieverkenning (NEV) 2015 is in oktober 2015 gebleken dat twee doelen uit het Energieakkoord nog niet binnen bereik waren op basis van de tot dat moment bekende uitwerking van het akkoord. Om die reden heeft het kabinet met de overige partijen uit het Energieakkoord in december 2015 aanvullende afspraken gemaakt. Op basis van deze aanvullende afspraken concludeerden alle partijen bij het Energieakkoord in de Voortgangsrapportage van de Borgingscommissie Energieakkoord dat alle doelen weer binnen bereik zijn (TK, [30 196 nr. 381](#)). Nadien is het wetsvoorstel Elektriciteits- en gaswet (STROOM) op 22 december 2015 verworpen door de Eerste Kamer. Dit wetsvoorstel bood onder andere de basis voor het aanwijzen van TenneT als netbeheerder op zee. Dit is cruciaal voor het realiseren van de windparken op zee conform het Energieakkoord. Om de vertraging voor de ontwikkeling van nieuwe windparken op zee zo veel mogelijk te beperken is begin 2016 een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer ingediend om het net op zee alsnog spoedig te regelen.

In april 2015 heeft de Minister van EZ zijn Warmtevisie aan de Tweede Kamer gestuurd (TK, 30 196, nr. 305). De Warmtevisie schetst het kader dat gebruikt wordt om de warmtevoorziening te verduurzamen. In dat kader is gestart met de evaluatie van de Warmtewet en met het ontwikkelen van nieuwe marktmodellen voor de warmtemarkt. De uitvoering van de eerste stappen uit de Warmtevisie ligt op koers.

In 2015 is de Stimuleringsregeling Duurzame Energieproductie (SDE+) weer opengesteld, dit keer met een verplichtingenbudget van € 3,5 mld. Dit budget is in de loop van het jaar ruim overtekend: in totaal is voor € 7,7 mld aan subsidies aangevraagd. Het beschikbare budget van € 3,5 mld is toegekend aan 194 projecten. Indien al deze projecten tot realisatie komen, leveren deze een bijdrage van 19 PJ aan het doelbereik. In totaal is er met de SDE en de SDE+-rondes tot en met 2015 voor een jaarproductie van 107 PJ aan beschikkingen afgegeven. Dit komt overeen met het energieverbruik van ruim 1,8 mln huishoudens.

Met name technieken met lagere basisbedragen, zoals wind op land en biomassa (warmte), hebben een subsidiebeschikking gekregen. De overige aanvragen zijn afgewezen vanwege budgetuitputting of op inhoudelijke gronden. Deze projecten kunnen in 2016 een nieuwe (verbeterde) aanvraag indienen. In december 2015 is de vormgeving van de SDE+ in 2016 aangekondigd. Verdeeld over twee indieningsrondes zal naar verwachting een budget van in totaal € 8 mld worden opengesteld (TK, 31 239, nr. 208).

Zoals aangekondigd in de begroting 2015 heeft het Ministerie van EZ een nieuwe regeling voor demonstratieprojecten op het gebied van duurzame energie gepubliceerd, de Investeringsubsidie duurzame energie (ISDE). De ISDE is een subsidieregeling voor kleinschalige installaties voor de productie van hernieuwbare energie. Dit zijn installaties zoals zonneboilers, biomassaketels en warmtepompen met een klein vermogen. De regeling geeft huishoudens de kans om hun warmwaterboiler te vervangen door een zonneboiler, bedrijven om hun (proces)warmte te produceren met een biomassaketel en woningcorporaties om warmtepompen te installeren voor de verwarming van huurwoningen. Hiermee worden burgers en bedrijven gestimuleerd om zelf hernieuwbare energie te produceren en bij te dragen aan de hernieuwbare energiedoelstelling. De regeling geldt voor een periode van vijf jaar, met als doel dat deze installaties op de langere termijn zonder ondersteuning kunnen concurreren met fossiele alternatieven. Het beschikbare budget voor deze regeling en de maatvoering van de ondersteuning via deze regeling wordt jaarlijks tegelijkertijd met het SDE+-budget vast gesteld. In 2016 is € 70 mln beschikbaar voor deze regeling.

Schaliegas

Op 10 juli 2015 heeft het kabinet besloten dat commerciële opsporing en winning van schaliegas de komende vijf jaar niet aan de orde is (TK, 33 952, nr. 32). Tevens is besloten dat in 2016 een onderzoeksprogramma wordt voorbereid waarvan enkele onderzoeksboringen onder de vlag van de overheid onderdeel kunnen worden.

Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming (ANVS)

Per 1 januari 2015 is de Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming (ANVS) conform planning opgericht. De ANVS voert werkzaamheden uit op het vlak van nucleaire veiligheid en stralingsbescherming, vervoer van radioactieve stoffen en radioactief afval, stralingsincidenten en beveiliging en safeguards. De ANVS voldoet aan interna-

tionale richtlijnen (zoals die van het Internationaal Atoomenergie Agentschap IAEA) en werkt nauw samen met nationale en internationale organisaties. De ANVS is per 1 januari 2015 een dienst van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M). Tot 1 mei 2015 was de Minister van EZ op grond van de Kernenergiewet echter nog eerstverantwoordelijk voor nucleaire veiligheid en stralingsbescherming; de taken die de ANVS uitvoert. Per 1 mei 2015 zijn deze verantwoordelijkheden overgegaan van de Minister van EZ naar de Minister van I&M ([Staatscourant 2015 11080](#)).

Kengetal	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Concentratiegraad in de retailsector elektriciteit</i>					
– HHI	2.465	2.338	2.276	2.230	2.152
– C3	85%	83%	81%	81%	79%
<i>Concentratiegraad in de retailsector gas</i>					
– HHI	2.344	2.258	2.204	2.171	2.052
– C3	83%	81%	79%	79%	77%

Bron: ACM

De C3 is het gezamenlijk marktaandeel van de drie grootste leveranciers. De mate van concentratie op de kleinverbruikersmarkt voor elektriciteit en gas vormt een indicatie voor de concurrentie op die markten. Een indicator hiervoor is de Herfindahl-Hirschman Index (HHI). Een markt met een HHI onder de 1.800 punten wordt gezien als een competitieve markt en een markt met een index tussen de 1.800 en 8.000 punten wordt gezien als een geconcentreerde markt. Uit de bovenstaande tabel kan geconcludeerd worden dat zowel de elektriciteits- als de gasmarkt de afgelopen jaren steeds meer concurrerend is geworden.

Kengetal	2011	2012	2013	2014	2015
Elektriciteitsstoring in minuten per jaar	23 min	27 min	23 min	20 min	33 min

Bron: Netbeheer Nederland

Het aantal storingsminuten per huishouden per jaar geeft een indicatie van de leveringszekerheid van elektriciteit.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	3.155.526	2.289.462	3.397.213	2.646.202	6.494.697	3.960.853	2.533.844
Waarvan garantieverplichtingen		147.225	47.342	526	31.873	62.400	- 30.527
UITGAVEN	1.027.671	1.085.460	1.251.807	1.441.886	1.557.919	1.619.026	- 61.107
<i>Subsidies</i>	<i>834.077</i>	<i>857.264</i>	<i>1.030.692</i>	<i>1.181.789</i>	<i>1.347.519</i>	<i>1.410.701</i>	<i>- 63.182</i>
Topsectoren Energie	34.867	29.792	30.282	34.925	57.681	67.993	- 10.312
Energie-innovatie (IA)	22.317	56.868	36.766	27.383	17.300	7.872	9.428
Green Deal		225	1.889	918	1.809	750	1.059
Energie akkoord				666	10.631	35.464	- 24.833
MEP	658.895	619.608	505.321	432.032	362.995	380.000	- 17.005
SDE/SDE+	57.472	100.954	169.133	235.116	323.059	804.749	- 481.690
Storting in reserve Duurzame Energie			225.007	369.356	503.423		503.423
Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)				56.955	31.765	77.000	- 45.235
CCS	12.352	5.531	5.015	4.905	2.500	19.557	- 17.057
Hoge Flux Reactor	8.223	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	
Aanschafsubsidie zonnepanelen		21.339	29.632				
Elektrisch rijden	3.993	2.154	2.535	2.184	1.541	1.120	421
Caribisch Nederland		1.304	3.161	6.807	17.108	7.000	10.108
Overige subsidies	31.471	12.239	14.701	3.292	10.457	1.946	8.511
Stadsverwarming	4.487						
<i>Garanties</i>	<i>6.094</i>		<i>526</i>	<i>9.206</i>	<i>1.922</i>	<i>1.000</i>	<i>922</i>
Geothermie	6.094		526			1.000	- 1.000
Storting in reserve Geothermie				9.206	1.922		1.922
<i>Opdrachten</i>	<i>23.545</i>	<i>24.654</i>	<i>33.861</i>	<i>28.108</i>	<i>19.813</i>	<i>24.528</i>	<i>- 4.715</i>
O&O bodembeheer	3.997	2.897	2.497	3.843	12.651	766	11.885
Joint implementation	13.079	14.787	12.148	768	252	1.300	- 1.048
Straling	3.196	5.006	9.726	9.257	50	6.060	- 6.010
Pallas		154	1.001	10.004		13.500	- 13.500
Onderzoek en opdrachten	3.273	1.810	8.489	4.236	6.860	2.902	3.958
<i>Bijdragen aan agentschappen</i>	<i>37.057</i>	<i>43.095</i>	<i>45.589</i>	<i>47.281</i>	<i>41.805</i>	<i>44.963</i>	<i>- 3.158</i>
RVO	36.668	42.342	38.680	41.949	40.168	39.557	611
Dienst Landelijk Gebied						500	- 500
NVWA	389	753	698	692	681	680	1
Kern Fysische Dienst			6.211	3.690		3.226	- 3.226
KNMI				950	956	1.000	- 44
<i>Bijdragen aan ZBO's/RWT's</i>	<i>89.292</i>	<i>86.418</i>	<i>103.039</i>	<i>110.603</i>	<i>107.423</i>	<i>113.113</i>	<i>- 5.690</i>
Doorsluis COVA heffing	89.292	86.418	100.947	107.594	106.074	111.000	- 4.926
TNO bodembeheer			2.092	3.009	1.349	2.113	- 764
<i>Bijdragen aan (inter)nationale organisaties</i>	<i>37.606</i>	<i>74.029</i>	<i>38.100</i>	<i>64.899</i>	<i>39.437</i>	<i>24.721</i>	<i>14.716</i>
ECN/NRG	37.232	73.557	37.757	57.903	38.819	23.949	14.870
Interne begrotingsreserve risicopremie lening ECN/NRG				6.600			
Diverse instituten	374	472	343	396	618	772	- 154
ONTVANGSTEN	11.299.393	11.960.294	13.547.739	10.801.567	6.851.765	9.535.411	- 2.683.646
COVA	89.292	86.436	100.947	107.594	106.074	111.000	- 4.926
SDE+			97.363	173.619	278.861	320.000	- 41.139
Aardgasbaten	11.165.588	11.839.743	13.342.665	10.505.291	6.424.910	9.100.000	- 2.675.090
Ottrekking aan reserve Duurzame energie					20.000		20.000
Ontvangsten zoutwinning	2.379	2.350	2.373	2.474	2.342	1.761	581
Diverse ontvangsten	42.135	31.765	4.391	12.589	19.578	2.650	16.928

Toelichting op de verplichtingen

De overschrijding van het verplichtingenbudget heeft als voornaamste oorzaak dat een groot bedrag aan subsidiebeschikkingen voor de openstelling 2014 van de SDE+ pas in 2015 zijn verstrekt. Omdat de beschikkingen voor de openstelling 2015 geheel in 2015 zijn verstrekt heeft dit geleid tot een overschrijding van het verplichtingenbudget van € 2,58 mld.

Op de garantieregeling geothermie is in 2015 een lager beroep gedaan dan geraamd, zodat er veel minder garantieverplichtingen zijn aangegaan dan begroot. In totaal is voor vier aardwarmteprojecten een garantie afgegeven.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

Topsectoren energie

De lagere uitgaven zijn een saldo van hogere uitgaven op de tenderregeling Energie-innovatie (€ 10,8 mln) en lagere uitgaven op de SDE+-projecten van de topsector energie (€ 21,1 mln) vanwege vertraging in het opstarten van de projecten. Dit laatste bedrag is in de interne begrotingsreserve duurzame energie gestort.

Energie-innovatie

De overschrijding op energie-innovatie is voornamelijk het gevolg van veel hogere nabetalingen op de Unieke Kansen Regeling (UKR) dan waar bij het opstellen van de begroting rekening mee was gehouden.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal deelnemende bedrijven bij TKI ¹ <i>Bron: RVO</i>	n.v.t.	n.v.t.	301 ²	500 ³	850 ⁴	1.150
Kwaliteit van het Nederlandse energieonderzoek gemeten als retourpercentage van het zevende EU kaderprogramma thema energie ⁵ <i>Bron: RVO</i>	6,8%	7,4%	7,0%	6,8%	6,9%	7,2%

¹ In september 2012 zijn de TKI 's opgericht. Daardoor is er geen waarde beschikbaar voor 2011.

² De oorspronkelijke waarde van 333 is bijgesteld naar 301. Oorzaken hiervoor waren: het terugtrekken van bedrijven uit samenwerkingsprojecten en goedgekeurde projecten die uiteindelijk niet zijn doorgegaan of waarvan de aanvraag is ingetrokken.

³ De oorspronkelijke waarde van 486 is opgehoogd doordat ook TNO-projecten zijn toegevoegd aan de dataset.

⁴ De oorspronkelijke waarde van 612 is opgehoogd, doordat TNO-projecten zijn toegevoegd aan de dataset als ook verschillende projecten (onder andere uit de DEI-tender) uit 2014 die op eerdere peildatum nog niet waren beschikt.

⁵ De cijfers betreffen cumulatieve cijfers vanaf de start van het zevende kaderprogramma in 2007

Energieakkoord

Op dit budget zijn de lagere uitgaven vooral veroorzaakt door vertraging in de projecten die gefinancierd worden uit de Demonstratieregeling Energie Innovatie (DEI). Het budget dat is overgebleven op de diverse projecten Energieakkoord (€ 1 mln) is in de begrotingsreserve duurzame energie gestort.

Milieukwaliteit van de Elektriciteitsproductie (MEP)

De lagere uitgaven op de MEP-regeling zijn vooral veroorzaakt door een lagere subsidiabele elektriciteitsproductie dan waar in de raming voor de ontwerpbegroting rekening mee was gehouden. Van de lagere uitgaven is

De beleidsartikelen

€ 15 mln ingezet voor knelpunten elders op de EZ-begroting: € 2 mln is gestort in de begrotingsreserve duurzame energie.

SDE/SDE+

Op de SDE- en de SDE+-regeling is per saldo zo'n € 482 mln minder uitgegeven dan begroot, voornamelijk als gevolg van de vertraging in de start van een aantal grote energieprojecten. Van het bedrag dat niet is uitgegeven is € 479 mln in de interne begrotingsreserve duurzame energie gestort.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Bron
Duurzame energieproductie	4,5%	2012	5,5%	In september 2016 bekend	CBS

Bron: ECN, PBL, CBS, RVO

Storting in begrotingsreserve duurzame energie

De in 2013 gevormde interne begrotingsreserve duurzame energie is bestemd voor middelen die in enig jaar onbesteed zijn gebleven als gevolg van vertraging of niet doorgaan van projecten waaraan reeds subsidie is toegekend. Deze middelen kunnen vervolgens worden ingezet voor andere projecten met het oog op het bereiken van de doelstelling. Via de begrotingsreserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. In 2015 is € 503 mln in de reserve gestort.

Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)

Van het beschikbare budget van € 61 mln is slechts € 37 mln uitbetaald (inclusief een overheveling naar het Provinciefonds in het kader van de regeling Regionale Investeringssteun Groningen (RIG) van € 5 mln), doordat en minder bedrijven een aanvraag voor compensatie hebben ingediend en de bedrijven die wel voor de regeling in aanmerking kwamen een lagere compensatie hebben ontvangen, vooral als gevolg van de lagere CO₂-prijs dan waar bij de ontwerpbegroting van werd uitgegaan. Conform afspraak met het Ministerie van Financiën blijven de middelen die in enig jaar overblijven voor ETS-compensatie beschikbaar voor latere jaren. Van de niet-bestede middelen is daarom € 24 mln doorgeschoven naar 2016.

Carbon Capture and Storage (CCS)

Dit budget heeft vooral betrekking op het Rotterdamse CCS- project ROAD (Rotterdam Opslag en Afvang Demonstratieproject) dat tot doel heeft om CO₂ van een kolencentrale af te vangen en op te slaan in een leeg gasveld in de Noordzee. Omdat de initiatiefnemers van het project (E.ON en Engie) nog geen definitief investeringsbesluit genomen hebben, zijn de voor dit project op de begroting gereserveerde middelen niet tot betaling gekomen. De niet-bestede middelen zijn ingezet ter dekking van knelpunten op de EZ-begroting.

Caribisch Nederland

In 2013 is het Gemeenschappelijk Energie Bedrijf (GEBE) van de boven-windse eilanden ontvlochten en opgesplitst in drie bedrijven, voor ieder van de eilanden één. Al vóór de ontvlechting zijn beslag kreeg was duidelijk dat die nieuwe bedrijven hun tarieven fors zouden moeten

verhogen om een sluitende begroting te hebben. Sindsdien heeft EZ ingezet op kostprijsverlaging door introductie van duurzame energie (zon, wind) en verplaatsing van de powerplant op Saba; EZ zou die investeringen subsidiëren en in 2013 en 2014 zijn daarvoor middelen op de begroting vrijgemaakt. Door vertraging van het project zijn ook de uitgaven in die jaren vertraagd, daarom is het budget bij de voorjaarsbesluitvorming in 2015 met € 10,8 mln opgehoogd. Dit bedrag is vrijwel geheel tot uitbetaling gekomen. Voor de ondersteuning van de elektriciteitsstarieven in Caribisch Nederland is minder uitgegeven dan begroot, terwijl hierbij het beoogde doel wel is bereikt: gelijke netbeheertarieven in Caribisch Nederland als in Europees Nederland. Het wetsvoorstel Elektriciteit en drinkwater BES is op 17 november 2015 met algemene stemmen in de Tweede Kamer aangenomen ([TK, 34 089, nr. 2](#)) en is op 22 maart 2016 in de Eerste Kamer aangenomen.

Overige subsidies

De overschrijding van het budget van overige subsidies met € 8,5 mln is vooral veroorzaakt door hogere betalingen op de subsidieregeling Besluit subsidies investeringen kennisinfrastructuur (BSIK) en op subsidies op het gebied van transitie management.

Garanties

De garantieregeling geothermie verzekert het geologisch risico van aardwarmteprojecten, namelijk de onzekerheid over de aanwezigheid van een goede laag in de ondergrond waaruit het warme water te winnen is en ook terug te injecteren is. Deelnemers betalen vooraf een premie en in ruil daarvoor keert de regeling uit als een boring een teleurstellende warmteopbrengst heeft. In 2015 is niets uitgekeerd. Vier beschikkingen zijn verleend. Daarnaast zijn vier beschikkingen uit eerdere openstellingen nog van kracht en zijn twee projecten succesvol afgerond. De huidige openstelling liep nog tot en met 31 maart 2016.

Opdrachten

Onderzoek en ontwikkeling (O&O) Bodembeheer

In verband met de oprichting van de Overheidsdienst Groningen ([TK, 33 529, nr. 96](#)) is gedurende 2015 per saldo € 8,2 mln ten behoeve van bodemonderzoeken door gespecialiseerde onderzoeksbureaus aan de begroting toegevoegd. Vanwege de elkaar snel opvolgende ontwikkelingen rond de gaswinning in Groningen in 2015 bleken vele aanvullende onderzoeken nodig te zijn. Hieraan is uiteindelijk zo'n € 12,7 mln uitgegeven.

Straling

In navolging van het besluit om de expertise op het gebied van nucleaire veiligheid en stralingsbescherming bij I&M en EZ samen te voegen tot één onafhankelijke organisatie genaamd Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming (ANVS) en deze organisatie te positioneren als ZBO van I&M, is vrijwel het gehele hiervoor op de EZ-begroting beschikbare budget (€ 6 mln) overgeheveld naar de I&M-begroting.

Pallas

In 2015 stond in de begroting geraamd dat er € 13,5 mln betaald zou worden aan het Pallas-project als onderdeel (2^e tranche) van de in 2012 toegezegde totale lening van € 40 mln van EZ en € 40 mln van de provincie Noord-Holland. Eind 2015 kwamen er echter vragen vanuit de provincie Noord-Holland over het project. Deze vragen hadden betrekking

op de marktvooruitzichten voor Pallas, de ontwikkeling van een level playing field, de positionering van Pallas als onderzoeksreactor, de belangstelling van investeerders en de liquiditeitsbehoefte van de Stichting Pallas. De gerezen vragen zorgden voor uitstel van de betaling door Noord-Holland en dit heeft er toe geleid dat ook de 2^e tranche van EZ uiteindelijk niet is uitbetaald in 2015.

Bijdragen aan (inter)nationale organisaties

ECN/NRG

Aan het Energieonderzoek Centrum Nederland en haar dochter de Nuclear Research and Consultancy Group (ECN/NRG) is door het Rijk in 2014 een krediet verstrekt om de continuïteit van hun bedrijfsvoering te verzekeren, dit in aanloop naar de komst van de beoogde opvolger van de Hoge Flux Reactor (HFR), Pallas.

Voor deze lening is in 2014 een verplichting vastgelegd. De kasdoorwerking na 2014 is pas bij Voorjaarsnota 2015 aan het budget voor (inter)nationale organisaties toegevoegd. ECN/NRG heeft de overeengekomen lening minder snel opgevraagd dan eerder geraamd. Hierdoor is in 2015 uiteindelijk slechts € 10 mln uitbetaald.

In de loop van 2015 is budget toegevoegd aan het ECN-budget in verband met de TKI-toeslag (€ 1,3 mln) en de bijdragen van BZK en I&M aan de Nationale Energie Verkenningen (€ 0,4 mln). Daarnaast heeft ECN in september 2015 gemeld een onoverbrugbaar tekort te hebben op de begroting voor 2016. Het betrof hier vooral tekorten op de onderdelen die onderzoek naar duurzame energie uitvoeren. Omdat het ECN niet is gelukt dit tekort zelfstandig te dichten, is in overleg met de Kamer ([TK, 30 196, nr. 369](#)) besloten om de bijdrage voor 2016 eenmalig met € 2,5 mln te verhogen: dit bedrag is eind 2015 uitbetaald. Dit alles heeft geleid tot een overschrijding van het oorspronkelijke budget met € 14,8 mln.

Toelichting op de interne begrotingsreserve

Interne begrotingsreserve Geothermie

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	20.037
+ storting	1.922
– onttrekking	
Stand per 31/12/2015	21.959

De interne begrotingsreserve voor de garantieregeling Geothermie is bedoeld om het budget voor deze regeling meerjarig in te kunnen zetten en een eventuele mismatch in de tijd tussen inkomsten en uitgaven op te vangen. Om gebruik te kunnen maken van de garantieregeling Geothermie betalen marktpartijen een premie aan de uitvoerder van de regeling (RVO) die wordt gestort in de interne begrotingsreserve.

Als dekking voor eventuele toekomstige uitgaven heeft in 2015 een storting van € 1,9 mln in de interne begrotingsreserve plaatsgevonden.

Interne begrotingsreserve Duurzame energie

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	594.363
+ storting SDE/SDE+	479.344
+ storting MEP	1.992
+ storting SDE+ projecten topsectoren	21.101
+ storting diverse projecten Energieakkoord	986
– onttrekking	– 20.000
Stand per 31/12/2015	1.077.786

De interne begrotingsreserve Duurzame energie is bestemd voor onbesteed gebleven middelen als gevolg van vertraging bij projecten waaraan reeds subsidie is toegekend en reeds verplichte projecten die niet tot uitvoering komen en door andere projecten moeten worden vervangen met het oog op het bereiken van de doelstelling. Via de begrotingsreserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. In 2015 is € 503 mln in de reserve gestort en € 20 mln aan de reserve onttrokken.

Interne begrotingsreserve risicopremie lening ECN/NRG

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	6.600
+ storting	0
– onttrekking	0
Stand per 31/12/2015	6.600

De middelen op de interne begrotingsreserve risicopremie ECN/NRG zullen worden aangesproken als ECN – al dan niet tijdelijk – (gedeeltelijk) niet kan voldoen aan de terugbetalingsverplichtingen volgens de afgesloten leningsovereenkomst.

Toelichting op de ontvangsten

SDE+

De opbrengsten uit de Opslag Duurzame Energie (ODE) zijn lager uitgevallen dan eerder geraamd, vooral onder invloed van de gemiddeld hogere temperatuur in 2015 en het lagere energieverbruik dat hiervan het gevolg was.

Onttrekking aan reserve Duurzame energie

Ter dekking van de extra uitgaven voor de Overheidsdienst Groningen en de daarmee samenhangende intensivering voor het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) en de energiedirecties van EZ is bij de Voorjaarsnota 2015 omgebogen op de budgetten voor de TKI-regeling en de ETS-regeling. Omdat de vrijvallende middelen pas in latere jaren beschikbaar komen dan de benodigde middelen, is in 2015 € 20 mln aan de begrotingsreserve Duurzame energie onttrokken. Dit bedrag zal in de periode 2021–2026 weer in de reserve teruggestort worden.

Aardgasbaten

Door het besluit tot verlaging van het gaswinningsplafond en de daling van de gasprijs zijn de aardgasbaten in 2015 fors lager uitgevallen dan geraamd (€ 2,68 mld). Ook de hogere kosten die de NAM heeft gemaakt om de gevolgen van de aardbevingsrisico's te compenseren hebben geleid tot een lagere afdracht aan het Ministerie van EZ.

Op grond van een overeenkomst tussen Energiebeheer Nederland (EBN) en de Staat keert EBN maandelijks bijzondere winstuitkeringen uit. Als gevolg van de aanzienlijke daling van de olie- en gasprijzen heeft EBN in het vierde kwartaal van 2015 forse afwaarderingen moeten boeken op een aantal deelnemingen. Als consequentie van de systematiek van maandelijks bijzondere winstuitkeringen, in combinatie met door EBN gerealiseerde negatieve netto winsten in de maanden van het vierde kwartaal van 2015, is er over het jaar 2015 door EBN meer aan voorlopige betalingen uitgekeerd dan er netto winst over 2015 is gerealiseerd. EBN heeft over het jaar 2015, € 527 mln meer aan voorlopige betalingen aan de Staat uitgekeerd dan er netto winst is gerealiseerd. Daarom zal dit bedrag in 2016 (na formele vaststelling van de Jaarrekening 2015 van EBN) naar EBN worden teruggestort.

Verwachting 2014–2015	2014	2015
Productie aardgas totaal <i>Bron: TNO</i>	64,4 mld Nm ³	61,6 mld Nm ³
Euro/dollarkoers <i>Bron: CBS/CPB</i>	1,36	1,35
Olieprijs (dollar/vat) <i>Bron: CBS/CPB</i>	108	107
Beursprijs van TTF-gas (eurocent/ m ³) <i>Bron: APX Endex</i>	22	24

Kengetallen	2011	2012	2013	2014	Realisatie 2015
1. Gewonnen volume aardgas kleine velden <i>Bron: TNO</i>	27 mld Nm ³	27 mld Nm ³	26 mld Nm ³	24 mld Nm ³	22 mld Nm ³
2. Aantal boringen exploratie onshore en offshore <i>Bron: TNO</i>	18	16	9	21	16
3. Aantal boringen productie onshore en offshore <i>Bron: TNO</i>	39	19	18	32	17 ¹
4. Productie aardgas totaal <i>Bron: TNO</i>	75 mld Nm ³	74 mld Nm ³	80 mld Nm ³	66 mld Nm ³	50 mld Nm ³
5. Euro/dollarkoers <i>Bron: CBS/CPB</i>	1,39	1,28	1,33	1,33	1,11
6. Olieprijs (dollar/vat) <i>Bron: CBS/CPB</i>	111,3	111,7	108,7	101,4	52,5
7. Beursprijs van TTF-gas (eurocent/ m ³) <i>Bron: APX Endex</i>	22,9	24,0	26,0	21,3	19,8

¹ productieboringen inclusief aantal boringen voor ondergrondse gasopslag

Cijfers bij 1 en 4 zijn omgezet in Normaal m³. Sinds vorig jaar staan in het jaarverslag Delfstoffen en Aardgas (in overleg met EZ) alleen nog Normaal m³ volumes (0,9475 van de Standaard m³). Productiecijfers tot en met november 2015 gerapporteerd, voor kleine velden is de maand december berekend op basis van voorgaande jaren.

Diverse ontvangsten

Bij de ontwerpbegroting 2015 was geen rekening gehouden met opbrengsten uit terugontvangen subsidievoorschotten op diverse subsidieregelingen en met de opbrengst uit de ontvangen provisies voor de garantieregeling geothermie. Hierdoor is € 17 mln meer ontvangen dan begroot.

16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Algemene doelstelling

EZ streeft naar internationaal toonaangevende, concurrerende, sociaal verantwoorde, veilige en dier- en milieuvriendelijke agro-, visserij- en voedselketens.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor:

Stimuleren

- Het versterken van de positie van de Nederlandse agrarische en visserijketen, het stimuleren van groene economische groei via energie- en klimaatbeleid voor de landbouw en het bevorderen van transparantie in de voedselketen.
- Het stimuleren van een adequate en duurzame voedselvoorziening/voedselzekerheid en voedselkwaliteit op Europees en mondiaal niveau evenals het bijdragen aan het Europese en internationale landbouw- en visserijbeleid.
- Het stimuleren van nieuwe technologieën in de land- en tuinbouw.
- Het stimuleren van verduurzaming in de veehouderij en plantaardige teelten door middel van nieuwe vormen van ketensamenwerking en nieuwe marktstrategieën.

Regisseren

- Het borgen van voedselveiligheid. Producenten en partijen uit de voedselketen zijn primair verantwoordelijk voor hun producten en productiewijze. Zij opereren op basis van normen en kaders die de overheid stelt en die goeddeels hun grondslag vinden in internationale, vooral Europese regelgeving. De Minister van VWS is verantwoordelijk voor wetgeving voor voedselveiligheid, met uitzondering van wetgeving voor het slachten van dieren en het keuren en uitsnijden van vlees, waar de Minister van EZ verantwoordelijk voor is.
- Het bevorderen van adequate en duurzame gewasbescherming, evenals het borgen van plant- en diergezondheid en dierenwelzijn.

(Doen) uitvoeren

- Het doen uitvoeren van een effectief beleid ter realisatie van de doelstellingen uit de Europese regelgeving.
- Het doen uitvoeren van adequaat veterinair en fytosanitair beleid.
- Het uitoefenen van toezicht en handhaven van de regelgeving op gebied van dier- en plantgezondheid, dierenwelzijn, mest, natuur en voedselveiligheid (primaire productie en slachterijfase).
- Het doen uitvoeren van kennisontwikkeling en financieren van innovatie ten behoeve van het groene domein.
- De controle op en handhaving van de regels voor de veiligheid van voedsel in de primaire productie en slachterijfase.
- Het doen uitvoeren van een gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid. Bij het verder vormgeven van het Europees Landbouwbeleid voor de periode 2014–2020 heeft de minister de rol om de Nederlandse inbreng goed tot zijn recht te laten komen. In de Beleidsagenda en bijlage Europese geldstromen wordt hier nader op ingegaan.

Kengetal	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Maatschappelijke appreciatie-score <i>Bron: TNS/NIPO</i>	Geen meting	Geen meting	7,5	7,6	Geen meting	7,6
2. Mate van vertrouwen consumenten in voedsel <i>Bron: NVWA monitor</i>	3,4	3,4	Geen meting	3,2	Geen meting	3,2
3. % Handelssaldo agrarisch ten opzichte van totaal handelssaldo Nederland <i>Bron: LEI</i>	57%	87%	58%	59%	57%	57%

Ad 1. Indicator betreft de maatschappelijke waardering onder de Nederlandse bevolking van de landbouw vastgelegd in een rapportcijfer. De visserij werd gewaardeerd met een 6,9 in 2015. Meting vindt vanaf 2013 om de twee jaar plaats.

Ad 2. De NVWA meet op een schaal van 1–5 het vertrouwen van de consument in de veiligheid van voedsel. Meting vindt om de 2 jaar plaats.

Ad 3. In 2015 was het Nederlandse handelsoverschot € 46,3 mld. Het agrarische handelsoverschot is € 26,4 mld; 57% van het totaal. 2015 betreft een voorlopige realisatie.

Beleidsconclusies

De onderstaande beleidsconclusies geven een kernachtig beeld van de belangrijkste programma-uitgaven en de belangrijkste resultaten van het beleid in 2015. In 2015 zijn de meeste in de begroting 2015 voorgenomen prestaties gerealiseerd. Eventuele afwijkingen worden hieronder toegelicht.

Voedselagenda en duurzame voedselproductie

- Om te komen tot een meer toekomstbestendig voedselsysteem heeft EZ, in reactie op het WRR-advies «Naar een voedselbeleid», een «voedselagenda» gepresenteerd (TK, [31 532, nr. 156](#)). In de kamerbrief van 23 april 2015 (TK, [34 087, nr. 3](#)) en in de reactie op het WRR-rapport (TK, [31 532 nr. 156](#)) zijn nieuwe beleidsvoornemens voor het terugdringen van de voedselverspilling en -verliezen opgenomen. In 2015 is met de uitvoering hiervan gestart.
- In 2015 is de implementatie van de acties genoemd in de beleidsbrief «duurzame voedselproductie» (TK, [31 532, nr. 118](#)) afgerond.
- Met de Green Deal «verduurzamen voedselconsumptie» is een eerste stap gerealiseerd naar een verschuiving in consumptie naar meer groenten en plantaardige eiwitten.
- Door inbreng van EZ heeft de Alliantie Verduurzaming Voedsel (AVV) in 2015 de eerste stappen gezet om te komen tot een ordening van (duurzaamheids-)keurmerken en heeft zich alsmede actief ingezet voor het bestrijden van voedselverspilling.
- De mede door EZ gedragen internationale conferentie No More Food To Waste (TK, [31 532, nr. 152](#)) heeft de aanzet gegeven tot de vorming van een internationale high-level groep «Champions 12.3», die zich wereldwijd gaat inzetten voor de vermindering van voedselverspilling en – verliezen.

De beleidsartikelen

Indicator	Referentie- waarde	Peil datum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Mate van afname van antibioticagebruik in de dierhouderij	Antibiotica- gebruik in 2009	2009	Niet apart benoemd, maar reductie van 70% in 2015	58,1%	70%	Publicatie in 2016	SDa
Nalevingsniveau HACCP-verplichting	80%	April 2009	88%	90%	90%	Publicatie in 2016	NVWA

Antibiotica

De verkoop van antibiotica voor dieren is in 2014 met 4% gedaald waarmee de daling in het gebruik ten opzichte van 2009 op 58,1% is gekomen. De verkoop van antibiotica die voor de humane gezondheid van kritisch belang zijn, fluoroquinolonen en 3e en 4e generatie cefalosporinen is in de vier grote veehouderijsectoren in 2014 nog verder afgenomen. Het gebruik in deze sectoren nadert de door de Stichting Diergeneesmiddelenautoriteit (SDa) vastgestelde streefwaarde van nul (TK, 29 683 nr. 200).

HACCP

In 2014 hebben de vleesproductiebedrijven waarvoor Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP) verplicht is, voldaan aan 90% van de HACCP regels op de inspectielijst van de NVWA. Bij gemiddeld 8% van de regels op de inspectielijst van de NVWA was er sprake van een geringe overtreding en bij 2% sprake van een overtreding of ernstige overtreding. De realisatie van 2015 zal uitwijzen of het goede resultaat geconsolideerd kan worden. Op basis van het resultaat uit 2014 is tevens de oorspronkelijke prognose voor 2015 voorzichtig naar boven bijgesteld (van 88% naar 90%).

Voedselzekerheid

- De inzet van EZ op voedselzekerheid richtte zich in 2015 op vier thema's: genetische bronnen, klimaatslimme landbouw, voedselverspilling en oceanen en aquacultuur. Voorts heeft EZ een Memorandum of Understanding getekend met onder meer Myanmar en Zuid-Afrika gericht op samenwerking op het vlak van de ontwikkeling van landbouw en kennisontwikkeling.
- Nederland heeft nationale wetgeving inzake het Nagoya Protocol aangenomen. Dit draagt bij aan de behoud van internationale diversiteit van genetische bronnen voor landbouwgewassen.
- In Grenada is, onder aanvoering van Nederland, FAO en de Wereldbank, het Voluntary Global Network on Foodsecurity and Blue Growth gelanceerd. Dit richt zich in een multistakeholder aanpak op de duurzame bescherming van mariene biodiversiteit op volle zee, het bevorderen van het duurzaam gebruik van oceanen voor visserij en het stimuleren van duurzame aquacultuur als voedselbron.

Duurzame veehouderij

- In 2015 is binnen de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij (UDV) een (concept)duurzaamheidsplan geïntroduceerd, waarmee ondernemers met nieuwbouw- of ingrijpende verbouwplannen kunnen laten zien hoe zij met hun investeringen willen bijdragen aan de verduurzaming van hun bedrijf én van de sector. Daarnaast zijn de UDV en de AVV in 2015 een samenwerking aangegaan met als doel het verduurzamingsproces in de productie en afzet van vlees met een plus op

De beleidsartikelen

duurzaamheid te stimuleren en te versnellen. Er wordt een meerjarig programma uitgewerkt dat zich richt op het bevorderen van marktconcepten in de vleessector die een plus zijn voor de (internationale) markt, consument, dier en omgeving op het gebied van duurzaamheid.

- EZ heeft de ambitie om het huidige percentage weidende melkkoeien te verhogen van 70% (in 2013) naar 80% in 2020. Hiervoor is onder andere financiële ondersteuning geboden aan de Stichting Weidegang en door een aanvullende bijdrage (2015–2020) voor kennisontwikkeling en -overdracht.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Percentage integraal duurzame stallen	0%	2008	10%	11,3%	12%	12,4% ¹	WUR

¹ Dit betreft een voorlopige realisatie.

De waarde is een indicatie van het percentage integraal duurzame stallen in Nederland ten opzichte van het totaal aantal in gebruik zijnde stallen.

Indicator	Referentie-waarde	Peil datum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Verhouding duurzame – totale investeringen	27%	2012	20%	28% ¹	24,5%	Publicatie in 2017	LEI

¹ Op basis van conceptrapport LEI, maart 2016.

Het aandeel duurzame investeringen in het totaal aan investeringen is in 2014 28%. In 2013 was dit nog 36%. De duurzame investeringen uitgedrukt in euro's zijn in 2014 iets gestegen, maar de totale investeringen zijn harder gestegen.

Mestbeleid

- Per 1 januari 2015 is de Wet verantwoorde groei melkveehouderij van kracht geworden. Deze wet maakt groei van bedrijven met melkvee mogelijk, mits de toename van de fosfaatproductie wordt verantwoord met mestverwerking en/of grond in gebruik bij het bedrijf. De AMvB verantwoorde groei melkveehouderij (AMvB Grondgebondenheid) zorgt ervoor, dat bij groei van de fosfaatproductie op melkveebedrijven deze groei ten minste voor een wettelijk vastgesteld percentage wordt verantwoord met grond in gebruik bij het bedrijf.
- In 2015 is een stelsel van fosfaatrechten voor melkvee aangekondigd vanwege de groei van de melkveestapel (TK, [33 979, nr. 98](#)). Met als doel te borgen dat de nationale fosfaatproductie onder het fosfaatproductieplafond blijft.
- Voor het jaar 2015 zijn de percentages verplichte mestverwerking verhoogd. De operationele mestverwerkingscapaciteit is in 2015 naar verwachting vergroot met 3,5 mln kilogram fosfaat.
- Per 1 januari 2015 zijn alle gebruiksnormen voor stikstof en fosfaat op het niveau gekomen zoals aangekondigd in het vijfde actieprogramma Nitraatrichtlijn.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
1. Realisatie normen fosfaat	78 mln kg	2002	10 mln kg	7 mln kg	0 mln kg	Publicatie 2016	CBS
2. Realisatie normen stikstof	420 mln kg	2002	331 mln kg	260 mln kg	325 mln kg	Publicatie 2016	CBS

De indicatoren «realisatie normen fosfaat» en «realisatie normen stikstof» geven de bodemoverschotten voor beide stoffen op Nederlandse landbouwgronden weer. Zij zijn een maat voor het berekende verlies aan mineralen naar landbouwgrond, na aftrek van de opname door landbouwgewassen en vervluchtiging van stikstof. De meest recent realisatiecijfers hebben betrekking op 2014. De realisatie is sterk afhankelijk van (vooral) natuurlijke omstandigheden in het groeiseizoen, met name het weer. Door minder groeizaam weer kan de opname van fosfaat door het gewas achterblijven waardoor er meer verliezen naar het milieu optreden (hier uitgedrukt in een bodemoverschot voor fosfaat). De realisatie van de normen voor stikstof en fosfaat voor 2014 zijn gebaseerd op voorlopige cijfers van het CBS. De definitieve cijfers worden rond september 2016 verwacht. Volgens de voorlopige cijfers is de raming 2014 voor fosfaat (10 mln kg) gehaald. De raming voor stikstof uit de begroting 2014 (331 mln kg) is, op basis van de voorlopige cijfers voor 2014, ruim gehaald. De voorlopige realisatiecijfers voor de indicatoren stikstof en fosfaat 2015 worden omstreeks juli 2016 verwacht.

Plantgezondheid en plantaardige productie

- De voortgaande boycot van Rusland voor de export van plantaardige producten heeft ook in 2015 geleid tot het zoeken naar alternatieve afzetmogelijkheden. Zo is bijvoorbeeld de grens geopend voor peer in Brazilië, appel, peer en stekmateriaal in Vietnam.
- In 2015 zijn afspraken gemaakt over fyto-sanitaire preventie tussen EZ en plantaardige sectororganisaties.
- In 2015 zijn via het publiek private innovatie- en actieprogramma «Kas als Energiebron» de doelen en ambities uit de Meerjarenafspraken Energietransitie Glastuinbouw 2014–2020 bepaald.
- Uit de energiemonitor blijkt dat de CO₂-emissie fors is gedaald, door onder andere de positieve trends bij het gebruik van duurzame energie en energiebesparing. Zoals door aardwarmteprojecten en de implementatie van «Het Nieuwe Telen».

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Totale CO ₂ -emissie glastuinbouw	Circa 7,5 Mton ¹	2013	7,3 Mton	5,7	7,1 Mton ²	Publicatie in 2016	LEI
Energie-efficiency index voedings- en genotmiddelen-industrie (VGI)	100%	2005	86%	84%	84%	Publicatie in 2016	RVO

¹ is CO₂-emissieruimte conform CO₂-convenant, zijnde het gemiddelde van de CO₂-emissies van 2010 tot en met 2012.

² Abusievelijk was de raming voor 2014 van 7,3 Mton in de begroting doorgetrokken naar 2015, terwijl dit 7,1 Mton had moeten zijn.

De ramingen 2014 en 2015 betreffen de maximale CO₂-emissieruimtes van de glastuinbouw voor deze jaren. De realisatie ligt daar fors onder.

De CO₂-emissie van de glastuinbouw is in de periode van 2010–2014 met 30% afgenomen. De daling komt door krimp van het areaal, de gedaalde elektriciteitsopwekking door WKK en de positieve trends bij het gebruik van duurzame energie en energiebesparing. De inzet van duurzame energie versnelt, vooral door aardwarmteprojecten. Het energiegebruik per m² daalt doordat energiebesparing het effect van intensivering (door bijvoorbeeld extra belichting) overtreft. Bron: LEI-WUR, [Energiemonitor Nederlandse glastuinbouw 2014](#).

De voedings- en genotmiddelenindustrie ligt qua energie-efficiency in 2014, evenals in 2013, circa 1,5% voor op de raming. Dit wijst op het belang dat deze sectoren hechten aan energie efficiency maatregelen.

Diergezondheid en dierenwelzijn

- In 2015 is het verbod op wilde dieren in het circus in werking getreden. Verder is een verbod op zwanendriften gerealiseerd. Nieuw is verder dat voor de invoering van de 4 dagen-eis bij drachtige zeugen (in Europa is dat 28 dagen) een maatwerkaanpak is gestart. In de beleidsbrief dierenwelzijn (TK, [28 286, nr. 651](#)) is de Tweede Kamer geïnformeerd over het dierenwelzijnsbeleid. Het Besluit tot wijziging van het Besluit Houders van dieren is nog niet vastgesteld, waardoor een aantal voornemens uit de beleidsbrief nog niet is bestendigd. Om ook verdere stappen op Europees niveau te zetten, is samen met een aantal andere lidstaten position papers uitgebracht over transport en de verbetering van het welzijn van varkens.
- In 2015 zijn de Centrale Commissie Dierproeven (CCD) en het Nationaal Comité advies dierproevenbeleid (NCad) in functie getreden. Eind 2015 is de voortgangs-rapportage Plan van aanpak Dierproeven en alternatieven (TK, [32 336, nr. 42](#)) naar de Tweede Kamer gestuurd. Het advies van de denktank Aanvullende financiering alternatieven voor dierproeven vormt hierin een cruciaal element. EZ neemt de ambitie van de denktank over om Nederland internationaal toongevend te laten worden op het gebied van humane proefdiervrije innovaties.
- EZ heeft geïnvesteerd in preventie en het tijdig opsporen van besmettelijke dierziekten. Er zijn in 2015 geen uitbraken geweest van besmettelijke dierziekten. Het jaar stond in het teken van de nasleep van de hoogpathogene vogelgriep H5N8 uitbraken in 2014 (evaluatie en opvolging). Daarnaast zijn de overgenomen regelgeving en taken van de voormalig Productschappen ingebed in de EZ organisatie.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
EU-OIE vrije status	7	2009	7	7	7	7	EU en OIE

Deze indicator geeft het aantal ziekten weer, waarvoor Nederland een officiële EU en/of OIE dierziektevrije status heeft.

Visserij

- In februari 2015 heeft de Europese Commissie het Nederlandse Operationeel Programma 2014–2020 goedgekeurd.
- In 2015 zijn twee regelingen opengesteld, de regeling jonge vissers en de regeling innovatieprojecten aanlandplicht.
- Het jaar 2015 was ook het laatste jaar dat nog gebruik gemaakt kon worden van middelen uit het Europees Visserijfonds (EVF) programmaperiode 2007–2013 om deze doelen te bereiken.

De beleidsartikelen

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum ¹	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
1. Voorzorgsniveau schol	230.000 ton	2005	803.308 ton	735.330 ton	901.694 ton	ACOM
2. Voorzorgsniveau tong	37.000 ton	2005	40.570 ton	48.151 ton	41.137 ton	ACOM

¹ Voorzorgsniveaus zijn in de loop van de tijd aangepast. Oorspronkelijk was deze 205.000 ton voor schol en 41.000 ton voor tong.

ICES beschouwt sinds juni 2015 het bestand voor de Noordzee en voor het Skagerrak als één, hiermee is het totale bestand dus groter dan voorheen (was alleen Noordzee). De referentiewaarden zijn hiermee nog niet in overeenstemming gebracht.

De referentiewaarde hier is overeenkomstig de minimale streefwaarde: het betreft de minimale omvang van een visbestand om de soort duurzaam in stand te houden. De realisatie van de voorzorgsniveaus voor tong en schol vertonen nog steeds een gunstige ontwikkeling. De realisatiecijfers voor 2015 betreffen voorlopige cijfers. Definitieve cijfers komen medio 2016 beschikbaar.

Kennisontwikkeling en innovatie

- Onderzoek is uitgevoerd voor de agenda's van de topsectoren Agri&Food, en Tuinbouw&Uitgangsmaterialen en voor beleidsontwikkeling en politieke besluitvorming in het groene domein. De accenten bij het onderzoek voor politieke besluitvorming lagen bij mest en mineralenbeleid, risico's van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij omwonenden en bijen. Binnen de Topsectoren is voortgang geboekt om maatschappelijke opgaven samen met het bedrijfsleven op te pakken. Voorbeelden zijn Publiek Private Samenwerkingen op het gebied van duurzame bodem, duurzame veehouderij, diergezondheid, voedselveiligheid en vergroening gewasbescherming.
- Op basis van de nieuwe innovatieagenda's 2016–2019 zijn nieuwe innovatiecontracten voor de periode 2016–2017 ondertekend (TK, [32 637, nr. 201](#)).
- In opdracht van EZ heeft de OESO het Nederlandse agrarische kennis- en innovatiesysteem (AKIS) gereviewd. Daaruit blijkt dat de Nederlandse AKIS op wereldniveau goed functioneert en daarmee bijdraagt aan concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens. Om die positie te behouden, heeft de OESO enkele aanbevelingen gedaan. De evaluatie en de beleidsreactie is in 2016 naar de Tweede Kamer gestuurd (TK, [34 284, nr. 7](#)).
- Uit de evaluaties van de Regeling Subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek over de periode 2008–2014 en het Kennisbasisprogramma 2011–2014 blijkt dat voldaan wordt aan de gestelde doelstellingen (TK, [34 000 XIII, 151](#)).

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Percentage innoverende agrarische bedrijven	11,6%	2006	10%	17,8%	10%	Publicatie in 2016	LEI

De beleidsartikelen

Kengetal	2012	2013	2014	2015
Aantal innovatienetwerken en bedrijfsprojecten groene sector gestart met bijdrage uit publieke middelen Bron: RVO.nl	155	131	0	0

Bron: RVO

In 2015 zijn er geen openstellingen geweest vanwege de overgang van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP2) per 1-1-2014 naar de provincies. Om die reden was en is er geen rijksbudget meer beschikbaar voor de Praktijknetwerken en Samenwerking bij Innovatie.

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
1. Vraagsturing van groen onderzoek door maatschappelijke actoren (beleid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties)	80%	2012	>85%	95%	>80%	Publicatie in 2016	PROSU
2. Kennisbenutting door beleid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties	85%	2012	>85%	84%	>85%	Publicatie in 2016	PROSU

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	885.441	696.112	676.537	729.130	623.541	658.062	- 34.521
Waarvan garantieverplichtingen	58.700	43.374	37.707	28.537	28.430	131.869	- 103.439
UITGAVEN	867.196	613.752	666.001	660.124	667.686	585.628	82.058
<i>Subsidies</i>	<i>300.756</i>	<i>99.065</i>	<i>71.753</i>	<i>78.379</i>	<i>90.430</i>	<i>53.904</i>	<i>36.526</i>
Duurzame veehouderij	27.131	27.799	16.241	6.256	14.088	7.483	6.605
Investeringsregeling duurzame stallen	18.760	5.047	10.565	1.476	7.663	3.211	4.452
Kleine en grote netwerken POP-Nieuwe							
Uitdagingen	476	622	459	1.166	1.742	1.176	566
Regeling fijnstofmaatregelen	309	16.054		1.491	3.261	1.820	1.441
Overig	7.586	6.076	5.217	2.123	1.422	1.276	146
Plantaardige productie	14.768	19.327	15.396	12.724	9.562	15.526	- 5.964
Duurzaamheids-investeringen Nieuwe							
Uitdagingen	3.988	3.855	1.931	2.068	3.275	4.975	- 1.700
Demoregeling Schoon en Zuinig	2.225	57	709	526	911	1.032	- 121
Investeringsregeling energiebesparing (IRE)			401	862	113	375	- 262
Marktintroductie energie innovaties (MEI)	7.749	12.577	13.689	8.642	4.788	8.749	- 3.961
Overig	806	2.838	597	626	475	395	80
Diergezondheid en dierenwelzijn	3.702	2.518	3.017	4.820	3.368	2.008	1.360
Regeling in beslag genomen goederen	3.702	2.518	3.017	4.820	3.368	2.008	1.360
Visserij	6.365	8.549	8.774	5.416	6.229	7.483	- 1.254
Regelingen onder het nieuwe EFMZV					5.017	5.003	14
Overige (uitfinanciering regelingen onder EVF)	6.365	8.549	8.774	5.416	1.212	2.480	- 1.268
Agrarisch ondernemerschap	9.220	9.953	9.785	8.824	9.496	11.138	- 1.642
Flankerend beleid pelsdierhouders	2.000	2.000	2.000	2.000	2.006	2.000	6
Brede weersverzekering	1.876	1.421	1.471	1.403	3.550	6.650	- 3.100

De beleidsartikelen

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
Investeringsregeling Jonge Agrariërs	4.778	3.945	3.349	2.235	3.940	2.488	1.452
Demoregeling proefprojecten							
Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	1.862	2.557	2.019	3.186			
Overig	704	30	946				
Agrarische innovatie	17.537	10.373	4.340	2.091	3.416	2.997	419
Samenwerking POP Nieuwe uitdagingen	149	548	591	2.091	1.978	1.400	578
Overig	15.388	9.825	3.749		1.438	1.597	– 159
Apurement	52.033	20.546	12.269	35.247	11.799	7.269	4.530
Regeling apurement	52.033	20.546	12.269	35.247	11.799	7.269	4.530
Storting interne begrotingsreserves	170.000			3.001	32.472	0	32.472
Interne begrotingsreserve landbouw				2.511	3.525	0	3.525
Interne begrotingsreserve apurement	170.000			490	28.947	0	28.947
<i>Garanties</i>	<i>12.862</i>	<i>10.500</i>	<i>27.119</i>	<i>27.191</i>	<i>33.862</i>	<i>22.500</i>	<i>11.362</i>
Bijdrage begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit	1.450	2.000	3.000	3.056	3.008	3.000	8
Verliesdeclaraties Borgstellingsfaciliteit	11.412	8.500	24.119	24.135	28.347	17.000	11.347
Garantstelling Marktintroductie Innovaties (GMI)					2.507	2.500	7
<i>Opdrachten</i>	<i>186.690</i>	<i>151.569</i>	<i>145.478</i>	<i>156.959</i>	<i>136.504</i>	<i>134.903</i>	<i>1.601</i>
Duurzame veehouderij	4.555	1.761	8.463	2.908	4.282	5.610	– 1.328
Mestbeleid	5.410	5.609	6.539	13.007	9.161	10.640	– 1.479
Plantaardige productie	9.542	3.934	4.541	5.334	1.057	1.739	– 682
Plantgezondheid	5.357	1.769	2.500	1.605	1.758	2.362	– 604
Diergezondheid en dierenwelzijn	13.006	13.161	10.011	9.075	8.044	10.104	– 2.060
Voedselveiligheid- en kwaliteit	15.371	12.799	7.137	5.909	3.820	4.917	– 1.097
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	1.487	5.753	3.743	4.382	1.741	3.745	– 2.004
Visserij	6.805	5.387	1.923	1.388	3.398	1.180	2.218
Agrarisch ondernemerschap	4.671	4.155	4.655	2.547	2.849	2.364	485
Agrarische innovatie en overig	2.926	4.877	227	522	760	500	260
Kennisontwikkeling en innovatie	114.736	92.364	95.739	110.282	99.634	91.742	7.892
<i>Bijdragen aan ZBO's/RWT's</i>	<i>118.087</i>	<i>117.704</i>	<i>120.616</i>	<i>105.610</i>	<i>82.746</i>	<i>86.883</i>	<i>– 4.137</i>
Medebewind productschappen	23.749	20.354	23.750	25.477	4.774	7.333	– 2.559
Dienst Landbouwkundig Onderzoek	94.338	95.027	94.819	77.341	75.221	75.816	– 595
ZonMW/dierproeven						1.880	– 1.880
College Toelating Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden		2.323	2.047	2.792	2.751	1.037	1.714
Centrale Commissie Dierproeven						817	– 817
<i>Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken</i>	<i>3.500</i>	<i>4.200</i>	<i>5.577</i>	<i>3.145</i>	<i>14.064</i>	<i>3.972</i>	<i>10.092</i>
Diergezondheidsfonds	3.500	4.200	5.577	3.145	14.064	3.972	10.092
<i>Bijdragen aan (inter)nationale organisaties</i>			<i>12.615</i>	<i>10.647</i>	<i>10.519</i>	<i>8.672</i>	<i>1.847</i>
UNEP, FAO en overige contributies			12.615	10.647	10.519	8.672	1.847
<i>Bijdragen aan agentschappen</i>	<i>245.301</i>	<i>230.714</i>	<i>282.843</i>	<i>278.193</i>	<i>299.561</i>	<i>274.794</i>	<i>24.767</i>
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	136.926	125.039	144.817	130.740	141.829	129.706	12.123
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	96.595	98.992	129.197	138.948	149.999	136.932	13.067
Dienst Landelijk Gebied	365	255	221	222		1.121	– 1.121
Rijksrederij	11.415	6.428	8.608	8.283	7.733	7.035	698
ONTVANGSTEN	306.938	302.615	329.393	357.416	123.539	313.058	– 189.519
Agroketens				3.430	267		267
Mestbeleid	5.617	5.990	6.324	5.884	3.324	7.209	– 3.885

Bedragen x € 1.000	Realisatie				Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015
Diergezondheid en dierenwelzijn	788	385	8.760	3.327	2.399	1.899
Plant- en diergezondheid				605	328	328
Voedselveiligheid en kwaliteit	4.293	2.812	288	94	46	- 384
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	258.113	254.252	279.244	228.287	40.697	- 218.473
Visserij	6.512	7.449	6.265	8.891	9.154	4.161
Agrarische innovatie en overig	6.268	5.279	671	707	1.832	1.832
Kennisontwikkeling en innovatie	10.280	14.760	15.902	20.177	13.617	1.254
Garanties (provisies)	3.359	1.162	2.300	2.004	1.696	- 104
Agentschappen		485	483	15	5.689	5.689
Onttrekking begrotingsreserves	11.709	10.041	9.156	83.995	44.490	17.897

Toelichting op de verplichtingen

De lagere verplichtingen van € 18,7 mln houden onder meer verband met uitgaventaakstellingen voor 2016.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

Duurzame veehouderij

De hogere realisatie op de post «Investeringsregeling duurzame stallen» ad. € 4,5 mln betreffen met name de hogere uitgaven voor de Regeling duurzame stallen Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) ad. € 3,8 mln. De reden is dat ten tijde van de opstelling ontwerp-begroting 2015 nog niet de laatste prognoses voor uitfinanciering van de aangegane verplichtingen bekend waren. Daarnaast is sprake van hogere uitgaven voor subsidies Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij (UDV) ad. € 0,5 mln.

Plantaardige productie

Dit onderdeel laat een lagere realisatie (€ 6,0 mln) zien, op de onderdelen duurzaamheidsinvesteringen nieuwe uitdagingen en marktintroductie energie innovaties (MEI). Lagere uitgaven bij de MEI houden deels verband met het overhevelen van het onderzoeksdeel van het budget naar het opdrachtenbudget voor kennisontwikkeling en innovatie. Verder zijn er geen nieuwe openstellingen geweest.

Agrarisch ondernemerschap

In 2015 is de brede weersverzekering met 50% gegroeid naar 1.200 deelnemers. In 2015 viel de subsidieregeling voor het eerst onder het kader van het Plattelands Ontwikkelings Programma (POP3). Een deel van de regeling krijgt daarmee Europese cofinanciering. Er is minder (€ 3,1 mln) uitgegeven omdat niet het gehele budget voor de regeling nodig was. Tevens is meer in Brussel gedeclareerd dan oorspronkelijk begroot om toekomstige onderuitputting van Europese middelen te voorkomen.

Apurement

De realisatie houdt verband met door de Europese Commissie opgelegde correcties op ingediende declaraties. Dit is vooraf niet in te schatten. De correcties hebben met name betrekking gehad op Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij (FIOV) over de periode 2000–2006 € 4,5 mln, de randvoorwaarden (*cross compliance*) op het

De beleidsartikelen

domein van dierenwelzijn, diergezondheid en milieu € 6 mln en overschrijding van de betaaltermijn voor de GMO-regeling groenten en fruit € 1,3 mln.

Toelichting op de interne begrotingsreserves

Interne begrotingsreserve Landbouw

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	33.249
+ bijschrijving rente	0
+ storting voor uitfinanciering regeling Marktintroductie Energie Innovaties (MEI)	868
+ storting voor uitfinanciering diverse regelingen gefinancierd met PAS-middelen	2.657
– onttrekking voor betaling diverse regelingen	3.900
– onttrekking voor betaling diverse projecten	7.094
– onttrekking voor Ctgb	908
Stand per 31/12/2015	24.872

Toelichting op de stortingen

De uitfinanciering van de openstellingen van de regeling loopt ook de komende jaren nog door. Om kasbudget beschikbaar te houden voor de betalingen op de openstellingen, is het niet gebruikte kasbudget in de reserve landbouw gestort.

Toelichting op de onttrekkingen

In het verleden zijn bedragen in de reserve gestort om de uitfinanciering op diverse regelingen en projecten te kunnen financieren. In 2015 zijn daarvoor bedragen aan de reserve onttrokken. Het gaat daarbij om onder andere de duurzame stallen, investeringsregeling Jonge Agrariërs, regeling Fijnstofmaatregelen en de uitvoering van diverse projecten op het gebied van intensieve veehouderij. Op het budget voor College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) is een jaarlijks tekort. De onttrekking uit de reserve heeft tot doel dit tekort voor 2015 te dekken.

Interne begrotingsreserve Visserij

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	13.425
+ bijschrijving rente	0
+ storting voor subsidieregelingen onder EFMZV	5.017
– onttrekking voor subsidieregelingen onder EVF as 1	92
– onttrekking voor subsidieregelingen onder EVF as 2	199
– onttrekking voor subsidieregelingen onder EVF as 3	920
Stand per 31/12/2015	17.231

Toelichting op de stortingen en onttrekkingen

Voor de cofinanciering van het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV) is een bedrag van € 5 mln gestort omdat voor de opengestelde regelingen nog geen uitgaven zijn gedaan.

Er is € 1,2 mln onttrokken aan de interne begrotingsreserve Visserij om de nationale cofinanciering van het Europees Visserijfonds (EVF) aan te vullen.

Interne begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	41.290
+ bijschrijving rente	0
+ storting voor flankerend beleid pelsdierhouderij	2.006
+ storting voor dekking verliesdeclaraties	5.516
– onttrekking	26.650
Stand per 31/12/2015	22.162

Toelichting op de stortingen

Deze reserve is bedoeld om de verliesdeclaraties te betalen voor afgegeven garantiestellingen aan banken waarmee innovatieve en duurzame investeringen in de landbouw en visserij worden gefaciliteerd. Hiervoor is een reguliere storting gedaan van 3 mln. Daarnaast is een bedrag van € 2,5 mln gestort voor verliesdeclaraties voor de garantstelling voor marktintroductie van innovaties binnen het plattelandsontwikkelingsprogramma. Deze regeling is in 2015 nog niet opengesteld. Tenslotte is de jaarlijkse storting van € 2 mln gedaan die benodigd is voor het flankerend beleid bij het verbod op de pelsdierhouderij (amendement van Gerven/Dijsselbloem, TK, 2010–2011, [32 609 XIII, nr 4](#)).

Toelichting op de onttrekkingen

Ook in 2015 hebben de banken als gevolg van de economische crisis en de verzwakte structuur van de sector met veel faillissementen in met name de glastuinbouw verliesdeclaraties op grond van de borgstelling ingediend. Dekking van deze hogere uitgaven heeft plaatsgevonden uit de reserve Borgstellingsfaciliteit.

Garantstelling Landbouwonondernemingen Werkkapitaal (GLOW)

In december 2014 heeft de Staatssecretaris de garantstelling voor werkkapitaal gepubliceerd en opengesteld, als vangnetmaatregel in verband met de Russische boycot van agrarische producten (augustus 2014). In het voorjaar 2015 is gebleken dat de banken met de al bestaande producten en instrumenten in staat waren om in de kern gezonde bedrijven adequaat te ondersteunen. De regeling is per 31-12-2015 afgelopen.

Garantstelling Marktintroductie Innovaties

In 2015 heeft de Europese Commissie goedkeuring gegeven aan de garantstelling voor marktintroductie van innovaties binnen het nationale plattelandsontwikkelingsprogramma. Ten behoeve van de openstelling is de regeling in concept uitgewerkt en de uitvoering door RVO voorbereid. Eind 2015 is het overleg met de banken over de regeling nog niet afgerond.

Interne begrotingsreserve apurement

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	150.304
+ storting	28.947
– onttrekking	4.727
Stand per 31/12/2015	174.524

De reserve is bestemd voor door de Europese Commissie opgelegde correctievoorstellen op ingediende declaraties. De storting houdt verband met het door het Europese Hof nietig verklaarde besluit van de EC voor de correctie van de regeling aardappelzetmeel van ruim € 28 mln. De EC heeft dit bedrag in 2015 terugbetaald. Voor de periode 2007–2009 heeft de EC in juni 2014 een correctievoorstel opgelegd van € 72 mln voor het dossier GMO Groeten en Fruit. EZ is naar het Bemiddelingsorgaan gegaan en heeft geadviseerd het correctievoorstel substantieel lager vast te stellen. Het definitieve besluit van de EC bedraagt € 50,8 mln. Dit bedrag zal Nederland naar verwachting in 2016 betalen ten laste van de interne reserve apurement.

Garanties

Verliesdeclaratie Borgstellingsfaciliteit

De hogere uitgaven hangen samen met de in 2015 voortdurende economische crisis waardoor banken een omvangrijk beroep hebben gedaan op de garantieregeling landbouw en landbouw plus. Dekking van deze hogere uitgaven heeft plaatsgevonden uit de reserve Borgstellingsfaciliteit.

Opdrachten

Kennisontwikkeling en Innovatie

De € 7,9 mln hogere uitgavenrealisatie op Kennisontwikkeling en Innovatie betreft additionele projectbudgetten voor de DLO-onderzoeksprogrammering. Hiervan is € 1,9 mln besteed aan Voedselzekerheidsprojecten via het Ministerie van Buitenlandse zaken/ Ontwikkelingsamenwerking in Afghanistan.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

Het budget voor ZonMW/dierproeven is overgeheveld naar het Ministerie van VWS om mee te nemen in de programmering ZonMW en wordt derhalve daar verantwoord.

Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken

De bijdrage aan het Diergezondheidsfonds (DGF) valt totaal € 10 mln hoger uit. De reden is dat EZ genoodzaakt is om een aantal uitgaven voor te financieren. Deze uitgaven komen voort uit een verandering van systematiek. De PBO's zijn met ingang van ultimo 2015 opgeheven en EZ heeft een aantal taken overgenomen. EZ legt voor deze en andere DGF-taken op basis van de Gezonds- en welzijnszijns wet voor dieren (Gwwd) bij de sector heffingen op. In deze heffingen zitten echter nog niet alle kosten verwerkt die op basis van het DGF convenant aan de sector toegerekend kunnen worden. Bovendien moeten de uitgaven die voor cofinanciering door Europa in aanmerking komen, eerst door EZ betaald worden. Een deel van de overschrijding wordt gecompenseerd door de onderuitputting bij de post opdrachten Diergezondheid, voor de basismonitoring door de Gezondheidsdienst voor Dieren, die nu betaald is vanuit het DGF en begroot stond onder opdrachten Diergezondheid.

Bijdragen aan agentschappen

De NVWA stevende in 2015 af op een negatief exploitatieresultaat. Daardoor dreigde het eigen vermogen van de NVWA negatief te worden. EZ streeft naar een gezond eigen vermogen voor de NVWA, dat voldoende buffer vormt om toekomstige (onvoorziene) tegenvallers te kunnen opvangen. Daartoe is in 2015 € 12,1 mln toegevoegd aan het

De beleidsartikelen

eigen vermogen van de NVWA.

17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

Algemene doelstelling

Groen onderwijs van hoge kwaliteit. Hierbij streeft het Ministerie van Economische Zaken naar:

- Voldoende gekwalificeerde beroepsbeoefenaren voor het agrofood-complex en de groene ruimte.
- Vergroten van de kennisverspreiding en -benutting voor het agrofood-complex en de groene ruimte.

Hiermee draagt groen onderwijs bij aan de doelstellingen van de artikelen 16 (Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens) en 18 (Natuur en regio).

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor:

Voldoende gekwalificeerde beroepsbeoefenaren voor het agrofood-complex en de groene ruimte.

Stimuleren

- Stimuleren van een hoog kwaliteitsniveau van onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.
- Stimuleren van voorwaarden om te voldoen aan de vervangingsvraag en de transitie naar een groene economie. Afspraken maken met instellingen over bevorderen doorstroom, verminderen aantal voortijdige schoolverlaters, leven lang leren door om- her- en bijscholing, aanspreken van nieuwe groepen, in het bijzonder in de (rand)stedelijke omgeving.
- Stimuleren, in overleg met de instellingen, van ondernemerschap en internationalisering waardoor leerlingen na afronding van hun opleiding een basis hebben voor de start van een eigen bedrijf in het groene domein.

Regisseren

- Mede met instellingen en het bedrijfsleven zorgdragen voor het versterken van kwalificerende functies binnen het domein voedsel, natuur en leefomgeving van het groen (voorbereidend) beroepsonderwijs en de kennisverspreiding en ondersteunende functies binnen de groene kennisinfrastructuur.

Financieren

- De groene instellingen functioneren binnen het wettelijk stelsel dat voor het gehele onderwijs geldt. Naast de basisbekostiging ontvangen de scholen stimuleringsbijdragen om zich te verbinden met het bedrijfsleven en de groene kennisinfrastructuur (zie onderstaand).

Kennisverspreiding en -benutting voor het agrofoodcomplex en de groene ruimte (natuur en groene leefomgeving), onder meer door actieve inzet van het groen onderwijs.

Stimuleren

- Stimuleren van de vorming van vraaggestuurde landelijke Centra voor Innovatief Vakmanschap (CIV) en Centers of Expertise (CoE) op een achttal expertisethema's: Biobased Economy, Greenports, Agrodier, Food, Open teelten, Natuur en groene Leefomgeving, Agri&Food en Tuinbouw en uitgangsmaterialen. Daarbij worden slimme verbindin-

gen gemaakt tussen regionaal opererende organisaties en wordt landelijke afstemming gezocht tussen onderwijs, regionaal Midden- en Kleinbedrijf (MKB), maatschappelijke organisaties en lagere overheden (stimuleren van de gouden driehoek in de groene sector). Belangrijke speerpunten zijn het opleiden van talent dat aansluit bij de innovatie-opgaven van ondernemers, zwaartepuntvorming, stimuleren van ondernemerschap en excellent praktijkgericht onderzoek samen met bedrijfsleven.

- Stimuleren van beter ondersteunen van het innovatief vermogen van het MKB door het instrument van groene plus lectoraten in het groene HBO meer vraaggestuurd in te zetten voor kennisvragen vanuit het MKB.
- Stimuleren van activiteiten gericht op het verspreiden, doorstromen en benutten van kennis voor doelgroepen die deelnemen aan de Nederlandse samenleving.
- Stimuleren van educatieve activiteiten (sociaal leren) voor een groene economie (Duurzaam Door).

Kengetal	2011	2013	2015
Adequaat aanbod aan de vraag op de arbeidsmarkt.	1%	52%	85%

Bron: The Research Centre for Education and the Labour Market (ROA)

Toelichting: Adequaat aanbod wordt gemeten door middel van de Indicator Toekomstige Knelpunten in de Personeelsvoorziening naar Beroep (ITKB). Resultaten worden tweejaarlijks gepubliceerd.

Beleidsconclusies

De onderstaande beleidsconclusies geven een kernachtig beeld van de belangrijkste programma-uitgaven en de belangrijkste resultaten van het beleid in 2015.

Algemeen

De Kamer is met de brief Sectoronderwijs (TK, [34 284, nr.1](#)) en de brief Reactie kabinet op het rapport van Berenschot «Scenario's bekostiging AOC's» (TK, [34 284, nr.4](#)) geïnformeerd over de uitkomsten van een aantal onderzoeksporen die in 2015 zijn afgerond. Het gaat hierbij om de bekostiging tussen EZ en OCW gefinancierd onderwijs en de invulling van de stelselrol EZ richting het Groen onderwijs. Voornaamste beleidsconclusies zijn:

- De taakstelling van € 33 mln vanaf 2016 als gevolg van het Regeerakkoord Rutte II wordt binnen de groene onderwijskolom taakstellend ingevuld met structuurverbeteringen gericht op vernieuwing van het Groen onderwijsmodel. Hiervoor wordt een meerjarige strategische ontwikkelagenda opgesteld in 2016.
- De vakinhoudelijke sturing op het Groen onderwijs wordt vanuit EZ versterkt en OCW gaat het stelselbeleid meer laten aansluiten op sectorale behoeften.

Kennisverspreiding, benutting en doorstroming

- De voortgang van vier Centres of Expertise (CoE) in het hoger beroepsonderwijs (HBO) op de thema's Food, Greenports, Agrodier en Open Teelten zijn in 2015, tijdens de «Midterm review», positief beoordeeld door Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek. De commissie geeft aan dat de vier CoE een solide basis hebben gelegd en voldoende voortgang hebben geboekt die vertrouwen biedt voor

een duurzame financiële en inhoudelijke zelfstandige publiek-private samenwerking in 2016 en verder.

- In 2015 zijn een zevental nieuwe (groene plus) lectoraten van start gegaan op de thema's biomimicry, bijengezondheid, responsief onderwijs, gezonde & duurzame voeding en welvaartsziekten, nieuwe business modellen, sociale innovatie en vitale agribusiness.
- Verschillende instrumenten zijn ingezet om kennisdoorstroming, -verspreiding en -benutting te stimuleren waaronder Wageningen UR Knowledge Share (WURKS), Beleidsondersteunend Onderzoek Groen Onderwijs (BOGO) en Groen KennisNet (GKN). Er zijn vele tastbare producten ontwikkeld zoals lesmateriaal, vernieuwing curricula, masterclasses en cursussen voor docenten. De producten zijn in gebruik genomen door het groene onderwijs.

DuurzaamDoor

- In 2015 zijn landelijk onderwijsnetwerken onderhouden in het primair onderwijs (PO), voortgezet onderwijs (VO), middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en hoger onderwijs (HO) die elk jaarconferenties, publicaties en professionaliseringstrainingen voor docenten hebben georganiseerd. Kennis en lesmaterialen zijn gedeeld via het ICT systeem «Groen Gelinkt». Het Groen onderwijs is betrokken via ambitie van «Voorop in de vergroening» waarin alle scholen inmiddels het ECO-school» label hebben verworven. Aan het onderwijsproces Onderwijs2032 is een «White paper Natuur, Milieu en Duurzaamheid» aangeboden namens 50 veldpartijen en samen met het Ministerie van I&M is een onderzoek «Duurzaamheid in het onderwijs» uitgevoerd door Het Groene Brein en aangeboden aan de Tweede Kamer (TK, [20 487, nrs. 49 en 50](#)).
- In de provincies zijn in 2015 circa 70 grotere en kleinere projecten tot stand gekomen op lokaal/regionaal niveau op dossiers groen en de stad, energie, klimaat, afval, integrale gebiedsontwikkeling, water, productie en consumptie en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

MeerjarenInvesteringsProgramma's 2013–2015

- Door het Groen onderwijs is geïnvesteerd in de thema's versterking kennisinfrastructuur, doelmatigheid opleidingsaanbod, versterken authentiek leren en inhoudelijke vernieuwing van opleidingen. Binnen deze thema's hebben alle instellingen eigen concrete strategische accenten gelegd.

Internationaal

- Binnen het Borderless Network vindt samenwerking plaats tussen overheid, bedrijfsleven en groene kennisinstellingen binnen het thema internationalisering. In 2015 is er op basis van een bestuurlijk vastgestelde notitie verder gewerkt aan vastgestelde doelstellingen. EZ faciliteerde verschillende acties om deze doelstellingen te bereiken.
- De kennisinstellingen maakten zichtbaar waar ze internationaal actief zijn in samenwerking met elkaar, de overheid en het bedrijfsleven. Hiervoor is landenkaart fase 1 ontwikkeld: <http://www.wageningenur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/projectenkaart.htm> en <http://goo.gl/21vshb>.

De beleidsartikelen

Budgettaire gevolgen van beleid							
Bedragen x € 1.000				Realisatie		Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	792.820	805.094	840.206	862.305	827.516	891.348	– 63.832
UITGAVEN	775.377	788.384	817.433	807.497	843.384	839.465	3.919
<i>Leningen</i>			83		55		55
Schatkistbankieren			83		55		55
<i>Bekostiging</i>	<i>685.539</i>	<i>704.293</i>	<i>733.507</i>	<i>739.107</i>	<i>780.769</i>	<i>763.092</i>	<i>17.677</i>
WO-groen	162.177	165.535	168.174	169.299	174.610	181.531	– 6.921
HBO-groen	67.472	78.137	79.472	84.478	90.568	87.188	3.380
MBO-groen	146.364	152.130	158.744	153.186	181.919	170.347	11.572
Voorbereidende en Ondersteunende Activiteiten (VOA)	11.364	11.813	13.933	12.733			
Wachtgelden	12.333	13.152	13.545	13.966	13.991	13.673	318
VMBO-groen	278.649	276.313	291.009	297.706	316.547	305.717	10.830
Aequor	7.180	7.213	8.630	7.739	3.134	4.636	– 1.502
<i>Subsidies</i>	<i>83.889</i>	<i>79.481</i>	<i>82.205</i>	<i>66.194</i>	<i>60.695</i>	<i>74.524</i>	<i>– 13.829</i>
Aansturing collectieve ondersteuning	5.545	5.074	5.404	3.325	5.875	4.039	1.836
School als Kenniscentrum	30.522	26.755	27.872	23.851	21.962	31.383	– 9.421
Kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs	5.567	5.665	1.991	2.044	1.523	713	810
Aanvullende onderwijssubsidies	34.634	32.809	41.150	33.272	27.106	33.705	– 6.599
Ontwikkeling en beheer natuurkwaliteit	2.671	1.655	2.857	2.435	1.429	1.500	– 71
Educatie	4.950	7.523	2.931	1.267	2.800	3.184	– 384
<i>Opdrachten</i>	<i>5.949</i>	<i>4.610</i>	<i>1.638</i>	<i>646</i>	<i>628</i>	<i>612</i>	<i>16</i>
Kennisverspreidingsprojecten	5.949	4.610	1.638	646	628	612	16
<i>Bijdragen aan agentschappen</i>				<i>1.550</i>	<i>1.237</i>	<i>1.237</i>	<i>0</i>
RVO				1.550	1.237	1.237	0
ONTVANGSTEN	368	5.154	3.910	231	243	75	168

Toelichting op de verplichtingen

De beschikbare € 50 mln voor schatkistbankieren van groene onderwijsinstellingen hoefde niet te worden aangesproken. Verplichtingen voor subsidies met uitgaven 2015 waren al grotendeels meerjarig in voorgaande jaren aangegaan. Vanwege het wegvallen van de groene plus subsidies ingaande 2016 werden er in beperktere mate nieuwe verplichtingen aangegaan.

Toelichting op de uitgaven

Bekostiging

De € 6,9 mln lagere uitgavenrealisatie op de bekostiging WO-groen heeft met name de volgende oorzaken:

- € 6,6 mln van de middelen in 2014 beschikbaar gekomen door het amendement Harbers-Koolmees werd verdeeld over de andere bekostigingsinstrumenten.
- € 2,2 mln is overgeboekt naar OCW ten behoeve van het zwaarte-krachtprogramma.
- De uitgaven werden € 1,9 mln hoger als gevolg van loon- en prijsbijstelling.

De beleidsartikelen

De € 3,4 mln hogere uitgavenrealisatie op de bekostiging HBO-groen heeft de volgende oorzaken:

- € 2 mln betreft een herverdeling van middelen in 2014 beschikbaar gekomen door het amendement Harbers-Koolmees om de tekorten groen onderwijs ongedaan te maken.
- De uitgaven werden € 1,4 mln hoger als gevolg van loon- en prijsbijstelling.

De € 11,6 mln hogere uitgavenrealisatie op de bekostiging MBO-groen heeft de volgende oorzaken:

- € 2,7 mln betreft een herverdeling van middelen in 2014 beschikbaar gekomen door het amendement Harbers-Koolmees om de tekorten groen onderwijs ongedaan te maken.
- € 2 mln is in aanvulling op het amendement gevonden binnen de begroting van EZ.
- € 4,4 mln betreft het beschikbaar stellen in 2015 van de middelen praktijkleren primaire sectoren via de bekostiging.
- € 0,2 mln is via OCW beschikbaar gekomen voor de Regeerakkoordmaatregel extra onderwijstijd.
- € 2,3 mln is toegevoegd voor loon- en prijsbijstelling.

De € 10,8 mln hogere uitgavenrealisatie op de bekostiging VMBO-groen heeft de volgende oorzaken:

- € 3,3 mln is een gevolg van hogere te bekostigen aantallen.
- € 3 mln betreft een herverdeling van middelen in 2014 beschikbaar gekomen door het amendement Harbers-Koolmees en de aanvulling Staatssecretaris EZ om de tekorten groen onderwijs ongedaan te maken.
- € 4,5 mln is toegevoegd voor loon- en prijsbijstelling.

De € 1,5 mln lagere uitgaven voor Aequor is een gevolg van overboeking van € 1,5 mln naar OCW ten behoeve van Samenwerking beroepsonderwijs bedrijfsleven (SBB).

Instrument	Type studenten/ getuigschriften/ promoties	Aantallen	Prijs	Bedrag € 1.000	Realisatie 2015
Bekostiging WO-groen	Inschrijvingen	5.463	5.458	29.817	174.610
	Graden Bachelor	843	8.616	7.264	
	Graden Master	892	11.774	10.503	
	Promoties	273	97.119	26.514	
Bekostiging HBO-groen	Vaste componenten			100.512	90.568
	Inschrijvingen hoog	7.839	6.770	53.074	
	Graden hoog	1.240	6.770	8.395	
Bekostiging MBO-groen	Vaste componenten			29.099	181.919
	Studenten beroeps- opleidende leerweg	19.112	7.489	143.134	
	studenten beroeps- begeleidende leerweg	8.835	4.390	38.785	
Wachtgelden	Vaste component				13.991
Bekostiging VMBO-groen	Leerlingen VMBO/VBO	21.000	7.423	155.883	316.547
Aequor	Leerlingen VMBO/LWOO	14.300	11.235	160.664	
Totaal	Vaste component				780.769

Subsidies

De € 9,4 mln lagere uitgavenrealisatie op School als Kenniscentrum heeft de volgende oorzaken:

- € 1,8 mln is uitgezet op aansturing collectieve ondersteuning.

De beleidsartikelen

- € 4,4 mln praktijkleren primaire sectoren is uitgezet via bekostiging MBO.
- € 3,2 mln is veroorzaakt door vertraging van projecten Regeling praktijkleren en groene plus. De vertraging leidt tot uitgaven in 2016.

De € 6,6 mln lagere uitgavenrealisatie op aanvullende onderwijssubsidies is veroorzaakt door vertraging van projecten Regeling praktijkleren en groene plus. De vertraging leidt tot uitgaven in de jaren 2016 tot en met 2019.

Kengetal	2011	2012	2013	2014	2015
% afgestudeerden dat minimaal werkt op niveau van opleiding	71%	72%	70%	71%	Nog niet bekend

Bron: The Research Centre for Education and the Labour Market (ROA)

Gegevens over 2015 komen in augustus 2016 beschikbaar. Waarde is een gemiddelde van het cijfer voor niveau 4 van de Beroepsopleidende leerweg (BOL 4) en HBO in het groen onderwijs.

Kengetal	2011	2012	2013	2014	2015
Kwaliteitsniveau groen onderwijs	82%	83%	88%	89%	90%

Bron: Inspectie voor het onderwijs

De inspectie voor het onderwijs bepaalt periodiek op basis van meerdere gestandaardiseerde criteria welk percentage groene scholen voldoende kwaliteit heeft. Hoe hoger het percentage, hoe meer groene scholen voor Middelbaar Beroepsonderwijs en Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (VMBO) gemiddeld genomen een voldoende scoren op kwaliteit. De opgenomen waarden zijn het gemiddelde van VMBO en MBO.

Kengetal	2011	2012	2013	2014	2015
Voortijdig schoolverlaten	4,6%	4,3%	3,0%	2,8%	2,5%

Bron: DUO

Het betreft het percentage leerlingen voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO) leerjaar 3 en 4 plus MBO leerlingen dat zonder startkwalificatie (minimaal MBO-2 niveau) het onderwijs verlaat. Dit gemeten als percentage van het totaal aantal VMBO 3-4 plus MBO leerlingen.

Interne begrotingsreserve schatkistbankieren

Bedragen x € 1.000	
Stand 1/1/2015	83
+ storting	55
Stand per 31/12/2015	138

18 Natuur en regio

Algemene doelstelling

Een concurrerende ruimtelijk-economische structuur, een veelzijdige natuur en een wederzijdse versterking van ecologie en economie.

De rijksoverheid werkt aan een versterking van de ruimtelijk-economische condities voor bedrijven. Het Rijk wil samen met bedrijfsleven, medeoverheden, kennisinstellingen en andere stakeholders sterke punten van Nederland uitbouwen gericht op een goede concurrentiepositie. Daarbij richt het beleid zich onder meer op mainports, brainports en greenports. Het gaat om het gericht versterken van zowel fysieke als niet fysieke aspecten, zoals (grensoverschrijdende) samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen, alsmede onderzoeksinfrastructuur. Verder wordt gewerkt aan de ruimtelijke aspecten van het EZ-beleid.

Natuur, de biodiversiteit in het bijzonder, is essentieel voor een gezonde leefomgeving en heeft een grote economische waarde; zij levert grondstoffen, zuivert lucht en water, biedt ruimte voor recreatie/toerisme en wateropvang en is een van de aspecten van het vestigingsklimaat voor (internationale) bedrijven. Voor het behoud van de biodiversiteit zijn gemaakte Europese (onder andere Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn) en internationale afspraken leidend. Een duurzame verbinding tussen economie en ecologie is essentieel om het niveau van welvaart en welzijn ook in de toekomst veilig te stellen. Ook bij bedrijven groeit het besef dat een echt duurzame ontwikkeling de enige weg vooruit is. Het Kabinet heeft in het regeerakkoord de ambitie uitgesproken om de Nederlandse natuur verder te versterken door middel van een robuust Natuurnetwerk Nederland dat groter is dan de (herijkte) Ecologische Hoofdstructuur (EHS), natuur meer te integreren met andere maatschappelijke belangen en meer ruimte en ondersteuning te bieden aan ondernemerschap en initiatieven van burgers en andere private partijen.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor:

Een concurrerende ruimtelijk-economische structuur

Stimuleren en financieren

- De Minister is systeemverantwoordelijk voor een gezonde ruimtelijke economische structuur en stimuleert en financiert daarin de versterking van de regionale en ruimtelijke uitwerking van het EZ beleid. Hierbij is het van belang om agenda's van verschillende overheden te verbinden ten einde schaalvoordelen te benutten, overheidsinspanningen te versterken en versnippering tegen te gaan.

Regisseren en financieren

- De Minister is lidstaatverantwoordelijk en heeft een regisserende rol voor het Europees Fonds Regionale Ontwikkeling (EFRO). Binnen EFRO bestaan, behalve de nationale programma's, ook vier grensoverschrijdende programma's (INTERREG A – ETS) Dit zijn: Euregio Maas-Rijn, Duitsland-Nederland, Vlaanderen-Nederland en Twee Zeeën. De Minister stelt budget beschikbaar in het kader van de nationale cofinanciering voor de landsdelige en de grensoverschrijdende programma's.

Een veelzijdige natuur en een wederzijdse versterking van ecologie en economie

Stimuleren

- Om de wederzijdse versterking van ecologie en economie te bevorderen en de maatschappij meer te betrekken bij natuur (Rijksnatuurvisie «Natuurlijk Verder»), stimuleert het rijk acties en initiatieven van bedrijven, natuurorganisaties en andere maatschappelijke actoren. Met behulp van een subsidieregeling worden innovaties op het gebied van groene groei gestimuleerd. In een maatschappelijke uitvoeringsagenda wordt verder invulling gegeven aan stimuleringsacties.

Regisseren

- De Minister van EZ is systeemverantwoordelijk voor het behoud en duurzaam gebruik van de nationale biodiversiteit – mede als natuurlijke hulpbron – en voor de zekerstelling van de aanwezigheid van natuur op lange termijn.
- De Minister van EZ is tevens medeverantwoordelijk voor het behoud en duurzaam gebruik van de internationale biodiversiteit. Op grond daarvan is de Minister verantwoordelijk voor het stellen van kaders voor de omvang en kwaliteit van natuurgebieden, voor soortenbescherming zowel op het land, in de zee, als ook overzees in Caribisch Nederland en voor Europese en internationale afspraken over de handel in en het gebruik van planten, dieren en natuurlijke grondstoffen zoals bijvoorbeeld tropisch hardhout.

(Doen) Uitvoeren

- Onderdeel van de decentralisatieafspraken over natuur (Bestuursakkoord Natuur en Natuurpact) is dat provincies binnen de gestelde rijkskaders verantwoordelijk zijn voor het realiseren en beheren van het Natuurnetwerk Nederland en de daarin gelegen N2000 gebieden en, naar aanleiding van het regeerakkoord: herstelbeheer, soortenbeleid binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland en agrarisch natuurbeheer.

Beleidsconclusies

De onderstaande beleidsconclusies geven een kernachtig beeld van de belangrijkste programma-uitgaven en de belangrijkste resultaten van het beleid in 2015.

Regio

Vanuit de landsdelige EFRO-programma's 2014–2020 zijn in 2015 diverse regelingen opengesteld voor innovatiestimulering (onder andere valorisatie, proeftuinen, samenwerking en clustervorming) en het realiseren van een koolstofarme economie (totaal meer dan € 200 mln aan openstellingen). Inmiddels zijn de eerste projecten beschikt, zoals voor het Smart Industry fieldlab Campione in Zuid-Nederland, één van de tien fieldlabs van de Actieagenda Smart Industry (TK, [29 826, nr. 64](#)). Voor deze fieldlab is ook Rijkscofinanciering ingezet. Dat zal ook gelden voor andere fieldlabs van de Actieagenda Smart Industry als deze projecten binnen de EFRO-programma's worden gehonoreerd.

Voor de programma's voor grensoverschrijdende samenwerking (INTERREG A) zijn in 2015 de programma's 2014–2020 voor Twee-Zeeën en Euregio MaasRijn door de Europese Commissie goedgekeurd. Dat gebeurde eerder met de programma's Duitsland-Nederland en Vlaanderen-Nederland. Na deze goedkeuring konden bedrijven, kennisinstellingen en andere partijen projecten indienen. Inmiddels heeft het Duitsland-Nederland programma 35 projecten goedgekeurd voor een

totale investering van € 91 mln waarvan € 6 mln Rijkscofinanciering. Het Vlaanderen-Nederland programma heeft in 2015 9 projecten goedgekeurd, waarvan 8 projecten Rijkscofinanciering ontvangen. Het gaat met name om projecten op het gebied van duurzame energie, energie-efficiency, bio-based economy en HTSM. Zie ook de «Bijlage Europese geldstromen».

Natuur

In 2015 zijn de in de begroting voor 2015 voorgenomen prestaties gerealiseerd, met uitzondering van die van Natura 2000. Zoals blijkt uit de prestatiemeting is de realisatie van de aangewezen Natura 2000 gebieden en het aantal definitief vastgestelde EZ-beheerplannen achtergebleven bij de realisatie. Dit zorgt voor uitblijven van zekerheid voor betrokkenen. De verdere precieze consequenties van de vertraging zijn niet bekend, omdat ook zonder beheerplan in de meeste gebieden al beheer plaatsvindt om bij te dragen aan het tegengaan van verslechtering en realisatie van natuurdoelen. Reden hiervoor is de bestuurlijk-maatschappelijke complexiteit van deze opgave. Het streven is in 2016 alsnog tot de voor 2015 voorgenomen realisatie te komen.

Op grond van de subsidieregeling *Groen en Doen* zijn 795 vouchers verstrekt voor opleidingsactiviteiten voor groene vrijwilligers. Samen met de betrokken partijen, zoals provincies en NVWA, is een start gemaakt met de implementatie van de Europese verordening Invasieve exoten in Nederland. VNO-NCW en IUCN Nederland ontplooiden in het kader van het door het Ministerie van EZ gesubsidieerde Platform BEE tal van activiteiten en publiceerde samen met Het groene Brein en MVO Nederland de brochure *Natuurlijk Kapitaal. Een gedeelde basis* (<https://www.duurzaamdoor.nl/sites/default/files/Natuurlijk%20Kapitaal%20-%20Een%20Gedeelde%20Basis.pdf>), die is gepresenteerd tijdens de goed bezochte werkconferentie Natuurlijk Kapitaal die december 2015 plaatvond over ervaringen hoe Natuurlijk Kapitaal onderdeel te laten uitmaken van het economische systeem. (<http://www.en-maes.nl/contents/documents/MOTS%20Natuurlijk%20Kapitaal.pdf>)

Prestatiemeting

Kengetal	2009/2010	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Niveau Clusterontwikkeling	4.7	4.9	5.2	5.3	5.2
NL positie	19	15	9	7	11

Bron: *The World Competitiveness report*, *World Economic Forum*

Indicator	Referentie waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Stand van duurzame condities van alle in 1982 voorkomende soorten	106	2002	104	103,9	104	Publicatie vanaf juni 2016 door CBS	Basisrapporten rode lijsten (EZ, CBS)

De indicator geeft via een indexcijfer het verloop aan van het aantal bedreigde soorten in ons land. De streefwaarde van 100 in 2020 betekent een afname van het aantal bedreigde soorten ten opzichte van de periode 1994–2002 (referentiejaar 2002). Deze indicator is gebaseerd op Rode lijst gegevens van drie soortgroepen: broedvogels, zoogdieren en dagvlinders. Over 2016 zal de indicator gebaseerd zijn op gegevens van zeven

De beleidsartikelen

soortgroepen en weergegeven worden door middel van een percentage niet-bedreigde soorten.

PAS ontwikkelings ruimte

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Streef- waarde 2015	Realisatie 2015	Bron
% stikstofgevoelige N2000 gebieden waar PAS ontwikkelingsruimte creëert	0	2012	>95%	100%	Aerius (PBL)

Op 1 juli 2015 is het Programma Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Vanaf dat moment is voor alle PAS-gebieden ontwikkelingsruimte beschikbaar gesteld.

N2000 aanwijzing en plannen

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie t/m 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Aantal definitief aangewezen Natura 2000 gebieden	34	2010	154	151	160	154	EZ
Aantal definitief vastgestelde EZ-beheerplannen	0	2012	40	2	40	6	EZ

In 2015 zijn slechts een beperkt aantal plannen definitief vastgesteld vanwege de inwerkingtreding van de PAS.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	372.197	397.322	342.143	392.375	184.073	200.392	– 16.319
Waarvan garantieverplichtingen							
UITGAVEN	1.222.652	480.042	440.797	337.416	255.582	293.151	– 37.569
<i>Subsidies</i>	<i>144.503</i>	<i>97.991</i>	<i>108.999</i>	<i>75.285</i>	<i>74.892</i>	<i>83.092</i>	<i>– 8.200</i>
Zuiderzeelijn (18.1)	8.642	6.862	7.281	5.490	6.315	6.315	0
Cofinanciering EFRO, incl.ETS (18.1)	59.437	40.884	46.461	44.461	52.380	54.545	– 2.165
Bijdrage aan ROM's (18.1)	8.034	5.460	3.985	5.205	5.380	6.325	– 945
Pieken in de Delta (18.1)	44.858	31.294	22.377	13.391	4.569	10.817	– 6.248
Programma Natuurlijk Ondernemen en Green Deals (18.2)			1.064	1.591	1.364	1.477	– 113
Regelingen Natuur (Burgereducatie, RDN, SBL, VNBL & beheer Kroondomeinen) (18.3)	23.532	13.491	27.831	5.147	4.884	3.613	1.271
«waarvan beheer Kroondomeinen»		669	573	749	633	770	– 137
<i>Leningen</i>	<i>31.904</i>	<i>31.163</i>	<i>31.369</i>	<i>30.489</i>	<i>28.747</i>	<i>30.484</i>	<i>– 1.737</i>
Rente en aflossingen voor bestaande leningen (EHS & PNB) (18.3)	31.904	31.163	31.369	30.489	28.747	30.484	– 1.737
<i>Opdrachten</i>	<i>49.704</i>	<i>34.744</i>	<i>32.598</i>	<i>33.519</i>	<i>28.803</i>	<i>46.210</i>	<i>– 17.407</i>
Onderzoeksmiddelen (18.1)		54	80	30	325	672	– 347
NURG/Maaswerken (18.2)	6.880	3.655	4.218	9.354	8.476	8.015	461

De beleidsartikelen

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
Mainport Rotterdam (18.2)	6.693	6.826	6.963	7.102	7.244	7.249	– 5
Programma Rijke Waddenzee (18.2)	1.124	1.287	1.215	1.627	159	0	159
Deltaprogramma (18.2)	661	867	349	1.424			
Programma Natuurlijk Ondernemen en Green Deals (18.2)		1.028	2.446	3.647	3.230	4.833	– 1.603
Regiekosten regionale functie (18.2)	1.500	617	1.257	968	355	1.243	– 888
Overig (18.2)	8.842		133				
Nationale parken (18.2)					149	1.000	– 851
Invasieve soorten (18.3)		1			0	1.000	– 1.000
Kaderrichtlijn Marine Strategie/ Noordzee (18.3)	477	346	1.081	315	230	954	– 724
Natura 2000 (18.3)	7.123	2.026	919	441	212	3.203	– 2.991
Monitoring (18.3)	2.269	3.571	4.189	2.469	1.691	2.258	– 567
Internationale biodiversiteit (18.3)	2.163	1.154	687	41	171	361	– 190
Caribisch Nederland (18.3)	444	495	1.113	980	686	779	– 93
Overig (18.3)	11.528	12.817	7.948	4.671	2.387	9.679	– 7.292
Natuurvisie				450	3.488	4.964	– 1.476
<i>Bijdragen aan mede-overheden</i>	<i>793.634</i>	<i>123.552</i>	<i>74.404</i>	<i>33.599</i>	<i>12.069</i>	<i>17.525</i>	<i>– 5.456</i>
Uitfinanciering Sterke Regio's en Nota Ruimte (18.1)				27.849	5.247	8.875	– 3.628
Bedrijventerreinen (18.1)	2.784	3.709					
Sterke regio's (18.1)	21.810	12.719	6.200				
Nota Ruimte (18.1)	43.887						
MER (18.2)		24					
Programmatische Aanpak Stikstof (18.2)	1.799	5.359	8.204	5.171	5.509	6.000	– 491
Westerschelde (18.2)			60.000				
Caribisch Nederland (18.3)				579	1.313	2.500	– 1.187
Decentralisatiemiddelen natuur (18.3)						150	– 150
Decentralisatie uitkering ILG (18.4)	563.124	101.741					
Decentralisatie uitkering overig (18.4)	79.781						
Voormalig FES-projecten ILG (18.4)	80.449						
<i>Bijdragen aan ZBO's/RWT's</i>	<i>37.035</i>	<i>37.575</i>	<i>40.659</i>	<i>26.604</i>	<i>30.476</i>	<i>26.354</i>	<i>4.122</i>
SBB, opdrachten beheer buiten EHS (18.3)	12.338	12.201	12.139		30.476	26.354	4.122
SBB, publieksvoorlichting en organisa- tiekosten (18.3)	24.697	25.374	28.520				
SBB, organisatiekosten en beheer rijksmonumenten				26.604			
<i>Bijdragen aan (inter)nationale organisaties</i>			<i>468</i>	<i>785</i>	<i>551</i>	<i>910</i>	<i>– 359</i>
Diverse contributies (18.3)			468	785	551	910	– 359
<i>Bijdragen aan agentschappen</i>	<i>165.872</i>	<i>155.017</i>	<i>152.300</i>	<i>137.135</i>	<i>80.044</i>	<i>88.576</i>	<i>– 8.532</i>
Dienst Landelijk Gebied	105.740	91.568	93.126	75.291	6.833	48.691	– 41.858
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	52.199	55.804	50.736	52.719	65.124	31.715	33.409
Nederlandse Voedsel- en Warenauto- riteit	7.933	7.645	8.438	9.125	8.087	8.170	– 83
ONTVANGSTEN	104.435	53.712	87.438	118.525	126.077	96.707	29.369
Landinrichtingsrente	40.364	40.645	38.580	51.357	47.225	42.161	5.064
Bijdragen van derden	28.307	3.149	23.355		50	0	50
EU-bijdragen	4	486		1			
Jachtakten	893	1.420	1.322	913	1.036	1.031	5
Synergiegelden	17.765						
Verkoop gronden	15.000		16.820	58.177	45.000	45.000	0
Overige	2.102	8.012	7.361	8.077	32.766	8.515	24.250

Toelichting financiële instrumenten

Toelichting op de verplichtingen

De lagere verplichtingen houden verband met de budgetoverheveling naar het Provinciefonds als uitvloeisel van de opheffing van DLG. Zie ook de toelichting bij de Bijdragen aan agentschappen, DLG.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

Cofinanciering EFRO, inclusief ETS

De lagere uitgaven van € 2,1 mln houden onder meer verband met een budgetoverheveling van € 2,2 mln naar de begroting van het Ministerie van Financiën voor de opdrachtverlening aan de Audit Autoriteit EFRO voor de controleactiviteiten voor de EFRO-programma's 2007–2013. Ook heeft er voor € 0,7 mln vertraging plaatsgevonden in de uitfinanciering van subsidies over de EFRO-periode 2007–2013.

Pieken in de delta

De lagere uitgaven van € 6,2 mln houden onder meer verband met een kasvrijval van € 5,1 mln door een versnelde bevoorschotting in 2014. Verder is € 2 mln overgeheveld naar de provincie Groningen voor de gemaakte afspraken met Noord-Nederland over de MKB Samenwerkingsagenda Rijk-Regio. Hieruit worden regionaal economische projecten gefinancierd.

Regelingen Natuur

Beheer Kroondomeinen

Het Rijk verstrekt jaarlijks een subsidie aan de Kroondrager, als privaatrechtelijk vruchtgebruiker van het eigenlijke Kroondomein, voor beheers- en inrichtingsmaatregelen van Kroondomein Het Loo. De Kroondrager kan, net als iedere andere private exploitant van bos- en natuurterreinen, onder dezelfde voorwaarden gebruikmaken van de betreffende subsidie-regelingen. De subsidie betreft derhalve geen uitgaaf die samenhangt met de uitoefening van het koningschap.

De in 2015 verstrekte subsidie bedroeg € 630.000. Er is € 140.000 minder uitgegeven dan de begroting van € 770.000, doordat het plan van aanpak beheer later is ingegaan.

Opdrachten

Natura 2000

De lagere uitgaven van € 3,0 mln houden verband met de achtergebleven realisatie bij het vaststellen van het aantal beheersplannen. Zie ook onder beleidsconclusies.

Overige

De lagere uitgaven van € 7,3 mln houden verband een budgetoverheveling van € 6 mln naar de agentschapsbijdrage aan RVO voor het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb).

Bijdragen aan mede-overheden

De lagere uitgaven houden onder meer verband met een budgetoverheveling naar het Gemeentefonds voor de gemeente Veldhoven voor het project Brainport Eindhoven (Brainport Avenue), een bijdrage voor de

herstructurering van het bedrijventerrein De Run Oost en de verbetering van de ontsluitende weginfrastructuur. Ook zijn middelen overgeheveld naar begrotingsartikel 16 voor aanvullende opdrachten voor het RIVM-programma voor de PAS. De uitgaven voor dit programma worden op artikel 16 verantwoord.

Bijdragen aan ZBO's en RWT's

De hogere bijdrage aan Staatsbosbeheer (SBB) is vanwege het convenant EZ-SBB (Staatscourant 15 december 2014) dat bepaalt dat de landinrichtingsrente voor de aan SBB over te dragen gronden voor rekening komt van het Rijk. Op basis hiervan zijn EZ en SBB overeengekomen dat de door SBB in kaart gebrachte landinrichtingsrente eenmalig voor rekening komt van EZ en dat eventuele toekomstige landinrichtingsrente door SBB wordt betaald.

Bijdragen aan agentschappen

Dienst Landelijk Gebied

De lagere bijdrage met € 42 mln hangt voor € 34 mln samen met de overheveling naar het Provinciefonds van de middelen voor de fte's die als uitvloeisel van het Bestuursakkoord Natuur door de provincies zijn overgenomen en voor € 8 mln met de overgang van rijkstaken naar de RVO. Deze overgang is vanaf 1 maart 2015 geëffectueerd.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

De hogere bijdrage van € 33,4 mln houdt verband met onder andere de overdracht van taken van de Dienst Landelijk Gebied naar de RVO. De Dienst Landelijk Gebied heeft zijn activiteiten beëindigd op 1 maart 2015.

En verder hogere uitgaven voor zowel de uitvoerings- als inrichtingskosten van het ANLb die noodzakelijk zijn voor de implementatie van het nieuwe collectieve stelsel van ANLb per 1 januari 2016. Voor het Natuurpact en de implementatie van het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid hebben Rijk en provincies afspraken gemaakt voor dit transitietraject naar een efficiënter en effectiever stelsel voor het ANLb.

Toelichting op de ontvangsten

Landinrichtingsrente

De hogere inkomsten van circa € 5 mln omdat de begunstigden van ruilverkavelingsprojecten gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om landinrichtingsrente vervroegd af te kopen. Dit omdat de rentestand op de leningen hoger was dan de marktrente.

Overige ontvangsten

De betreft met name de storting van € 23 mln van de resterende kasmiddelen die uit de opheffing van DLG over zijn gebleven.

19 Toekomstfonds

Algemene doelstelling

Versterken van de innovatieve kracht van Nederland door het beschikbaar stellen van financiering voor innovatief en snelgroeiend MKB en voor fundamenteel en toegepast onderzoek en het behouden van vermogen voor toekomstige generaties.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van Economische Zaken is rijksbreed verantwoordelijk voor versterking van het innovatievermogen, in het bijzonder gericht op het bedrijfsleven en verantwoordelijk voor het scheppen van randvoorwaarden voor een excellent ondernemingsklimaat.

De Minister van EZ en de bewindslieden van OCW coördineren en borgen de publieke kennisinfrastructuur voor toegepast en fundamenteel onderzoek.

Vanuit deze verantwoordelijkheden heeft de Minister een financierende en faciliterende rol, samenhangend met de stimulerende, regisserende en faciliterende rollen zoals vermeld in de artikelen 12 en 13 van dit jaarverslag:

Financieren/faciliteren

- Het mede-financieren van investeringen in R&D en innovatie.
- Het faciliteren van toegang tot en financieren van (risico)kapitaal voor bedrijven.
- Het mede-financieren van Europese en internationale samenwerking op het gebied van onderzoek en innovatie.

Beleidsconclusies

Vanwege de recente start van het Toekomstfonds is het nog te vroeg beleidsconclusies te trekken over het onderzoeksdeel van het Toekomstfonds. In 2015 is de uitvoering van het onderzoeksdeel van het Toekomstfonds gestart met het openstellen van een tender, met een budget van in totaal € 40 mln, om in aanmerking te komen voor het verkrijgen van financiering voor onderzoeksinfrastructuur. Alle onderzoeksinstellingen, al dan niet in samenwerking met het bedrijfsleven, konden hiervoor voorstellen indienen. Beoordeling van de voorstellen vindt in de eerste helft van 2016 plaats, waarna duidelijkheid bestaat of de toegekende voorstellen het budgetplafond overstijgen.

Participatiemaatschappij Oost werkt samen met het Europees Investeringsfonds (EIF) en het Ministerie van Economische Zaken aan het Dutch Venture Initiative om de toegang tot financiering te verbeteren voor snelgroeiende innovatieve ondernemingen. Voor ondernemingen met groeiambities is de beschikbaarheid van risicokapitaal cruciaal, zeker omdat de banken hier nog steeds terughoudend zijn in het verstrekken van financiering. Venture capital fondsen zijn met hun risicokapitaalverstrekking bij uitstek financiers van snelgroeiende innovatieve ondernemingen. Bedrijven gefinancierd met venture capital groeien bovengemiddeld. DVI-1 leidt al tot veel nieuwe hoogwaardige initiatieven voor risicokapitaalfondsen uit de private markt, waaronder ook initiatieven waar provincies bij betrokken zijn. Het Europese Investeringsfonds (EIF) heeft voor het tweede DVI-fonds € 100 mln beschikbaar gesteld en via PPM Oost stelt het Ministerie van Economische Zaken ook € 100 mln

De beleidsartikelen

beschikbaar. Het totale fonds krijgt hiermee minimaal een omvang van € 200 mln.

Budgettaire gevolgen van beleid			
	Realisatie 2015 ¹	Vastge- stelde begroting 2015	Verschil
VERPLICHTINGEN	194.439	181.887	12.552
UITGAVEN	78.451	176.728	- 98.277
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			
Leningen	72.401	176.728	- 104.327
<i>I MKB-FINANCIERING</i>			
<i>Volledig revolverend</i>			
Dutch Venture Initiative/Fund of Funds	3.000	21.600	- 18.600
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen			
<i>Gedeeltelijk revolverend</i>			
Innovatiekrediet	45.178	76.454	- 31.276
Risicokapitaal (seed capital)	14.856	18.674	- 3.818
Vroege fasefinanciering	9.367	10.000	- 633
<i>II INVESTERINGEN IN FUNDAMENTEEL EN TOEGEPAST ONDERZOEK</i>			
<i>Met vermogensbehoud</i>			
Fundamenteel en toegepast onderzoek		50.000	- 50.000
<i>III Staatsobligaties Toekomstfonds</i>			
Subsidies			
<i>IV Reëel rendement voor onderzoek</i>			
Bijdragen aan agentschappen	6.050		6.050
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	6.050		6.050
ONTVANGSTEN	49.428	21.188	28.240
<i>MKB-FINANCIERING BESTAAND INSTRUMENTARIUM</i>			
Innovatiekredieten	24.920	18.788	6.132
Seed	14.508	2.400	12.108
Fund of Funds (DVI I/Business Angels)			
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen	10.000		10.000
<i>MKB-FINANCIERING INCIDENTELE MIDDELEN</i>			
Ontvangsten DVI II			
Ontvangsten fundamenteel en toegepast onderzoek			
Renteontvangsten Toekomstfonds			

¹ Tot en met 2014 werd het Innovatiefonds op artikel 12 verantwoord.

Toelichting op de verplichtingen

De verplichtingen vallen € 12,6 mln hoger uit dan geraamd. Dit valt te verklaren doordat in 2015 de verplichting van € 100 mln voor het Dutch Venture Initiative II is aangegaan, waarvoor het verplichtingenbudget bij de 1^e suppletoire begroting 2015 is toegevoegd. Voor de Seed is de niet benutte ruimte 2014 (€ 2,4 mln) bij de 1^e suppletoire begroting 2015 aan de verplichtingenruimte toegevoegd. De uitvoeringskosten van RVO voor het Toekomstfonds waren in de oorspronkelijk begroting niet opgenomen. Bij de 1^e en 2^e suppletoire begroting 2015 is hiervoor in totaal € 6,1 mln aan verplichtingenruimte toegevoegd.

Tegenover deze verplichtingenverhogingen staat dat voor de investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek nog geen verplichtingen konden worden aangegaan (– € 50 mln). De regeling Toekomstfondskrediet Onderzoeksfaciliteiten is in 2015 opengesteld. Partijen dienden in het najaar van 2015 projectvoorstellen in voor investeringen in nieuwe en bestaande hoogwaardige onderzoeksfaciliteiten, waarvoor in de eerste helft van 2016 beoordeling en toewijzing plaatsvindt. Daarnaast lagen ook de verplichtingen voor het Innovatiekrediet circa € 45,9 mln lager dan de oorspronkelijke raming. De financiering van klinische projecten bleef achter bij de verwachting. Oorzaak hiervan was onder andere dat een aantal aanvragen niet voor het einde van het jaar afgerond konden worden en doorgeschoven zijn naar 2016. De benutting van het Innovatiekrediet in 2015 is met € 53 mln wel iets hoger dan in voorgaande jaren.

Aangezien sprake is van een fondsconstructie blijven de in 2015 niet benutte middelen beschikbaar voor het Toekomstfonds.

Toelichting op de uitgaven

Voor het Dutch Venture Initiative is € 18,6 mln minder uitgegeven dan geraamd. De investeringen vanuit de onderliggende investeringsfondsen zijn volatiel, omdat het lastig is om op voorhand te bepalen in welke en hoeveel ondernemingen wordt geïnvesteerd. Een aantal onderliggende fondsen is later gestart onder andere omdat het lastig blijkt te zijn om hun andere, private funding op te halen. Dit heeft tot gevolg gehad dat er minder uitgaven hebben plaatsgevonden dan oorspronkelijk geraamd. Aangezien sprake is van een fondsconstructie zullen deze middelen beschikbaar blijven voor het Toekomstfonds.

De realisatie van de kasuitgaven voor fundamenteel en toegepast onderzoek was € 50 mln lager dan de raming. Zoals ook is toegelicht bij de verplichtingen konden in 2015 nog geen toewijzingen plaatsvinden in het kader van de regeling Toekomstfondskrediet Onderzoeksfaciliteiten. Daarom zijn er in 2015 nog geen kasuitgaven gedaan. De overige bestedingen voor fundamenteel en toegepast onderzoek vanuit het Toekomstfonds worden in 2016 nader ingevuld. Aangezien sprake is van een fondsconstructie blijven de in 2015 niet benutte middelen beschikbaar voor het onderzoeksdeel van het Toekomstfonds.

Bij het Innovatiekrediet bleef van de oorspronkelijk geraamde middelen € 31,3 mln onbenut. Oorzaak hiervoor was onder andere dat als gevolg van de lager dan geraamde benutting van de regeling in voorgaande jaren de kasuitgaven ook op een lager niveau liggen. Daarnaast bleef de financiering van klinische projecten achter bij de verwachting. Dat heeft ermee te maken dat een aantal aanvragen niet voor het einde van het jaar afgerond konden worden en doorgeschoven zijn naar 2016. Aangezien sprake is van een fondsconstructie zullen deze middelen beschikbaar blijven voor het Toekomstfonds.

De bijdrage aan RVO is € 6,1 mln hoger dan geraamd. De oorzaak hiervan is dat het uitvoeringsbudget samenhangend met de instrumenten van het voormalig Innovatiefonds bij de 1e suppletoire begroting overgeheveld zijn van artikel 12 naar artikel 19 (€ 3,8 mln). Daarnaast is een bedrag van € 2,3 mln beschikbaar gesteld voor de uitvoeringskosten van onder andere de regeling Vroegefasefinanciering, de regeling Innovatiekrediet en de Seed-regeling.

Toelichting op de ontvangsten

De ontvangsten voor Innovatiekrediet zijn € 6,1 mln hoger dan geraamd. Dat heeft in belangrijke mate te maken met aflossingen van bedrijven uit de biomedische sector.

De meevallers in de ontvangsten uit de Seed Capital regeling (€ 12,1 mln) komen voornamelijk voort uit de investeringen in de bedrijven Dezima Pharma en Acerta Pharma.

De ontvangsten vanuit de ROM's waren € 10 mln hoger dan geraamd. Vanuit de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) werd namelijk € 10 mln dividend ontvangen.

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Raming 2014	Realisatie 2014	Raming 2015	Realisatie 2015	Bron
Aantal bedrijven dat Innovatiekrediet gebruikt	39	2013	34	42	>30	33	RVO
Omvang private R&D-uitgaven ondersteund met een Innovatiekrediet (x € 1 mln)	156	2013	174	123	>120	119	RVO
Aantal participaties via SEED en Fund of Funds ¹	44	2013	>30	32	45	44	RVO/EIF
Omvang gestimuleerd risicokapitaal voor innovatieve bedrijven door SEED en Dutch Venture Initiative/Fund of Funds (x € 1 mln) ¹	390	2013	>40	257	390	551	RVO/EIF
Aantal ondernemers dat Vroege Fase Financiering gebruikt ²	–	–		5	40	39	RVO/STW

¹ Voor de cijfers van het Dutch Venture Initiative/Fund of funds is voor de realisatie 2015 gebruik gemaakt van de realisatiecijfers tot en met 31 augustus 2015.

² Bij het vaststellen van het aantal ondernemers/ondernemingen dat gebruik maakt van Vroege Fase Financiering is uitgegaan van het aantal committeringen.

1.3.3 DE NIET-BELEIDSARTIKELEN**40 Apparaat**

Op dit artikel zijn de personele- en materiële uitgaven en ontvangsten van EZ geraamd, voor zover die betrekking hebben op het kerndepartement (Directoraten-Generaal en stafdirecties) en de diensten van EZ (ACM⁴⁸, CPB, SodM en PIANOo).

Budgettaire gevolgen: verplichtingen, uitgaven en ontvangsten

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	443.891	485.269	406.130	390.795	374.245	348.836	25.409
UITGAVEN	450.891	485.050	410.616	390.795	374.245	349.016	25.229
Personele uitgaven	282.484	318.575	270.869	253.428	248.694	229.124	19.570
waarvan eigen personeel	256.228	251.283	224.173	225.397	199.484	200.353	– 869
waarvan externe inhuur	18.578	9.375	6.546	7.004	8.364	6.290	2.074
Waarvan overige personele uitgaven	7.678	57.917	40.150	21.027	40.846	22.481	18.365
Materiële uitgaven	168.407	166.475	139.747	137.367	125.551	119.892	5.659
waarvan ICT	33.523	11.119	18.383	9.678	6.255	7.065	– 810
waarvan bijdrage aan SSO's (exclusief DICTU)	61.140	45.848	34.946	52.083	38.878	40.722	– 1.844
waarvan SSO DICTU	47.151	29.612	43.812	42.046	53.500	30.744	22.756
Waarvan overige materiële uitgaven	26.593	79.896	42.606	33.560	26.918	41.361	– 14.443
ONTVANGSTEN	16.862	22.016	25.776	31.607	42.425	31.299	11.126

Toelichting op de verplichtingen en uitgaven**Personeel**

Het verschil tussen de vastgestelde begroting en de realisatie wordt met name veroorzaakt door een intensiever gebruik van het sociaal flankerend beleid. Het agentschap Dienst landelijk Gebied (DLG) is in 2015 opgeheven. De medewerkers van het voormalig DLG maken gebruik van het sociaal flankerend beleid, waardoor de kosten gestegen zijn met circa € 13 mln. Daarnaast is er een kostenstijging van € 1,4 mln voor de post inhuur van ICT. De hogere externe inhuur wordt voornamelijk verklaard door de inzet van ICT specialisten voor het Identity Management Systeem (IdM).

Materieel

Op dit onderdeel zijn zowel de materiële uitgaven voor het kerndepartement als de bijdrage van artikel 40 aan het uitvoerende agentschap DICTU opgenomen. De materiële uitgaven zijn ruim € 5 mln hoger dan begroot. Dit komt door een verhoging van de bijdrage aan DICTU van € 23 mln. De verhoging komt door extra ICT gebruik in de ondernemingsdossiers, het vernieuwen van werkplekken bij verschillende dienstonderdelen en door een stijging van de exploitatiekosten van Dictu.

Naast de hogere uitgaven staan de verlaagde huurkosten, en lagere materiële uitgaven van de buitendiensten.

⁴⁸ De leden van de Raad van Bestuur ACM vormen een ZBO. De uitgaven voor dit ZBO zijn geraamd op artikel 11.

Toelichting op de ontvangsten

De hogere ontvangsten ontstaan door de teruggevloede middelen vanuit het eigen vermogen van voormalig DLG. De extra ontvangsten zijn ingezet voor de uitgaven voor het sociaal flankerend beleid van DLG. Daarnaast heeft CPB hogere ontvangsten dan begroot doordat het CPB extern gefinancierde projecten heeft uitgevoerd.

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven en -kosten van EZ-organisatie

Bedragen x € 1.000					Realisatie	Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
Totaal apparaat EZ							
1. Departement							
Kerndepartement (beleid + staf)	372.279	412.217	332.696	298.661	291.083	269.568	21.515
Buitendiensten:							
Centraal Planbureau (CPB)	13.963	13.751	13.559	14.852	14.877	13.559	1.318
Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa)	48.605	44.365					
Consumentenautoriteit (CA)	6.025	5.101					
Autoriteit Consument en Markten (ACM)			55.295	67.879	57.950	60.799	– 2.849
Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)	5.985	7.094	6.911	7.074	7.811	4.544	3.267
PIANOo (exclusief Programma)	4.034	2.522	2.155	2.329	2.523	546	1.977
2. Agentschappen							
Agentschap Telecom	28.439	28.480	30.223	30.465	32.724	31.028	1.696
Dienst Landelijk Gebied (DLG)	116.428	102.206	95.821	83.226	12.384	68.721	– 56.337
Dienst ICT Uitvoering (DICTU)	110.104	121.289	147.173	188.891	226.834	150.200	76.634
Nederlandse Voedsel- en Warenau- toriteit (NVWA)	270.500	253.696	265.192	303.408	314.940	276.262	38.678
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)	406.094	382.519	375.314	395.615	468.743	425.323	43.420
3. ZBO's en RWT's							
Centraal Bureau voor de Statistiek	185.578	184.653	183.930	175.202		178.050	
Stichting COVA	2.136	1.256	1.203	1.214		1.440	
VSL incl. Verispect	13.710	13.713	13.395	13.395			
Raad voor de Accreditatie	10.080	11.196	11.779	12.233		12.904	
Raad van Bestuur ACM	970	505	669	695		402	
TNO	567.466	580.096	566.240	424.261		442.735	
Staatsbosbeheer	66.733	63.766	60.733	59.551		60.712	
Raad voor de Plantenrassen	1.056	918	894	679		854	
CTGB (College Toelating Gewasbe- schermingsmiddelen)	8.708	9.749	12.920	12.508		12.306	
Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek	245.878	236.600	235.700	232.774		230.500	
Kamers van Koophandel			207.131	175.700		197.900	

Invulling taakstelling

Bedragen x € 1.000	2016	2017	2018	Structureel
Departementale taakstelling Rijksdienst	45.267	79.141	102.698	102.698
<i>Totaal kerndepartement en diensten</i>	<i>17.206</i>	<i>24.631</i>	<i>35.089</i>	<i>35.089</i>
Agentschappen				
DICTU	3.193	5.506	7.422	7.422
AT	289	552	845	845
RVO	9.823	15.665	19.551	19.551
NVWA	503	1.227	1.480	1.480
<i>Totaal Agentschappen</i>	<i>13.808</i>	<i>22.950</i>	<i>29.298</i>	<i>29.298</i>
ZBO's en RWT's				
CBS	4.627	10.556	12.869	12.869
Verispect/VSL	555	1.113	1.330	1.330
TNO	3.026	6.903	8.416	8.416
KvK	1.618	3.691	4.500	4.500
DLO	2.912	6.643	8.099	8.099
SBB	827	1.886	2.299	2.299
overig	688	768	798	798
<i>Totaal ZBO's en RWT's</i>	<i>14.253</i>	<i>31.560</i>	<i>38.311</i>	<i>38.311</i>

41 Nominaal en Onvoorzien

Dit niet-beleidsartikel bevat de posten prijsbijstelling, loonbijstelling en onvoorzien.

Budgettaire gevolgen

Bedragen x € 1.000						Realisatie	Vastge- stelde Begroting	Verschil
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	0	0	0	0	0	0	0	
UITGAVEN	0	0	0	0	0	0	0	
41.10 Prijsbijstelling	0	0	0	0	0	0	0	
41.20 Loonbijstelling	0	0	0	0	0	0	0	
41.30 Onvoorzien	0	0	0	0	0	0	0	
41.40 In te vullen posten	0	0	0	0	0	0	0	

Toelichting

Op dit artikel is geen sprake van realisatie. Bij 1^e suppletoire begroting 2015 is een loon- en prijsbijstelling uitgekeerd. Deze bijstelling is bij 2^e suppletoire begroting 2015 toegedeeld naar de relevante onderdelen. In verband met de afgesloten CAO voor rijksambtenaren is bij 2^e suppletoire begroting 2015 de loonbijstelling uitgekeerd en vervolgens toegedeeld naar de relevante onderdelen.

1.3.4 DE BEDRIJFSVOERINGSPARAGRAAF

In de bedrijfsvoeringparagraaf (BVP) wordt verslag gedaan van relevante aandachtspunten in de bedrijfsvoering van het Ministerie van Economische Zaken (EZ) en van het Diergezondheidsfonds (DGF). De BVP heeft conform de Comptabiliteitswet 2001 het karakter van een uitzonderingsrapportage. De informatie opgenomen in de BVP is tot stand gekomen vanuit het departementale management controlsysteem en informatie uit audits van de Auditdienst Rijk (ADR). De bedrijfsvoeringsparagraaf bestaat uit vier verplichte onderdelen: rechtmatigheid, totstandkoming beleidsinformatie, financieel en materieel beheer en overige aspecten van de bedrijfsvoering.

I Rechtmatigheid

Vanuit de bij EZ bekende informatie zijn fouten en onzekerheden met betrekking tot de comptabele rechtmatigheid of getrouwheid geconstateerd die de tolerantiegrenzen op het niveau van het totaal van de agentschappen en het DGF overschrijden.

Voor het totaal van de agentschappen bestaan er onzekerheden tot een bedrag van € 32,8 mln. Deze bestaan voor circa € 22 mln uit inkopen, € 6 mln aan overlopende posten en € 4,8 mln uit diverse posten. De onzekerheden zijn voor een bedrag van € 15,8 mln veroorzaakt doordat EZ en alle andere departementen, begin 2016 met terugwerkende kracht over 2015 zijn geconfronteerd met een aanscherping van de interpretatie van de aanbestedingswet. Het gaat hier om de onderbouwing van de motivering van de objectieve leverancierskeuze bij het aangaan van inkoopverplichtingen. Los van deze aanscherping zou er geen sprake zijn van overschrijding van de tolerantiegrens voor onzekerheden.

Voor het DGF bestaan er onrechtmatigheden tot een bedrag van € 1,9 mln en onzekerheden tot een bedrag van € 5,3 mln in de uitgaven voor inkopen. EZ heeft hiervoor maatregelen getroffen.

Bij artikel 14 (Een doelmatige en duurzame energievoorziening), is voor een bedrag van circa € 112 mln aan verplichtingen aangegaan dat niet verwerkt was in de tweede suppletoire begroting van EZ. Deze verhoging heeft EZ niet verwerkt in de zogenaamde Veegbrief, omdat deze verhoging budgettair meerjarig past in het kader van de uitvoering van het met de Tweede Kamer gecommuniceerde beleid en de daaraan gekoppelde specifieke regelingen voor de duurzame energieproductie, respectievelijk geothermie.

De Algemene Rekenkamer (AR) beschouwt de aangehaalde verhoging als een beleidsmatige Slotwetmutatie die volgens de Rijksbegrotingsvoorschriften voorafgaand aan de Slotwet aan de Kamer had moeten worden gemeld. Het niet melden leidt daardoor tot een begrotingsonrechtmatigheid en overschrijdt de tolerantie voor verplichtingen.

Ten aanzien van de informatievoorziening aan de Tweede Kamer ware het volgens EZ voor de volledigheid goed geweest om deze verhoging voorafgaand aan de Slotwet te communiceren, ondanks het gegeven dat de mutatie een uitvloeisel is van de reguliere uitvoering van beleid binnen de daarvoor aan de Tweede Kamer gecommuniceerde meerjarig beschikbare beleidsmatige en budgettaire kaders en bovendien is de werkwijze een voortzetting van een bestendige gedragslijn. EZ zal in toekomstige gevallen zorgdragen voor deze informatievoorziening.

II Totstandkoming van beleidsinformatie

Vanuit de bij EZ bekende informatie zijn er geen belangrijke tekortkomingen in de totstandkoming van beleidsinformatie.

III Financieel en materieel beheer

Opvolging aanbevelingen Algemene Rekenkamer (AR)

In 2015 is voortvarend gewerkt aan de in het AR-rapport bij de verantwoording 2014 gerapporteerde onvolkomenheden en aandachtspunten. Het betrof de volgende 3 onvolkomenheden:

- Het inkoopbeheer bij de NVWA,
- Het inkoopbeheer bij RVO.nl,
- De tijdige, juiste en volledige oplevering van de jaarrekening door RVO.nl.

De AR zal hierover in haar rapport bij de verantwoording 2015 van EZ rapporteren. In het oordeel van de ADR worden de bevindingen over het inkoopbeheer en het proces van de jaarafsluiting bij RVO.nl als opgelost gekwalificeerd.

Nationale verklaring

Met de Nationale Verklaring geeft de Minister van Financiën, namens het kabinet, jaarlijks aan de Europese Commissie (EC) en de Tweede Kamer een verklaring af over het financieel beheer van Europese fondsen en de rechtmatigheid van financiële transacties en openstaande vorderingen (tot op het niveau van begunstigten). De Staatssecretaris van EZ heeft op 23 februari 2016 de deelverklaringen voor de gezamenlijke Europese Landbouwfondsen, het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en het Europees Visserijfonds (EVF) afgegeven. Deze deelverklaringen bevatten geen beperkingen. De door de ADR gerapporteerde tekortkomingen bij het EVF over 2013 zijn in 2015 opgelost, door aanscherping van administratieve controles op ontvangen subsidieaanvragen en de financiële verantwoording van EZ aan het EVF.

Beheersing frauderisico's

RVO.nl is de uitvoerder van subsidieregelingen voor bedrijven. Uit actuele risicoanalyses blijkt dat voor alle subsidieregelingen opgenomen in de Regeling nationale EZ subsidies het (rest)risico van misbruik- of oneigenlijk gebruik door begunstigten als laag/aanvaardbaar is gekwalificeerd.

Bestaande maatregelen om subsidiefraude te bestrijden zijn onder andere: de tijdige opstelling van risicoanalyses ter bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies door begunstigten, het in voorkomende gevallen opvragen van controleverklaringen bij subsidieverantwoordingen, het bijhouden van een register van ernstige onregelmatigheden en het via de fraudecoördinator van RVO.nl melden van vermoedens van fraude bij het OM.

RVO.nl heeft, aanvullend op de bovengenoemde maatregelen om subsidiefraude te bestrijden, in 2015 een Handboek handhaving opgesteld. In dit handboek zijn de kaders vastgesteld voor een uniform handhavingsbeleid binnen RVO.nl. Daarnaast heeft RVO.nl in 2015 het Fraudeprotocol geactualiseerd.

Het integriteitsbeleid van EZ voorziet voor het eigen personeel in een gedragscode integriteit en handreikingen voor het omgaan met financiële belangen en het melden van vermoedens van fraude bij het OM.

Inkoopbeheer

Artikel 1.4 van de Aanbestedingswet (AW) stelt dat aanbestedende diensten bij meervoudig en enkelvoudig onderhandse aanbestedingen (onder de Europese drempel) de ondernemers die zij uitnodigen op basis van objectieve criteria kiezen. Bovendien moeten zij op verzoek van een ondernemer de motivering van die keuze verstrekken. Voor het verantwoordingsjaar 2015 bestond onduidelijkheid over de vraag of en zo ja welke documentatievereisten werden gesteld aan deze keuze.

Voor het verantwoordingsjaar 2015 heeft de Algemene Rekenkamer aangekondigd dat in afwachting van nadere kaders voor het controlejaar 2015 de motivering van de objectieve leverancierskeuze voor alle inkopen tussen de nul en € 33.000,- niet in het rechtmatigheidsoordeel wordt betrokken. Bevindingen op dit punt bij inkopen boven deze grens kunnen leiden tot onzekerheden in de inkoopstroom.

Voor 2016 en volgende jaren wordt een nader kader opgesteld dat kan rekenen op draagvlak bij alle betrokken partijen (regelgevers, kaderstellers, uitvoerders en controleurs).

Informatiebeveiliging

EZ heeft, conform de richtlijnen van BZK, op 15 februari 2016 een «in control» verklaring afgegeven over informatiebeveiliging in 2015. Alle kritieke informatiesystemen van EZ zijn beoordeeld op hun compliance met de Baseline Informatiebeveiliging Rijk. EZ heeft geen risico's op het gebied van Informatiebeveiliging die geclassificeerd zijn als «zeer hoog». Wel zijn er risico's geclassificeerd als «hoog». Voor deze risico's zijn verbeterplannen opgesteld die gedurende 2016 worden uitgevoerd. Het betreft: beheer van toegang tot applicaties en bestanden (autorisatiebeheer), two-factor authenticatie bij telewerken en toegang tot beheeromgevingen (bijvoorbeeld: het gebruik van een token en een wachtwoord), borging van beveiligingseisen in leveranciersmanagement en de beveiliging van e-mail op mobiele apparaten.

IV Overige aspecten in de bedrijfsvoering

Grote ICT projecten

Sinds enkele jaren informeert het Ministerie van BZK de Tweede Kamer over departementale grote ICT-projecten. Met ingang van 2015 geldt deze rapportageplicht voor alle projecten waarvan de ICT-kosten tenminste € 5 mln bedragen. In 2015 zijn binnen EZ 10 grote ICT-projecten in uitvoering. Het betreft de projecten: AERIUS-II (Programmatistische Aanpak Stikstof); «Blik op NVWA 2017» (onderdeel van het verbeterplan NVWA); Elektronische Dienstverlening Uitvoering (EDU), Geo-Nu (vernieuwing van geografische systemen bij RVO.nl), Carmen (relatiebeheer), DICTU-Cloud (onderdeel van de Rijkscloud), Gamma (vernieuwing van systemen bij Agentschap Telecom), Migratie BBR (onderdeel van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid), AMRI (vernieuwing van een bancaire systeem ten behoeve van garantstellingen) en de ontwikkeling van een service voor zaakgericht werken (ZGW).

In 2015 zijn voor het eerst BIT-toetsen uitgevoerd door het Bureau ICT-Toetsing, waaronder twee projecten van EZ: Blik op NVWA 2017 en de ZGW-service. De resultaten daarvan worden in 2016 gepubliceerd. Over de stand van zaken ten aanzien van deze projecten wordt in het Rijksdashboard gerapporteerd. De risico's voor de uitvoering, waaronder eventuele privacy-risico's, maken daar onderdeel van uit. De stand van zaken bij deze projecten geeft geen aanleiding tot het maken van nadere opmerkingen.

Externe inhuur

Het kabinet heeft, naar aanleiding van de motie Roemer, een norm voor externe inhuur gesteld van 10% van de personele uitgaven. Het inhuurpercentage van EZ, inclusief flexibele schil over 2015, komt uit op 10,8% (exclusief RVO.nl, dat vanwege een sterk wisselend opdrachtenpakket relatief veel externe inhuur heeft, is dit 6,7%). Ten opzichte van 2014 is het inhuurpercentage van EZ in 2015 met 0,4% gedaald.

Audit Committee

Het Audit Committee (AC) is voor het departementaal management een belangrijk instrument voor advisering over de bedrijfsvoering waaronder het auditbeleid. Het AC bestaat uit de voorzitter (de SG), de Hoofd Directeur Interne Organisatie en Uitvoering, twee DG's, de directeur FEZ, de directeur ADR en twee externe leden. In 2015 is onder andere gesproken over het auditplan van de ADR, garantieregelingen voor ondernemers, de aandachtspunten in het financieel en materieel beheer en de voortgang in het beheer van risico's in de EU-conformiteit van beleid en uitvoering. Het AC heeft in 2015 een zelfevaluatie uitgevoerd naar het eigen functioneren. Naar aanleiding van de evaluatie zijn de leden van mening dat het AC functioneert zoals bedoeld en dat het belangrijk is om een goede balans te vinden tussen aan de ene kant de bedrijfsvoering en aan de andere kant de inhoudelijke strategische onderwerpen.

C. JAARREKENING

1.4.1 DEPARTEMENTALE VERANTWOORDINGSSTAAT MINISTERIE VAN EZ (XIII)

Departementale verantwoordingsstaat 2015 van het Ministerie van Economische Zaken (XIII)

Bedragen x € 1.000									
Art	Omschrijving	(1)				(2)		(3) = (2) – (1)	
		Vastgestelde begroting				Realisatie		Verschil realisatie en vastgestelde begroting	
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Ontvangsten
	Totaal	8.721.305	4.932.315	10.170.057	10.463.253	4.807.124	7.361.085	1.741.948	- 2.808.972
	Beleidsartikelen	8.372.469	4.583.299	10.138.758	10.089.008	4.432.879	7.318.660	1.716.539	- 2.820.098
11	Goed functionerende economie en markten	192.396	192.483	52.265	197.904	200.072	52.224	5.508	- 41
12	Een sterk innovatievermogen	488.699	569.897	42.013	638.508	534.926	51.891	149.809	9.878
13	Een excellent ondernemingsklimaat	1.798.832	306.921	78.041	928.330	294.859	63.493	- 870.502	- 14.548
14	Een doelmatige en duurzame energievoorziening	3.960.853	1.619.026	9.535.411	6.494.697	1.557.919	6.851.765	2.533.844	- 2.683.646
16	Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	658.062	585.628	313.058	623.541	667.686	123.539	- 34.521	- 189.519
17	Groen onderwijs van hoge kwaliteit	891.348	839.465	75	827.516	843.384	243	- 63.832	168
18	Natuur en Regio	200.392	293.151	96.707	184.073	255.582	126.077	- 16.319	29.370
19	Toekomstfonds	181.887	176.728	21.188	194.439	78.451	49.428	12.552	28.240
	Niet-beleidsartikelen	348.836	349.016	31.299	374.245	374.245	42.425	25.409	11.126
40	Apparaat	348.836	349.016	31.299	374.245	374.245	42.425	25.409	11.126
41	Nominaal en Onvoorzien								

1.4.2 SAMENVATTENDE VERANTWOORDINGSSTAAT INZAKE AGENTSCHAPPEN

Samenvattende verantwoordingsstaat 2015 inzake de baten-lastenagentschappen van het Ministerie van Economische Zaken (XIII)

Bijdragen x € 1.000				
Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie 2015	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie 2014
Agentschap Telecom				
Totale baten	31.813	35.406	3.593	32.526
Totale lasten	33.243	33.617	374	31.445
Saldo van baten en lasten	- 1.430	1.789	3.219	1.081
Totale kapitaalontvangsten	6.300	0	- 6.300	0
Totale kapitaaluitgaven	6.992	1.254	- 5.738	2.312
Dienst ICT Uitvoering				
Totale baten	165.200	240.223	75.023	199.454
Totale lasten	165.200	239.964	74.764	200.446
Saldo van baten en lasten	0	259	259	- 992
Totale kapitaalontvangsten	14.000	27.910	13.910	9.000
Totale kapitaaluitgaven	28.000	34.001	6.001	25.562
Dienst Landelijk Gebied				
Totale baten	68.721	14.165	- 54.556	91.597
Totale lasten	68.721	16.272	- 52.449	96.258
Saldo van baten en lasten	0	- 2.107	- 2.107	- 4.661
Totale kapitaalontvangsten	0	0	0	18.577
Totale kapitaaluitgaven	0	23.000	23.000	2.547
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit				
Totale baten	286.407	313.949	27.542	306.756
Totale lasten	288.584	324.671	36.087	314.338
Saldo van baten en lasten	- 2.177	- 10.722	- 8.545	- 7.582
Totale kapitaalontvangsten	17.550	31.816	14.266	12.316
Totale kapitaaluitgaven	40.260	27.098	- 13.162	21.071
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland				
Totale baten	441.733	484.176	42.443	411.191
Totale lasten	441.733	485.985	44.252	407.149
Saldo van baten en lasten	0	- 1.809	- 1.809	4.042
Totale kapitaalontvangsten	0	46.092	46.092	382
Totale kapitaaluitgaven	12.844	46.416	33.572	21.866

1.4.3 TOELICHTING BIJ DE SAMENVATTENDE VERANTWOOR- DINGSSTAAT INZAKE AGENTSCHAPPEN

Aansluiting realisatie agentschappen met financiering door moederdepartement

Door een vergelijking van de «bijdrage moederdepartement (EZ)» uit tabel A met de bijdragen die vermeld zijn in de tabel B is de aansluiting te maken tussen de realisaties in de agentschapsparaagraaf en de bijdragen die op de beleidsartikelen zijn gerealiseerd.

A – Realisatie agentschappen 2015

Bedragen x € 1.000	Bijdrage moederde- partement (EZ)	Bijdrage overige departe- menten	Bijdrage derden	Overige baten	Totale baten
Agentschap Telecom	12.514	0	22.532	360	35.406
Dienst ICT Uitvoering	210.944	28.144	1.135	0	240.223
Dienst Landelijk Gebied	5.954	1.133	809	6.269	14.165
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	128.935	81.334	93.913	9.767	313.949
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	314.859	119.877	43.670	5.770	484.176
Totaal	673.206	230.488	162.059	22.166	1.087.919

B – Bijdragen aan agentschappen per beleidsartikel (realisatie 2015)

Bedragen x € 1.000	Realisatie
Agentschap Telecom	12.799
art. 11 Goed functionerende economie en markten	12.021
art. 12 Een sterk innovatievermogen	778
Dienst ICT Uitvoering	210.944
art. 11 Goed functionerende economie en markten	7.057
art. 13 Een excellent ondernemingsklimaat	0
art. 40 Apparaat	53.500
Bijdrage agentschappen en diensten	150.387
Dienst Landelijk Gebied	6.833
art. 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedsel- ketens	0
art. 18 Natuur en Regio	6.833
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	150.597
art. 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	681
art. 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedsel- ketens	136.874
art. 18 Natuur en Regio	8.087
Art. 16 BTW-compensatie	4.955
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	357.017
art. 11 Goed functionerende economie en markten	996
art. 12 Een sterk innovatievermogen	56.995
art. 13 Een excellent ondernemingsklimaat	30.501
art. 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	40.168
art. 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedsel- ketens	149.999
art. 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit	1.237
art. 18 Natuur en Regio	65.124
Art. 19 Toekomstfonds	6.050
art. 40 Apparaat	5.947
Subtotaal	738.190
Af: doorbelasting aan agentschappen door DICTU	– 150.387
Totale bijdrage EZ-begroting	587.803

Opmerkingen bij verschillen tussen realisatiestanden in tabel A en tabel B

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)

De hogere bijdrage moederdepartement in tabel B van € 21,7 mln ten opzichte van tabel A komt vooral door de door EZ verstrekte bijdrage ter versterking van het eigen vermogen van de NVWA (€ 12,1 mln) en de verschuiving van de in het Plan van Aanpak NVWA toegezegde bijdrage ter compensatie van hogere ICT-kosten (€ 7,7 mln) van omzet moederdepartement naar bijzondere baten. Voorts is rekening gehouden met doorgeschoven bedragen voor uitvoering van het Plan van Aanpak en zijn enkele kleinere balansmutaties verwerkt (totaal € 1,9 mln).

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)

De hogere bijdrage moederdepartement in tabel B van € 42,2 mln ten opzichte van tabel A wordt grotendeels veroorzaakt doordat circa € 20 mln van de opdracht is doorgeschoven naar 2016. Daarnaast is de opdracht circa € 22 mln goedkoper uitgevallen. Dit betreft de opdracht voor de provincies en de opdracht van Natuur en regio. Dit bedrag wordt in 2016 teruggestort aan het ministerie of verrekend met de bijdrage 2016.

Agentschap Telecom (AT)

Staat van baten en lasten

Bedragen x € 1.000	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Omschrijving	Vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	11.068	12.514	1.446	11.217
Omzet overige departementen	0	0	0	8
Omzet derden	20.629	22.532	1.903	20.800
Rentebaten	16	5	- 11	33
Vrijval voorzieningen	0	21	21	0
Bijzondere baten	100	334	234	468
Totaal baten	31.813	35.406	3.593	32.526
Lasten				
Apparaatskosten	31.028	32.081	1.053	30.465
– Personele kosten	19.917	20.531	614	20.129
Waarvan eigen personeel	19.019	19.672	653	19.561
Waarvan externe inhuur	898	859	- 39	568
Waarvan overige personele kosten				
– Materiële kosten	11.111	11.550	439	10.336
Waarvan apparaat ICT				
Waarvan bijdrage aan SSO's	5.590	5.786	196	4.972
Waarvan overige materiële kosten		5.764		5.364
Rentelasten	184	24	- 160	32
Afschrijvingskosten				
– Immaterieel	291	155	- 136	149
– Materieel	1.665	1.759	94	1.463
Overige lasten				
– Dotaties voorzieningen	75	35	- 40	268
– Bijzondere lasten		966	966	0
Correctie kosten GAMMA		- 1.403	- 1.403	- 932
Totaal lasten	33.243	33.617	374	31.445
Saldo van baten en lasten	- 1.430	1.789	3.219	1.081

Toelichting op het saldo van baten en lasten

Het saldo baten en lasten is ten opzichte van de vastgestelde begroting hoger. Dit wordt veroorzaakt door de hogere omzet moederdepartement en de hogere omzet op de post derden.

De hogere omzet moederdepartement wordt veroorzaakt door een stijging van vraag vanuit de beleidsdirecties voor uit te voeren projecten. Ook zijn er op verzoek van de beleidsdirecties werkzaamheden uitgevoerd voor het invaren van nieuwe taken. De hogere omzet derden wordt verklaard door de hogere opbrengst op Caribisch Nederland en de point-point-straalverbindingen.

De correctie kosten GAMMA vindt vanaf jaarrekening 2014 plaats voor resultaatbestemming. Na correctie van de kosten GAMMA (€ 1,430 mln) in de vastgestelde begroting 2015, is sprake van een begroot resultaat van 0.

Het gerealiseerde resultaat 2015, exclusief het resultaat op Caribisch Nederland (€ 1,5 mln) en de nog te verrekenen point-point-straalverbindingen (€ 0,5 mln), is € 0,2 mln verlies.

Toelichting op de baten

Omzet moederdepartement

Bedragen x 1.000	Vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Structurele bijdragen moederdepartement				
Beleidsopdrachten	4.894	4.904	10	5.473
Toezichttaken	5.174	5.219	45	4.950
Subtotaal structurele bijdragen	10.068	10.123	55	10.423
Incidentele bijdragen				
Projecten	1.000	2.885	1.885	789
Subtotaal projecten	1.000	2.885	1.885	789
Verrekeningen op bijdragen		– 494	– 494	5
Totaal omzet moederdepartement	11.068	12.514	1.446	11.217

De omzet moederdepartement bestaat uit de vergoedingen die worden ontvangen van EZ voor de uitvoering van opdrachten.

De hogere omzet op de projecten is veroorzaakt door een stijging van vraag vanuit de beleidsdirecties voor uit te voeren projecten (met name project VOA-Toolkit, project Toekomst radiovergunningen/FM). Ook zijn er op verzoek van de beleidsdirecties werkzaamheden uitgevoerd voor het invaren van de nieuwe taken Elektronische Toegangsdiensden (ETD), Elektronische Certificering (eIDAS) en de overgang van de taken van het voormalig Verispect in het kader van de Waarborg- en Metrologiewet.

Omzet derden

Bedragen x 1.000	Vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Vergunninghouders en overige:	17.635	17.532	– 103	18.058
– vaste verbindingen	3.612	4.618	1.006	4.571
– mobiele communicatie	4.659	4.141	– 518	4.497
– (openbare) (mobiele) elektronische communicatie	1.963	1.887	– 76	1.906
– radiodeterminatie	62	34	– 28	61
– radiozendamateurs	5	8	3	7
– omroep	5.516	5.142	– 374	5.369
– overige/verlengingen	38		– 38	
– examens	138	130	– 8	133
– verklaringen, keuringen en erkenningen	4	4	0	4
– randapparatuur	1.638	1.568	– 70	1.510
Satellietoperators	261	174	– 87	196
BZK (C2000) ¹	47	0	– 47	46
Korps Landelijke Politiediensten ¹	143	0	– 143	139
Ministerie van Defensie	1.322	1.286	– 36	1.284
Ministerie van I&M		475	475	
Ministerie van V&J		229	229	
Caribisch Nederland	1.221	2.836	1.615	1.077
Totaal omzet derden	20.629	22.532	1.903	20.800

¹ valt met ingang van 2015 onder Ministerie van V&J

De gerealiseerde omzet derden is hoger dan de vastgestelde begroting. Dit wordt veroorzaakt door de producten vaste verbindingen (point-point-straalverbindingen), Caribisch Nederland en Omroep.

Bij de categorie vaste verbindingen heeft de markt als gevolg van de 4G veiling ook in 2015 sterk geïnvesteerd in het upgraden van netwerken. Voor Agentschap Telecom heeft dit geleid tot een toename van de omzet.

De lagere omzet op de categorie Omroep is een gevolg van het inleveren door de NPO van de vergunning voor radio 5.

Voor de categorie Caribisch Nederland geldt dat AT vanaf 10 oktober 2010 uitvoerder en toezichthouder is op het vlak van telecom op de BES eilanden. Voor de inspanningen die AT aldaar pleegt worden vergoedingen in rekening gebracht bij concessie- en machtiginghouders. Doordat AT enerzijds de kosten beperkt heeft weten te houden en doordat anderzijds de inkomsten ten gevolge van het toegenomen gebruik van telecom op de BES zijn gestegen is er een overdekking op de tarieven ontstaan.

Bij de categorie Mobiele communicatie is de omzet lager doordat veel vergunningen met ingang van 2015 vallen onder de behoefte onderbouwingsplannen (BOP) van het Ministerie van I&M en in mindere mate het Ministerie van V&J. Dit komt terug in een hogere omzet bij de betreffende omzetcategorieën.

Bijzondere baten

De realisatie in 2015 bestaat uit opbrengsten voor de verkoop van dienstauto's en personele baten die niet kunnen worden verrekend met P-Direct of van toepassing zijn op 2014.

Toelichting op de lasten

Personele kosten

De personele kosten zijn hoger dan de vastgestelde begroting. Dit wordt vooral veroorzaakt door een stijging van de loonkosten per FTE door de doorgevoerde CAO-aanpassingen. Het aantal FTE houdt met 252,1 gelijke tred met de begrote FTE.

Materiële kosten

De materiële kosten zijn in lijn met de begrote kosten. De kosten van ICT-projecten nemen toe (met name project Autorisatiebeheer, project Informatiebeveiliging). De reguliere ICT kosten vallen in 2015 lager uit door een eenmalige overgangskorting op de infrastructurele kosten van DICTU.

Rentelasten

De rentelasten blijven achter ten opzichte van de begroting. Dit door uitstel en vertragingen in investeringen huisvesting en het project GAMMA.

Afschrijvingskosten

Door uitgestelde investeringen zijn er geen afschrijvingen voor het project GAMMA. Daarentegen zijn de investeringen in het kantoorgebouw Groningen versneld afgeschreven in verband met de overgang naar het nieuwe Rijkshuisvestingsstelsel per 1 januari 2016.

Overige lasten

De bijzondere lasten worden veroorzaakt door een afkoopregeling van «oude» reisrechten die medewerkers is aangeboden.

Correctie kosten GAMMA

Volgens afspraak in het doorlichtingsrapport AT van het Ministerie van Financiën d.d. 24 december 2013, zijn de in 2015 gemaakte kosten GAMMA ad € 1,4 mln in mindering gebracht op de kosten en rechtstreeks ten laste gebracht van de post Te verrekenen met vergunninghouders.

Balans per 31 december 2015

Bedragen x € 1.000	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële activa	0	186
Materiële vaste activa		
* grond en gebouwen	0	0
* installaties en inventarissen	163	559
* overige materiële vaste activa	4.300	4.947
Voorraden	0	0
Debiteuren	1.299	1.489
Nog te ontvangen	553	1.021
Liquide middelen	11.715	8.886
Totaal Activa	18.030	17.088
Passiva		
Eigen vermogen		
* exploitatiereserve	1.625	1.620
* onverdeeld resultaat	1.789	1.081
Voorzieningen	508	513
Leningen bij het MvF	308	506
Crediteuren	526	559
Te verrekenen met vergunninghouders c.a.	6.042	6.746
Te verrekenen met Caribisch Nederland	1.491	1.491
Nog te betalen	5.741	4.572
Totaal Passiva	18.030	17.088

Voorzieningen

Bedragen x € 1.000	Boekwaarde 1/1/2015	Dotaties	Onttrek- kingen	Vrijval	Boekwaarde 31/12/2015
Wachtgeld en FLO	41	0	20	21	0
Ambtsjubilea	472	81	45	0	508
Totaal	513	81	65	21	508

Ontwikkeling eigen vermogen

Bedragen x € 1.000	2013	2014	2015
Omzet, excl. rente- en bijzondere baten	32.636	32.203	35.067
Gemiddelde omzet over 3 jaar	32.407	32.559	33.243
Toegestane exploitatiereserve	1.620	1.620	1.625
Resultaat	803	1.081	1.789
Eigen vermogen	2.423	2.701	3.414

Inclusief het resultaat ligt het eigen vermogen boven de toegestane norm. Bij de eerstvolgende supplettoire begrotingswet wordt aangegeven hoe dit wordt hersteld.

Agentschap Telecom (AT)

Te verrekenen met vergunninghouders c.a.

De post «te verrekenen met vergunninghouders» geeft de schuld aan de vergunninghouders c.a. van Agentschap Telecom weer. Deze post is in 2015 met € 1,4 mln afgebouwd met de onderzoekskosten van een nieuw vergunningverleningssysteem (GAMMA). De post wordt in de jaren 2016 en 2017 volledig afgebouwd door conform afspraak met het Ministerie van Financiën de middelen aan te wenden voor de verdere ontwikkeling van GAMMA en/of door het verlagen van vergunningstarieven. Anderzijds is € 0,7 mln van het resultaat 2014 toegevoegd aan deze post.

Te verrekenen met Caribisch Nederland

Deze post is vergelijkbaar met de post «te verrekenen met vergunninghouders c.a.», maar dan specifiek voor de vergunninghouders in Caribisch Nederland. Om de post af te bouwen worden de tarieven met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2015 verlaagd.

Aandeel moederdepartement, overige departementen en derden in vorderingen en schulden

Bedragen x € 1.000	moederdepartement	overige departementen/agentschappen	derden
Debiteuren	0	47	1.252
Nog te ontvangen	286	1	266
Liquide middelen	0	11.715	0
Totaal vorderingen	286	11.763	1.518
Crediteuren	0	35	491
Nog te betalen	1.333	1.650	2.758
Totaal schulden	1.333	1.685	3.249

Kasstroomoverzicht over 2015

Bedragen x € 1.000	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
Omschrijving	Vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en vastgestelde begroting
1 Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositorekeningen	7.534	8.886	1.352
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)		4.088	
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 5	
2 Totaal operationele kasstroom	526	4.083	3.557
Totaal investeringen (-/-)	- 6.300	- 679	5.621
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0
3 Totaal investeringskasstroom	- 6.300	- 679	5.621
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	- 377	- 377
Eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	0	0
Aflossingen op leningen (-/-)	- 692	- 198	494
Beroep op leenfaciliteit (+)	6.300	0	- 6.300
4 Totaal financieringskasstroom	5.608	- 575	- 6.183
5 Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositorekeningen	7.368	11.715	4.347

De operationele kasstroom is vooral hoger doordat het resultaat hoger is dan begroot.

De investeringen zijn lager dan begroot. Dit heeft twee oorzaken. Ten eerste is het project GAMMA vertraagd, omdat het niet gelukt is om de aanbestedingsprocedure voor het zaakstelsel volledig te doorlopen.

Hierdoor is er in 2015 niet geïnvesteerd. Ten tweede zijn de geplande investeringen in huisvesting uitgesteld in afwachting van de herhuisvesting van het kantoor in Groningen (2016). De gerealiseerde investeringen hebben met name betrekking op elektronische apparatuur, masten en antennes ten behoeve van toezichtwerkzaamheden.

Het verschil op de financieringskasstroom is ontstaan doordat geen gebruik is gemaakt van de leenfaciliteit.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

		Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Inputindicatoren						
Kernindicatoren						
Verhouding direct/indirect (in fte)						178,2/ 76,3
		186,6 / 70,0	174,9 / 74,9	177,4 / 82,8	176,5 / 75,6	
Verklarende/achterliggende variabelen						
Personeelskosten per fte		€ 69.853	€ 70.395	€ 70.931	€ 72.415	€ 70.584
Totaal aantal fte's (excl externe inhuur)		256,6	237,3	248,4	244,1	241,8
Kosten inhuur externen (PAO-definitie; x € 1.000)		€ 1.113	€ 947	€ 568	€ 859	€ 898
Outputindicatoren						
Uurtarief (wijziging in reële termen)		- 0,45%	- 1,47%	- 0,66%	- 0,69%	0%
Aantal declarabele uren (per fte en totaal)		1.453 / 1.667	1.450/ 1.660	1.450/ 1.660	1.450/ 1.660	1.453/ 1.667
Aantal werkbaar /beschikbaar uren:						
– werkbaar uren		1.836	1.829	1.829	1.829	1.836
– bruto beschikbaar uren		1.667	1.660	1.660	1.660	1.667
– netto beschikbaar uren		1.588	1.585	1.585	1.585	1.588
Verklarende/achterliggende variabelen						
Bedrijfsresultaat (x € 1.000)		2.554	803	1.081	1.789	- 1.430
Omzet		33.455	33.101	32.526	35.406	31.813
Kwaliteitsindicatoren						
Kernindicatoren						
Klanttevredenheid:		Niet in 2012	3,9	Niet in 2014	Niet in 2015	>3,5
<i>Doorlooptijd primaire processen:</i>						
Vergunningaanvragen 95% binnen	8 weken	98%	99%	89%	94%	95%
	6 weken			86%	89%	
	4 weken			79%	82%	
	2 weken			70%	62%	
<i>Reactietijd storingsklachten</i>						
Klachten van levensbelang ≤ 4 uur	norm 100%	100%	100%	100%	95%	100%
Klachten van maatschappelijk belang ≤ 12 uur	98%	91%	97%	75%	91%	98%
Klachten van individueel belang ≤ 3 werkdagen	80%	80%	95%	85%	82%	90%
<i>Geground verklaarde bezwaarschriften aantal</i>						
	norm ≤ 5%	19 9,0%	9 2,4%	11 5,6%	5 3,5%	<5%
Aantal klachten		2	3	3	7	<7
Medewerkertevredenheid		niet in 2012	7,0	niet in 2014	6,7	>7
Verklarende/achterliggende variabelen						
Ziekteverzuim	≤ 4,3%	5,4%	4,2%	3,0%	3,8%	<4,1%

Personele kosten per FTE

De personele kosten per FTE zijn hoger dan begroot. Dit wordt verklaard door de doorgevoerde CAO-aanpassingen in 2015.

Uurtarief

Mede als gevolg van de taakstelling Rutte heeft Agentschap Telecom het kostenbewustzijn verder doorontwikkeld. Voor 2015 heeft Agentschap Telecom de tarieven nominaal met 0,56% laten dalen. De reële daling bedraagt 0,69% doordat in de tariefstelling geen gebruik is gemaakt van de toegestane loon- en prijsbijstelling van 0,13%. Het gewogen gemiddelde uurtarief bedraagt € 106,68.

Vergunningen

Het gerealiseerde percentage binnen 8 weken bedraagt 94%. Een stijging van 5% ten opzichte van 2014. De norm van 95% is niet gerealiseerd. Dit is veroorzaakt door de point-point straalverbindingen in de categorie vaste verbindingen. Als gevolg van de 4G veiling heeft de markt ook in 2015 nog sterk geïnvesteerd in het upgraden van netwerken. Voor Agentschap Telecom heeft dit geleid tot een toename van de omzet, maar ook tot druk op de realisatie van de doorlooptijden op de vergunningen.

Storingsklachten

Voor de prio 1 klachten geldt dat 3 van de in totaal 59 klachten niet binnen de norm zijn afgehandeld. Dit doordat deze klachten niet tijdig bij de dienstdoende inspecteur zijn binnengekomen door technische problemen met de semafoon. Verder zijn er in 2015 twee maal ICT problemen geweest waardoor klachten niet tijdig zijn geregistreerd in het systeem.

Medewerkerstevredenheid

In 2015 heeft wederom een groot deel van de medewerkers (81,9%) deelgenomen aan het Medewerkers Tevredenheidsonderzoek (MTO). Werkplezier, loopbaanontwikkeling en werkdruk zijn punten die lager scoren dan het vorige MTO, maar ten opzichte van de Benchmark Rijksoverheid scoort AT weer hoger. Ongewenste omgangsvormen, samenwerking en welzijn en gelijke kansen zijn onderwerpen die in score omhoog zijn gegaan. Deze punten liggen ook hoger dan de benchmark. Het proces hoe de resultaten van het MTO worden vertaald naar (HR)beleid binnen AT, is opgestart.

Ziekteverzuim

Er is een lichte toename in verzuim ontstaan ten opzichte van 2014 (zowel % als frequentie). Het verzuim blijft binnen de Verbaannorm van 4,1%.

Dienst ICT Uitvoering (DICTU)

Staat van baten en lasten

Bedragen x € 1.000	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	157.200	210.944	53.744	180.997
Omzet overige departementen	8.000	28.144	20.144	16.569
Omzet derden	0	1.135	1.135	1.854
Rentebaten	0	0	0	0
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	0	0	34
Totaal baten	165.200	240.223	75.023	199.454
Lasten				
Apparaatskosten	150.200	227.332	77.132	188.891
– Personele kosten	41.400	136.879	95.479	107.239
<i>Waarvan eigen personeel</i>	<i>39.600</i>	<i>40.847</i>	<i>1.247</i>	<i>35.438</i>
<i>Waarvan externe inhuur</i>	<i>1.800</i>	<i>7.546</i>	<i>5.746</i>	<i>10.292</i>
<i>Waarvan overige personele kosten</i>	<i>0</i>	<i>88.486</i>	<i>88.486</i>	<i>61.509</i>
– Materiële kosten	108.800	90.453	– 18.347	81.652
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	<i>66.400</i>	<i>46.080</i>	<i>– 20.320</i>	<i>34.523</i>
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>4.500</i>	<i>13.141</i>	<i>8.641</i>	<i>8.373</i>
<i>Waarvan overige materiële kosten</i>	<i>37.900</i>	<i>31.233</i>	<i>– 6.667</i>	<i>38.756</i>
Afschrijvingskosten	14.000	11.330	– 2.670	10.379
– Immaterieel	7.000	6.400	– 600	5.726
– Materieel	7.000	4.930	– 2.070	4.653
Overige lasten	1.000	1.302	302	1.176
– Dotaties voorzieningen	0	1.086	1.086	801
– Rentelasten	1.000	193	– 807	189
– Bijzondere lasten	0	23	23	186
Totaal lasten	165.200	239.964	74.764	200.446
Saldo van baten en lasten	0	259	259	– 992

Toelichting op de baten

Bij 1e suppletoire begroting 2015 is een omzetstijging gemeld naar € 202 mln. De omzet moederdepartement werd met € 15,9 mln bijgesteld tot € 173,1 mln en de omzet overige departementen werd bijgesteld tot € 27,9 mln. De verdere omzetstijging moederdepartement naar € 210,9 mln is met name veroorzaakt door een toename van ontwikkelopdrachten bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (+ € 24,8 mln), het kerndepartement (+ € 6,1 mln) en de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (+ € 5,2 mln). De stijging van de omzet bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland houdt onder meer verband met de overname van een deel van de werkzaamheden van Dienst Landelijk Gebied en de productschappen (PBO's).

Omzet moederdepartement

De verdeling per productgroep wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Dienst ICT Uitvoering (DICTU)

Bedragen x € 1.000	Vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Applicatieservices	25.000	24.001	- 999	19.022
Ontwikkelopdrachten	22.500	57.806	35.306	48.866
Werkplekservices	30.500	33.729	3.229	33.279
Infrabeheer	41.900	43.078	1.178	41.046
Overige omzet	38.200	53.230	15.030	30.784
Taakstelling Rutte II	- 900	- 900		
Totaal	157.200	210.944	53.744	180.997

Omzet overige departementen

Bedragen x € 1.000	Vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Applicatieservices		1.215	1.215	314
Ontwikkelopdrachten	1.800	6.412	4.612	11.545
Infrabeheer	3.000	8.778	5.778	525
Werkplekservices	700	23	- 677	
Overige omzet	1.000	6.789	5.789	1.143
Totaal	6.500	23.217	16.717	13.527
Omzet BOD's	1.500	4.927	3.427	3.042
Totaal incl. BOD's	8.000	28.144	20.144	16.569

Omzet derden

De omzet derden is in 2015 als volgt:

€ 0,761 mln College voor toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden.

€ 0,230 mln Vereffeningsorganisatie PBO.

€ 0,153 mln Huurcommissie.

€ 0,009 – mln Overigen.

Toelichting op de lasten

Personele kosten

De toename van de personele kosten bestaat deels (€ 44,7 mln) uit een administratieve verschuiving van de post materiële kosten naar personele kosten ten opzichte van de oorspronkelijke begroting. De overige stijging wordt veroorzaakt door extra werkzaamheden voor het moederdepartement en overige departementen, met als gevolg meer inzet van personeel.

Materiële kosten

Naast de eerder genoemde administratieve verschuiving van materiële kosten naar personele kosten

heeft een stijging plaatsgevonden van de materiële kosten van € 26,2 mln als gevolg van stijging van de omzet. Per saldo zijn de materiële kosten € 18,3 mln lager dan de oorspronkelijk vastgestelde begroting.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten vallen lager uit dan begroot omdat een deel van de investeringen (onder andere voor de ontwikkeling van een Cloud Infrastructuur) nog in aanbouw is en er nog niet op wordt afgeschreven.

Overige lasten

Dotaties voorzieningen

Onder de post Dotaties voorzieningen worden de dotaties aan een tweetal voorzieningen verantwoord, te weten:

- de debiteurenvoorziening ter waarde van € 0,8 mln, die qua hoogte in lijn ligt met de dotatie in 2014.
- de reorganisatievoorziening ter waarde van € 0,3 mln.

Rentelasten

Door de lage rente zijn de rentekosten afgenomen. Op de in 2015 aangetrokken leningen hoeft nagenoeg geen rente vergoed te worden.

Bijzondere lasten

In 2015 is een oude (van voor 1 januari 2013) nog te factureren positie afgeboekt ten laste van de bijzondere lasten.

Balans per 31 december 2015

Bedragen x € 1.000	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële vaste activa	28.203	17.981
Materiële vaste activa	20.768	17.631
– grond en gebouwen	0	0
– installaties en inventarissen	16.507	13.094
– overige materiële vaste activa	4.261	4.537
Voorraden	0	0
Debiteuren	20.427	21.972
Nog te ontvangen	11.641	9.090
Liquide middelen	4.062	2.091
Totaal activa:	85.101	68.765
Passiva		
Eigen Vermogen	259	– 910
– exploitatiereserve	0	82
– onverdeeld resultaat	259	– 992
Voorzieningen	357	97
Leningen bij het MvF	30.640	16.465
Crediteuren	6.343	15.989
Nog te betalen	47.502	37.124
Totaal passiva	85.101	68.765

Specificatie Debiteuren

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2015	Realisatie 2014
Debiteuren	23.807	22.931
Voorziening debiteuren	– 1.681	– 959
Nog te verwerken ontvangsten	– 1.699	0
Totaal	20.427	21.972

Onder Debiteuren worden verantwoord de nominale waarde minus de voorziening voor vermoedelijke oninbaarheid en nog te verwerken ontvangsten. In onderstaande tabel is de totale debiteuren positie geclassificeerd naar type debiteur.

Dienst ICT Uitvoering (DICTU)

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2015	Realisatie 2014
Moederdepartement	13.095	18.021
Overige departementen	6.411	2.837
Derden	921	1.114
Totaal	20.427	21.972

Specificatie Nog te Ontvangen

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2015	Realisatie 2014
Moederdepartement	2.965	1.953
Overige departementen	855	586
Derden	7.821	6.551
Totaal	11.641	9.090

Onder de balanspost Nog te ontvangen worden de nog te factureren omzet en de vooruitbetaalde kosten verantwoord. Met name de vooruitbetaalde kosten vallen binnen de classificatie Derden.

Voorzieningen

Bedragen x € 1.000					
	Boekwaarde 1/1/2015	Dotaties	Onttrek- kingen	Vrijval	Boekwaarde 31/12/2015
Reorganisatievoorziening	97	327	67	0	357

De dotatie aan de reorganisatievoorziening houdt verband met de afvloeiing van een voormalige medewerker. Pas in de komende jaren zullen de met deze medewerker gemaakte afspraken tot kasuitgaven leiden.

Tabel vermogensontwikkeling 2015

Bedragen x € 1.000	2013	2014	2015
1 Eigen Vermogen per 1 Januari	- 479	82	- 910
2 Saldo Baten en Lasten	562	- 992	259
3 Directe mutaties in het Eigen Vermogen	0	0	910
3a. Uitkering aan moederdepartement			
3b. Bijdrage door moederdepartement ter versterking Eigen Vermogen			910
3c. Overige Mutaties			
Stand 31 december	82	- 910	259
Omzet	164.561	199.454	240.223
Vermogensplafond (5%)		8.362	10.071

De exploitatiereserve is gebonden aan een maximumreserve van 5% van de gemiddelde jaaromzet, berekend over de laatste drie jaar. De maximaal toegestane omvang van de exploitatiereserve bedraagt voor DICTU € 10,1

Dienst ICT Uitvoering (DICTU)

mln. Het Eigen Vermogen van DICTU is, afhankelijk van het besluit over de resultaatbestemming, per 31-12-2015 € 0,3 mln.

Specificatie Crediteuren

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2015	Realisatie 2014
Moederdepartement	329	1.746
Overige departementen	0	0
Derden	6.014	14.243
Totaal	6.343	15.989

Specificatie Nog te Betalen

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2015	Realisatie 2014
Moederdepartement	14.804	11.466
Overige departementen	12.825	9.312
Derden	19.873	16.346
Totaal	47.502	37.124

Kasstroomoverzicht over 2015

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositorekeningen	0	2.091	2.091
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)		11.849	
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 3.787	
2. Totaal operationele kasstroom	14.000	8.062	- 5.938
Totaal investeringen (-/-)	- 14.000	- 24.689	- 10.689
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	- 14.000	- 24.689	- 10.689
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	0	910	910
Aflossingen op leningen (-/-)	- 14.000	- 9.312	4.688
Beroep op leenfaciliteit (+)	14.000	27.000	13.000
4. Totaal financieringskasstroom	0	18.598	18.598
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)	0	4.062	4.062

Operationele kasstroom

In de operationele kasstroom vallen de afschrijvingskosten € 2,7 mln lager uit. Daarnaast is door een afname van de crediteurenpositie het werkkapitaal met € 3,8 mln toegenomen ten opzichte van de begroting. Daartegenover staat dat de dotatie aan de voorziening reorganisatiekosten ten opzichte van de begroting met € 0,3 mln is toegenomen en dat er € 0,3 mln winst is gehaald.

Investeringskasstroom

Het investeringsniveau ligt ruim € 10 mln hoger dan begroot aangezien er met name meer geïnvesteerd is dan voorzien in applicatie ontwikkeling.

Financieringskasstroom

In totaal is een bedrag van € 27 mln aan leningen afgeroepen. Er is in 2015 meer aan leningen afgeroepen dan er is geïnvesteerd, aangezien het niveau van de activa hoger ligt dan het totaal aan leningen bij het Ministerie van Financiën. Een deel van dit verschil is in 2015 ingelopen. Daarnaast is er € 4,7 mln minder afgelost op leningen dan begroot.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Omschrijving	Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
1. Kostprijzen per product (groep)					
a. Basistarief werkplek (gemiddeld per stuk x €)	2.423	2.410	2.540	2.520	2.540
b. Aantal Werkplekken	13.000	12.241	12.332	12.937	11.250
c. Infrastructuur (x € 1 000)	13.993	21.541	35.717	48.634	41.900
d. Productieve uren (norm 85% 2013 e.v.)	879.000 (89%)	1.156.000 (87%)	1.468.476 (89%)	1.832.350 (89%)	(85%)
2. Tarieven/uur					
a. Senior medew. (ontwikkeling)	90	87	86	90	86
b. Medior medew. (bouw)	80	78	77	70	77
c. Junior medew. (test en beheer)	80	78	77	60	77
3. Omzet per prod.groep (pxq)					
A. Werkplekservices	31.710	35.887	33.279	33.729	30.500
B. Infrastructuur	26.000	25.462	41.046	43.078	41.900
C. Applicatieservices incl. outsourcing	18.216	19.200	19.022	24.001	25.000
D. Ontwikkeling incl. detachering	30.684	40.638	46.866	57.806	22.500
E. Overige omzet	21.297	34.910	40.784	52.330	37.300
Totaal	127.907	156.097	180.997	210.944	157.200
4. gem. bezetting FTE-totaal (excl. externe inhuur)	323	371	429	503	539
5. Saldo baten en lasten	- 1,3%	0,4%	- 0,5%	0,1%	0,0%

Ad 1a: DICTU hanteert meerdere werkplekconcepten. Het weergegeven tarief betreft het meest voorkomende werkplekconcept.

Ad 1d: Het productiviteitspercentage van DICTU wordt omhooggetrokken doordat externe medewerkers als gevolg van de gehanteerde tijdschrijf-systeematiek gemiddeld een hogere productiviteit hebben dan interne medewerkers.

Ad 2: De realisatie van de uurtarieven voor senior, medior en junior medewerkers wijkt af van de begroting als gevolg van een andere groepering van de functies.

Dienst Landelijk Gebied (DLG)

Staat van baten en lasten (periode 1 januari 2015 tot en met 30 juni 2015)

Bedragen x € 1.000	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Omschrijving	Vastgestelde begroting 2015	Realisatie 1-1-2015 t/m 30-6-2015	Verschil realisatie en vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	51.021	5.954	- 45.067	55.762
Omzet overige departementen		1.133	1.133	6.421
Omzet derden	5.700	809	- 4.891	12.753
Rentebaten		1	1	70
Vrijval voorzieningen	12.000	6.268	- 5.732	16.591
Bijzondere baten		0	0	0
Totaal baten	68.721	14.165	- 54.556	91.597
Lasten				
Apparaatskosten	68.721	12.384	- 56.337	83.226
- Personele kosten	48.392	8.257	- 40.135	60.059
<i>Waarvan eigen personeel</i>	48.392	6.621	- 41.771	56.983
<i>Waarvan externe inhuur</i>		1.488	1.488	3.004
<i>Waarvan overige personele kosten</i>		148	148	72
- Materiële kosten	20.329	4.127	- 16.202	23.167
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	50	0	- 50	4
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	13.726	838	- 12.888	7.095
<i>Waarvan overige materiële kosten</i>		3.289	3.289	16.068
Rentelasten		0	0	44
Afschrijvingskosten		1.545	1.545	2.042
- Immaterieel		25	25	254
- Materieel		1.520	1.520	1.788
Overige lasten		2.343	2.343	10.946
- Dotaties voorzieningen		2.273	2.273	10.900
- Bijzondere lasten		70	70	46
Totaal lasten	68.721	16.272	- 52.449	96.258
Saldo van baten en lasten	0	- 2.107	- 2.107	- 4.661

In de agentschapsbegroting 2015 was nog geen rekening gehouden met de decentralisatie van het natuurbeleid en de opsplitsing van DLG in een rijksdeel en een provinciaal deel. Er is dan ook begroot alsof DLG heel 2015 nog operationeel zou zijn, waarbij tot eind 2015 de lasten van de reorganisatie en transitie in de DLG-administratie konden worden verwerkt.

Nadien is besloten het agentschap DLG op 1 juli 2015 op te heffen en een jaarrekening op te stellen over het eerste halfjaar van 2015. Dit betekent dat de lasten van de reorganisatie en transitie voor het tweede halfjaar niet meer bij het agentschap zijn verantwoord, maar rechtstreeks in de verantwoording van het Ministerie van EZ zijn verwerkt.

In de staat van baten en lasten zijn de effecten zichtbaar van het staken van de operationele activiteiten van DLG op 1 maart 2015 en de administratieve afsluiting op 30 juni 2015.

Het feit dat de begroting een jaar betreft en de realisatie een halfjaar, maakt het verschil tussen beide slecht vergelijkbaar. Overigens bedraagt het eigen vermogen van DLG op 30 juni 2015 nog € 8,0 mln, ondanks het

verlies van € 2,1 mln over het eerste halfjaar. Dit is teruggeboekt naar de eigenaar.

Balans op 30 juni 2015

Bedragen x € 1.000	30-6-2015	31-12-2014
Activa		
Immateriële vaste activa	0	25
Materiële vaste activa	0	1.520
– Grond en gebouwen	0	1.326
– Installaties en inventarissen	0	193
– Overige materiële vaste activa	0	1
Debiteuren	2.185	8.825
Nog te ontvangen	3.997	4.476
Liquide middelen	16.326	47.537
Totaal activa	22.508	62.383
Passiva		
Eigen vermogen	7.967	33.075
– Exploitatiereserve	10.074	22.735
– Bestemmingsreserve	0	15.000
– Onverdeeld resultaat	– 2.107	– 4.660
Voorzieningen	0	10.097
Leningen bij het Ministerie van Financiën	0	0
Crediteuren	0	695
Nog te betalen	14.541	18.516
Totaal passiva	22.508	62.383

Debiteuren

In de post Debiteuren bedraagt de vordering op EZ € 0,4 mln, de vordering op overige ministeries € 0,2 mln en de vordering op derden € 1,6 mln.

Nog te ontvangen

In de post Nog te ontvangen bedraagt de vordering op EZ € 3,8 mln, de vordering op overige ministeries € 0,1 mln en de vordering op derden € 0,1 mln.

Nog te betalen

In de post Nog te betalen bedraagt de schuld aan EZ € 5,4 mln, de schuld aan derden € 8,7 mln en de schuld aan personeel € 0,4 mln.

Ontwikkeling eigen vermogen

	Bedragen x € 1.000	2012	2013	2014	2015
1	Eigen vermogen op 1 januari	3.045	3.503	19.059	37.735
2	Onverdeeld resultaat	458	556	476	– 4.661
3	Directe mutaties in het Eigen vermogen:				
	3a. uitkering aan moederdepartement				– 23.000
	3b. bijdrage door moederdepartement ter versterking EV		15.000	18.200	
	3c. overige mutaties				
	Eigen vermogen op 31 december	3.503	19.059	37.735	
	Eigen vermogen op 30 juni				10.074

Dienst Landelijk Gebied (DLG)

Voorzieningen

Bedragen x € 1.000					
	Boekwaarde 1/1/2015	Dotaties	Onttrek- kingen	Vrijval	Boekwaarde 30/6/2015
Aansprakelijkheid	113	0	5	108	0
Huurcontracten	1.478	0	0	1.478	0
Reorganisatie 2014	8.506	2.273	6.097	4.682	0
Totaal	10.097	2.273	6.102	6.268	0

Kasstroomoverzicht (periode 1 januari 2015 tot en met 30 juni 2015)

Bedragen x € 1.000		(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
Omschrijving		Vastgestelde begroting	Realisatie 1-1-2015 tot en met 30-6-2015	Verschil realisatie en vastgestelde begroting
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015		41.487	47.537	6.050
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)				
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)				
2. Totaal operationele kasstroom		0	- 8.211	- 8.211
Totaal investeringen (-/-)				0
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)				0
3. Totaal investeringskasstroom		0	0	0
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)			- 23.000	- 23.000
Eenmalige storting door moederdepartement (+)		0		0
Aflossingen op leningen (-/-)		0		0
Beroep op leenfaciliteit (+)		0		0
4. Totaal financieringskasstroom		0	- 23.000	- 23.000
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 (=1+2+3+4)		41.487	16.326	- 25.161

Algemene grondslagen

De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de rekening-courant met het Ministerie van Financiën (Rijkshoofdboekhouding). Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest zijn opgenomen onder de operationele kasstroom.

Eenmalige storting/onttrekking door moederdepartement

Op verzoek van het Ministerie van EZ heeft DLG een bedrag van € 23,0 mln ten gunste van het ministerie geboekt. Het bedrag dient ter dekking van de doorlopende verplichtingen in het kader van de opheffing van DLG en de hierover met het Ministerie van Financiën gemaakte afspraken.

Aflossingen op leningen

Eind 2014 had DLG al zijn leningen afgelost.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Omschrijving	Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Tarieven					
Tarieven/uur	€ 109,40	€ 110,31	€ 110,30	€ 102,65	€ 108,50
Index in reële termen t.o.v. 2014 (2014= 100)	101	100	100	93	99,4
Fte					
Fte-totaal (excl. externe inhuur)	1.042	963	763		700
Personeelskosten per fte		€ 68.600	€ 71.628		€ 69.000
Verhoudingen direct/indirect (excl. externe inhuur)					76/24
Saldo van baten en lasten					
Saldo van baten en lasten (% van totale baten)		0,5%	- 5,1%	- 14,9%	- 21,2%
Kwaliteit					
Klanttevredenheid	7,0	-	-	-	-

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)

Staat van baten en lasten

Bedragen x € 1.000	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Omschrijving	Vastgestelde begroting	Realisatie 2015	Verschil	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	133.988	128.935	- 5.053	119.113
Omzet overige departementen	79.494	81.334	1.840	77.481
Omzet derden	72.900	93.913	21.013	93.863
Rentebaten	25	1	- 24	65
Vrijval voorzieningen		345	345	4.226
Bijzondere baten		9.421	9.421	12.008
Overige baten				
Totaal baten	286.407	313.949	27.542	306.756
Lasten				
Apparaatskosten				
- Personele kosten	192.777	205.135	12.358	192.060
<i>Waarvan eigen personeel</i>	<i>176.796</i>	<i>187.864</i>	<i>11.068</i>	<i>177.556</i>
<i>Waarvan externe inhuur</i>	<i>15.981</i>	<i>17.271</i>	<i>1.290</i>	<i>14.504</i>
- Materiële kosten	83.485	108.047	24.562	111.348
<i>Waarvan apparaat ICT</i>				
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>38.600</i>	<i>37.399</i>	<i>- 1.201</i>	<i>40.967</i>
Rentelasten	541	340	- 201	482
Afschrijvingskosten				
- Immaterieel	4.702	4.316	- 386	4.989
- Materieel	6.579	5.366	- 1.213	5.052
Overige kosten				
- Dotatie voorzieningen	500	1.467	967	407
- Bijzondere lasten				
Totaal lasten	288.584	324.671	36.087	314.338
Saldo van baten en lasten	- 2.177	- 10.722	- 8.545	- 7.582

Toelichting op de baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement is per saldo € 5,1 mln lager dan begroot. Enerzijds is het budget met € 11,8 mln toegenomen: € 6,4 mln als gevolg van doorschuif van middelen voor uitvoering van het Plan van Aanpak (PvA) uit 2014 naar 2015, € 1,6 mln doorschuif vanwege nog niet afgeronde reguliere werkzaamheden en € 1,6 mln ontvangen loon- en prijsbijstelling. Voorts is € 1,1 mln aanvullend budget beschikbaar gesteld voor certificering op afstand, een bijdrage in de opleidingskosten van groene, bijzondere opsporingsambtenaren van particuliere werkgevers, controle kwaliteitssystemen (weideschappen, -runderen, kalveren en stalkeuring varkens) en de overgang van een medewerker van de directie Bedrijfsvoering EZ naar de NVWA voor aansturing van specialties (onder andere laboratoria) in de huisvesting. Tot slot is € 1,1 mln extra beschikbaar gesteld voor de uitvoering van overgenomen PBO-taken inclusief salarissuppletie voor voormalig PBO-medewerkers.

Anderzijds valt de omzet moederdepartement € 16,9 mln lager uit dan begroot doordat de realisatie van het PvA in 2015 € 6,6 mln lager is dan begroot. Dit betreft vooral de ICT-modernisering die later plaatsvindt dan bij het opstellen van het PvA was voorzien. Daarnaast is sprake van in 2015 niet gerealiseerde reguliere werkzaamheden ten bedrage van € 1,1 mln die in 2016 alsnog gerealiseerd zullen worden. De desbetreffende budgetten worden doorgeschoven naar 2016. Tevens wordt € 7,7 mln

bijdrage van het moederdepartement, ter compensatie van hogere ICT-kosten, onder de post bijzondere baten verantwoord. Daarnaast is de resterende taakstelling Rutte II van ruim € 0,1 mln verwerkt. Tot slot valt de omzet € 1,4 mln lager uit door vervallen werkzaamheden voor incidenten en risico's (€ 0,4 mln) en PBO-taken (€ 1,0 mln).

Omzet moederdepartement

Bedragen x € 1.000	Oorspronkelijke vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijke begroting	Realisatie 2014
Advies & vertegenwoordiging	8.317	7.282	- 1.035	6.480
Communicatie	1.293	1.218	- 75	1.157
Incident- & crisismanagement	3.638	4.460	822	3.570
Inlichtingen & opsporing	12.714	10.871	- 1.843	11.036
Kennis & Expertise	3.167	3.076	- 91	3.572
Klantinteractie & dienstverlening	6.848	6.848	0	7.160
Laboratoriumonderzoek	3.340	3.311	- 29	3.571
Toezicht	73.507	76.356	2.849	69.430
Overig	21.163	15.513	- 5.650	13.137
Totaal	133.988	128.935	- 5.053	119.113

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen is € 1,8 mln hoger dan begroot. Hiervan heeft € 0,3 mln betrekking op het Dier Gezondheid Fonds (DGF). De resterende € 1,5 mln betreft hogere omzet VWS als gevolg van € 0,4 mln doorschuif voor uitvoering PvA van 2014 naar 2015, € 1,0 mln doorschuif uit 2014 in verband met nog niet afgeronde reguliere werkzaamheden in 2014, ontvangen compensatie voor de loonstijging ad € 0,7 mln en voor bijna € 0,6 mln aanvullende opdrachten. Hier staat een vertraging tegenover in de uitvoering van het PvA in 2015 voor € 0,4 mln en € 0,7 mln in 2015 niet gerealiseerde reguliere werkzaamheden. De desbetreffende budgetten worden doorgeschoven naar 2016. Verder is voor bijna € 0,1 mln aan werkzaamheden komen te vervallen. Dit bedrag wordt verrekend met de opdrachtgever.

Omzet overige departementen				
Bedragen x € 1.000	Oorspronkelijke vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijke begroting	Realisatie 2014
Advies & vertegenwoordiging	1.820	2.528	708	1.750
Communicatie	503	445	- 58	484
Incident- & crisismanagement	693	1.020	327	2.689
Inlichtingen & opsporing	1.252	1.642	390	1.205
Kennis & Expertise	4.956	4.301	- 655	4.767
Klantinteractie & dienstverlening	6.573	6.830	257	6.340
Laboratoriumonderzoek	11.982	9.852	- 2.130	11.525
Toezicht	39.334	41.759	2.425	37.834
Overig	12.381	12.957	576	10.887
Totaal	79.494	81.334	1.840	77.481

Omzet derden

De omzet derden is € 21,0 mln hoger dan begroot. In 2014 zijn de verslaggevingsregels (RJ 270) voor de verantwoording van de omzet aangepast. Als gevolg van deze aanpassing moeten de door de inspectie-organisatie Kwaliteitskeuring Dierlijke Sector (KDS) gerealiseerde kosten

en omzet van € 16,1 mln meegenomen worden in de jaarrekening. Het resterende verschil van € 4,9 mln is het gevolg van € 2,4 mln hogere retributies en € 2,5 mln hogere overige baten ten opzichte van de begroting, met name door gerealiseerde EU-projecten.

Rentebaten

Door de zeer lage rentetarieven zijn de rentebaten beduidend lager dan begroot.

Vrijval voorzieningen

Een vrijval van bijna € 0,3 mln hoger dan begroot heeft zich voorgedaan bij de voorziening Claims, geschillen en rechtsgedingen. Het restant heeft betrekking op een vrijval bij de voorziening P-kosten.

Bijzondere baten

De realisatie van de bijzondere baten is € 9,4 mln hoger dan begroot. Onder de post bijzondere baten wordt de bijdrage van het moederdepartement voor ICT verantwoord die geen relatie heeft met de productie van de NVWA. In verband hiermee vindt een verschuiving plaats van de omzet moederdepartement naar de bijzondere baten voor € 7,7 mln. Dit betreft de in het PvA toegezegde bijdrage ter compensatie van hogere ICT-kosten. Daarnaast is ruim € 1,5 mln van EZ ontvangen als vergoeding voor remplaçanten in 2015 ter vervanging van medewerkers die al in 2014 gebruik hadden gemaakt van de stimuleringsregeling in het kader van de Rijksbrede Van Werk Naar Werk-regeling (VWNW)⁴⁹. Verder is een post uit 2013 ad € 0,2 mln van het Rijks Vastgoed Bedrijf (RVB) vervallen.

Toelichting op de lasten

Personele kosten

De kosten van eigen personeel zijn € 12,4 mln hoger dan begroot, enerzijds door de CAO- stijging met circa € 1,7 mln, hogere bezetting € 1,0 mln, kosten van de VWNW-regeling ad netto € 9,2 mln na saldering met de van EZ ontvangen vergoeding voor remplaçanten ter vervanging van medewerkers die in 2015 gebruik hebben gemaakt van de stimuleringspremie (€ 1,9 mln), dotatie aan voorziening reorganisatiekosten € 0,6 mln, compensatie toeslag onregelmatige diensten (TOD) € 0,4 en € 0,9 mln stijging verlofuren onder andere als gevolg van wijziging vakantie-rechten (Sectoroverleg Rijk), anderzijds zijn de salariskosten lager als gevolg van een vrijval van € 1,4 mln afbouw ploegentoeslag. De kosten voor inhuur externen zijn € 5,9 mln hoger dan begroot. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door tijdelijke inhuur voor het PvA en verbetering van het bedrijfsvoeringsproces. Als gevolg van een stelselwijziging in 2014 zijn de practitioners (begroot voor € 4,6 mln) onder uitbesteed werk binnen de materiële kosten verantwoord.

Materiële kosten

De totale materiële kosten zijn € 24,6 mln hoger dan begroot. In 2014 zijn de verslaggeving regels (RJ 270) voor de verantwoording van de omzet aangepast. Als gevolg van deze aanpassing moeten de door de inspectieorganisatie Kwaliteitskeuring Dierlijke Sector (KDS) gerealiseerde retributieomzet en kosten van € 16,1 mln meegenomen worden in de jaarrekening.

⁴⁹ De van EZ ontvangen vergoeding voor remplaçanten 2015 ter vervanging van medewerkers die in 2015 gebruik hebben gemaakt van de stimuleringspremie, is gesaldeerd met de personeelskosten (€ 1,9 mln).

Door aanpassing van de verslaggevingsregels (RJ 270) is het uitbesteed werk aan practitioners voor een bedrag van € 9,2 mln opgenomen onder de post specifieke kosten (in de Ontwerpbegroting 2015 waren deze kosten onder de personele kosten – externe inhuur opgenomen voor een bedrag van € 4,6 mln). De DICTU-kosten zijn met € 0,4 mln en de algemene materiële kosten met € 0,4 mln gestegen. Onder andere als gevolg van een onttrekking aan de voorziening leegstand dalen de huisvestingskosten met € 1,5 mln.

Bijdrage aan SSO's

De bijdrage aan SSO's dalen met € 1,2 mln ten opzichte van de begroting door een stijging bij DICTU van € 0,4 mln, een daling van de huurkosten bij het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) met € 1,5 mln als gevolg van een onttrekking uit de voorziening leegstand en het vervallen van de kosten voor het Expertisecentrum Organisatie & Personeel waarvoor € 0,1 mln begroot was.

Rentelasten

De rentelasten vallen als gevolg van lagere investeringen in 2014 en de lage rentetarieven € 0,2 mln lager uit dan begroot.

Afschrijvingskosten

De materiële afschrijvingskosten zijn € 1,2 mln lager dan begroot met name door lagere investeringen in dienstauto's die later in het jaar hebben plaatsgevonden.

De immateriële afschrijvingskosten vallen € 0,4 mln lager uit als gevolg van vertraagde systeemontwikkeling PvA.

Dotatie voorzieningen

Aan de voorziening reorganisatiekosten en overige personele kosten is ruim 0,6 mln en bij de voorziening Claims, geschillen en rechtsgedingen € 0,3 mln meer gedoteerd dan begroot.

Toelichting op het resultaat

Het resultaat is € 10,7 negatief. Dat is ruim € 8,5 mln meer dan in de begroting was voorzien. Deze mutatie wordt vooral veroorzaakt door hogere personele kosten, waaronder de kosten van de VWNW-regeling en hoger dan verwachte kosten voor de inhuur van externen, die vooral zijn ingezet voor de uitvoering van het PvA en verbetering van het bedrijfsvoeringsproces. Door een dotatie van € 12,1 mln ter versterking van het eigen vermogen van de NVWA door de eigenaar is voorkomen dat dit per ultimo 2015 negatief zou worden. De financiële problematiek van de NVWA vormt onderwerp van overleg tussen betrokken partijen (NVWA, eigenaar en opdrachtgevers) met als doel een duurzame balans te vinden tussen baten en lasten.

Balans per 31 december 2015

Bedragen x € 1.000	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële vaste activa	10.660	9.518
Materiële vaste activa		
– verbouwingen	4.362	4.255
– installaties en inventarissen	9.246	7.493
– vervoermiddelen	18.554	17.106
Voorraden	997	806
Debiteuren	12.685	13.076
Nog te ontvangen	7.887	8.240
Liquide middelen	69.145	60.029
Totaal activa	133.536	120.523
Passiva		
Eigen vermogen		
– exploitatiereserve	14.779	10.248
– onverdeeld resultaat	– 10.722	– 7.582
Voorzieningen	11.810	22.218
Leningen bij Ministerie van Financiën	32.985	27.271
Crediteuren	13.304	10.967
Nog te betalen	71.380	57.401
Totaal passiva	133.536	120.523

Debiteuren

Bedragen x € 1.000	2015	2014
Kerndepartement	85	48
Dienst Landelijk Gebied	0	33
RVO	20	0
Ministerie van BZK	95	193
Ministerie van FIN	466	164
Ministerie van I&M	52	118
Ministerie van OCW	2	2
Ministerie van V&J	2	3
Ministerie van VWS	33	2
Ministerie van Defensie	3	0
Derden	14.789	15.148
Totaal debiteuren	15.547	15.711
Debiteuren	15.547	15.711
Voorziening dubieuze debiteuren	(2.862)	(2.635)
Totaal debiteuren	12.685	13.076

Nog te ontvangen

Bedragen x € 1.000	2015	2014
Kerndepartement	2.346	1.371
RVO(voormalig DLG)	2	0
RVO (voorheen DR)	1.024	1.106
Ministerie van VWS	2	34
Ministerie van V&J	31	0
Derden	4.482	5.729
Totaal nog te ontvangen	7.887	8.240

Liquide middelen

Bedragen x € 1.000	2015	2014
Kas	2	2
Rekening-courant Ministerie van Financiën	69.143	60.027
Totaal liquide middelen	69.145	60.029

Ontwikkeling eigen vermogen

Tabel Vermogensontwikkeling 2015 (*inclusief onverdeeld resultaat)					
Bedragen x € 1.000	2011	2012	2013	2014	2015
1 Eigen vermogen per 01/01	3.661	3.920	3.859	10.248	2.666
2 Saldo van baten en lasten	259	- 61	665	- 7.582	- 10.722
3 Directe mutaties in het EV:	0	0	0	0	0
3a Uitkering aan moederdepartement	0	0	0	0	0
3b Bijdrage moederdepartement ter versterking EV	0	0	0	0	12.112
3c Overige mutaties	0	0	5.724	0	1
Eigen vermogen per 31/12	3.920	3.859	10.248	2.666	4.057
Omzet	304.205	290.643	295.481	306.756	313.949
Vermogensplafond (5% van gemiddeld 3 jaar)			14.839	14.881	15.270

De budgetten van de vervallen werkzaamheden voor € 1,4 mln zijn, naast de € 10,2 mln beschikbaar gesteld door de eigenaar en de € 0,5 mln nog te verrekenen uit 2014, gedoteerd aan het eigen vermogen van de NVWA. Hierdoor wordt het eigen vermogen versterkt met € 12,1 mln.

Voorzieningen

Bedragen x € 1.000	Boekwaarde 1-1-2015	Dotaties	Onttrek- kingen	Vrijval	Boekwaarde 31-12-2015
Claims, geschillen en rechtsgedingen	994	828	747	296	779
Leegstand / afkoop gebouwen	18.920	0	9.600	0	9.320
Reorganisatiekosten	2.178	638	1.172	0	1.644
Personele kosten (regulier)	126	1	11	49	67
	22.218	1.467	11.530	345	11.810

Voorziening uit hoofde van claims, geschillen en rechtsgedingen

In het afgelopen jaar is de voorziening claims en geschillen € 0,8 mln gedoteerd. De vrijval en onttrekkingen bedroegen samen € 1,0 mln. Het saldo van deze voorzieningen ad € 0,8 mln is op dit moment voldoende om aan de eventuele betaalverplichting van de lopende claims te voldoen.

Voorziening leegstand gebouwen

In 2015 is begonnen met de verbouwing van het pand in Zwijndrecht. De laboratoriaruimten worden geschikt gemaakt voor kantoor en deels verhuurd aan twee inspectiediensten. De kosten voor deze verbouwing worden deels gefinancierd uit de betreffende voorziening (€ 1 mln), de overige kosten worden door RVB gefinancierd. De huurverplichtingen van het pand in Eindhoven zijn ultimo 2015 afgekocht voor € 6,8 mln. Daarnaast zijn van genoemde panden de hogere huurlasten dan begroot voor 2015 ad € 1,8 mln onttrokken aan deze voorziening.

Voorziening reorganisatie

De NVWA heeft ultimo 2011 een voorziening van € 22,5 mln getroffen om de kosten volgend uit de reorganisatie per 01-01-2012 te financieren. Dit betreft de salaris-/WW- en materiële kosten van herplaatsingskandidaten. Ultimo 2015 is de hoogte van de voorziening opnieuw berekend om verwachte kosten voor de komende periode te financieren. Dit heeft geleid tot een onttrekking voor salarisbetalingen van € 1,2 mln en een dotatie van ruim € 0,6 mln voor aanpassing van toekomstige verplichtingen onder anderen als gevolg van de cao-loonstijging en verhoging van de AOW leeftijd.

Voorziening personele kosten regulier

De voorziening personele kosten regulier betreft de aanvulling op de WAO-uitkering van een oud-medewerker en een voorziening ten behoeve van mogelijke aanspraak op wachtgeld bij inkomstenderiving van een oud-medewerker.

Crediteuren

Bedragen in € 1.000	2015	2014
Dienst Landelijk Gebied	0	50
Dictu	5.864	4.585
Ministerie van BZK	886	319
Ministerie van Fin	35	33
Ministerie van IM	0	134
Ministerie van SZW	23	0
Ministerie van V&J	59	0
Ministerie van VWS	493	0
Derden	5.944	5.846
Totaal crediteuren	13.304	10.967

Nog te betalen

Bedragen in € 1.000	2015	2014
Kerndepartement	8.576	11.380
Ministerie van VWS	1.297	2.112
Ministerie van Fin	11.461	10.500
Ministerie van SZW	65	172
Ministerie van IM	0	86
Ministerie BZK	24	56
Ministerie BuZa	156	13
Ministerie van OCW	29	0
Derden	49.772	33.082
Totaal nog te betalen	71.380	57.401

Kasstroomoverzicht over 2015

Bedragen x € 1.000		(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositorekeningen	41.942	60.029	18.087	
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)		30.249		
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 25.851		
2. Totaal operationele kasstroom	- 441	4.398	4.839	
Totaal investeringen (-/-)	- 28.730	- 16.735	11.995	
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	1.600	2.604	1.004	
3. Totaal investeringskasstroom	- 27.130	- 14.131	12.999	
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)		0	0	
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)		12.112	12.112	
Aflossingen op leningen (-/-)	- 11.530	- 10.363	1.167	
Beroep op leenfaciliteit (+)	15.950	17.100	1.150	
4. Totaal financieringskasstroom	4.420	18.849	14.429	
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)	18.791	69.145	50.354	

Algemene grondslagen

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de rekening-courant met het Ministerie van Financiën (Rijkshoofdboekhouding) en het kasgeld van de NVWA. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten.

Rekening-courant RHB

Het saldo op de rekening-courant RHB per 1 januari is € 18,1 mln hoger dan begroot. Dit is met name het gevolg van uitdienen van het huurcontract in plaats van de geplande afkoop van het laboratorium te Groningen (€ 3,2 mln) en Zwijndrecht (€ 8 mln). Het pand in Zwijndrecht zal verbouwd worden. Daarnaast is er vertraging opgetreden omtrent de afkoop van het pand te Eindhoven (€ 9,3 mln). De afkoop stond gepland voor 2014 en heeft ultimo 2015 plaatsgevonden. Overige balansposten zijn met € 3,0 mln gestegen. Tegenover deze stijging van € 23,5 mln staat een daling van € 5,4 mln als gevolg van een negatiever resultaat in 2014 dan begroot.

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom is € 4,8 mln hoger dan begroot. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door een negatiever resultaat van € 8,5 mln, een hogere mutatie op de voorzieningen van € 0,9 mln en lagere afschrijvingskosten voor € 1,6 mln. Anderzijds stijgen met name de balansposten crediteuren en Nog te betalen met € 15,8 mln.

Investeringskasstroom

De investeringskasstroom is € 13,0 mln lager dan begroot. Dit komt enerzijds door € 12,0 mln vertraging in de investeringen van met name systeemontwikkeling in het kader van het PvA en anderzijds door € 1,0 mln meer desinvesteringen in verband met de vervanging van dienstauto's en systeemontwikkeling.

In totaal is voor een bedrag van € 6,4 mln geïnvesteerd in de categorie Systeemontwikkeling. In de categorie Verbouwing is voor € 0,7 mln

geïnvesteed. In de categorie Inventaris is € 0,5 mln, in de categorie Laboratoriumapparatuur € 2,5 mln en in Machines en Buitendienstmaterialen en overige hardware is € 0,5 mln geïnvesteed. Daarnaast is € 6,1 mln. geïnvesteed in de vervanging van dienstauto's.

Financieringskasstroom

De financieringskasstroom is € 14,4 mln hoger dan begroot. Dit is in eerste plaats het gevolg van de storting van € 12,1 mln door het moederdepartement. In tweede plaats zijn de investeringen in 2014 lager uitgevallen dan in de Ontwerpbegroting 2015 begroot, waardoor de aflossing op de leningen in 2015 met € 1,2 mln lager uitvalt. In de derde plaats is voor € 1,1 mln meer aan leningen afgeroepen dan begroot, met name voor systeemontwikkeling, inventaris/laboratoriumapparatuur en voor verbouwingen.

De liquiditeitspositie van de NVWA kan met een saldo van € 69,1 mln als voldoende worden geclassificeerd.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Omschrijving	Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Gemiddelde Kostprijs (€/uur)		94,13	95,60	96,32	95,60
Tarieven					
(2012 = 100)	100	100,06	101,62	102,39	101,6
Omzet per productgroep (€ mln)					
Advies en Vertegenwoordiging	8,4	7,6	8,5	10,0	10,7
Communicatie	1,5	1,3	1,6	1,7	1,8
Incident en crisismanagement	6,7	5,2	6,3	5,5	4,3
Inlichtingen en opsporing	12,2	11,8	12,2	12,5	14,0
Kennis en expertise	10,6	9,2	9,1	8,1	9,5
Klantinteractie en dienstverlening	23,5	20,9	22,0	24,4	23,7
Laboratoriumonderzoek	19	16,5	20,7	18,7	21,0
Toezicht	151,4	149,4	168,4	178,8	166,3
FTE¹					
Aantal FTE (exclusief externe inhuur) ²	2.168	2.163	2.229	2.438	2.303
Verhouding FTE direct/indirect (exclusief externe inhuur)	1.741/427	1.733/430	1842/387	1950/488	1.849/454
Salariskosten per fte	71.400	70.143	74.217	72.149	70.900
Saldo van baten en lasten					
Saldo van baten en lasten als % van de totale baten	0%	0,2%	- 2,5%	- 3,4%	- 0,8%
Kwaliteit					
Afhandelsnelheid informatieverzoeken, klachten en meldingen ³	80%	64%	71%	73%	95%
Tijdig betaalde facturen (<30 dagen)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	95%	90%

¹ Het aantal fte betreft het gemiddelde over 2015 exclusief 21 fte herplaatsingskandidaten.

² De stijging van het aantal gemiddelde fte in 2015 ten opzichte van de begroting komt vooral doordat een groter aantal medewerkers dan was voorzien in 2015 gebruik heeft gemaakt van de stimuleringspremie in de vorm van bijzonder verlof voorafgaande aan hun ontslag, die onderdeel uitmaakt van het Sociaal Flankerend Beleid (SFB). Mede hierdoor zijn meer nieuwe medewerkers bij de NVWA begonnen als VWNW- of herplaatsingskandidaat. Zowel de medewerkers die met bijzonder verlof zijn en dus feitelijk niet meer bij de NVWA werkzaam zijn als de medewerkers die hen vervangen zijn in de realisatiecijfers opgenomen.

³ Momenteel zit het klantcontactcentrum op een tijdig afhandeling percentage van circa 73%. De consument krijgt na 6 weken een tussentijdse terugkoppeling.

De meeste informatieverzoeken kunnen zelfstandig door het klantcontactcentrum worden afgewikkeld. In het geval van een klacht of melding wordt dit verzoek binnen het betreffende domein door de deskundige afgehandeld. In nauwe samenwerking met de toezichtdivisies wordt eraan gewerkt om de doorlooptijd terug te dringen.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)

Staat van baten en lasten

Bedragen x € 1.000	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	293.541	314.859	21.318	303.448
Omzet overige departementen	104.616	119.877	15.261	83.206
Omzet derden	43.566	43.670	- 104	15.639
Rentebaten	10	8	- 2	184
Vrijval voorzieningen	0	0	0	8.714
Bijzondere baten	0	5.762	5.762	0
Totaal baten	441.733	484.176	42.443	411.191
Lasten				
Apparaatskosten				
– Personele kosten	243.760	298.013	54.253	259.455
<i>Waarvan eigen personeel</i>	<i>189.162</i>	<i>212.175</i>	<i>23.013</i>	<i>177.726</i>
<i>Waarvan externe inhuur</i>	<i>42.936</i>	<i>68.455</i>	<i>25.519</i>	<i>65.938</i>
<i>Overige personele kosten</i>	<i>11.662</i>	<i>17.383</i>	<i>5.721</i>	<i>15.791</i>
– Materiële kosten	181.562	170.176	- 11.386	136.160
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	<i>0</i>	<i>69.860</i>	<i>69.860</i>	<i>0</i>
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>81.000</i>	<i>89.183</i>	<i>8.183</i>	<i>82.192</i>
Rentelasten	115	443	328	193
Afschrijvingskosten				
– Immaterieel	13.731	7.577	- 6.154	9.217
– Materieel	2.564	1.895	- 669	1.843
Overige lasten				
– Dotaties voorzieningen	0	955	955	281
– Bijzondere lasten	0	6.927	6.927	0
Totaal lasten	441.733	485.985	44.252	407.149
Saldo van baten en lasten	0	- 1.809	- 1.809	4.042

Toelichting op de baten

Omzet moederdepartement

De gerealiseerde omzet van het moederdepartement is ten opzichte van de oorspronkelijke begroting 7,3% (€ 21,3 mln) hoger.

Bedragen x € 1.000	Oorspronkelijke vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijke begroting	Realisatie 2014
DG AGRO	138.172	145.653	7.481	129.530
DG B&I	79.122	93.333	14.211	92.954
DG ETM	39.557	39.180	- 377	40.001
DG N&R	31.715	29.742	- 1.973	22.725
Overig	4.975	6.951	1.976	18.238
Totaal	293.541	314.859	21.318	303.448

De toename van de omzet ten opzichte van de begroting wordt veroorzaakt door DG AGRO (€ 7,5 mln) en DG B&I (€ 14,2 mln). De hogere omzet is voor beide opdrachtgevers het gevolg van aanvullende opdrachten en wijzigingen op de bestaande opdrachten. Het gaat daarbij om de uitvoering van Evaluatie schoolfruit, Investeringsregeling Garnalen Visserij, Interventie Groente & Fruit (Rusland Boycot), Verbeterplan EU

Groente & Fruit, Implementatie Autonome Dierregelingen, Verduurzaming voedselproductie, meerwerk Flora fauna Wet en aanvullende opdrachten Dienst Landelijk Gebied (DLG). In de omzet moederdepartement is ook de opdracht voor het Inkoop Uitvoering Centrum EZ (IUC) opgenomen.

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen betreft de uitvoering van opdrachten voor diverse ministeries, waarbij de ministeries van Buitenlandse Zaken en Binnenlandse Zaken in 2015 de grootste zijn. De omzet overige departementen is ten opzichte van de begroting toegenomen met 14,6% (€ 15,3 mln).

Bedragen x € 1.000	Oorspronkelijke vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijke begroting	Realisatie 2014
Ministerie van BUZA	83.233	84.189	956	55.696
Ministerie van BZK	8.000	18.644	10.644	12.858
Ministerie van I&M	8.677	10.698	2.021	10.120
Ministerie van OCW	2.924	3.306	382	2.643
Ministerie van SZW	380	372	- 8	385
Ministerie van V&J	1.402	139	- 1.263	481
Ministerie van VWS	-	155	155	302
Overige	-	2.374	2.374	721
Totaal	104.616	119.877	15.261	83.206

De stijging van de omzet ten opzichte van de begroting wordt voornamelijk veroorzaakt door onder meer de uitbreiding van de opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Het betreft aanvullende opdrachten voor het energielabel. Daarnaast heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken de uitvoering van enkele regelingen in opdracht aan RVO.nl gegeven. De regeling Vermindering Verhuurdersheffingen, Stimuleringsregeling Energieprestatie Huursector en Fonds Energiebesparing Huursector omvatten € 1,9 mln. De vaste opdrachten BEW en EGO hadden ieder € 1,0 mln extra realisatie. De uitvoering van de Wet Bevordering Eigenwoningbezit had door de vijfjaarlijkse inkomenstoets een piek in de werkzaamheden en Energie in Gebouwde Omgeving door intensivering werkzaamheden voor beleidsdoelen. Deze piek leverde € 1,0 mln extra omzet op. Voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken zijn enkele kleine aanvullende opdrachten ter waarde van € 1,0 mln extra omzet uitgevoerd (onder andere voor Holland Branding en Starters Internationaal Business).

Omzet derden

Omzet derden betreft omzet van de provincies en uit de Europese Unie. De leges betreffen uitsluitend financiering en geen autonome opbrengsten. De basis voor de volledigheid van omzet wordt berekend op basis van de uren. De leges worden gepresenteerd in de afrekening met de opdrachtgever. De opdrachtgever krijgt de totale uitvoeringskosten gepresenteerd, waarop de ontvangen leges in mindering worden gebracht.

Bedragen x € 1.000	Oorspronkelijke vastgestelde begroting 2015	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijke begroting	Realisatie 2014
Leges dierenregistraties	6.000	5.319	– 681	4.361
Leges overige regelingen	3.500	5.436	1.936	5.425
Vergunningen	424	0	– 424	–
Provincie	29.100	24.590	– 4.510	–
EU	2.476	4.991	2.515	–
Overig	2.066	3.334	1.268	5.853
Totaal	43.566	43.670	104	15.639

De omzet is ten opzichte van de begroting nagenoeg gelijk gebleven. De opbrengsten uit leges zijn gesaldeerd € 1,2 mln hoger dan geraamd door meer aanvragen. De omzet van Provincies is daarentegen lager door enerzijds afronding van het oude stelsel van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer waardoor minder omzet ad. € 6,8 mln gerealiseerd werd en anderzijds door extra omzet vanwege meerwerkopdrachten voor de regeling MKB innovatiestimulering topsectoren Zuid-Holland, Plattelands Ontwikkelingsprogramma 3 en diverse kleinere opdrachten van in totaal € 2,6 mln. Opdrachten van overige opdrachtgevers hebben geleid tot een stijging van de omzet ten opzichte van 2014.

Bijzondere baten

De bijzondere baten zijn diverse oorzaken ontstaan.

- Door afwikkeling van oude balansposten die betrekking hebben op de schuld en vorderingen op opdrachten. Dit levert een bijzondere bate van € 2,2 mln op.
- In de post nog te factureren aan opdrachtgevers niet zijnde departementen heeft een tegenboeking in 2014 plaatsgevonden om de omzet juist te kunnen laten boeken in 2015, wat tot een bate van € 0,5 mln heeft geleid.
- De opheffing van Dienst Landelijk Gebied (DLG) heeft geleid tot overdracht van een deel van het werkpakket van voormalig DLG naar RVO.nl. Het moederdepartement heeft een bijdrage beschikbaar gesteld voor frictiekosten van € 2,9 mln, samenhangend met de invaring van de DLG-organisatie.

Toelichting op de lasten

Algemeen

De lasten zijn ten opzichte van de begroting met 10% gestegen. Hieronder worden de lasten toegelicht.

Personele kosten

De personele kosten vallen in totaal € 54,3 mln (22,3%) hoger dan begroot uit. Dit verschil wordt door de volgende zaken verklaard:

- De kosten voor eigen personeel vallen onder meer hoger uit (€ 23 mln) door de invaringen van het CBI en delen van de DLG. In de begroting was uitgegaan van 2.539 fte in ambtelijke dienst. Per 31-12-2015 waren 2.844 fte in ambtelijke dienst. De gemiddelde loonkosten per fte bedragen in 2015 € 74.800, ten opzichte van 2014 een stijging van 5,8%.
- De kosten van externe inhuur zijn € 25,6 mln hoger dan begroot. Enerzijds betreft dit de externe inzet in verband met een groter dan bij de begroting bekende werkpakket. Anderzijds heeft inhuur plaatsgevonden in verband met het op orde krijgen van de bedrijfsvoering.

Materiële kosten

De materiële kosten zijn in totaal € 11,4 mln lager dan begroot. De huisvestingskosten zijn in 2015 € 4,1 mln lager uitgevallen dan geraamd. Dit komt met name door het afstoten van panden in Den Haag (Juliana van Stolberglaan), Assen en Sittard. Hierdoor kon bespaard worden op onder andere de gebruikersvergoeding en servicekosten.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten voor zowel immateriële als materiële vaste activa zijn lager dan begroot. Voor de materiële vaste activa is € 0,7 mln minder afgeschreven. Dit houdt verband met een lager investeringsvolume in materiële vaste activa dan geraamd. De afschrijvingskosten voor de immateriële vaste activa zijn € 6,2 mln lager dan begroot. Dit wordt veroorzaakt door fors lager investeringsvolume door minder gedechargeerde projecten vanuit de activa in aanbouw dan verwacht.

Bijzondere lasten

In 2015 zijn diverse bijzondere lasten ontstaan. Dit wordt door de volgende zaken verklaard:

- Opslag DICTU kosten op de BZK opdracht. Deze kosten zijn ontstaan na het uitbrengen van de offerte aan BZK voor het jaar 2015. RVO.nl heeft besloten deze kosten niet in rekening te brengen bij de opdrachtgever. Deze kosten bedragen € 1,0 mln.
- De financiële afwikkeling van het omzetten van CapitalP medewerkers naar ambtelijke medewerkers heeft over 2015 meer kosten met zich mee gebracht dan voorzien. De meerkosten bedragen € 1,5 mln.
- Door de afwikkeling van oude balansposten heeft in 2015 een opschoning plaatsgevonden van de balansposten die betrekking hebben op de schuld en vorderingen op opdrachten. De afwikkeling betekent dat € 3,2 mln aan kosten niet declarabel zijn en afgeboekt worden.
- RVO voert als onderdeel van haar opdrachtenpakket een aantal opdrachten uit waarmee zij naar het oordeel van de belastingdienst wellicht in concurrentie is met andere ondernemers. De BTW kan niet alsnog in rekening worden gebracht bij opdrachtgevers en komt daarmee voor rekening van RVO.nl. De BTW afdracht over afgelopen 5 jaar wordt geraamd op € 1,0 mln. Hiervan betreft € 0,8 mln de periode 2011–2014 welke is opgenomen onder de bijzondere lasten. De omzet over 2015 is gecorrigeerd met € 0,2 mln.

Saldo van baten en lasten

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland sluit het jaar met een negatief resultaat van € 1,8 mln. In dit resultaat zijn éénmalige bijzondere baten en lasten verwerkt, per saldo € 1,6 mln aan lasten. Het operationele resultaat bedraagt derhalve € 0,2 mln negatief.

Balans per 31 december 2015

Vóór resultaatsbestemming, Bedragen x € 1.000	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële vaste activa	42.966	30.071
Materiële vaste activa		
* grond en gebouwen	7.940	9.050
* installaties en inventarissen	2.135	2.784
* overige materiële vaste activa	459	0
Voorraden	0	0
Debiteuren	4.243	4.848
Nog te ontvangen	25.108	15.967
Liquide middelen	48.306	96.537
Totaal Activa	131.157	159.257
Passiva		
Eigen vermogen		
* exploitatiereserve	20.114	20.115
* onverdeeld resultaat	– 1.809	4.356
Voorzieningen	0	0
Leningen bij het MvF	90	2.163
Egalisatierekening	0	0
Crediteuren	8.864	9.438
Nog te betalen	103.898	123.185
Totaal Passiva	131.157	159.257

Eigen vermogen

Het eigen vermogen bestaat uit een exploitatiereserve en het onverdeeld resultaat. Het onverdeeld resultaat over 2015 bedraagt € 1,8 mln negatief. Het eigen vermogen ultimo jaar bedraagt € 18,3 mln. De maximale toegestane omvang van de exploitatiereserve bedraagt € 22,0 mln, zijnde 5% van € 440,3 mln gemiddelde omzet over 2014 en 2015. Het eigen vermogen ultimo jaar blijft hierdoor onder het toegestane maximum.

Tabel Vermogensontwikkeling 2015

Bedragen x € 1.000	2015	2014	2013
Eigen vermogen op 1 januari	24.471	25.044	0
Saldo van baten en lasten	– 1.809	4.042	0
Directe mutaties in het eigen vermogen:			
– uitkering aan moederdepartement	– 4.357	– 4.615	0
– bijdrage moederdepartement	0	0	0
– overige mutaties:	0	0	0
Eigen vermogen op 31 december	18.305	24.471	0

Crediteuren en nog te betalen bedragen

Onder de crediteuren en de nog te betalen bedragen zijn de volgende bedragen begrepen voor schulden aan het kerndepartement EZ en overige departementen:

Bedragen x € 1.000	31-12-2015	31-12-2014
Kerndepartement	36.844	2.319
Agentschap RVO.nl	9.045	0
Agentschap DICTU	8.366	8.375
Rijksvastgoedbedrijf	0	0
Belastingdienst	18	0
Rijkswaterstaat	90	0
Rijksdienst voor het Wegverkeer	5	0
Dienst Publiek en Communicatie	7	0
Ministerie van Buitenlandse Zaken	3.206	26.641
Ministerie van Binnenlandse Zaken	0	2.487
Ministerie van Financiën	2	41
Ministerie van Volksgezondheid	0	129
Ministerie van OCenW	60	310
Ministerie van Algemene Zaken	0	20
Ministerie van Infrastructuur en Milieu	1.096	0
Derden	1.856	92.301
Overige posten	52.145	0
Totaal	112.762	132.623

Debiteuren en nog te ontvangen bedragen

Onder de debiteuren en de nog te ontvangen bedragen zijn de volgende bedragen begrepen voor vorderingen op het kerndepartement EZ en overige departementen (exclusief voorziening dubieuze debiteuren):

Bedragen x € 1.000	31-12-2015	31-12-2014
Kerndepartement	2.791	15.967
Agentschap DICTU	121	0
Agentschap NVWA	249	94
Agentschap RVO.nl	6.065	0
Agentschap DLG	0	26
Rijkswaterstaat	57	0
Dienst Uitvoering Onderwijs	27	0
Dienst Justis	30	0
Rijksvastgoedbedrijf	0	86
Ministerie van Binnenlandse Zaken	545	6
Ministerie van Buitenlandse Zaken	6.141	150
Ministerie van Defensie	0	70
Ministerie van Infrastructuur en Milieu	134	260
Ministerie van Sociale Zaken	312	16
Ministerie van Veiligheid en Justitie	71	372
Ministerie van Volksgezondheid	86	13
Ministerie van Financiën	37	19
Ministerie van OCenW	19	0
Derden	3.399	4.335
Overige posten	10.660	0
Totaal	30.744	21.414

Kasstroomoverzicht over 2015

Bedragen x € 1.000		(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	
1. Rekening courant RHB en overige liquide middelen per 1 januari 2015	78.003	96.537	18.534	
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	31.295	- 11.182	- 42.477	
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 26.000	- 36.725	- 10.725	
2. Totaal operationele kasstroom	5.295	- 47.907	- 53.202	
Totaal investeringen (-/-)	- 9.950	- 39.986	- 30.036	
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	46.092	46.092	
3. Totaal investeringskasstroom	- 9.950	6.106	16.056	
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	- 4.357	- 4.357	
Eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	0	0	
Aflossingen op leningen (-/-)	- 2.894	- 2.073	821	
Beroep op leenfaciliteit (+)	0	0	0	
4. Totaal financieringskasstroom	- 2.894	- 6.430	- 3.536	
5. Rekening courant RHB en overige liquide middelen per 31 december 2015	70.454	48.306	- 22.148	

De operationele kasstroom bestaat uit het saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen en het werkkapitaal. De gerealiseerde operationele kasstroom is € 53,2 mln lager dan begroot door afwikkeling oude projecten en afschrijvingen desinvesteringen. De gerealiseerde investeringskasstroom is € 16,1 mln hoger. Dit wordt veroorzaakt door enerzijds hogere investeringen in de activa in aanbouw (€ 30,0 mln meer) en anderzijds door desinvesteringen (€ 46,1 mln meer).

Doelmatigheidsindicatoren

Omschrijving	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Inputindicatoren			
<i>Kernindicatoren</i>			
Verhouding direct/indirect personeel	81,2%	83%	85%
Outputindicatoren			
<i>Kernindicatoren</i>			
Tariefindex in reële termen	101,1	98,6	100
Totaal aantal ambtelijk fte werkzaam excl. externe inhuur	2.611	2.816	2.539
Saldo baten en lasten als percentage van totale baten	0,7%	- 0,4%	0%
Kwaliteitsindicatoren			
<i>Kernindicatoren</i>			
Klanttevredenheid	7,2	7,2	7,3
Gehonoreerde bezwaarschriften	30%	30%	25%

Inputindicatoren

De verhouding direct indirect is ten opzichte van 2014 gewijzigd doordat vanaf 2015 fte's op interne projecten onder indirecte fte's vallen.

Outputindicatoren

De tariefindex is in 2015 in de begroting gesteld op 100%. Rekening houdend met het resultaat is de realisatie positiever uitgevallen dan begroot waarmee de index daalt naar 98,6%.

Kwaliteitsindicatoren

De klanttevredenheid is met 7,2 gelijk aan voorgaande jaren van de voormalige gefuseerde agentschappen.

In 2015 heeft RVO 8.279 bezwaren afgehandeld. Daarvan zijn 2.508 bezwaren (deels) gegrond verklaard (30%).

1.4.4 SALDIBALANS EZ PER 31 DECEMBER 2015

Saldibalans per 31 december 2015 van het Ministerie van Economische Zaken (Hoofdstuk XIII) (bedragen x € 1.000)							
Activa		31-12-2015	31-12-2014	Passiva		31-12-2015	31-12-2014
1)	Uitgaven ten laste van de begroting	4.807.118	4.935.648	2)	Ontvangsten ten gunste van de begroting	7.361.082	11.485.654
3)	Liquide middelen	87.586	74.978				
4)	Rekening-courant RHB	2.269.110	6.043.068				
5)	Rekening-courant RHB			5a)	Begrotingsreserves	1.488.594	1.004.957
	Begrotingsreserves	1.488.594	1.004.957				
6)	Uitgaven buiten begrotingsverband (=intra-comptabele vorderingen)	398.492	639.932	7)	Ontvangsten buiten begrotingsverband (=intra-comptabele schulden)	201.224	207.971
	Subtotaal	9.050.900	12.698.583		Subtotaal	9.050.900	12.698.583
9)	Openstaande rechten			9a)	Tegenrekening openstaande rechten		
10)	Extra-comptabele vorderingen	4.354.127	4.066.499	10a)	Tegenrekening extra-comptabele vorderingen	4.354.127	4.066.499
11a)	Tegenrekening extra-comptabele schulden			11)	Extra-comptabele schulden		
12)	Voorschotten	8.491.488	8.520.849	12a)	Tegenrekening voorschotten	8.491.488	8.520.849
13a)	Tegenrekening garantieverplichtingen	4.518.694	4.590.607	13)	Garantieverplichtingen	4.518.694	4.590.607
14a)	Tegenrekening openstaande verplichtingen	24.630.876	21.313.530	14)	Openstaande verplichtingen	24.630.876	21.313.530
15)	Deelnemingen	1.436.774	1.436.773	15a)	Tegenrekening deelnemingen	1.436.774	1.436.773
	Totaal	52.482.859	52.626.841		Totaal	52.482.859	52.626.841

2.2 Toelichting op de saldibalans

Algemeen

De balansposten zijn bepaald en gewaardeerd overeenkomstig de geldende voorschriften van de Comptabiliteitswet. Indien van de geldende voorschriften wordt afgeweken is dit nader toegelicht.

Alle bedragen zijn opgenomen in duizenden euro's tenzij anders vermeld. In de saldibalans zijn de bedragen overeenkomstig de voorschriften naar boven afgerond. In de toelichting zijn de bedragen op de standaard wijze afgerond. Door afronding van bedragen op duizenden euro's in de toelichting kunnen totaaltellingen niet aansluiten bij de som der delen en of met het bedrag van de saldibalans.

Toelichting per balanspost

Balanspost 1 Uitgaven ten laste van de begroting 2015 **4.807.118**
De uitgaven over 2015 zijn gespecificeerd in het jaarverslag van EZ (hoofdstuk XIII), onderdeel uitgaven, artikelen 11 t/m 14, 16 t/m 19 en 40.

Balanspost 2 Ontvangsten ten gunste van de begroting 2015 **7.361.082**
De ontvangsten over 2015 zijn gespecificeerd in het jaarverslag van EZ (hoofdstuk XIII), onderdeel ontvangsten, artikelen 11 t/m 14, 16 t/m 19 en 40.

Balanspost 3 Liquide middelen **87.586**

De post liquide middelen bestaat uit:

- De banksaldi van de opgeheven bedrijfslichamen die onder verantwoordelijkheid van EZ door de Vereffeningsoorganisatie Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie (PBO) worden afgewikkeld (€ 78 mln).
- Aanwezige banksaldi bij kasbeheerder RVO voor de uitvoering van de Borgsteltingsregeling Midden- en Kleinbedrijf (€ 10 mln).
- Enkele kleine kassen bij dienstonderdelen.

Balanspost 4 Rekening-Courant Rijkshoofdboekhouding **2.269.110**

Op de rekening-courant Rijkshoofdboekhouding is de financiële verhouding tussen EZ en de Rijksschatkist van het Ministerie van Financiën per 31 december 2015 geadministreerd. Het bedrag op de saldbalans is overeenkomstig de saldo opgave per 31 december 2015 van het Ministerie van Financiën.

Balanspost 5 en 5a Begrotingsreserve **1.488.594**

De Rekening-Courant RHB Begrotingsreserve is een meerjarige budgettaire voorziening die EZ aanhoudt op afzonderlijke rekening-couranten bij het Ministerie van Financiën.

Toelichting

EZ maakt gebruik van de mogelijkheid om begrotingsreserves aan te houden. In het jaarverslag is bij de betreffende begrotingsartikelen informatie over deze reserves opgenomen, eventueel aangevuld met relevante ontwikkelingen. Ook de toevoegingen en onttrekkingen die respectievelijk ten laste of ten gunste van de begroting hebben plaatsgevonden worden in het jaarverslag toegelicht.

De post Rekening-Courant RHB Begrotingsreserve is per 31 december 2015 als volgt opgebouwd:

Reserves artikel 13	
Begrotingsreserve scheepsbouwgarantie	10.044
Begrotingsreserve Garantie Ondernemersfinanciering	53.111
Begrotingsreserve BMKB	54.168
Begrotingsreserve groeifaciliteit	17.000
Begrotingsreserve garantie MKB-faciliteiten	9.000
Reserves artikel 14	
Begrotingsreserve ECN verstrekte leningen	6.600
Begrotingsreserve garantieregeling geothermie	21.958
Begrotingsreserve duurzame energie	1.077.786
Reserves artikel 16	
Begrotingsreserve Landbouw	24.872
Begrotingsreserve Visserij	17.231
Begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit	22.162
Begrotingsreserve apurement	174.524
Reserve artikel 17	
Begrotingsreserve groen onderwijs	138
Totaal begrotingsreserves	1.488.594

Balanspost 6 Uitgaven buiten begrotingsverband **398.492**

Onder de uitgaven buiten begrotingsverband zijn bedragen opgenomen die niet ten laste van de begroting behoeven te worden gebracht. Dit omdat deze uitgaven met derden zullen worden verrekend.

Toelichting

De uitgaven buiten begrotingsverband zijn als volgt te specificeren:	
EU uitgaven ELGF	200.193
Voorfinanciering Bedrijfstoelageregeling	68.311
Opdrachten derden	51.446
Vorderingen inzake uitvoering POP 2	32.455
EU uitgaven ELFPO POP 2	28.423
Te verrekenen met baten-lastenagentschappen	6.823
EU uitgaven ELFPO POP 3	4.930
Steunmaatregelen PPE	2.950
Vordering EU inzake dierziektebestrijding	1.594
Salarisvoorschotten	866
Diverse	500
Totaal	398.492

EU uitgaven ELGF

De gelden die EZ voor het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF) voorfinanciert betreffen de declaraties van de maanden november (16/10 – 30/11) en december. De gedeclareerde bedragen van deze maanden zijn in 2016 ontvangen respectievelijk in de maanden januari en februari. De navolgende tabel geeft inzicht in de totaalbedragen van uitgaven en ontvangsten met betrekking tot het ELGF van de jaren waarvan de declaratie nog niet door de Europese Commissie zijn vastgesteld.

EU uitgaven ELGF

Omschrijving	Bedrag
Restant ELGF vordering voorgaand dienstjaar	1.860
Boekjaar 2015, in 2014 gerealiseerde uitgaven ¹ (+)	559.744
Vordering 31 december 2014	561.604
Boekjaar 2015, in 2015 gerealiseerde uitgaven (+)	181.626
Ontvangsten uit ELGF boekjaar 2015 (-/-)	742.413
Afrekening 2014 (-/-)	1.860
Te veel ontvangen boekjaar 2015 ²	- 1.043
Boekjaar 2016, in 2015 gerealiseerde uitgaven (+)	201.237
Vordering 31 december 2015	200.193

¹ Het boekjaar voor het ELGF loopt van 16 oktober tot en met 15 oktober van het volgende jaar.

² De jaardeclaratie is lager vastgesteld dan de maandelijkse gedeclareerde bedragen. Naar verwachting zal de Europese Commissie de jaaraangifte 2015 in 2016 definitief vaststellen en het te weinig ontvangen bedrag verrekenen.

Voorfinanciering Bedrijfstoelageregeling

Bij brief van 20 oktober 2015 (TK, [28 625, nr. 230](#)) heeft de Staatssecretaris de Kamer geïnformeerd over de directe betalingen in verband met de Herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. In verband met de lage prijzen in de zuivel- en vleessectoren heeft de Europese Commissie, op aandringen van de lidstaten, maatregelen getroffen. De Europese Commissie heeft daarop vastgesteld dat een groter voorschot op de directe betalingen mag worden betaald dan normaal (70% in plaats van 50%) en dat daarvoor niet alle fysieke controles hoeven te zijn afgerond. Alle administratieve controles moeten wel zijn afgerond en ook andere gebruikelijke voorwaarden blijven gelden.

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) heeft een systeem voor een voorschotbetaling binnen deze voorwaarden uitgewerkt. Vervolgens heeft de Staatssecretaris na overleg met en op verzoek van LTO besloten om in Nederland gebruik te maken van de geboden verruiming. Bij brief van 24 november 2015 (kamerstuk [28 625, nr. 231](#)) heeft de Staatssecretaris het betaalschema GLB 2015 toegelicht en daarin bevestigd dat RVO.nl in de maand november voorschotten heeft uitbetaald. De definitieve betaling van de relaties die een voorschot hebben ontvangen start vanaf 1 februari 2016. Met deze betalingen zal RVO.nl de verstrekte voorschotten verrekenen.

Opdrachten derden

RVO.nl voert opdrachten uit voor derden. De opdrachten worden verstrekt door publieke, particuliere en Europese organisaties. Het openstaande bedrag zal RVO.nl in rekening brengen bij de opdrachtgevers.

Vorderingen inzake uitvoering POP 2

RVO.nl voert de regelingen en projecten POP 2 (programma 2007 – 2013) uit die bij het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) declarabel zijn. Bij deze uitvoering is er ook sprake van financiering door derden zoals de provincies. Het betreffende bedrag zal RVO.nl bij de financiers in rekening brengen.

EU uitgaven ELFPO POP 2

	Omschrijving	Bedrag
	Restant ELFPO schuld voorgaand dienstjaar	– 170
	Boekjaar 2015, in 2014	
	gerealiseerde uitgaven ¹ (+)	15.753
Vordering 31 december 2014		15.583
	Boekjaar 2015, in 2015	
	gerealiseerde uitgaven (+)	57.480
	Ontvangsten uit ELFPO	
	boekjaar 2015 (-/-)	10.583
	Verrekend werkvoorschot (-/_)	34.056
Vordering 31 december 2015		28.423

¹ Voor het boekjaar 2015 van ELFPO POP 2 konden betalingen tot en met 31 december 2015 worden verricht.

De definitieve declaratie wordt in 2016 opgesteld. De betalingen door de Europese Commissie aan EZ naar aanleiding van de kwartaaldeclaraties is in 2015 gestopt. Dit heeft te maken met het feit dat EZ 95% van het programma POP2 uitbetaald heeft gekregen. Het werkvoorschot is inmiddels wel verrekend met de ingediende declaraties 2015. Het nog te ontvangen bedrag zal worden afgerekend tijdens de volledige afwikkeling van POP2.

Te verrekenen met baten-lastenagentschappen

De Rijksgebouwendienst heeft in december 2015 aan de concernadministratie van EZ een extra doorberekeningsrun gebruikersvergoeding voor baten-lastenagentschappen van EZ in rekening gebracht en geïncasseerd. De concernadministratie was in 2015 niet meer in de gelegenheid om deze kosten met de betreffende dienstonderdelen van EZ te verrekenen.

EU uitgaven ELFPO POP 3

	Omschrijving	Bedrag
	Boekjaar 2015, in 2015 gerealiseerde uitgaven ¹ (+)	28.549
	Ontvangsten uit ELFPO boekjaar 2015 (-/-)	27.622
Te vorderen boekjaar 2015 ²		927
	Boekjaar 2015, in 2014 gerealiseerde uitgaven (+)	4.003
Vordering 31 december 2015		4.930

¹ Het boekjaar voor het ELFPO loopt van 16 oktober tot en met 15 oktober van het volgende jaar. In kalenderjaar 2014 waren nog geen uitgaven voor dit programma door EZ verricht.

² Naar verwachting zal de Europese Commissie de jaaraangifte 2015 in 2016 definitief vaststellen en het teveel ontvangen bedrag verrekenen.

Steunmaatregelen PPE

Het betreft hier een vordering die voortkomt uit de uitvoering van met name de steunmaatregel salmonella. Vanwege de opheffing van de product- en bedrijfsschappen zal de vordering verrekend worden met de vereffeningsorganisatie PBO.

Vordering EU inzake dierziektebestrijding

Vordering op EU inzake uitvoering dierziektebestrijding (salmonella, bse).

Salarisvoorschotten

Dit betreft vooruitbetalingen aan personeel inzake salarissen en diverse vergoedingen in afwachting van definitieve verrekening.

Balanspost 7 Ontvangsten buiten begrotingsverband	201.224
Onder de ontvangsten buiten begrotingsverband zijn de bedragen opgenomen die niet ten gunste van de begroting behoeven te worden gebracht. Dit omdat deze ontvangsten zullen worden verrekend.	

Toelichting

De ontvangsten buiten begrotingsverband zijn als volgt te specificeren:	
Vereffeningsorganisatie PBO	77.724
Opdrachten derden	73.793
Te verrekenen met provincies pop-gelden	15.461
ELFPO werkkapitaal	12.146
RVO af te dragen gelden aan derden	6.727
Contante waarborgen RVO	5.146
Diverse	10.227
Totaal	201.224

Vereffeningsorganisatie PBO

Per 01.01.2015 is de vereffening van de product- en bedrijfsschappen onder verantwoordelijkheid van EZ gebracht. Voor de uitvoering van de vereffeningstaken is de organisatie PBO opgericht. Deze organisatie voert de administraties van de voormalige schappen en beheert daarbij ook de bankrekeningen. Ultimo 2015 bedroeg het totaal van de bankmiddelen € 77 mln.

Opdrachten derden

RVO.nl voert opdrachten uit voor derden. De opdrachten worden verstrekt door publieke, particuliere en Europese organisaties. RVO.nl zal de betreffende gelden overeenkomstig opdracht of overeenkomst aan begunstigden verstrekken.

Te verrekenen met provincies pop-gelden

In 2013 heeft RVO.nl POP-regelingen uitgevoerd die vanwege overschrijding van bestedingslimieten nog niet bij de Europese Commissie declarabel waren. De provincies hebben destijds de financiering van het deel van de Europese Commissie voor hun rekening genomen. Na goedkeuring van de wijziging van de bestedingslimieten heeft RVO.nl in 2014 de betreffende uitgaven alsnog gedeclareerd bij de EC. Na voldoening van de laatste facturen van POP2 door RVO.nl blijft er een bedrag van € 6 mln over. RVO.nl overlegt met de provincies de mogelijkheden om het resterende bedrag in te zetten bij de uitvoering van POP3.

ELFPO werkkapitaal

Het plattelands ontwikkelingsprogramma 2014–2020 voor Nederland heeft de Europese Commissie in 2014 goedgekeurd. Als gevolg van deze goedkeuring heeft de Europese Commissie aan EZ werkkapitaal voor de uitvoering van POP 3 beschikbaar gesteld overeenkomstig verordening (EU) Nr. 1306/2014. Bij de afsluiting van POP3 zal deze voorfinanciering door commissie worden verrekend.

RVO.nl af te dragen gelden aan derden

Door de RVO.nl geïnde bedragen voor derden. Deze dienen nog verrekend te worden, onder andere met het Europees Octrooibureau (EOB).

Contante waarborgen RVO

De productschappen ontvangen per bank gelden van het bedrijfsleven als zekerheidsstelling voor in- en uitvoercertificaten en uitvoerrestituties. Als aan de voorwaarden voor de certificaten en restituties is voldaan dan betalen de productschappen op verzoek van de belanghebbende de bedragen terug.

Balanspost 10 Extra Comptabele Vorderingen	4.354.127
De extra comptabele vorderingen hebben betrekking op nog te ontvangen middelen.	
Direct opeisbare vorderingen	293.905
Op termijn opeisbare vorderingen	534.944
Geconditioneerde vorderingen	3.525.278
Totaal	4.354.127

Toelichting

Direct opeisbare vorderingen per 31 december 2015:	
Vorderingeninzake uitvoering beleid	191.223
Opgelegde boetes ACM	90.658
Diverse	12.024
Totaal	293.905

Vorderingen inzake uitvoering beleid

EZ heft vorderingen opgelegd voortkomend uit subsidie vaststellingen van diverse regelingen en het verstrekken van vergunningen en heffingen voor diverse economische activiteiten.

Opgelegde boetes ACM

Voor de uitvoering van de mededingingswet heeft ACM boetes opgelegd.

Toelichting

Op termijn opeisbare vorderingen per 31 december 2015:	
Kredietregelingen RVO.nl	242.762
Leningen	238.824
Provincies inzake overdracht gronden	40.000
Opgelegde boetes ACM	13.131
Diverse	227
Totaal	534.944

Kredietregelingen RVO.nl

RVO.nl voert regelingen uit waarbij kredieten beschikbaar worden gesteld voor ontwikkelingen en innovatie op het gebied van technologie, nieuwe producten etc. Voor het terugbetalen van deze kredieten zijn betalingsregelingen getroffen. Dit geldt ook voor een aantal vorderingen die voortkomen uit subsidie vaststellingen van diverse regelingen en verstrekte vergunningen en heffingen.

Leningen

De leningen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Wageningen Universiteit / Stichting DLO	81.016
Microkrediet Nederland	46.966
Energieonderzoek Centrum Nederland	36.955
NV Industriebank Limburgse Ontwikkelings- en Investerings- maatschappij	20.882
Biopartner	13.524
Pallas	11.474
Nedemaas	8.542
Eindhoven	7.000
Diverse	12.465
Totaal	238.824

Provincies inzake overdracht gronden

Het betreft hier vorderingen op een aantal provincies die voortkomen uit de verkoop van gronden die werden beheerd door BBL. Dit volgens de bestuursovereenkomst grond die in 2013 tussen de provincies en EZ is gesloten.

Opgelegde boetes ACM

Voor de uitvoering van de mededingingswet heeft ACM boetes opgelegd.

Toelichting

De geconditioneerde vorderingen per 31 december 2015:	
Bedrag	
Gestelde zekerheden	2.143.924
BBL	424.843
BMKB	325.626
Geconditioneerde vorderingen	321.386
Kredietregelingen	239.297
Garantie Ondernemingsfinanciering	55.429
Diverse	14.773
Totaal	3.525.278

Gestelde zekerheden

Dit betreffen zekerheden die bij de uitvoering van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid worden gevraagd. De uitvoering hiervan vindt plaats bij RVO.

BBL

Het saldo van de landbouwgronden bestaat voornamelijk uit een langlopend renteloos voorschot van EZ aan het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) van € 91 mln waarvoor door het Bureau Beheer Landbouwgronden gronden zijn verworven die na doorlevering door het Bureau aan eindbeheerders leiden tot doelrealisatie. Daarnaast is er een bedrag van € 295 mln nog te vorderen uit hoofde van landinrichtingsrente door grondeigenaren te betalen in afgesloten landinrichtingsprojecten, welke in het algemeen in 26 jaar worden geïnd. Voorts heeft RVO.nl nog € 40 mln te vorderen uit hoofde van nog niet afgesloten landinrichtingsprojecten.

BMKB

Op basis van de Borgstellingsregeling Midden- en Kleinbedrijf (BMKB) verstrekken deelnemende banken krediet aan een ondernemer onder garantie (borgstelling) van de Staat. Op het moment dat de bank de garantie aanspreekt betaalt RVO de claim uit aan de bank. Hierdoor ontstaat er voor RVO een vordering op de onderneming die wordt opgenomen in de debiteurenadministratie. De bank heeft conform de regeling een verplichting. Wanneer een ondernemer een voorstel tot afkoop bij de bank indient legt de bank dit ter beoordeling voor aan RVO. Na instemming van RVO zorgt de bank voor afwikkeling van de overeengekomen regeling en maakt het aan RVO toekomende bedrag over.

Geconditioneerde vorderingen

De geconditioneerde vorderingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Bedrag
Nederlandse Defensie Industrie	274.177
Nederlandse Participatie Exchange Holding bv	32.073
United Nations Univesity	6 807
TRN Toerisme Recreatie Nederland	1 500
Diverse	6.829
Totaal	321.386

Kredietregelingen

RVO voert een aantal regelingen uit waarbij kredieten voor diverse beleidsdoelstellingen beschikbaar worden gesteld. Het gaat hier onder andere om kredieten voor technische ontwikkeling, elektronische diensten ontwikkeling, milieugerichte productontwikkeling, technische ontwikkelingsprojecten, startende ondernemingen en vroege fase financiering. De aanvragers kunnen een vooraf overeengekomen tijd over deze kredieten beschikken en betalen de kredieten terug als bepaalde verwachte ontwikkelingen en of condities zich hebben voorgedaan zoals het behalen bepaalde omzet, winst, rendementen, aandelenverkoop etc.

Garantie Ondernemingsfinanciering

Met deze regeling worden ondernemers in staat gesteld om bankleningen te verkrijgen zodat ondernemen mogelijk blijft. EZ staat garant voor middelgrote en grote leningen waardoor het risico voor de bank op de bedrijfsfinanciering kleiner wordt. Bij aanspraak van de bank op de claim betaalt RVO.nl de bank. Hierdoor ontstaat er voor RVO.nl een vordering op de onderneming die wordt opgenomen in de debiteurenadministratie. Wanneer een ondernemer een voorstel tot afkoop bij de bank indient legt de bank dit ter beoordeling voor aan RVO.nl. Na instemming van RVO.nl zorgt de bank voor afwikkeling van de overeengekomen regeling en maakt het aan RVO.nl toekomende bedrag over.

Balanspost 11 Extra comptabele schulden**Nihil****Balanspost 12 Voorschotten****8.491.488**

Onder voorschotten wordt verstaan de vooruit verstrekte gelden, welke op 31 december 2015 nog niet waren verrekend.

Toelichting

Beleidsartikelen	2011 en eerder	2012	2013	2014	2015	Totaal
11 Goed functionerende economie en markten	3.021	1.352	2.394	2.167	172.858	181.792
12 Een sterk innovatievermogen	150.269	95.030	152.291	249.997	396.212	1.043.799
13 Een excellent ondernemingsklimaat	33.439	29.808	61.616	67.103	153.641	345.606
14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	2.392.089	617.950	615.608	695.927	806.755	5.128.329
16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	47.424	18.151	25.873	209.613	214.887	515.948
17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit	22.987	11.193	19.810	19.744	69.581	143.315
18 Natuur en regio	339.292	85.474	138.748	99.545	151.242	814.300
19 Toekomstfonds	53.454	24.657	51.096	54.701	71.136	255.043
Buiten begrotingsverband	7.820	1.611	1.282	7.326	45.314	63.354
Totaal	3.049.794	885.227	1.068.718	1.406.123	2.081.626	8.491.488

Verloop van de voorschotten gedurende het dienstjaar 2015

Bedrag

Beginstand 1 januari 2015

8.520.848

Verstrekte voorschotten

2.322.467

Eindafgerekende voorschotten

2.351.827

Eindstand 31 december 2015

8.491.488

De mutaties buiten begrotingsverband hebben betrekking op voorschotten die namens EZ zijn verstrekt maar waarvan financiering door derden plaatsvindt. De voorschotten die verstrekt zijn door EZ namens de volgende opdrachtgevers zijn niet in de openstaande voorschotten buiten begrotingsverband meegenomen:

- Ministerie van Binnenlandse Zaken;
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu;
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;
- Ministerie van Buitenlandse Zaken;
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap;
- De provincies;
- De Europese Commissie.

De verantwoording van de voorschotten van artikel 17 heeft EZ op gelijke wijze voortgezet als in voorgaande jaren. In 2016 zal EZ nader onderzoeken of deze verantwoordingswijze nog steeds aansluit op de OCW werkwijze en voldoet aan de eisen en informatiebehoefte.

In 2015 is de verplichting «brainport Eindhoven» afgerekend. EZ heeft inmiddels besloten deze afrekening in te trekken. Op basis van deze besluitvorming zijn de betalingen aan «brainport Eindhoven» in de stand openstaande voorschotten (artikel 18) verwerkt voor een bedrag van € 55,5 mln.

Balanspost 13 Garantieverplichtingen
4.518.694

De garantieverplichtingen per 31 december 2015 zijn voorwaardelijke financiële verplichtingen aan derden die pas tot uitbetaling komen als bij de wederpartij zich bepaalde omstandigheden voordoen.

Toelichting:

Beleidsartikelen	Stand per 01-01-2015	In 2015 aangegaan +	Bijstel- lingen -/-	Uitgaven -/-	Stand per 31-12-2015
11 Goed functionerende economie en markten	50.000				50.000
13 Een excellent ondernemingsklimaat	2.674.669	722.430	646.484	79.429	2.671.185
14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	1.053.292	31.873	73.450		1.011.714
16 Concurrerende duurzame veilige agro-, visserij- en voedselketens	343.782	29.128	21.467	28.347	323.096
17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit	53.719	10.767	1.476		63.010
18 Natuur en regio	415.146		15.456		399.689
40 Apparaat					
Totaal	4.590.607	794.197	758.333	107.776	4.518.694

Onder de post garantieverplichtingen zijn ook opgenomen de garantieverplichtingen die vallen onder het domein van het schatkistbankieren van het Ministerie van Financiën. Dit is aan de orde bij de artikelen 11, 14 (COVA) en 17.

Balanspost 14 Openstaande verplichtingen
24.630.876

De openstaande verplichtingen per 31 december 2015 kunnen vanaf 2016 tot betaling leiden.

Toelichting

Beleidsartikelen	Stand per 01-01-2015	In 2015 aangegaan	Negatieve bijstelling -/-	Uitgaven -/-	Stand per 31-12-2015
11 Goed functionerende economie en markten	14.843	197.904	492	200.071	12.184
12 Een sterk innovatievermogen	731.380	638.507	33.848	534.925	801.114
13 Een excellent ondernemingsklimaat	176.212	205.899	4.907	215.429	161.775
14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening	18.188.235	6.462.824	1.430.590	1.557.919	21.662.550
16 Concurrerende, duurzame veilige agro-, visserij- en voedselketens	348.998	594.413	42.367	639.338	261.706
17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit	791.719	816.749	1.696	843.383	763.388
18 Natuur en regio	353.990	184.072	18.461	255.582	264.020
19 Toekomstfonds	266.608	194.439	10.712	78.450	371.886
40 Apparaat		374.244		374.244	0
Buiten begrotingsverband	441.544	56.053	46.967	118.377	332.254
Totaal	21.313.530	9.725.105	1.590.040	4.817.719	24.630.876

Voor de openstaande verplichtingen is voor wat betreft het onderdeel buiten begrotingsverband dezelfde verantwoordingswijze toegepast als bij de openstaande voorschotten.

In verband met de introductie van beleidsartikel 19 (Toekomstfonds), welke voorheen opgenomen was in artikel 12 zijn beginstanden per artikel niet gelijk aan de eindstanden van de jaarrekening 2014.

Balanspost 15 Deelnemingen	1.436.774
-----------------------------------	------------------

Toelichting

De specificatie van de deelnemingen van EZ is als volgt:

Naam	Nominaal			Betaald	
	Ultimo 2014	Ultimo 2015	Ultimo 2014	Ultimo 2015	Deeln.%
N.V. NOM	51.880	51.880	51.880	51.880	99,9
N.V. BOM	16.587	16.587	18.524	18.524	49,9
N.V. Zuidvleugel	10.000	10.000	10.000	10.000	36,1
N.V. LIOF	50.373	50.373	50.373	50.373	94,4
GasTerra B.V.	18.000	18.000	18.000	18.000	10
EBN NV	128.138	128.138	1.242.281	1.242.281	100
Oost N.V.	32.751	32.751	45.714	45.716	55,9
Totaal	307.729	307.729	1.436.773	1 436.774	

1.4.5 WNT-VERANTWOORDING 2015 – MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN

De Wet normering topinkomens (WNT) bepaalt dat de bezoldiging en eventuele ontslaguitkeringen van topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen in de publieke en semi-publieke sector op naamsniveau vermeld moeten worden in het financieel jaarverslag. Deze publicatieplicht geldt tevens voor topfunctionarissen die bij een WNT-instelling geen – al dan niet fictieve – dienstbetrekking hebben of hadden. Daarnaast moeten van niet-topfunctionarissen de bezoldiging en/of eventuele ontslaguitkeringen (zonder naamvermelding) gepubliceerd worden indien deze het wettelijk maximum te boven gaan. Niet-topfunctionarissen zonder dienstverband vallen echter buiten de reikwijdte van de wet.

Voor dit departement heeft de publicatieplicht betrekking op onderstaande functionarissen. De bezoldigingsgegevens van de leden van de Top Management Groep zijn opgenomen in het jaarverslag van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het wettelijk bezoldigingsmaximum bedraagt in 2015 € 178.000. Voor topfunctionarissen zonder dienstbetrekking geldt de norm uit 2014, namelijk € 230.474.

1. Bezoldiging van Topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen												
Naam instelling	Naam (gewezen) topfunctio- naris	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst- verband (indien van toepas- sing)	Omvang dienst- verband (fte)	Op externe inhuur- basis (nee; =< 6 mnd; > 6 mnd)	Beloning	Onkos- tenver- goedingen (belast)	Voor- zieningen t.b.v. belonin- gen betaal- baar op termijn	Totale bezol- ding in 2015	Persoonlijk WNT- maximum	Motivering (indien over- schrijding)
ACM Raad van Bestuur *1,2,3	C.A. Fonteijn	Voorziter RVB			1	nee	187.050	6.458	17.120	210.628	178.000	* 1,2,3
ACM Raad van Bestuur *1,2,3	F.J.H. Don	Bestuurslid			0,84	nee	128.129	6.458	13.561	148.148	149.520	* 1,2,3
ACM Raad van Bestuur *1,2,3	J.G. Vegter	Bestuurslid			1	nee	141.931	6.458	15.804	164.193	178.000	* 1,2,3
Grondkamer Oost	Aalberts W.J	lid			0,07	nee	10.059			10.059	12.460	
Grondkamer Zuidwest	Akkermans, J.H.M.	lid			0,07	nee	4.138			4.138	12.460	
Grondkamer Noordwest	Bakker R	lid			0,07	nee	7.024			7.024	12.460	
Grondkamer Zuidwest	Bassa, D.	lid			0,07	nee	4.503			4.503	12.460	
Grondkamer Oost	Bouman, H.B.	lid			0,07	nee	10.210			10.210	12.460	
Grondkamer Oost	Broekhof FA	lid			0,07	nee	6.546			6.546	12.460	
Grondkamer Oost	Brongers, P.J.F	lid			0,07	nee	6.274			6.274	12.460	
Grondkamer Noord	Burgsteden, AG van	lid			0,07	nee	2.564	7		2.571	12.460	
Grondkamer Zuid	Coppens, C.A.A.	lid			0,07	nee	8.340	84		8.424	12.460	

WNT-verantwoording 2015 - Ministerie van Economische Zaken

Naam instelling	Naam (gewezen) topfunctio- naris	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing) Aard functie	Datum einde dienst- verband (indien van toepas- sing)	Omvang dienst- verband (fte)	Op externe inhuur- basis (nee; <= 6 mnd; > 6 mnd)	Beloning	Onkos- tenver- goedingen (belast)	Voor- zieningen t.b.v. belonin- gen betaal- baar op termijn	Totale bezol- ding in 2015	Persoonlijk WNT- maximum	Motivering (indien over- schrijding)
Grondkamer Noordwest	Daniëls, M.M.	lid			0,07	nee	4.819			4.819	12.460	
Grondkamer Noord	Eefting H	lid		1-6-2015	0,07	nee	5.806	0		5.806	12.460	
Grondkamer Zuidwest	Eijk, P.J.	lid			0,07	nee	3.871			3.871	12.460	
Grondkamer Zuidwest	Gaanderse JA	lid			0,07	nee	2.883			2.883	12.460	
Grondkamer Noordwest	Giesen, S.H.	lid			0,07	nee	8.966	5		8.971	12.460	
Kamer voor de binnenvisserij	Gils, W.M.A. van	lid			0,07	nee	948			948	12.460	
Grondkamer Zuidwest	Habben Jansen, C.	lid			0,07	nee	16.498			16.498	12.460	Decla- raties 2013\2014.
Kamer voor de binnenvisserij	Hoetmer, R.	lid			0,07	nee	2.764			2.764	12.460	
Kamer voor de binnenvisserij	Holtman, H.J.	lid			0,07	nee	3.429			3.429	12.460	
Grondkamer Noord	Idsardi J	lid			0,07	nee	5.876	35		5.911	12.460	
Grondkamer Zuid	Janssen, H.G.J.M.	lid			0,07	nee	6.654	97		6.751	12.460	
Grondkamer Noord	Keurentjes F.A.M.	lid			0,07	nee	6.340	5		6.345	12.460	
Grondkamer Noordwest	Knook, N.G.	lid			0,07	nee	4.538			4.538	12.460	
Grondkamer Zuid	Krekels P.H.J.	deskundige			0,07	nee	0			0	12.460	
Grondkamer Zuid	Kreij J.L. van	lid			0,07	nee	9.218	95		9.313	12.460	
Grondkamer Noord	Krikke A	lid			0,07	nee	5.205	37		5.242	12.460	
Grondkamer Zuidwest	Kubber, F. de	lid			0,07	nee	6.700			6.700	12.460	
Grondkamer Zuid	Kuppens, M.H.W.	deskundige			0,07	nee	0			0	12.460	
Grondkamer Noord	Leeuw R de	lid			0,07	nee	4.700	32		4.732	12.460	
Kamer voor de binnenvisserij	Leiveld, C.C.L.	lid	1-7-2015		0,07	nee	395			395	12.460	

WNT-verantwoording 2015 - Ministerie van Economische Zaken

Naam instelling	Naam (gewezen) topfunctionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (fte)	Op externe inhuurbasis (nee; <= 6 mnd; > 6 mnd)	Beloning	Onkostenvergoedingen (belast)	Voorzieningen t.b.v. beloning betaald op termijn	Totale bezoldiging in 2015	Persoonlijk WNT-maximum 2015	Motivering (indien overschrijding)
Grondkamer Noordwest	Lips, A.J.J.	deskundige			0,07	nee	0			0	12.460	
Kamer voor de binnenvisserij	Lok, S.	lid			0,07	nee	2.567			2.567	12.460	
Kamer voor de binnenvisserij	Michielsen, A.F.M.	lid			0,07	nee	2.330			2.330	12.460	
Grondkamer Oost	Nuyl, M.R.	lid			0,07	nee	6.901			6.901	12.460	
Grondkamer Zuid	Nijpjes, F.	lid			0,07	nee	8.538	25		8.563	12.460	
Grondkamer Zuidwest	Oostdam J.J.H.	lid			0,07	nee	7.031			7.031	12.460	
Grondkamer Noord	Panman RG	lid			0,07	nee	7.989	9		7.998	12.460	
Grondkamer Noordwest	Reinders Folmer, P.H.	lid			0,07	nee	2.523	22		2.545	12.460	
Grondkamer Noordwest	Roomen, A.H.M. van	lid			0,07	nee	8.130			8.130	12.460	
Grondkamer Noordwest	Schenk, D.	deskundige			0,07	nee	0			0	12.460	
Grondkamer Oost	Schoorlemmer, B.F.M.	lid			0,07	nee	14.880			14.880	12.460	Declaratie 2014 en extra taxaties.
Kamer voor de binnenvisserij	Tiesinga, H.L.	lid			0,07	nee	2.923			2.923	12.460	
Grondkamer Zuid	Tuyl M.J.J. van	deskundige			0,07	nee	0			0	12.460	
Grondkamer Noordwest	Tijsseling, H.G.	deskundige			0,07	nee	0			0	12.460	
Kamer voor de binnenvisserij	Veenstra, G.	lid			0,07	nee	2.212			2.212	12.460	
Grondkamer Zuidwest	Vriend C.P.M.	deskundige			0,07	nee	0			0	12.460	
Grondkamer Zuid	Wersch, H.J.M. van	lid			0,07	nee	1.607			1.607	12.460	
Grondkamer Noordwest	Willemink, J.H.	lid			0,07	nee	4.870	7		4.877	12.460	
Kamer voor de binnenvisserij	Wit, A. de	lid			0,07	nee	1.896			1.896	12.460	

Naam instelling	Naam (gewezen) toefunctionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (fte)	Op externe inhuurbasis (nee; <= 6 mnd; > 6 mnd)	Beloning	Onkostenvergoedingen (belast)	Voorzieningen t.b.v. beloning betaald op termijn	Totale bezoldiging in 2015	Persoonlijk WNT-maximum 2015	Motivering (indien overschrijding)
Grondkamer Noord	T.K. Hoogslag	Voorzitter			0,29	nee	25.471	0	3.598	29.069	51.620	
Grondkamer Noord, zuid en Zuidwest en plv. secr. Oost	C.M. Lubbers	Secretaris			1,11	nee	85.055		11.717	96.772	178.000	
Grondkamer Noordwest	J.H. Huijzer	Voorzitter		1-2-2015	0,29	nee	3.250	0		3.250	4.302	
Grondkamer Noordwest, Oost en Kamer voor de Binnenvisserij en plv.secr. Noord, Zuid en Zuidwest	G.J.M. Krekel	Secretaris			1,0	nee	78.941	0	10.994	89.935	178.000	
Grondkamer Zuid	J.K.B. van Daalen	Voorzitter			0,29	nee	25.471	0	3.598	29.069	51.620	
Grondkamer Zuidwest	J.P.M. van der Ham	Voorzitter			0,29	nee	25.471	0	3.598	29.069	51.620	
Kamer voor de Binnenvisserij	H.A. Witsiers	Voorzitter			0,29	nee	25.471	0	3.598	29.069	51.620	
Grondkamer Noordwest	L.W.Bar-telse	Voorzitter			0,29	nee	25.471		3.598	29.069	51.620	
Grondkamer Noordwest	J.M.Jaarsveld	Voorzitter	1-2-2015		0,22	nee	22.171		3.294	25.465	47.236	
Commissie Dierproeven Centrale	L. J.Hellebrekers	Voorzitter				nee	25.633	-		25.633	39.516	
Commissie Dierproeven Centrale	B.Blauboer	Lid			0,11	nee	10.975			10.975	19.758	
Commissie Dierproeven Centrale	E.N.Stassen	Lid			0,11	nee	11.447	-		11.447	19.758	
Commissie Dierproeven Centrale	F.A. Klatter	Lid			0,11	nee	11.746	-		11.746	19.758	
Commissie Dierproeven Centrale	T.Rijnders	Lid			0,11	nee	10.975	0		10.975	19.758	
Commissie Dierproeven Raad voor Plantenrassen *4	L.van Vloten-Doting	Voorzitter			0,1	nee	31.599			31.599	17.800	

Naam instelling	Naam (gewezen) topfunctionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (fte)	Op externe inhuurbasis (nee; <= 6 mnd; > 6 mnd)	Beloning	Onkostenvergoedingen (belast)	Voorzieningen t.b.v. beloning betaald op termijn	Totale bezoldiging in 2015	Persoonlijk WNT-maximum	Motivering (indien overschrijding)
Raad voor Plantenrassen	C.J.A. Groenewoud	Secretaris			0,8	nee	66.961	672	12.524	80.157	142.400	
Raad voor Plantenrassen	C.M.M. van Winden	Vice-voorzitter			0,04	nee	750	513		1.263	7.120	
Raad voor Plantenrassen	W.T.M. van de Arend	lid			0,02	nee	750	426		1.176	3.560	
Raad voor Plantenrassen	J.J.M. Dons	lid			0,02	nee	750	244		994	3.560	
Raad voor Plantenrassen	V.B.W. Corne-lissen	lid			0,02	nee	0	0		0	3.560	
Raad voor Plantenrassen	R.G.F. Visser	Vice-voorzitter			0,02	nee	450	0		450	3.560	
Raad voor Plantenrassen	E.T. Lammerts van Bueren	lid			0,02	nee	750	130		880	3.560	
Raad voor Plantenrassen	H. van der Haar	lid			0,02	nee	600	345		945	3.560	
Raad voor Plantenrassen	G.J.P. Jansen	Vice-voorzitter			0,02	nee	750	93		843	3.560	
Raad voor Plantenrassen	A.J.H. Willems	lid			0,02	nee	1.050	281		1.331	3.560	
Raad voor Plantenrassen	D. Kasse	lid			0,02	nee	750	222		972	3.560	

1. WNT-grens van € 178.000 geldt voor mensen die op/na 1-1-2015 in dienst zijn getreden. Voor wie vóór 2013 al in dienst was dan wel met wie vóór 2013 afspraken zijn gemaakt, geldt overgangsrecht.
2. Bestuurslid Vegter is in 2013 in dienst getreden; geen overgangsrecht dus. Met een bezoldiging die in 2016 naar verwachting gelijk zal zijn aan die over 2014 (€ 166.740) voldoet ze aan de norm die vanaf 2015 voor haar geldt (€ 178.000).
3. Voor bestuursleden Fonteijn en Don geldt overgangsrecht; zij zijn vóór 2013 in dienst getreden. Dit duurt 7 jaar (2013 tot en met 2019). In de eerste 4 jaar (2013 tot en met 2016) hoeft nog geen daling van de bezoldiging te worden doorgevoerd, in de 3 jaar daarna (2017 tot en met 2019) wel, maar nog niet tot 100% van de norm. Voor daling naar 100% kan nog 2 jaar worden gebruikt (2020 en 2021). Betekent dat beiden pas per 2022 op 100% moeten zitten, die op dit moment € 178.000 is.
4. Vacatie vergoeding voor de jaren 2014 en 2015 is in 2015 uitbetaald. Jaarvergoeding ad € 15,799,32 blijft onder de WNT norm.

Toelichting

- Voor iedere topfunctionaris een aparte regel gebruiken. Bij opeenvolgende vervulling van verschillende topfuncties door dezelfde topfunctionaris bij dezelfde instelling de bezoldiging optellen.
- Gewezen topfunctionarissen in de kolom «naam» markeren met *). Indien iemand gedurende het jaar gewezen topfunctionaris wordt voor deze persoon wel twee regels gebruiken. Eén zonder en één met *).
- De kolommen «datum aanvang dienstverband» en «datum einde dienstverband» alleen invullen als de functionaris in 2015 in of uit dienst is getreden.
- Als de omvang van het dienstverband is gewijzigd gedurende het jaar de gemiddelde omvang opnemen (berekend naar rato van het aantal maanden).
- Bij een dienstverband korter dan een jaar, of bij een dienstverband groter of kleiner dan 1,0 fte, altijd de feitelijk betaalde bedragen opnemen en niet de bedragen die zijn herrekend naar een volledig jaar c.q. een volledig dienstverband.
- Als een topfunctionaris binnen een aaneengesloten termijn van 18 maanden maximaal zes maanden anders dan op grond van een dienstbetrekking (op externe inhuur-basis) bij de WNT-instelling werkzaam is geweest vult u «<= 6 mnd» in in de kolom «op externe inhuur-basis»; als de topfunctionaris langer dan zes maanden anders dan op grond van een dienstbetrekking werkzaam is geweest vult u «> 6 mnd» in. Als er geen sprake was van functievervulling anders dan op grond van een dienstbetrekking vult u «nee» in.
- Het weergegeven persoonlijke WNT-maximum voor topfunctionarissen wordt berekend naar rato van de duur (in kalenderdagen) en omvang van het dienstverband.
- Als er sprake is geweest van een overschrijding die niet beschermd wordt door het overgangsrecht moet een vordering ingesteld worden op de topfunctionaris vanwege onverschuldigde betaling. Markeer dit in de kolom «motivering» met **). Als de vordering bij het vaststellen van het jaarverslag reeds is voldaan kan dit vermeld worden als onderdeel van de motivering. De terugbetaling mag echter niet gesaldeerd worden met de bezoldiging. In de tabel moet het brutobedrag vermeld worden zodat de overschrijding zichtbaar wordt.

2. Bezoldiging van niet-topfunctionarissen boven het WNT-maximum										
Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (fte) (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Beloning (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Onkostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Totale bezoldiging in 2015 (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Persoonlijk WNT-maximum	Motivering
NVWA	Top manager		1-11-2015	1	143.123 (1)		36.071	179.194 (1)		
3. Uitkeringen aan (gewezen) topfunctionarissen wegens beëindiging dienstverband										
aam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (fte) (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Beloning (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Onkostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Totale bezoldiging in 2015 (+ tussen haakjes omvang in 2014)	Persoonlijk WNT-maximum	Motivering
4. Uitkeringen boven het WNT-maximum aan niet-topfunctionarissen wegens beëindiging dienstverband										
Naam instelling	Laatste functie	Eerdere functie(s)	Datum beëindiging dienstverband	Betaalde uitkeringen in 2015	Motivering					

In artikel 10b van de Beleidsregels WNT 2016 ([Staatscourant 2016, nr. 13373](#)) is bepaald dat er geen toezicht of handhaving zal plaatsvinden op de naleving van de publicatieplicht van uitkeringen wegens beëindiging dienstverband aan niet-topfunctionarissen voortvloeiend uit contractovername door een mobiliteitsbureau. In 2016 is namelijk gebleken dat voor deze categorie de volledige uitvoering van de wettelijke bepalingen bij een aantal instellingen op korte termijn niet mogelijk is. Accountants hoeven in dat geval op dit onderdeel van de financiële verslagen ook geen controle uit te voeren (niet op volledigheid en niet op juistheid). Het inventariseren van de contractovernames en de daarmee gemoeide uitkeringen aan niet-topfunctionarissen in 2015 is om die reden achterwege gelaten.

D. JAARVERSLAG DIERGEZONDHEIDSFONDS (F)

1.5.1 BELEIDSVERSLAG DIERGEZONDHEIDSFONDS

Beleidsartikel 01 Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen

Algemene doelstelling

Bewaking en bestrijding van bepaalde dierziekten en het voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor:

- Het bestrijden van dierziekten die op basis van wetgeving verplicht moeten worden bestreden en indirect verantwoordelijk voor welzijnsaspecten bij de bestrijding.
- Het tijdig signaleren en afhandelen van verdenkingen en besmettingen door onderzoek en monitoring/bewaking van bepaalde dierziekten (bijvoorbeeld scrapie, bluetongue, brucella melitensis, klassieke en Afrikaanse varkens pest, MKZ, AI, Ziekte van Aujeszky, salmonella en Mycoplasma en BSE).
- Effectieve en doelmatige crisisorganisatie bij dierziektenuitbraken.

Telkens na een uitbraak van een besmettelijke dierziekte vindt een evaluatie plaats op alle onderdelen van bestrijdingsmaatregelen, welzijnsmaatregelen en crisisorganisatie.

Vierde Convenant Financiering bestrijding besmettelijke dierziekten

Op 30 april 2015 hebben de Staatssecretaris van Economische Zaken en vertegenwoordigers van de veehouderij het vierde Convenant Financiering bestrijding besmettelijke dierziekten ondertekend. Het convenant dat een looptijd kent van vijf jaar (2015 tot en met 2019) bevat afspraken over het (verplicht) bestrijden van dierziekten door het ministerie en de manier waarop dit door de betrokken sectoren en de overheid wordt gefinancierd. Er zijn ook afspraken gemaakt over de financiering van door EZ overgenomen productschapstaken met het verdwijnen per 1 januari 2015 van deze publiekrechtelijke bedrijfsorganen, zoals de basismonitoring van de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD), de kosten van de Stichting Diergeneesmiddelenautoriteit (SDa) en de kosten van preventie en bestrijding van enkele aanvullende dierziekten. Het convenant beschrijft wie, de sector en/of de overheid, voor welke kosten verantwoordelijk is. Daarnaast bepaalt het hoeveel de (deel)sectoren maximaal zelf moeten betalen, de zogenoemde «plafondbedragen».

Parallel aan het afsluiten van het convenant heeft EZ bij algemene maatregel van bestuur een (tijdelijke) wettelijke diergezondheidsheffing geïntroduceerd op basis van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Gwwd), die in de plaats komt van onderdelen van de diergezondheidsheffingen van de voormalige productschappen. EZ werkt aan een aanpassing van de wet, die de heffing een structurele en beter op de huidige praktijk toegesneden basis biedt. Voor de sectoren (runder-, kalver- en varkens-) die in 2015 over reserves beschikten van de vroegere productschappen is de mogelijkheid gecreëerd om de sectorbijdrage te voldoen uit deze reserves.

Ondertussen wordt ook de wettelijke basis van het heffingenstelsel voor de diergezondheidsheffing gewijzigd. Dit gewijzigde stelsel wordt in de Gwwd opgenomen. Het streven is dat de wijziging per 1 januari 2018 doorgevoerd is. Tegelijkertijd wordt de Wet dieren gewijzigd waardoor het nieuwe heffingenstelsel met het oog op de toekomst in de Wet dieren wordt geplaatst. Door de diergezondheidsheffing dragen houders van productiedieren bij aan de bestrijding van de kosten van de preventie en bestrijding van besmettelijke dierziekten. Met de wijziging van het heffingenstelsel wordt beoogd een betere afstemming te bereiken tussen de uitgaven van het Diergezondheidsfonds en de opbrengsten van de diergezondheidsheffing.

Dierziekten

Nederland is door de Europese Unie (EU) officieel vrij verklaard van bepaalde dierziekten. Deze vrijstatus wordt gehandhaafd door uitvoering van monitorings- c.q. bewakingsprogramma's en wordt bewaakt op basis van meldingen van actuele uitbraken. Deze bewakingsonderzoeken ondersteunen op die manier de preventie van de betreffende dierziekten. Daarnaast financiert EZ samen met het bedrijfsleven onderzoek naar opkomende dierziekten (waaronder «emerging» zoönosen) en de uitwisseling van gegevens hierover tussen organisaties in de dier- en humane gezondheidszorg. De uitgaven en ontvangsten van de verplichte bewakingsprogramma's worden in het DGF verantwoord op onderdeel 01.11 «Bewaking van dierziekten». De uitgaven en ontvangsten die samenhangen met de bestrijding van besmettelijke dierziekten worden in het DGF verantwoord op onderdeel 01.12 «Bestrijding van dierziekten».

Nederland is alweer enige jaren officieel vrij van Blue Tongue (BT). Om een mogelijke nieuwe insleep van deze ziekte op te sporen vindt er jaarlijks actieve monitoring plaats. Deze wordt uitgevoerd in de knutten-vrije periode in de winter. Jaarlijks worden verspreid over heel Nederland in dat verband circa 350 runderen serologisch onderzocht.

Op 31 december 2015 was op 1 bedrijf met melkgeiten een besmetstatus voor Q-koorts van kracht. Het jaar ervoor waren dat 11 bedrijven. In het kalenderjaar 2015 kwamen er geen nieuwe besmette bedrijven bij en verkregen tien bedrijven de vrijstatus. Het aantal meldingen van patiënten met acute Q-koorts is sinds 2009 aanzienlijk gedaald. Hierdoor lijkt het erop dat de ingezette (hygiëne)maatregelen en de bestrijding van Q-koorts effectief zijn. In 2015 zijn de veterinaire maatregelen in stand gehouden. De eind 2009 ingezette tankmelkmonitoring, om met Q-koorts besmette bedrijven te identificeren, is in 2015 gecontinueerd. Ook is in 2015 de verplichte Q-koorts vaccinatiecampagne voortgezet.

Naast de activiteiten bij BT en Q-koorts, blijven de activiteiten gericht op het tijdig opsporen van de bekende dierziekten zoals Aviaire Influenza (AI), Klassieke Varkenspest (KVP), Afrikaanse Varkenspest (AVP) en Mond- en Klauwzeer (MKZ). Afgezien van de uitgaven voor bewaking en bestrijding worden in het DGF ook de uitgaven en ontvangsten verantwoord voor eventuele welzijnsmaatregelen bij een uitbraak (artikelonderdeel 01.13). Tenslotte wordt op artikelonderdeel 01.14 de financiering van overige uitgaven verantwoord.

Bijdrage Bedrijfsleven

In het vierde Convenant Financiering bestrijding besmettelijke dierziekten zijn wederom afspraken gemaakt over de verdeling van jaarlijkse kosten voor monitoring, verdenkingen en eventuele bestrijding van besmettelijke

dierziekten tussen overheid en veehouderijsectoren. De sectoren rundvee, varkens, pluimvee en schapen en geiten dragen bij aan de kosten tot een vooraf bepaald maximum (plafond). Boven deze plafonds draagt de overheid de resterende kosten in deze convenantperiode. De maximale bijdragen zullen met ingang van 2017 conform de afspraken in het convenant voor het eerst worden geïndexeerd. Onderstaand zijn de door het bedrijfsleven gegarandeerde plafondbedragen weergegeven.

Maximale bijdragen bedrijfsleven in de periode 2015 t/m 2019 (x € 1.000)		
Sector	plafondbedragen	
	totaal	subtotaal
Rundveehouderij	23.540	
Varkenshouderij	53.447	
– AVP en SVD		30.000
– Overige dierziekten		23.447
Schapen/geitenhouderij	5.074	
Pluimveehouderij	47.138	
– NCD		2.113
– Overige dierziekten		45.025
Totaal	129.199	

Onder de artikelonderdelen wordt ingegaan op de realisatie van het beleid en de daarmee gemoeide uitgaven.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1.000	Realisatie					Vastge- stelde begroting	Verschil
	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015
VERPLICHTINGEN	15.944	15.433	11.247	13.751	33.114	21.860	11.254
UITGAVEN	15.944	15.433	11.247	13.751	33.114	21.860	11.254
Beginsaldo	12.904	7.508	4.636	9.294	19.064		
Programma-uitgaven	15.944	15.433	11.247	13.751	33.114	21.860	11.254
Opdrachten	15.944	15.433	11.247	13.751	33.114		
U0111 Bewaking van dierziekten	3.779	5.169	3.636	4.531	14.161	9.307	4.854
U0112 Bestrijding van dierziekten	11.327	9.474	7.460	9.147	18.915	12.553	6.362
U0113 Voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen	0	0	0	0			
U0114 Overig	838	790	151	73	38		38
ONTVANGSTEN	10.548	12.561	15.905	23.521	27.410	21.860	5.550
Eindsaldo	7.508	4.636	9.294	19.064	13.360	0	13.360

Toelichting op de uitgaven en verplichtingen

De uitgaven bewaking zijn in totaal € 4,9 mln hoger uitgevallen dan begroot, doordat de basismonitoring voorheen niet ten laste werd gebracht van het DGF, maar direct gefinancierd door de sector en door EZ. Het was dan ook niet in de DGF-begroting opgenomen. Door ondertekening van het vierde Convenant Financiering bestrijding besmettelijke dierziekten in 2015 door de Staatsecretaris en vertegenwoordigers van de sector komt de basismonitoring met ingang van 2015 ten laste van het DGF. Hieraan is in 2015 € 5,8 mln uitgegeven. Voor het Salmonella vaccinatieprogramma is er een onderbesteding ad € 2,5 mln, doordat regelgeving pas laat in het jaar beschikbaar was. Voor Mycoplasma en

Salmonella is ruim € 0,5 mln meer uitgegeven dan begroot. Voor AI programma's is € 1,3 mln meer uitgegeven dan begroot.

De bestrijding is € 6,4 mln hoger uitgevallen dan begroot. Dit is met name veroorzaakt door bestrijdingskosten van vogelgriep en overige dierziekten ad € 9,286 mln in totaal, terwijl in de begroting voor jaarlijks terugkerende kosten de bestrijding een bedrag ad € 2,7 mln is opgenomen.

Toelichting op de ontvangsten

De ontvangsten in 2015 bedroegen € 27,4 mln. EZ heeft een bijdrage gestort van € 17 mln. De bijdrage van de sector in 2015 bedroeg € 10,4 mln, ruim € 2,4 mln minder dan begroot. Dit is vooral het gevolg van late facturering van de heffingen in de pluimveesector in het najaar 2015. De ontvangsten van de verschillende sectoren zijn hieronder gespecificeerd.

Sectorbijdrage € 1.000	Realisatie 2015	Begroting 2015
Rund	2.112	3.580
Varken (inclusief ziekte van Aujeszky)	3.508	2.080
Schapen en geiten	989	1.110
Pluimvee (inclusief Salmonella)	3.768	6.010

Toelichting op de artikelonderdelen/instrumenten

01.11 Bewaking van dierziekten

Het niet tijdig opmerken van een dierziekte kan bij bepaalde dierziekten tot grote gevolgen leiden. Daarom is het tijdig signaleren van een besmetting en het adequaat bestrijden van groot belang. Het signaleren van (mogelijke) dierziekten vindt plaats door houders van dieren, dierenartsen en/of medewerkers van laboratoria/onderzoeksinstituten, hetzij op basis van klinische verschijnselen dan wel op basis van de uitkomsten van laboratoriumonderzoek. In het geval deze verschijnselen kunnen wijzen op een aangifteplichtige ziekte, dient dit onmiddellijk bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) te worden gemeld.

Naast de meldplicht worden in opdracht van EZ bewakings- en monitoringsprogramma's uitgevoerd die deels door de Europese Unie (EU) verplicht zijn gesteld ter behoud van de dierziektevrijstatus. Door bewakingsonderzoeken uit te voeren wordt het risico dat een ziekte niet of niet tijdig wordt opgemerkt gereduceerd. Bewakingsprogramma's ondersteunen tevens de preventie van de betreffende dierziekten.

Streefwaarden

Behoud van de huidige, officieel door de EU en door de Wereldorganisatie voor diergezondheid (OIE) verleende, status vrij te zijn van een aantal dierziekten.

Beleidsinstrumenten

De EU en de OIE verlenen onder bepaalde voorwaarden aan lidstaten officiële erkenningen voor het vrij zijn van besmettelijke dierziekten. Deze door de EU erkende statussen «vrij van dierziekten» worden bewaakt op basis van meldingen van actuele uitbraken en – voor bepaalde dierziekten – door het periodiek uitvoeren van bewakingsprogramma's. Lidstaten en bij de OIE aangesloten landen zijn verplicht om uitbraken van ziekten direct te melden aan de OIE en EU. Mede om de door de EU en de OIE verleende erkenningen «vrij van dierziekten» dan wel «verwaarloosbaar risico» te behouden worden bewakingsprogramma's voor de volgende

dierziekten uitgevoerd: *Brucella melitensis* (schapen en geiten), Brucellose (runderen), Leucose (runderen), Blauwtong (runderen, schapen en geiten), BSE/TSE (runderen en schapen/geiten), KVP en Ziekte van Aujeszky (varkens) en Aviaire Influenza (pluimvee). De programma's voor Leucose, en Ziekte van Aujeszky en AI werden tot 2015 respectievelijk tot medio 2014 uitgevoerd in opdracht van de productschappen.

Naast de officiële vrijstatus zijn er andere redenen voor het uitvoeren van monitoringprogramma's, bijvoorbeeld de volksgezondheid of nationale diergezondheidsbelangen. Zo is voor Nederland de monitoring op Q-koorts, *Mycoplasma gallisepticum* en *Salmonella* St/Se belangrijk.

Voor een snelle opsporing van dierziekten is de overheid in sterke mate afhankelijk van de opmerkzaamheid van veehouder en dierenarts en van hun bereidheid een verdenking te melden. In aanvulling op de monitoringsprogramma's worden daarom zogenaamde «early warning»-programma's uitgevoerd voor AI en KVP. Deze houden de verplichting in om bij een eventuele verdenking van een infectie (een) monster(s) op te sturen voor uitsluitingsdiagnostiek. Ook dragen overheid en bedrijfsleven via het DGF bij aan de basisonderzoek van de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD), een breed monitoringsprogramma dat afwijkingen in de diergezondheid van commercieel gehouden dieren opspoor, analyseert en in een kader plaatst waarbinnen oplossingen gevonden kunnen worden. Vrijwillige meldingen door veehouders en hun dierenartsen liggen aan de basis van dit programma.

Dode varkens die bij de GD en bij een aantal grote dierenartsenpraktijken worden aangeboden om de doodsoorzaak vast te stellen, worden onderzocht op de aanwezigheid van het varkenspestvirus. Ook worden door jagers geschoten wilde zwijnen onderzocht op antistoffen tegen het KVP-, AVP- en Ziekte van Aujeszkyvirus en *Trichinella*.

Varkenshouders zijn verplicht om verschijnselen die wijzen op KVP en AVP te melden aan de NVWA. Verder is er voor varkenshouders vanuit de regeling Preventie, bestrijding en monitoring van besmettelijke dierziekten en zoönosen en TSE's de verplichting om via uitsluitingsdiagnostiek de ziekte KVP uit te sluiten bij koppelbehandelingen en verhoogde sterfte. Hierbij wordt ook de ziekte AVP onderzocht.

Bij pluimvee zorgt het «early warning» systeem ervoor dat pluimveehouders zo snel mogelijk verschijnselen die kunnen wijzen op AI melden: verhoogde sterfte aan de NVWA en klinische problemen en afwijkingen in het patroon van voedsel- en wateropname aan de dierenarts. Indien de doodsoorzaak of ziekte van dieren niet duidelijk is of wanneer AI niet uit te sluiten is op basis van het klinisch beeld, neemt de dierenarts cloaca- en keelwabs bij de dieren en stuurt die door naar het Centraal Veterinair Instituut van de Wageningen Universiteit (CVI). Verder worden wilde vogels onderzocht op AI. Enerzijds worden er levende wilde vogels van de risicosoorten gevangen, bemonsterd en weer vrijgelaten. Levende wilde vogelmonitoring wordt uitgevoerd door het Erasmus Medisch Centrum (EMC); de kosten ervan komen ten laste van de EZ-begroting. Anderzijds worden dood gevonden wilde vogels van de risicosoorten verzameld en onderzocht op AI. Dit programma wordt uitgevoerd door Sovon Vogelonderzoek Nederland in samenwerking met Dutch Wildlife Health Centre (DWHC). DWHC coördineert beide onderzoeksprogramma's.

In het kader van de AI-uitbraak in november 2014 is een additionele monitoring van specifieke (levende) watervogels opgestart. Dit onderzoek concentreerde zich rond de gebieden waar besmettingen vastgesteld waren.

Alle houders van meer dan 50 melkgeiten of melkschapen zijn verplicht om één keer per maand een tankmelkmonster te laten onderzoeken op de aanwezigheid van de bacterie *Coxiella burnetii* (Q-koorts). Besmette bedrijven en bedrijven van gewetensbezwaarden worden tweewekelijks bemonsterd. Het onderzoek wordt uitgevoerd door de GD.

In de jaarlijkse *Brucella melitensis* monitoring worden circa 1.475 schapen- en geitenhouderijen met dieren ouder dan 6 maanden onderzocht. De uitvoering van het onderzoek is in handen van de Nederlandse Schapen- en geitenfokkers Organisatie (NSFO).

Kadavers van runderen ouder dan 48 maanden worden bij de destructor op BSE getest. De kosten hiervan worden uit het DGF gefinancierd en 50/50 betaald door overheid en bedrijfsleven. Schapen en geiten worden bij de destructor steekproefsgewijs (1.500 schapen en 1.500 geiten) getest op scrapie. Ook deze kosten worden uit het DGF gefinancierd. De EU geeft cofinanciering voor al deze testen. De doelstelling van het grootschalige testen van runderen (BSE) en schapen en geiten (TSE) is om de ontwikkeling van BSE/TSE te monitoren en te kunnen blijven volgen of de Europese bestrijdings- en preventiemaatregelen effectief zijn. In nood geslachte runderen moeten op een leeftijd van 48 maanden of ouder worden getest. Uitzonderingen; gezond geslachte runderen afkomstig uit Roemenië, Bulgarije of Kroatië worden getest op BSE op een leeftijd vanaf 30 maanden, noodslachtingen vanaf 24 maanden. BSE-testen op slachtrunderen worden niet via het DGF gefinancierd, maar rechtstreeks door de eigenaar betaald. Ook hiervoor is EU-cofinanciering beschikbaar.

Streefwaarden

- Behoud van de huidige, officieel door de EU verleende, status vrij te zijn van een aantal dierziekten.

Inperken van het risico van het (nog) niet (kunnen) opmerken van een besmetting. Het streven is erop gericht om voor een aantal dierziekten de EU-status «vrij van dierziekten» te behouden (zoals bijvoorbeeld voor KVP en brucellose). Deze streefwaarden zijn voor 2015 gerealiseerd. De bewakingsprogramma's dienen ook ter ondersteuning van de melding van dierziekten voor het geval deze niet worden opgemerkt. Aan de Europese Commissie is gerapporteerd over de resultaten van deze onderzoeken.

Prestatiegegevens

Bewaking van dierziekten	Realisatie 2015			Begroting 2015		
	Bedrijven	Dieren	Uitgaven (x € 1.000)	Bedrijven	Dieren	Uitgaven (x€ 1.000)
Brucella (schaap, geit) ¹	1.521	18.916	304	1.500	14.000	400
Blauwtong (rund, schaap, geit)	324	387	68	291	387	100
BSE rund, bij destructor en bij noodslachting		48.914	1.909		48.000	1.950
TSE schaap/geit, bij destructor		2.944	81		3.000	40
KVP (varkens)						
– Veehouderij (early warning)		284	290		540	
– Veehouderij (tonsillen)		3.649	51		4.600	300
– Wilde zwijnen ²		550	65		500	150
AI						
Bedrijfsmatig pluimvee: early warning ³					1.400	
– Insturen monsters (swabs) ⁴		1.724	4	1.500		100
– Melding afwijkende verschijnselen (bij GD) ⁵	1.243			1.200		
– Bedrijfsmatig pluimvee: monitoring serologische testen ⁵	2.356	175.796	925	2.700	170.000	
Wilde vogels:						
– Monitoring levende wilde vogels ⁶		9.186			5.000	
– Monitoring dode vogels ⁵		471	7		500	105
Eenmalige programma's HPAI			371			
Q-koorts (melkmonsters) ⁷	376		938	380		915
<i>Subtotaal</i>			<i>5.013</i>			<i>4.060</i>
Overgenomen Productschapstaken						
Leukose ⁸		26.422	319		26.000	450
Ziekte van Aujeszky (varken)			0			40
Salmonella Se St (pluimvee)						
– Bewaking en preventie			622		9.358	484
– verificatieonderzoek VB	15		0	58		36
– verificatieonderzoek Leg	41		329	26		121
– vaccinatie ⁹				2.000		
				koppels leg		
				en 693		
				koppels		
	PM		1.455	vermeerdering		4.000
Mycoplasma	1.777		305	1.900		116
<i>Subtotaal</i>			<i>3.030</i>			<i>5.247</i>
SDA			265			
Basis monitoring sectoren			3.132			
Basismonitoring EZ			2.721			
<i>Subtotaal</i>			<i>6.118</i>			
Totaal bewaking van dierziekten			14.161			9.307

¹ Totaal aantal verwachte inzendingen per 5 januari 2016.

² Om verdere overschrijding van de geraamde aantallen te voorkomen, zijn in de tweede helft van 2015 de meeste monsters opgeslagen.

³ Het geraamde aantal verwijst naar het geraamde aantal in de regel eronder m.b.t. het insturen monsters (Swabs).

⁴ Het begrote aantal bedrijven is het aantal monsters.

⁵ De financiering van deze uitgaven loopt niet via DGF, maar rechtstreeks via de sector of EZ. Deze gegevens zijn in de tabel opgenomen om het volledige pakket aan bewakingsactiviteiten in hun onderlinge samenhang weer te geven.

⁶ Betreft de voorlopige stand per 15 januari 2016. De toename wordt veroorzaakt door aanvullende monitoring n.a.v. de HPAI-uitbraak van eind 2014.

⁷ Betreft de realisatie tot en met het derde kwartaal van 2015.

⁸ Betreft bloed- en tankmelkmonsters tezamen.

⁹ Het aantal in 2015 tegen Salmonella gevaccineerde dieren was ten tijde van de opstelling van het jaarverslag begin maart 2016 nog niet beschikbaar.

Bron: Nederlandse Schapen- en Geitenfokkers Organisatie (NSFO)(Brucella), Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (BSE en TSE), Erasmus MC (onderzoek levende wilde vogels), CVI (tonsillen, early warning KVP en monitoring dode vogels), NVWA (verificatie Salmonella) en Gezondheidsdienst voor Dieren (overig).

Toelichting

Algemeen

De begrote aantallen bedrijven en dieren zijn indicatief: zij zijn gebaseerd op realisatiecijfers in voorgaande jaren, op de steekproefgrootte en/of vormen een inschatting van ontwikkelingen.

01.12 Bestrijding van dierziekten

Onder de bestrijding van dierziekten vallen:

- Onderzoek naar verschijnselen die kunnen duiden op een aangifteplichtige dierziekte na een melding door een (vee)houder en/of door een dierenarts;
- Onderzoek van verdachte dieren;
- Treffen van voorzieningen om onmiddellijk te kunnen bestrijden;
- Bestrijding van besmettelijke dierziekten zoals Q-koorts, tuberculose, brucellose en leukose;
- Bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten zoals AI, MKZ en KVP.

Als veehouders verschijnselen signaleren bij hun dieren die kunnen duiden op een aangifteplichtige dierziekte, is melding daarvan verplicht. Het onderzoeken van deze meldingen is een belangrijke structurele taak van de NVWA. Naast dit structureel onderzoeken van verschijnselen bij dieren als gevolg van een melding, wordt structureel onderzoek uitgevoerd naar brucellose bij runderen die binnen een bepaalde periode hun vrucht hebben verloren. Ook bij een positief testresultaat in een bewakingsonderzoek van een aangifteplichtige ziekte wordt dit gemeld bij de NVWA. Indien een bevestigingstest positief is, wordt het bedrijf door de NVWA besmet verklaard en wordt tot bestrijding overgegaan.

De bestrijding van dierziekten omvat feitelijk twee fasen, de eerste fase (de verdenkingsfase) vangt aan als verschijnselen, informatie of resultaten van onderzoek worden gemeld die kunnen duiden op een aangifteplichtige dierziekte, de tweede fase (de bestrijdingsfase) vangt aan als een besmetting is vastgesteld of als er zodanige aanwijzingen zijn dat moet worden uitgegaan van een besmetting.

Zodra sprake is of moet worden uitgegaan van een besmetting, worden onmiddellijk bestrijdingsmaatregelen getroffen door de (permanente) crisisorganisatie van EZ. Vertraging van de bestrijding leidt tot meer besmettingen en daarmee tot langduriger bestrijdingsmaatregelen. Door EZ zijn contracten gesloten met bedrijven voor de beschikbaarstelling van mensen en middelen die een kritische rol vervullen in het bestrijdingsproces. Bestrijding vindt plaats volgens Europese bestrijdingsrichtlijnen. De aanpak is geregeld in diverse draaiboeken van het ministerie. Op www.rijksoverheid.nl staan de actuele draaiboeken.

In bepaalde gevallen kan de inzet van beschermende noodvaccinatie (vaccinatie «voor het leven») een effectieve bestrijdingsmethode zijn. In plaats van het in grote aantallen ruimen van dieren kan de uitbraak bij bepaalde dierziekten tot staan worden gebracht door vaccinatie, in een bepaalde cirkel rondom besmette bedrijven. Gezonde gevaccineerde dieren worden niet meer gedood. Op basis van de huidige EU-regelgeving is beschermende noodvaccinatie mogelijk bij de bestrijding van uitbraken van MKZ, KVP en AI. Deze aanpak is op dit moment alleen uitvoerbaar bij dierziekten waarvoor een effectief vaccin beschikbaar is, te weten MKZ en

KVP. De mogelijkheid van noodvaccinatie is vastgelegd in de betreffende beleidsdraaiboeken.

Streefwaarden

- Zo snel en effectief mogelijk bestrijden van dierziekten.

Concreet houdt dit in dat bij een melding een onderzoek wordt ingesteld. Voor zover de melding betrekking heeft op verschijnselen die duiden op een zeer besmettelijke dierziekte, moet binnen 3 uur een deskundig team ter plaatse een onderzoek instellen.

Beleidsinstrumenten

Voor de bestrijding van dierziekten staan onder andere de volgende instrumenten ter beschikking:

- wettelijke verplichting van houders van dieren en dierenartsen om verschijnselen die duiden op een aangifteplichtige dierziekte te melden;
- klinische inspectie door een team van dierenartsen op bedrijven waar mogelijk sprake is van aangifteplichtige dierziekten;
- monsternames door een team;
- diagnostisch onderzoek van afgenomen monsters bij dieren;
- instellen van stand-still, vervoersverboden, compartimenten;
- vaccineren van dieren;
- onderzoek van dieren op buurt-/contactbedrijven en andere relevante bedrijven;
- traceren van een besmetting (van en naar);
- doden van besmette dieren;
- doden van dieren die een reëel gevaar zijn voor verspreiding van de besmetting;
- destructie van (besmette) dieren;
- reinigen en ontsmetten van bedrijven;
- schadeloosstellen van houders voor gedode dieren.

De grondslag voor de inzet van bovenstaande instrumenten zijn:

- EU-richtlijnen en EU-verordeningen;
- GWWD; Wet Dieren
- (beleids)draaiboeken;
- crisisorganisatie en voorzieningen.

Op dit onderdeel worden de uitgaven verantwoord als een verdenking of een uitbraak van een wettelijk te bestrijden dierziekte zich voordoet. Het gaat dan om de uitgaven voor het onderzoek naar de verdenkingen en de bestrijdingsmaatregelen.

In het geval een rund in de periode van 100 dagen na inseminatie tot 21 dagen voor de normale afkalfdatum haar vrucht verliest (abortus), is er sprake van een verdenking van brucellose. Deze interpretatie en de daaraan verbonden gevolgen zijn van belang aangezien een brucellosebesmetting niet of nauwelijks met uiterlijke verschijnselen gepaard gaat en een dergelijke abortus het enige vroegtijdige klinische signaal is dat een rund besmet kan zijn met brucellose. Bij een dergelijke abortus volgt nader onderzoek om definitief vast te stellen of er sprake is van een besmetting met brucellose of dat een andere oorzaak de abortus heeft veroorzaakt. De onderzoeken in 2015 hebben geen besmetting met brucellose aangetoond.

Onderstaand overzicht geeft het aantal dierziektenverdenkingen weer waar het Nederlands Veterinair Incident- en Crisiscentrum (NVIC) van de NVWA nader onderzoek naar heeft ingesteld met aanvullend laboratoriumonderzoek. Het NVIC heeft ook meldingen afgehandeld waar geen nader laboratorium onderzoek voor is uitgevoerd, bijvoorbeeld meldingen van illegale import van pups waar vaccinatie en plaatsing in quarantaine als maatregelen zijn uitgevoerd. Deze zijn niet in het overzicht meegenomen. In 2015 heeft het NVIC in totaal 914 dierziektemeldingen ontvangen en afgehandeld.

Jaaroverzicht Dierziekten 2015 (versie NVWA – peildatum 03-02-2016)

Aangifteplichtige dierziekten					
Casussoort	Totaal Casus	Positief	Negatief	Volgt	Geen actie
Afrikaanse Varkenspest	1	0	1	0	0
Amerikaans Vuilbroed	9	2	6	0	1
Aujeszky	13	0	5	0	8
Aviaire Influenza ¹	106	3	85	0	18
Bluetongue	44	0	22	0	22
Bovine Spongieuze Encephalopathie	2	0	2	0	0
Brucellose Abortus Bang	47	0	45	0	2
Brucellose Melitensis	8	0	8	0	0
Brucellose Ovis	2	0	2	0	0
Brucellose Suis	60	0	59	0	1
Klassieke Varkens Pest	8	0	7	0	1
Leucose	22	0	21	0	1
Lumpy Skin Disease	1	0	1	0	0
Miltvuur	4	0	4	0	0
Mond- en Klauwzeer	3	0	3	0	0
Mycoplasma Gallisepticum	17	2	4	0	11
New Castle Disease	4	0	3	1	0
Psittacose Dier	48	38	6	1	3
Q-Koorts Dier	3	0	2	0	1
Q-koorts Tankmelk	5	0	5	0	0
Salmonella Niet Zoönotisch Pluimvee	2	0	1	0	1
Salmonella Zoönotisch Pluimvee	169	42	22	0	105
Swine Vesculair Disease	15	0	6	0	9
Tuberculose	32	0	24	1	7
Tularemie	14	12	2	0	0
West Nile Virus	6	0	6	0	0
	645	99	352	3	191

¹ Inclusief screeningsgebieden

Tabel 2: Zoönose					
Casussoort	Totaal Casus	Positief	Negatief	Volgt	Geen actie
Compylobacter Fetus	6	3	1	0	2
Chlamydia Abortus	1	0	1	0	0
Chlamydia Caviae	1	1	0	0	0
Escherischia Coli	3	1	1	0	1
Hantavirus	2	1	0	0	1
Koepokken	1	0	0	0	1
Leptospirose	22	11	1	0	10
Psittacose Humaan	36	12	21	0	3
Q-koorts Humaan	12	1	5	0	6
Rabies Vleermuis	30	3	23	0	4
Rabies Zoogdier	32	0	26	0	6
Salmonellose	75	69	1	0	5
	221	102	80	0	39

Tabel 3: Paardenziekten					
Casussoort	Totaal Casus	Positief	Negatief	Volgt	Geen actie
Afrikaanse Paardenpest	1	0	1	0	0
Dourine	2	0	1	0	1
Equine Herpes Virus	2	0	0	0	2
Equine Infectieuze Anemie	2	0	2	0	0
Equine Virale Arteritis	1	0	1	0	0
Malleus	5	0	5	0	0
Venezuelean Equine Encephalomyelitis	1	0	0	0	1
Vesiculaire Stomatitis	2	0	1	0	1
	16	0	11	0	5

Tabel 4: Visziekten					
Casussoort	Totaal Casus	Positief	Negatief	Volgt	Geen actie
Koi Herpes Virus	1	0	0	0	1
OsHV- 1uvar	1	1	0	0	0
	2	1	0	0	1

Tabel 5: Overige gemelde dierziekten					
Casussoort	Totaal Casus	Positief	Negatief	Volgt	Geen actie
Echinococcus	15	10	1	0	4
Listeriose	5	5	0	0	0
Myxomatose	1	0	0	0	1
Sarcosporidiose	8	0	1	4	3
Toxoplasmose	1	1	0	0	0
	30	16	2	4	8

Totaal Casussen	914	218	445	7	244
------------------------	------------	------------	------------	----------	------------

Bron: NVWA

Toelichting

Over enkele dierziekten uit het overzicht volgt hier een korte toelichting:

Aviaire Influenza

Begin februari werd de ophokplicht opgeheven, die was ingesteld naar aanleiding van de uitbraak van HPAI H5N8 eind 2014. In maart zijn er vervolgens 2 uitbraken met LPAI vastgesteld. De eerste in Barneveld op 13 maart en de tweede in Tzummarum op 25 maart. Op 2 april volgende een derde uitbraak van LPAI, dit keer in Milheeze. In 2015 is het ten opzichte van 2014 vervolgens rustig gebleven op het gebied van vogelgriep verdenkingen. Er zijn geen verdere uitbraken geconstateerd. Het aantal hoogpathogene vogelgriepuitbraken wereldwijd, bijvoorbeeld in Frankrijk en de Verenigde Staten baart wel zorgen.

Mycoplasma Gallisepticum

Na het opheffen van de productschappen zijn de taken aangaande de beheersing van Mycoplasma bij fok- en vermeerderingsdieren bij EZ ondergebracht. Begin 2015 is door de NVWA een Mycoplasmabesmetting afgehandeld, welke bevestigd was in de productschapstijd. Medio september is een tweede Mycoplasmabesmetting vastgesteld bij een ouderdierenbedrijf. Op het bedrijf is in een stalcontainervergassing toegepast aangezien er «off-label» antibiotica was toegepast en de dieren niet geslacht konden worden. De dieren in de andere stallen zijn afgevoerd en geslacht.

Zoönotische salmonella pluimvee

Na het opheffen van de Productschappen zijn de taken aangaande de beheersing van (zoönotische) salmonella bij fok- en vermeerderingsdieren en bij legpluimvee bij de NVWA ondergebracht. In 2015 is op 40 bedrijven een besmetting met zoönotische salmonella vastgesteld. Dit betrof in 28 gevallen een legpluimvee bedrijf, in 10 gevallen een vermeerderingsbedrijf en in 2 gevallen een opfok bedrijf. De maatregel bij een besmetting op vermeerderingsbedrijven is een vervroegde slacht (inclusief verhitte van het vlees) van de besmette koppels en verhitte of destructie van de aanwezige broedeieren. Op legpluimveebedrijven is de maatregel voornamelijk gericht op de eieren, die van besmette pluimveekoppels alleen nog voor industriële doeleinden bestemd kan worden, waar in het proces de eieren verhit worden.

Q-koorts

De vaccinatieplicht voor melkschapen en melkgeiten bedrijven met meer dan 50 dieren heeft zijn waarde bewezen. In 2015 hebben opnieuw een aantal besmette bedrijven de vrijstatus teruggekregen, nadat zij een jaar lang in de tankmelkmonitoring negatieve uitslagen hadden laten zien. In 2010 hadden 100 bedrijven de besmetstatus voor Q-koorts. Eind 2015 is er nog één bedrijf die deze besmetstatus nog heeft. Dit bedrijf zal hoogst waarschijnlijk in 2016 de vrijstatus behalen.

Psittacose

Ook in 2015 is het aantal vastgestelde psittacose besmettingen groot. In 24 gevallen is psittacose vastgesteld bij vogels die gemeld waren in verband met klinische verschijnselen. In 23 gevallen is psittacose vastgesteld bij vogels die naar aanleiding van besmette humane patiënten in de bronopsporing zijn onderzocht. In 2015 is ten op zichte van 2014 het aantal meldingen gelijk gebleven; opvallend is wel dat in slechts 6 meldingen psittacose niet is vastgesteld.

Tuberculose

In tegenstelling tot voorafgaande jaren is er in 2015 geen besmetting met tuberculose vastgesteld. Het grootste deel van de verdenkingen heeft betrekking op de import van kalveren/runderen uit met name België, Frankrijk en Duitsland, waar uitbraken van TBC zijn vastgesteld op de herkomstbedrijven van deze dieren. Eén verdenking had betrekking op een jonge olifant, die in Artis was overleden. Bij sectie waren er aanwijzingen voor een mogelijke TBC-besmetting, maar nader onderzoek kon dit niet bevestigen. De overige verdenkingen zijn gemeld op basis van bevindingen tijdens de post mortemkeuring van runderen bij het slachten.

	Realisatie 2015	Begrote uitgaven 2015 x € 1.000
Bestrijding van dierziekten		Uitgaven
Verdenkingen		
– Brucellose (verwerpersonderzoek) ¹	913	1.000
– KVP	22	100
– MKZ (rund, schaap, geit)	3	15
– AI (LPAI)	742	300
– BSE (rund)	1	20
– TSE (schaap, geit)	6	15
– Diagnostiek verdenkingen	427	600
<i>Subtotaal verdenkingen</i>	<i>2.114</i>	<i>2.050</i>
Voorzieningen		
– AUV	772	300
– Calamiteitenreserve destructie	952	1.890
– Waakvlamcontracten	646	650
– Voorziening ZvA, MKZ / KVP		
– Overige voorzieningen	2.422	2.400
<i>Subtotaal Waakvlam</i>	<i>4.792</i>	<i>5.240</i>
Bestrijding		
Jaarlijks terugkerende kosten bestrijding		2.700
Bestrijding LPAI	427	
Bestrijding HPAI	8.630	
Overig	229	
<i>Subtotaal</i>	<i>9.286</i>	<i>2.700</i>
Overgenomen Productschapstaken		
Bestrijding Ziekte van Aujeszky	0	760
Bestrijding Salmonella		
– ruimingskosten	1.510	303
– vergoeding waarde dieren		1.500
Bestrijding Mycoplasma	1.213	
<i>Subtotaal</i>	<i>2.723</i>	<i>2.563</i>
Totaal	18.915	12.553

¹ Het aantal bemonsterde dieren met betrekking tot Brucellose (verwerpersonderzoek) is in de begroting geraamd op 11.000. Het gerealiseerde aantal is 11.913 (bron GD).

Voorzieningen

Naast bewaken en bestrijden, als dat aan de orde is, is het noodzakelijk om voorzieningen te treffen om onmiddellijk te kunnen bestrijden. Sommige van deze voorzieningen zijn leveringen of diensten van bedrijven. Voor de onmiddellijke beschikbaarheid daarvan worden met deze bedrijven (waakvlam)contracten gesloten en moet een vergoeding worden betaald. Daarnaast worden er voorraden materialen aangeschaft, die nodig zijn bij een bestrijding.

Artikelonderdeel 01.13 Voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen

Bij uitbraken van wettelijk te bestrijden dierziekten treden – op basis van het draaiboek – diverse veterinaire maatregelen in werking. Eén van de maatregelen is het instellen van een vervoersverbod waardoor in bepaalde gebieden het vervoer van bepaalde diercategorieën niet meer is toegestaan dan wel aan stringente voorwaarden is gebonden. Als gevolg van het vervoersverbod kunnen in deze gebieden welzijns- en huisvestingsproblemen ontstaan (meer of grotere dieren dan de beschikbare hokcapaciteit toelaat, met als gevolg onder andere gezondheidsproblemen, agressiviteit, stress etc.). In 2015 is besloten dat ten tijde van een dierziektenuitbraak geen dieren op te kopen en gecontroleerd af te voeren om de meest urgente welzijnsproblemen te verminderen.

Evaluatie

De evaluatie van het beleid dat aan de basis ligt van het DGF, is weergegeven bij het beleidsartikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens van het jaarverslag van EZ.

Bedrijfsvoeringsparagraaf Diergezondheidsfonds

In de bedrijfsvoeringparagraaf (BVP) wordt verslag gedaan van relevante aandachtspunten in de bedrijfsvoering van het Diergezondheidsfonds (DGF). De BVP heeft conform de Comptabiliteitswet 2001 het karakter van een uitzonderingsrapportage. De informatie opgenomen in de BVP is tot stand gekomen vanuit het departementale management controlsysteem en informatie uit audits van de Auditdienst Rijk (ADR). De bedrijfsvoeringsparagraaf bestaat uit 4 verplichte onderdelen: rechtmatigheid, totstandkoming beleidsinformatie, financieel en materieel beheer en overige aspecten van de bedrijfsvoering.

I Rechtmatigheid

Vanuit de mij bekende informatie zijn fouten en onzekerheden met betrekking tot de comptabele rechtmatigheid of getrouwheid geconstateerd die de tolerantiegrenzen op het niveau van het DGF overschrijden. Voor het DGF bestaan er onrechtmatigheden tot een bedrag van € 1,9 mln en onzekerheden tot een bedrag van € 5,3 mln in de uitgaven voor inkopen. EZ heeft hiervoor maatregelen getroffen.

II Totstandkoming van beleidsinformatie

Vanuit de mij bekende informatie zijn er geen belangrijke tekortkomingen in de totstandkoming van beleidsinformatie.

Met betrekking tot de onderdelen III (financieel- en materieelbeheer) en IV (overige aspecten van de bedrijfsvoering) wordt verwezen naar de bedrijfsvoeringsparagraaf van het jaarverslag van het Ministerie van EZ.

1.5.2 JAARREKENING DIERGEZONDHEIDSFONDS

Verantwoordingsstaat 2015 van het Diergezondheidsfonds

Bedragen x € 1.000										
		(1)			(2)			(3)		
		Oorspronkelijke vastgestelde begroting			Realisatie			Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting		
Art	Omschrijving	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
01	Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen	21.860	21.860	21.860	33.114	33.114	27.410	11.254	11.254	5.550
	Sub-totaal	21.860	21.860	21.860	33.114	33.114	27.410	11.254	11.254	5.550
	Voordelig eindsaldo 2014	0	0	0			19.064	0	0	19.064
	Sub-totaal	0	0	0			19.064	0	0	19.064
	Voordelig eindsaldo 2015				13.360	13.360	0	13.360	13.360	0
	Totaal	21.860	21.860	21.860	46.474	46.474	46.474	24.614	24.614	24.614

Saldibalans per 31 december 2015							
Bedragen x € 1.000		31-12-2015	31-12-2014			31-12-2015	31-12-2014
1.	Uitgaven ten laste van de begroting	33.114	13.751	2.	Ontvangsten ten gunste van de begroting	27.410	23.521
4.	Rekening courant Rijkshoofdboekhouding	15.948	20.958	2a.	Saldo uitg/middelen voorg. Dienstjaren	19.066	9.296
5.	Uitgaven buiten begrotingsverband (=intra-comptabele vorderingen)			6.	Ontvangsten buiten begrotingsverband (=intra-comptabele schulden)	2.586	1.892
	Subtotaal	49.062	34.709		Subtotaal	49.062	34.709
8.	Extra-comptabele vorderingen	6.400	4.927	8a	Tegenrekening extra-comptabele vorderingen	6.400	4.927
10.	Voorschotten	10.209	1.525	10a	Tegenrekening voorschotten	10.209	1.525
11.	Garantieverplichtingen	115.522	85.733	11a	Tegenrekening garantieverplichtingen	115.522	85.733
	Totaal	181.193	126.894		Totaal	181.193	126.894

De balansposten zijn bepaald en gewaardeerd overeenkomstig de geldende voorschriften van de Comptabiliteitswet.

Bedragen x € 1.000	
Balanspost 1. Uitgaven ten laste van de begroting 2015	33.114
De op deze post verantwoorde uitgaven komen overeen met de uitgaven overgenomen in de verantwoordingsstaat, onderdeel uitgaven en verplichtingen over het jaar 2015	
Balanspost 2. Ontvangsten ten gunste van de begroting 2015	27.410
De op deze post verantwoorde inkomsten komen overeen met de inkomsten overgenomen in de verantwoordingsstaat, onderdeel uitgaven en verplichtingen over het jaar 2015	
Balanspost 4. Rekening-courant RHB	
Deze post geeft het tegoed weer dat het DGF heeft bij het Ministerie van Financiën	
	15.948
Balanspost 5. Uitgaven buiten begrotingsverband	0
Balanspost 6. Ontvangsten buiten begrotingsverband	2.586
Nog toe te wijzen EU ontvangsten 2014 en nog met derden te verrekenen posten ontvangen in 2015	
Balanspost 8. Extra-comptabele vorderingen	6.400
Onder de extra comptabele vorderingen zijn de vorderingen op derden opgenomen	
Balanspost 10. Voorschotten	10.209
Zie verklarende tabel hieronder	
Toelichting	
0111 Bewaking dierziekten	8.847
0112 Bestrijding dierziekten	1.362
0113 Voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen	0
Totaal voorschotten	10.209
Afwikkeling voorschotten	0
Openstaande voorschotten 01-01-2015	1.524
Opgeboekte voorschotten 2015	8.685
Afgewikkelde voorschotten voorgaande jaren	
Openstaande voorschotten 31-12-2015	10.209
Balanspost 11. Garantieverplichtingen	115.522
Garantieverplichtingen bedrijfsleven	
Garantiestelling 1-1-2015	0
Garantiestelling in het kader van het nieuwe convenant	129.199
Voorschot rundersector 2015 (ontvangen in 2014)	-/-3,300
Ontvangsten van de sectoren in 2015	-/-10.377
Totaal garantiestelling	115.522

Convenant met de voormalige productschappen tot en met 2014 wordt in 2016 afgerekend met de Vereveningsorganisatie Productschappen, daarna vervalt de garantstelling per 1-1-2015.

Vanuit Europese wetgeving kan een deel van de gemaakte kosten ter bestrijding van deze uitbraken gedeclareerd worden. De (verwachte) EU-ontvangsten die hiermee samenhangen zijn nog niet verwerkt in de hoogte van de garantieverplichtingen. Derhalve kunnen de garantieverplichtingen nog wijzigen.

E. BIJLAGEN

1. BIJLAGE ZELFSTANDIGE BESTUURSORGANEN (ZBO'S) EN RECHTSPERSONEN MET EEN WETTELIJKE TAAK (RWT'S)

Bedragen x € 1.000									
	Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven									
1	Agrarische Oplei- dingscentra (13)	X	X ¹	De AOC's zijn de kennisinstellingen / opleidingsinstituten voor voeding, natuur en milieu op MBO/VMBO-niveau.	17	520.173	Diverse	2	3
2	Bureau Beheer Landbouwgronden/ Commissie Beheer Landbouwgronden	X	X ⁴	Bureau Beheer Landbouwgronden is belast met de verwerving in opdracht van EZ en andere overheden van onroerend goed dat wordt doorge- leverd aan overheids- en andere organisaties die daarmee overheids- doelen in het landelijk gebied realiseren met betrekking tot de thema's natuur, landbouw, recreatie, landschap, water en milieu.		Geen bijdrage	www.rvo.nl	2	3

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
3 Centraal Bureau voor de Statistiek	X	X	Het verzamelen, bewerken en publiceren van statistieken ten behoefte van praktijk, beleid en weten- schap. Naast de verantwoordelijkheid voor de nationale (officiële) statistieken is het CBS ook belast met de productie van Europese (commu- nautaire) statistieken. De wettelijke grondslag voor het CBS is de «Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek».	11	151.429	www.cbs.nl	2	✓
4 Centrale Commissie voor de Statistiek		X	Het, als onafhankelijke commissie, bewaken van de onafhankelijkheid, onpartijdigheid, relevantie, kwaliteit en continuïteit van het statistische programma van het CBS.		Geen directe bijdrage	zie www.cbs.nl	2	n.v.t.
5 Centrale Commissie Dierproeven		X	De CCD verleent vergunningen voor het verrichten van dierproeven op basis van adviezen van een van de Dierexperimenten Commissies (DEC).	16	2.381	www.centrale-commissie-dierproeven.nl	2	n.v.t.

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
6 College Toelating Gewasbescher- mingsmiddelen en Biociden	X	X	Het Ctgb oordeelt over de toelating van gewasbeschermings- middelen en biociden op basis van op EU-niveau geharmoniseerde wet- en regelgeving. Bureau Erkenningen (BE) van de AOC Raad is in de Regeling gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Rgb), aangewezen als instantie voor het verstrekken van vakbekwaamheidsbewijzen	16	2.751	9.762 www.ctgb.nl	2	
7 AOC Raad (Bureau Erkenningen)	X		Het keuren van alle aan consumenten verkochte gouden, zilveren en platina voorwerpen boven een bepaalde gewichtsdrempel en alvorens zij op de Nederlandse markt worden gebracht, te voorzien van één of meerdere stempelsmerken (het waarborgen). Het afnemen van examens ter verrijking van vergunningen voor het gebruik van frequentieruimte.		Geen directe bijdrage	www.erkenningen.nl	2	n.v.t.
8 Edelmetaal Waarborg Nederland	X	X			Geen bijdrage	www.ednederland.nl	2	
9 Examinerende instanties als bedoeld in artikel 19 van de Examenregeling frequentiegebruik 2008	X				Geen bijdrage		2	

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
10 Faunafonds	X	X	Het Faunafonds is belast met het toekennen van tegemoetkomingen in door beschermde diersoorten aangerichte schade, het bevorderen van maatregelen ter voorkoming en bestrijding van dergelijke schade en advisering aan gedeputeerde staten van provincies en de Minister van Economische zaken.	5	Geen bijdrage	www.fauna-fonds.nl	2	n.v.t.
11 Grondkamers (5)		X	Bevorderen van goede pachtverhoudingen in Nederland, toetsen van de inhoud van pachtovereenkomsten aan de dwingend rechtelijke bepalingen van de Pachtwet, uitvoeren van een prijsstoetsing en toetsen van overeenkomsten van korte duur, bepalen van verpachte waarde.		Geen bijdrage	www.grondkamers.nl	2	n.v.t.
12 Herinrichtingscommissie Oost-Groningen & Drents-Groningse Veenkoloniën ⁶		X ⁴			Geen bijdrage		2	n.v.t.
13 Hogere Agrarische Onderwijsinstellingen (6)	X	X ¹	De HAS'en zijn de kennisinstellingen / opleidingsinstututen voor voeding, natuur en milieu op HBO-niveau.	17	99.395	Diverse	2	3

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
14 Kamer voor de Binnenvisserij		X ⁴	Toetsen van overeenkomsten van huur en verhuur van visrechten en het goedkeuren van toestemmingen om te vissen, uitgegeven door visrechthebbenden; beide met het oog op een doelmatige bevissing van binnenwateren.		Geen bijdrage	Geen	2	n.v.t.
15 Kamer van Koophandel		X	Het ondersteunen van ondernemers en eerstelijns aanspreekpunt van de overheid voor ondernemers. Wettelijke taken volgens de Wet op de Kamer van Koophandel zijn: het voeren van een handelsregister, onderhouden van een digitaal en fysieke ondernemerspleinen, geven van voorlichting, innovatietaak en regiostimuleringsstaak.	13	109.287 ⁷	www.kvk.nl	2	✓

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
16 Keuringsinstanties als bedoeld in artikel 10.3 Telecommunica- tiewet ⁸		X ⁴	Het afgeven van advies in het kader van rapporten, certificaten of EG-typeverklaringen voor radiozendapparaten en randapparaten. Het doen van onafhankelijke onderzoeken naar de overeenstemming van producten of diensten met de geldende regelgeving.		Geen bijdrage	Diverse	2	
17 Raad voor de Accreditatie	X	X	Verifiëren dat instellingen die actief zijn op het gebied van laboratoriumtesten, inspecteren, kalibreren en certificeren aan accreditatienormen voldoen. De taken van de Raad voor Accreditatie zijn vastgelegd in de Wet aanwijzing nationale accreditatie-instantie.	11	189.770	13.115 www.rva.nl	2	✓

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
18 Raad van Bestuur Autoriteit Consument en Markt (ACM)		X	Doel van de ACM is vergroting van de effectiviteit en de efficiëntie van het markttoezicht op de niet-financiële markten in Nederland. Het betreft drie typen van markttoezicht die tot doel hebben om markten goed te laten werken: mededingingstoe- zicht, sectorstreef- markttoezicht en consumentenbe- scherming.	11	645	www.acm.nl	2	
19 Raad voor de Plantenrassen		X	De Raad voor plantenrassen geeft uitvoering aan de Zaai- en Plantgoedwet 2005 op het gebied van toelating van plantenrassen en verlening van intellectuele eigendomsbescherming m.b.t. plantenrassen (kwekersrecht).	16	852	www.plantenrassen.nl	2	n.v.t.
20 Rendac BV	X		Ophalen, verwerken en (laten) vernietigen van dierlijke restmaterialen en kadavers (categorie 1- en 2-materiaal, niet bestemd voor consumptie).		Geen bijdrage	www.rendac.nl	2	n.v.t.

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
21 Staatsbosbeheer	X	X ⁴	Staatsbosbeheer richt zich op de volgende hoofddoelstellingen: het instandhouden, herstellen en ontwikkelen van natuur-, landschaps- en cultuurhistorische waarden in de gebieden van Staatsbosbeheer; het bevorderen van recreatie in zo veel mogelijk gebieden van Staatsbosbeheer; het leveren van een bijdrage aan de productie van milieuvriendelijke en vernieuwbare grondstoffen zoals hout.	18	30.476	www.staatsbos- beheer.nl	2	✓
22 Stichting Bloembollenkeuringsdienst	X	X	Stichting BKD geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet (Plantenziektenwet) in de sector bloembollen.		Geen bijdrage	<a href="http://www.bloembollen-
keuringsdienst.nl">www.bloembollen- keuringsdienst.nl	2	✓
23 Stichting Centraal Orgaan Kwaliteitsaangelegenheden Zuivel	X	X	Stichting COKZ geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet in de zuivelsector en in de sector pluimvee en eieren (COKZ/NCAE).	16	144	www.cokz.nl	2	✓

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
24 Stichting COVA	X		Er voor zorgen dat Nederland te allen tijde een minimum voorraad aardolie-producten heeft, om in tijden van crises te kunnen voldoen aan de aardolievraag.	14	106.074	www.cova.nl	2	
25 Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek	X		In het algemeen belang bijdragen aan strategisch en toepassingsgericht onderzoek op het gebied van productie, verwerking, afzet en handel van agrarische producten, van de visserij, van het natuur- en milieubeheer, van de openluchtrecreatie en van het beheer en de inrichting van het landelijk gebied.	16	158.132	www.wur.nl	2	3
26 Stichting Skal	X	X	Stichting Skal geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet m.b.t. biologische productiemethoden.		Geen bijdrage	www.skali.nl	2	✓
27 Stichting Kwaliteits-Controle-Bureau	X	X	Stichting KCB geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet en de Plantenziektenwet in de sector groenten en fruit.	16	65	www.kcb.nl	2	✓

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
28 Stichting Nederlandse Algemene Kwaliteitsdienst Tuinbouw	X	X	Stichting Naktuinbouw geeft uitvoering aan de Zaaizaad- en Plantgoedwet 2005 (en de Plantenziektenwet) met betrekking tot teeltmateriaal in de sectoren tuinbouw- en de bosbouwgewassen.		Geen bijdrage	12.989 www.naktuinbouw.nl	2	✓
29 Stichting Nederlandse Algemene Keuringsdiensten (Zaaizaad en Pootgoed Landbouwgewassen)	X	X	Stichting NAK geeft uitvoering aan de Zaaizaad- en Plantgoedwet 2005 (en de Plantenziektenwet) met betrekking tot zaaizaad en pootgoed in de sector landbouwgewassen.		Geen bijdrage	18.268 www.nak.nl	2	✓
30 TNO	X	X ⁴	TNO is een onafhankelijke onderzoeksorganisatie die op basis van haar expertise en onderzoek een belangrijke bijdrage levert aan de concurrentiekracht van bedrijven en organisaties, aan de economie en aan de kwaliteit van de samenleving als geheel.	12	121.747	www.tno.nl	2	3

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
31 VSL	X		Het onderhouden en verwezenlijken van nationale meetstan- daarden zoals vastgelegd in de Metrologiewet. Op grond van artikel 3 van deze wet is VSL door de Minister van EZ hiervoor aangewezen.	11	pm ⁹	www.vsl.nl	2	3
32 Verispect	X	X	Het uitvoeren van het toezicht op de naleving van de Metrologiewet. Op grond van artikel 27 van deze wet is Verispect door de Minister van EZ hiervoor aangewezen. Daarnaast de uitvoering van het toezicht op de Waarborgwet zoals vastgelegd in de Waarborgwet.	11	Zie VSL	<a href="http://www.agent-
schaptele-
com.nl">www.agent- schaptele- com.nl	2	3

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
33 De in het kader van de Metrologiewet art. 11 en 12 aangewezen instanties en erkende keurders ¹⁰		X ⁴	Het optreden als onafhankelijke toetsende instantie bij overeenstemmingbeoordelingen van meetinstrumenten. De werkzaamheden die zij verrichten kunnen per overeenstemmingbeoordeling verschillen maar omvat onder andere het beoordelen van kwaliteitssystemen, het afgeven van certificaten van typeonderzoek of ontwerponderzoek en het keuren van meetinstrumenten. Het keuren van alle aan consumenten verkochte gouden, zilveren en platina voorwerpen boven een bepaalde gewichtsdrempel en alvorens zij op de Nederlandse markt worden gebracht, te voorzien van één of meerdere stempelmerken (het waarborgen).		Geen bijdrage		2	
34 WaarborgHolland	X	X			Geen bijdrage	www.waarborg-holland.nl	2	

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Financiering realisatie cijfers	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/- arrangementen	Het bestuur en/of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
Begroting Premies Tarieven								
35 Wageningen Universiteit	X	X ¹	Wageningen Universiteit is de belangrijkste Europese Universiteit op het gebied van de Life Sciences. Onderzoekers en studenten van Wageningen Universiteit richten zich op onderwerpen op het terrein van de voeding, gezondheid, natuur en leefomgeving.	17	177.385	www.wur.nl	2	3

¹ De onderwijsinstellingen zijn partieel ZBO, namelijk voor het deel waarin zij examens afnemen en beoordelen.

² De beschrijving van het toezicht op ZBO's/RWT's is beschikbaar op het departement.

³ De datum waarop deze organisatie de controleverklaring hoort in te dienen ligt later dan de publicatie van het EZ-jaarslag 2015.

⁴ Valt niet onder de Kaderwet ZBO's.

⁵ Bijdrage loopt via de provincies die de financiële verantwoordelijkheid voor het Faunafonds hebben overgenomen van het Rijk (zie Besluit Faunafonds). Met het van kracht worden van de Wet natuurbescherming zullen de taken van het Faunafonds formeel bij de provincies zijn belegd.

⁶ Opheffing voorgenomen. Commissie verricht alleen nog afrondende werkzaamheden.

⁷ Betreft rijksbijdrage 2015 inclusief budgetfinanciering handelsregister (€ 5.435K).

⁸ Het gaat hierbij om het volgende cluster aan ZBO's: Telefication BV, TÜV Rheinland EPS BV, Kiwa Nederland BV, DEKRA Certification BV, D.A.R.E.!! Consultancy en Thales Nederland BV.

⁹ Dit bedrag betreft niet alleen het instituut VSL, maar omvat ook de bijdrage aan Verispect en de verplichte bijdrage aan de internationale organisaties BIPM, OIML en Weimec.

¹⁰ Het gaat hierbij om het volgende cluster aan deeltijd-ZBO's: Kalibra Internationaal BV, Kema Nederland BV, Kiwa NV Certificatie en Keuringen, Nmi Certin BV en SGS Nederland BV.

2. BIJLAGE AFGEROND EVALUATIE- EN OVERIG ONDERZOEK 2015

Artikel 11 Goed functionerende economie en markten			
Artikel-nummer	Titel / onderwerp	Jaar Afronding	Vindplaats
1 Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a	Beleidsdoorlichtingen		
	Goed functionerende economie en markten	2015	De beleidsdoorlichting is afgerond en zal in het tweede Kwartaal 2016 worden aangeboden aan de Tweede Kamer.
1b	Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
	Evaluatie Postwet	2014	TK, 29 502, nr. 114
	Evaluatieonderzoek metrologiewet	2015	TK, 33 159, nr. 2
	Bijdrage Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	2014	TK, 34 000, nr. 148
	Evaluatie PIANOo	2014	TK, 30 501, nr. 35
	De verruimde bagatelvrijstelling	2014	TK, 34 121, nr. 1
	Evaluatie Frequentiebeleid	2015	TK, 24 095, nr. 392
	Autoriteit Consument en Markt (ACM)	2015	TK, 25 268, nr. 132
	Raad voor accreditatie	2015	Eindrapport in afrondingsfase en zal in het tweede kwartaal 2016 worden aangeboden aan de Tweede Kamer.
2 Overig onderzoek			
	Evaluatie wet Markt en Overheid	2015	Afgerond. Reactie op de evaluatie volgt in het voorjaar van 2016.
	Aanbestedingswet 2012	2015	TK 34 252, nr. 1

Samenvatting afgeronde evaluaties 2015 artikel 11**Evaluatieonderzoek metrologiewet**

De onderzoekers hebben over het geheel genomen een positief oordeel over het functioneren van de Metrologiewet in de praktijk en van de onder de Metrologiewet aangewezen instellingen. (1) Een belangrijke aanbeveling is gericht op het ontbreken van een integrale toezichtstrategie op grond waarvan onderbouwde en expliciete afwegingen kunnen worden gemaakt over het inzetten op toezicht op reeds in gebruik genomen meetinstrumenten versus toezicht op door fabrikanten in de handel gebrachte meetinstrumenten en over het inzetten op verschillende vormen van repressief toezicht (zoals handhaving) versus vormen van preventief toezicht (zoals voorlichting). (2) Daarnaast zou formeel moeten worden vastgelegd dat periodiek risicoanalyses worden uitgevoerd en dat nalevingspercentages meer gedetailleerd naar specifieke omstandigheden worden vastgesteld zodat interventies specifiekere gemaakt kunnen worden. (3) De inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) zou een nadere onderbouwing van de door IGZ gehanteerde toezichtstrategie dienen op te stellen.

Evaluatie nota Frequentiebeleid 2005

De algehele conclusie is dat belangrijke uitgangspunten in het frequentiebeleid effectief zijn gebleken, zoals techniek- en dienstenneutraal gebruik van frequentieruimte, vergunningvrij gebruik van frequentieruimte waar mogelijk, het niet verlengen van schaarse vergunningen en automatisch verlengen van niet-schaarse vergunningen. Belangrijke aanbevelingen uit de evaluatie zijn om de verhandelbaarheid van vergunningen beter te laten werken en sterkere prikkels in te bouwen voor een efficiënter gebruik van frequentieruimte voor publieke taken via het behoefte-onderbouwingsplan.

Autoriteit Consument en Markt (ACM)

In het algemeen zijn de onderzoekers positief over het functioneren van de ACM. Tegelijkertijd zijn er verbeterpunten uit de evaluatie naar voren gekomen. Uit de evaluatie blijkt dat de ACM slagvaardig is. Volgens de onderzoekers hanteert de ACM een strategie van probleemoplossend toezicht waarin de consument expliciet centraal wordt gesteld. Wel is de (gepercipieerde) beperkte afschrikkende werking van de ACM een aandachtspunt. Verder blijkt dat verkorting van doorlooptijden de aandacht heeft van de ACM en dat daarin stappen zijn gezet, maar is er duidelijk nog verbeterpotentieel op dit punt. Tenslotte scoort de ACM goed op selectiviteit. Detectie en prioritering zijn goed en professioneel georganiseerd. Maar de aanbeveling is om te kijken of de huidige capaciteitsverdeling tussen de aandachtgebieden mededinging, regulering en consumentenbescherming verder kan worden geoptimaliseerd zodat tot een meer flexibele inzet van capaciteit kan worden gekomen.

Aanbestedingswet 2012

Het algemeen beeld dat uit de evaluatie naar voren komt is gematigd positief mede gelet op de korte periode die is verstreken sinds de inwerkingtreding van de Aanbestedingswet (1,5 jaar) en het feit dat zowel aanbestedende diensten als ondernemers moesten wennen aan de nieuwe regelgeving. De ruimte voor verbetering ziet hoofdzakelijk op de toepassing van enkele bepalingen en niet op de bepalingen zelf. Aandachtspunten daarbij zijn de toepassing van het gunningscriterium economisch meest voordelige inschrijving (EMVI) en sociale voorwaarden.

Artikel 12 Een sterk innovatievermogen			
Artikel-nummer	Titel / onderwerp	Jaar Afronding	Vindplaats
1 Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a Beleidsdoorlichtingen	Een sterk innovatievermogen	2015	Afgerond en in mei 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 30 991, nr. 23
1b Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	Eurostars, Eureka, Opkomende markten, Geïndustrialiseerde landen	2014	
	Toegepast onderzoek: 0-meting TO2's (TNO, Deltares, Marin, NLR, ECN, DLO)	2015	In 2015 is een protocol opgesteld om op een eenduidige wijze alle TO2-instellingen periodiek te kunnen evalueren. Dit protocol voorziet in het jaarlijks verzamelen van basisinformatie (o.a. financiën, menselijk kapitaal, gebruik faciliteiten en onderzoeksoutput) en het vierjaarlijks evalueren van alle instituten. De basisinformatie over 2015 is gereed in voorjaar 2016. De eerste evaluatie conform het protocol is gereed in maart 2017. Conform planning in begroting 2016.
	Tussenevaluatie Topconsortia Kennis en Innovatie (TKI)	2016	

Samenvatting afgeronde evaluaties 2015 artikel 12

Beleidsdoorlichting beleidsartikel 12 (en 13)

In grote lijnen komt de achtergrondstudie tot de conclusie dat het beleid economisch adequaat wordt onderbouwd (legitiem), dat de meeste instrumenten effectief zijn (doeltreffendheid is vastgesteld) en de uitvoering van het beleid doelmatig is geweest («kleine doelmatigheid»). Over de «macro doelmatigheid» (wegen de totale kosten van het beleid

op tegen de totale baten, of kunnen de doelen goedkoper bereikt worden?) wordt vastgesteld dat te weinig informatie voorhanden is om er een onderbouwde uitspraak over te kunnen doen. Dat laatste wordt vooral veroorzaakt door methodologische beperkingen en de stand van het economisch onderzoek op dit terrein.

De achtergrondstudie doet een aantal observaties voor mogelijke heroriëntaties in de (balans en samenstelling van de) beleidsmix. Zo wordt onder andere aanbevolen om de relatieve zware fiscale stimulering van ondernemerschap, de relatief grote aandacht voor het MKB en de stapeling bij de financieringsinstrumenten te heroverwegen. Daarnaast kan het beleid beter worden verbonden met het ICT-beleid, het interdepartementaal en Europees beleid en meer gericht worden op maatschappelijke uitdagingen. Tenslotte kan het beleid beter worden gecommuniceerd, onder meer door de integratie van artikelen 12 en 13 tot één samenhangend beleidsartikel.

Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat			
Artikel-nummer	Titel / onderwerp	Jaar Afronding	Vindplaats
1 Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a Beleidsdoorlichtingen			
	Een excellent ondernemingsklimaat	2015	Afgerond en in mei 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 30 991, nr. 23
1b Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Valorisatie	2015	Afgerond en in maart 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 32 637/31 288, nr. 169
	Microkredieten	2015	Is vertraagd ten behoeve van een betere evaluatie: het onderzoeksbureau heeft nieuwe mogelijkheden om een betere controlegroep samen te stellen.
	Garantie Ondernemingsfinanciering	2014	TK, 32 637, nr. 162
	Subsidieregeling innovatieve zeescheepsbouw	2014	TK, 34 000 XIII, nr. 124
	Evaluatie groeiversneller	2014	Betrof een eenmalige EZ subsidie met als doel dat het initiatief daarna volledig privaat door zou gaan. Dat is ook gebeurd. Evaluatie gaat in voorjaar 2016 naar de Tweede Kamer.
	Programma Biobased Economy	2014	TK, 32 637, nr. 134
	Evaluatie EIM	2014	TK, 31 311, nr. 103
	Toerisme (NBTC)	2015	Brief naar Tweede Kamer in december 2015; TK, 26 419, nr. 61 . In 2018 wordt de samenwerking met NBTC geëvalueerd.
	Zelfstandigenaftrek plus diverse overige maatregelen (IBO ZZP)	2015	Afgerond en in oktober 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 31 311, nr. 154
2 Overig onderzoek			
	Kenniscentrum Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	2015	Afgerond en in december 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 26 485, nr. 214
	Onderwijs en ondernemerschap (OESO case study)	2015	Oplevering verwacht in april 2016. Later door toevoeging van stakeholders meeting voor het bespreken van het concept-eindrapport.
	BMKB (additionaliteit)	2015	Afgerond in juli 2015; CPB-publicatie

Samenvatting afgeronde evaluaties 2015 artikel 13

Beleidsdoorlichting beleidsartikel 13 (en 12)

Zie toelichting bij artikel 12.

Valorisatie

Uit de Mid Term Review blijkt dat het Valorisatieprogramma nu al aanwijsbaar lijkt te hebben bijgedragen aan verankering van valorisatie: via meerjarenplannen, het aanstellen en beoordelen van personeel, en in enkele gevallen concentratie op een centrale locatie. Geconcludeerd wordt dat de verankering van het ondernemerschapsonderwijs het best vastligt. Aanstelling van valorisation officers en business developers voorziet in verankering van screening van kansen voor benutting en vermarkting van kennis en scouting van ondernemers die deze taak op zich willen nemen. Verankering van de samenwerking tussen partners is geborgd, doordat een functionerend netwerk van onderlinge contacten is gerealiseerd en partners elkaars meerwaarde ervaren. Bij de verankering van technology transfers, IP-beleid en fondsen voor proof-of-concept en pre-seed-gelden zijn de resultaten wat minder duidelijk. Tenslotte is gebleken dat de inzet van een sterk bezette en kritische adviescommissie een succesfactor voor de governance van het programma is en als een best practice geldt voor soortgelijke subsidieregelingen.

Toerisme (NBTC) – onderzoek streefwaarden

Voor de periode 2012–2015 zijn 4 streefwaarden voor de inspanning van NBTC afgesproken. Geconcludeerd is dat het NBTC deze streefwaarden ruimschoots heeft gehaald, maar dat er deels onzekerheden in de uitkomst zitten vanwege een beperkte steekproefomvang. Het advies is om voor de nieuwe periode duidelijk af te spreken hoe realisatie van de streefwaarden wordt aangetoond.

Zelfstandigenaftrek plus diverse overige maatregelen (IBO ZZP)

Het kabinet deelt de analyse uit het IBO-rapport dat er een groot verschil is ontstaan in de institutionele behandeling van zzp'ers en werknemers. Zzp'ers hebben een duidelijke functie in de economie. Ze zorgen voor concurrentie en dynamiek en ze bieden flexibiliteit. Een deel van de zzp'ers heeft echter moeite om het hoofd boven water te houden. Daarnaast maken de verschillen in regelgeving het voor werkenden relatief interessant om als zzp'er te werken en voor werkgevers of opdrachtgevers om werk door een zzp'er uit te laten voeren. Voorkomen dient te worden dat dit leidt tot schijnzelfstandigheid.

De analyse van de IBO-werkgroep laat ruimte voor verschillende oplossingsrichtingen om dat geconstateerde verschil op het gebied van bescherming en andere arbeidsmarktinstituten te verminderen. Het kabinet neemt maatregelen op het terrein van bestrijding schijnzelfstandigheid, het aantrekkelijker maken van werkgeverschap en faciliteren van toegankelijke beschermingsmaatregelen voor zzp'ers.

Kenniscentrum Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Het bevorderen van de kennis en bewustwording op het gebied van MVO is door de overheid belegd bij MVO Nederland. In algemene zin concluderen we dat ten aanzien van de huidige stand van MVO in Nederland stappen zijn gezet, zowel in termen van verbreding als verdieping. MVO Nederland heeft hieraan een belangrijke bijdrage geleverd. Met de benadering die gekozen is (het transitie-model) is een mechanisme ontstaan waarin bedrijven direct en indirect gestimuleerd worden tot (verdere) actie op het gebied van MVO. Met het MVO Informatiepunt en het Brancheprogramma is een positieve bijdrage geleverd aan deze ontwikkeling. De doelstellingen die ten aanzien van de publieke kennis- en voorlichtingsfunctie zijn gesteld, zijn overwegend gehaald.

BMKB (additionaliteit)

Een werkgroep van EZ, het Ministerie van Financiën, DNB en CPB, een externe expert en een onafhankelijk voorzitter deed onderzoek naar nut en noodzaak van de BMKB. Onderdeel van het onderzoek vormde een studie van het CPB naar de prestaties van bedrijven die gebruik maken van de BMKB in vergelijking tot bedrijven die geen gebruik maken van de BMKB. Bedrijven die gebruik maken van de BMKB-regeling staan er financieel gezien slechter voor dan bedrijven die geen gebruik maken van de regeling. Zo hebben zij een lage solvabiliteit en een tekort aan zekerheden voor uitbreidingsinvesteringen op het moment van aanvragen van de BMKB. Verschillen in de rentabiliteit lijken vooral gerelateerd aan sectorale verschillen. In termen van doeltreffendheid concludeert de werkgroep dat de BMKB wordt toegepast bij bedrijven die daarvoor volgens de doelstelling van de regeling ook voor in aanmerking komen. Op basis van de beschikbare gegevens is het lastig om de doelmatigheid van de regeling te beoordelen. Wel blijkt dat de solvabiliteit, het zekerhedenoverschot en de omzet van BMKB-bedrijven toenemen in de jaren na de garantieverstrekking. De solvabiliteit en het zekerhedenoverschot blijven echter steken op een niveau onder dat van de bedrijven die geen gebruik maken van de regeling. Verder blijkt dat het aantal faillissementen binnen de populatie van BMKB bedrijven niet afwijkt van het aantal faillissementen binnen de populatie van niet-BMKB bedrijven. Het beantwoorden van de vraag welk deel van de BMKB doelgroep geen krediet had gekregen zonder de BMKB was op basis van de beschikbare databronnen niet mogelijk.

Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening			
Artikel-nummer	Titel / onderwerp	Jaar Afronding	Vindplaats
1 Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a Beleidsdoorlichtingen	Een doelmatige en duurzame energievoorziening	2014	Afgerond en in december 2014 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 30 991, nr. 17
1b Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	Elektrisch rijden	2015	Het rapport «Terugblik en vooruitblik op het beleid voor elektrisch vervoer» is maart 2016 aan de Tweede Kamer aangeboden (TK, 33 043, nr. 65).
	Green Deals	2015	Vanwege interne afstemming is de evaluatie later opgestart. Deze verloopt nu voorspoedig en zal waarschijnlijk eind april 2016 afgerond kunnen worden.
	Bijdrage Energieonderzoek Centrum Nederland	2017	Conform planning in begroting 2016 uitgesteld naar 2017.
	Topsector Energie	2016	Conform planning in begroting 2016. Evaluatie is onderdeel van een bredere evaluatie van alle Topsectoren door B&I.
	Joint Implementation	2015	De beleidsverantwoordelijkheid is overgedragen aan I&M.
	Onderzoek en ontwikkeling bodembeheer	2014	Evaluatie TNO-AGE; bijlage bij kamerbrief beleidsdoorlichting energiebeleid 2007–2012; TK, 30 991, nr. 17
	Proeftuinen Smart Grids	2015	Wegens uitloop van enkele proeftuinen vindt evaluatie plaats in het eerste kwartaal van 2016.

Artikel 16 Concurrente, duurzame, veilige agro-, visserij en voedselketens			
Artikel-nummer	Titel / onderwerp	Jaar Afronding	Vindplaats
1 Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a	Beleidsdoorlichtingen		
	Concurrerende, duurzame en veilige agro, visserij en voedselketens	2015	Afgerond en in juni 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 30 991, nr. 25
1b	Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
	Set aside regeling	2014	De set aside regeling is in 2007/2008 door Europa geëvalueerd. Zie hyperlink . De regeling is niet gecontinueerd. Om deze reden komt de oorspronkelijk in 2014 geplande evaluatie te vervallen.
	Fijnstofmaatregelen en luchtwassers	2016	Conform planning in begroting 2016. Gezien de gedeeltelijke cofinanciering vanuit POP2-middelen en de inhoudelijk overeenkomstige doelen, wordt deze evaluatie opgepakt in de «Integrale evaluatie POP2-gecofinancierde subsidieregelingen» in 2016.
	Investeringsregeling energiebesparing (IRE) en Nu duurzaamheidsinvesteringen	2015	Vanwege complicaties bij het ontsluiten van kwantitatieve gegevens wordt de evaluatie in de eerste helft van 2016 aan de TK aangeboden.
	Inbeslaggenomen goederen (IBG) en Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID)	2016	Conform planning in begroting 2016. Deze evaluaties zijn onderdeel van de brede evaluatie met V&J naar de handhavingsketen dierenwelzijn.
	Ondersteuning biologische sector	2015	De evaluatie wordt in de eerste helft van 2016 aan de Tweede Kamer aangeboden.
	Consumentenbond Voedselonderzoek	2015	Eindconcept is gereed, de evaluatie wordt in het voorjaar van 2016 aan de Tweede Kamer aangeboden.
	Landelijk Informatiecentrum Gezelschapsdieren (LICG)	2016	Conform planning in begroting 2016.
	Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH)	2015	TK, 26 407, nr. 110
	Regeling stidug	2015	De evaluatie wordt in het voorjaar van 2016 opgeleverd.
	Verlaagd tarief glastuinbouw	2015	De evaluatie is in het najaar van 2015 gegund; oplevering volgt in de eerste helft van 2016.
	DLO subsidieregeling	2015	TK, 34 000 XIII, nr. 151
	Programma Internationale aangelegenheden (PIA)	2016	Conform planning in begroting 2016.
	Koopmansgelden	2014	Zie voor de links naar de (deel-) evaluaties van de bestedingsdoelen: Kamerstuk 34 000 XIII, nr. 2 pagina 259 en 260 .
2 Overig onderzoek			
	Evaluatie mosselconvenant	2014	TK, 29 684, nr. 116
	WOT Genetische bronnen	2014	TK, 29 683, nr. 197 ¹
	WOT Visserijonderzoek	2015	Eindconcept van de evaluatie is ontvangen. In het voorjaar 2016 wordt de evaluatie aan de Tweede Kamer aangeboden.
	WOT Economische informatievoorziening	2015	Eindconcept van de evaluatie is ontvangen. In het voorjaar 2016 wordt de evaluatie aan de Tweede Kamer aangeboden.
	WOT Voedselveiligheid	2014	TK, 29 683, nr. 197 ¹
	WOT Diergezondheid	2014	TK, 29 683, nr. 197 ¹
	Stichting Diergeneesmiddelen Autoriteit (SDa)		Een Commissie van Toezicht houdt toezicht op het functioneren van de SDa en hierover wordt aan VWS en EZ gerapporteerd. Deze rapportage mondt jaarlijks uit in een brief aan de TK (bijvoorbeeld: TK, 29 683, nr. 202).

¹ Het evaluatieonderzoek is in 2014 uitgevoerd en afgerond. De TK-brief met de kabinetsreactie is in het voorjaar 2015 naar de Tweede Kamer verstuurd.

Samenvatting afgeronde evaluaties 2015 artikel 16

IBO artikel 16, Concurrerende, duurzame en veilige agro, visserij en voedselketens

De belangrijkste aanbevelingen uit IBO artikel 16 zijn: actualiseer de integrale visie op het agrocomplex, richt het beleid op ketens, en vergroot focus en massa met beperkte uitvoeringskosten. Op het advies om de landbouwregeling in de btw en de landbouwvrijstelling af te schaffen en de vrijkomende middelen gericht in te zetten voor verduurzaming en/of versterking economisch potentieel heeft het kabinet aangegeven dat er geen draagvlak is voor wijziging van deze fiscale landbouwregelingen.

Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH)

De subsidie aan de Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) is een instrument waarmee Nederland invulling geeft aan diverse internationale afspraken. Het gaat onder meer om het Verdrag inzake Biologische Diversiteit uit 1992 en het Global Plan of Action on Animal Genetic Resources for Food and Agriculture van de FAO uit 2007. Uit deze afspraken vloeien verplichtingen voort rond het behoud van zeldzame huisdierrassen. De onderzoekers concluderen, dat de SZH in de afgelopen jaren een belangrijke rol vervuld heeft bij het in stand houden en promoten van zeldzame huisdierrassen en dat er grote tevredenheid bestaat over de wijze waarop de SZH invulling en uitvoering aan haar activiteiten geeft. Uit de evaluatie is een aantal aanbevelingen voor SZH zelf voortgekomen. De aanbeveling aan EZ om meer middelen beschikbaar te stellen boven het beschikbare bedrag van € 80.000 per jaar, is opgevolgd met een eenmalige extra bijdrage, waarmee SZH actief op zoek kan gaan naar sponsors, het focus kan aanbrengen in de activiteiten en kan zoeken naar samenwerking met andere partijen.

Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO)

De regeling maakt dat EZ kan voldoen aan verplichtingen en taken die voortkomen uit wetten en internationale verplichtingen, de zogeheten wettelijke onderzoekstaken (WOT), en beschikt over een faciliteit voor kennisontwikkeling als fundament voor beleidsontwikkeling en -uitvoering. Dit maakt het vaststellen van de doeltreffendheid en doelmatigheid van de regeling lastig. De uitvoeringskosten van deze regeling zijn echter zowel voor EZ als DLO beperkt. Ongeveer twee derde van de duizenden publicaties die DLO jaarlijks uitbrengt, is resultaat van onderzoek dat gefinancierd is met deze subsidieregeling.

Wettelijke onderzoekstaken (WOT) Genetische bronnen

In algemene zin zijn opzet en uitvoering van de WO-taken efficiënt en effectief. Wel is het verstandig om de afbakening van de WOT genetische bronnen ten opzichte van de internationale verdragen nader uit te werken en bestaande afspraken over samenwerking met andere genenbanken te formaliseren. De gebruikers zijn tevreden over de kwaliteit van de uitvoering van de WO-taken. De aansturing en besluitvorming zijn goed geregeld met de kanttekening dat de opdrachtgeversrol meer proactief kan worden ingevuld en de betrokkenheid van enkele partijen kan worden versterkt.

Wettelijke onderzoekstaken (WOT) Besmettelijke dierziekten en Voedselveiligheid

In algemene zin zijn opzet en uitvoering van de WO-taken efficiënt en effectief. De crisisparaatheid, de functie van het Nationale referentie laboratorium (NRL) en de instandhouding van expertise zijn daarmee afdoende geborgd. De uitvoering van de WO-taken is zeer goed. De aansturing, besluitvorming en verantwoording zijn effectief en efficiënt in termen van tijdsbelasting. Rollen en verantwoordelijkheden van betrokken partijen kunnen duidelijker. De onafhankelijke uitvoering van de WOT voedselveiligheid is adequaat geborgd.

Artikel 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit			
Artikel-nummer	Titel / onderwerp	Jaar Afronding	Vindplaats
1 Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a Beleidsdoorlichtingen	Groen onderwijs van hoge kwaliteit	2014	Afgerond en in juni 2014 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 30 991, nr. 11
Artikel 18 Natuur en regio			
Artikel-nummer	Titel / onderwerp	Jaar Afronding	Vindplaats
1 Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a Beleidsdoorlichtingen	Natuur en regio	2015	Afgerond en in december 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 30 991, nr. 29
1b Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	Doorwerking ruimtelijk economisch beleid in de regio	2014	TK, 29 697, nr. 17
	Evaluatie EFRO/Interreg (door Europese Commissie)	2016	Conform planning in begroting 2016. Rapport Europese Commissie te verwachten in maart/april 2016.
	ROM's	2016	Conform planning in begroting 2016. Evaluatie loopt. Verwachting is dat dit in het voorjaar van 2016 naar de Tweede Kamer gaat.
	Balans van de leefomgeving	2014	PBL – Planbureau voor de Leefomgeving
	Natuurlijk ondernemen	2014	TK, 33 043, nr. 26
	Beleids- en wetsevaluatie landinrichtingsinstrumentarium Wet inrichting landelijk gebied	2014	TK, 33 962, nr. 11
	Natuurschoonwet 1928	2015	Evaluatie is in 2015 niet aan de Tweede Kamer aangeboden omdat de beleidsreactie nog afgestemd moet worden met de nieuwe Staatssecretaris.
	Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) inclusief meetprogramma duurzame stallen	2016	Conform planning in begroting 2016.
	Staatsbosbeheer (SBB)	2018	In 2014 is de positionering van SBB opnieuw bepaald (zie TK, 29 659, nr. 122). Geen evaluatie in 2014; nieuwe werkwijze te evalueren in 2018 conform planning in begroting 2016.
	Programma naar een rijke Waddenzee	2014	TK, 29 684, nr. 116
2 Overig onderzoek			
	EHS Groot project 2013	2014	Afgerond en in maart 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd; TK, 30 825, nr. 214
	EHS Groot project 2014	2015	Is afhankelijk van besluitvorming over voortzetting EHS als groot project. Hierover heeft de Tweede Kamer nog geen besluit genomen.
	Voortgangsrapportage Natuurpact	Jaarlijks vanaf 2015	Voortgangsrapportage 2015 is gereed; TK, 33 576, nr. 58

Samenvatting afgeronde evaluaties 2015 artikel 18

Beleidsdoorlichting artikel 18 Natuur en regio

De belangrijkste conclusies zijn: (1) het onderzoek laat goed zien dat de lange termijn beleidsinspanningen voorafgaand aan de onderzoeksperiode hun vruchten afwerpen; (2) de inzet op versterking van ruimtelijk-economische structuur heeft bijgedragen aan een structureel sterke concurrentiepositie van de Nederlandse economie; (3) gemiddeld gezien is de achteruitgang van de biodiversiteit afgeremd en lijkt nu tot stilstand te komen. De indruk bestaat dat de investeringen die sinds begin jaren '90 zijn gedaan in natuurgebieden en in milieucondities hieraan hebben bijgedragen; (4) Op beide terreinen is het zaak de zorgvuldig opgebouwde goede uitgangspositie te koesteren, de ingezette koers aan te houden en te blijven werken aan verdere verbetering. Daarnaast wordt geconstateerd dat er (inhoudelijk) geen samenhang is tussen enerzijds artikel 18.1 (Versterken mainports, brainports, greenports en andere clusters gerelateerd aan topsectoren) en anderzijds de artikelen 18.2 (Wederzijds versterken van ecologie en economie) en 18.3 (Behouden van de (inter-) nationale biodiversiteit en versterken van onze natuur), en dat logischer is om artikel 18.1 onder te brengen bij artikel 12 (een sterk innovatievermogen) en artikel 13 (een excellent ondernemingsklimaat).

Zevende voortgangsrapportage Groot Project EHS over het jaar 2013.

De belangrijkste conclusies zijn: (1) De provincies hebben in 2013 een aanzienlijke oppervlakte van 3.700 ha ingericht (netto groei) binnen de grenzen van het Natuurnetwerk Nederland; (2) In 2013 zijn in het kader van ontsnippering van natuurgebieden 14 knelpunten opgelost. Dit maakt dat van 215 knelpunten er 82 geheel en 59 gedeeltelijk opgelost zijn; (3) Sinds de introductie van de EHS in 1990 is de Nederlandse natuur er gemiddeld genomen op vooruit gegaan. Dat geldt zowel voor het areaal, de milieudruk en de kwaliteit, als voor de onderlinge samenhang van de natuurgebieden. Voor de duurzame instandhouding van de natuur en het voldoen aan internationale biodiversiteitsdoelen is een blijvende inspanning nodig waartoe een uitvoeringsprogramma met maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven wordt opgesteld.

Voortgangsrapportage 2015 Natuurpact

In deze eerste voortgangsrapportage over het Natuurpact beschrijven de provincies de resultaten die zij in de jaren 2011 tot en met 2014 hebben behaald. Het accent ligt hierbij op de voortgang van de verwerving, inrichting en beheer van het Natuurnetwerk Nederland. In het Natuurpact is afgesproken dat provincies in de periode 2011 tot en met 2027 minimaal 80.000 hectare natuur zullen inrichten. Uit de rapportage blijkt dat in de periode van 1-1-2011 tot en met 31-12-2014 in totaal 11.508 hectare is verworven en 25.294 hectare is ingericht. De inrichting loopt hiermee voor op het schema. In totaal omvat het door de provincies beheerde areaal van het nationale Natuurnetwerk ongeveer 583.000 hectare.

Overzicht afgeronde evaluaties en overige onderzoeken EZ 2011–2013

Voorgaande overzichten betreffen de afgeronde onderzoeken in 2014 en 2015.

Voor afgeronde evaluaties en overige onderzoeken in de periode 2011–2013 wordt verwezen naar de publicaties via www.rijksbegroting.nl/beleidsbeoordelingen:

2011: EZ-jaarverslag 2011 (TK, 33240 XIII, nr. 1). Per artikel is een overzicht met afgeronde onderzoeken opgenomen.

2012: <http://www.rijksbegroting.nl/beleidsevaluaties/evaluaties-en-beleidsdoorlichtingen/2012/afgerond-evaluatie-en-overig-onderzoek/xiii-economische-zaken>

2013: <http://www.rijksbegroting.nl/beleidsevaluaties/evaluaties-en-beleidsdoorlichtingen/2013/afgerond-evaluatie-en-overig-onderzoek/xiii-economische-zaken>

3. EUROPESE GELDSTROMEN

Inleiding

Deze bijlage biedt inzicht in de Europese geldstromen voor zover relevant voor de beleidsterreinen van EZ. Er wordt ingegaan op een aantal EU-fondsen en EU-programma's waarbij inzicht wordt gegeven in de EU-geldstromen, de cofinanciering met EZ-middelen en middelen van andere overheden en private partijen.

Meerjarig Financieel kader 2014–2020

In het Meerjarig Financieel Kader (MFK) worden zowel de maximale omvang van de jaarbegrotingen als de verdeling van de middelen over de hoofdthema's van het beleid vastgelegd. Het MFK is vastgesteld in een verordening. Parallel hieraan wordt in het Eigen Middelen Besluit de financiering van het EU-beleid geregeld. Deze afspraken worden aangevuld met een Interinstitutioneel Akkoord over begrotingsaangelegenheden tussen Europese Commissie, Europees Parlement en Raad.

Kenmerkend voor 2015 was het inpassen in het MFK van de uitgaven voor het Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI), de ondersteuning van de landbouwsector en de migratiecrisis.

Eigen Middelen EU

De Eigen Middelen van de EU bestaan uit de volgende onderdelen:

1. Traditionele eigen middelen (vooral invoerrechten);
2. BTW-afracht;
3. Afracht op basis van het Bruto Nationaal Inkomen (BNI).

De voor EZ relevante afdrachten zijn de zogenaamde douanerechten op landbouwproducten en productieheffingen (categorie 1: Traditionele eigen middelen). Deze ontvangsten worden op de EZ begroting verantwoord (artikel 16) en worden na inhouding van een perceptiekostenvergoeding afgedragen aan de EU. De ontvangsten voor douanerechten op landbouwproducten en productieheffingen voor 2014 bedragen € 222 mln. De afdrachten worden verantwoord in het jaarverslag van Buitenlandse Zaken.

De verschillende EU-programma's en EU-fondsen

De Europese Commissie stelt voor de realisatie van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, het Gemeenschappelijk Visserijbeleid en het Europees structuurbeleid middelen uit EU-fondsen aan de lidstaten beschikbaar.

Voor EZ zijn de volgende EU-programma's en EU-fondsen relevant:

1. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 1e pijler (GLB): het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF);
2. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2e pijler (POP): het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO);
3. Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB): het Europees Visserijfonds (EVF) en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV 2014–2020). EFMZV is de opvolger van EVF;
4. Europees Structuurbeleid: Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO);
5. Horizon 2020 (periode 2014–2020), opvolger van Zevende Kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling (KP7);
6. Programma's Eurostars en Joint Technology Initiatives (JTI).

1. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 1e pijler (GLB): Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF)

De ontvangen EU-steun voor het GLB pijler 1 bedraagt in 2014 € 853 mln voor directe inkomenssteun en markt- en prijsmaatregelen. De steun voor markt- en prijsmaatregelen fluctueert afhankelijk van de marktomstandigheden. Ten aanzien van het GLB is EZ verantwoordelijk voor een recht- en doelmatige uitvoering van het op EU-niveau vastgestelde beleid binnen Nederland. De uitvoering van het GLB is aan stringente Europese voorwaarden gebonden die met name de rechtmatigheid van de uitvoering moeten waarborgen. Nederland beschikt vanaf 16 oktober 2013 over één erkend betaalorgaan voor de uitvoering van het GLB (RVO). De Auditdienst Rijk (ADR) is belast met de controle van de door het betaalorgaan ingediende rekeningen bij de Europese landbouwfondsen.

Het Gemeenschappelijk landbouwbeleid pijler 1 maatregelen is onder te verdelen in:

- a. Bedrijfstoeslag;
- b. Artikel 68 maatregelen;
- c. Markt- en prijsbeleid;
- d. Melkquotering.

a. Bedrijfstoeslag

De betalingen die in 2015 zijn gedaan vielen nog onder het oude GLB-regime. Het betroffen voor een belangrijk deel de directe betalingen in de vorm van bedrijfstoelagen. Aan de berekening van deze bedrijfstoelagen lag het «historisch model» ten grondslag. Dit betekent dat de toeslag is berekend op basis van de subsidies die de ondernemer tussen – voor de meeste producten – 2000 en 2002 ontving.

Om de bedrijfstoeslag te ontvangen moet worden voldaan aan een flink aantal wettelijke voorschriften. De verbinding van de bedrijfstoeslag aan deze wettelijke voorschriften wordt «cross-compliance» genoemd. Voor de bedrijfstoelagen over 2015 is € 756 mln gedeclareerd bij de Europese Commissie.

b. Artikel 68 maatregelen

Op basis van artikel 68 mag Nederland een deel van de nationale enveloppe voor inkomenssteun herbestemmen voor het stimuleren van bijvoorbeeld milieuvriendelijke landbouw, kwaliteitslandbouw en risicoverzekeringen.

In 2011 is besloten het bestaande pakket artikel 68 maatregelen te continueren en in aanvraagjaren 2012 en 2013 (begrotingsjaren 2013 en 2014) verder uit te bouwen.

In onderstaande tabel1 is een overzicht gegeven van de lopende artikel 68 maatregelen in begrotingsjaar 2015.

Tabel 1. Overzicht van de artikel 68 maatregelen in begrotingsjaar 2015 gedane uitgaven

Maatregel (in mln. euro)	Begroting 2015		Realisatie 2015	
	EU-deel	Nationale cofinanciering		Nationale cofinanciering
Vaarvergoeding	1,10		0,58	
Dierenwelzijn	9,50		8,06	
Investeringsregeling voor precielandbouw en duurzame bewaarplaatsen	12,30		8,97	
Brede weersverzekering	6,50	2,2	4,17	1,43
Instandhouding van vezelgewassen	0,93		0,88	
Investerings in mestbewerkingsinstallaties	5,00		1,58	
	35,33	2,2	24,2	1,43

c. Markt- en prijsbeleid

Het markt- en prijsbeleid is afgebouwd met als doel de landbouw marktgerichter te maken. In 2015 bedroeg de reguliere steun in het kader van de Gemeenschappelijke Marktordening Groente en Fruit € 45,3 mln. Dit is € 6 mln hoger dan in 2014 (€ 39 mln). In 2015 is in het kader van de tijdelijke bijzondere steunmaatregelen in reactie op het Russische invoerverbod aan de sectoren groente en fruit, zuivel en varkensvlees extra steun ter hoogte van € 3,8 mln toegekend. Voor afzetbevordering is € 4,2 mln uitgegeven, het betreft hier uitgaven in het kader van schoolfruit & melk- en promotieprogramma's.

d. Melkquotering

Sinds het quotumjaar 2009/2010 is het melkquotum ieder jaar met 1% verruimd. Voor het laatste quotumjaar 2014/2015 heeft geen verruiming plaatsgevonden. Per 1 april 2015 is de melkquotering beëindigd. In 2015 is de superheffing van het productiejaar 2013/14 betaald, deze bedroeg € 132 mln. De vroegtijdige productie-uitbreiding volgt op de uitbreidingsinvesteringen die zowel de melkveehouderij als de zuivelindustrie hebben gedaan met het oog op de beëindiging van de melkquotering per 2015.

2. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2e pijler (POP): Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO)

Met het Nederlandse Plattelandsontwikkelingsprogramma voor de periode 2007–2013 (POP2) streefde Nederland vier doelen na, in lijn met de doelen van verordening 1698/2005. Deze doelen kwamen terug in vier assen:

- As 1: het versterken van de landbouwsector;
- As 2: het verbeteren van de natuur en het milieu;
- As 3: het verhogen van de leefbaarheid op het platteland en de diversificatie van de plattelandseconomie;
- As 4: bevorderen van lokale plattelandsontwikkeling via de LEADER-aanpak.

2013 was het laatste jaar van POP2. In verband met de (N+2)-regel die de Europese Commissie hanteert voor de tweede pijler, kunnen lidstaten tot 2 jaar na afloop van het betreffende EU-begrotingsjaar een declaratie indienen over de projecten. De uitgaven voor de programmaperiode 2007–2013 zijn tot 31 december 2015 gedeclareerd.

In februari 2015 is het nieuwe plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3 – periode 2014–2020)) goedgekeurd door de Europese Commissie. In 2015 is voor € 32,5 mln gedeclareerd op dit nieuwe programma. In de tabellen 2 en 3 zijn de beschikbare GLB pijler 2 middelen opgenomen en de realisatie tot en met 2014. In tabel 2 gaat het om het totale POP-2 budget en in tabel 3 om het additionele budget op basis van het Health Check akkoord van 2008.

Tabel 2. Middelen GLB, pijler 2 ten gunste van Nederland voor de periode 2007–2013 en realisatie 2014 per 31 december 2014 inclusief Health Check en Economisch Herstel Plan (bedragen x € 1 mln)

	Beschikbaar totale periode 2007–2013	Realisatie in 2015	Realisatie totale periode 2007–2013
GLB/pijler 2 (POP2) inc. Health Check en Economisch Herstelplan			
As 1: Versterking concurrentiekracht landbouw en bosbouw	164	26	164
As 2: Verbetering van het milieu en het platteland	221	10	220,6
As 3: Leefkwaliteit op het platteland en diversificatie plattelandseconomie	148	15	147,4
As 4: Uitvoering LEADER-aanpak	57	6	56,4
Kosten technische bijstand	3	0,1	3
Totaal	593	57,1	591,4

Van het totaal beschikbare budget voor de totale POP2 periode (€ 593 mln) is aan het eind van het programma nagenoeg de geheel beschikbare enveloppe, namelijk ruim € 591 mln gedeclareerd.

Tabel 3. Additionele EU-bijdrage 2009–2013 op basis van Health Check en Economisch Herstel Plan (POP-NU) (x € 1 mln)

As	Beschikbaar tot en met 2013			Realisatie tot en met 2014		
	Overheids bijdragen totaal	Procent- uele ELFPO- bijdrage (%)	Bedrag ELFPO- bijdrage	Overheids bijdragen totaal	Procent- uele ELFPO- bijdrage (%)	Bedrag ELFPO- bijdrage
1. Versterking concurrentiekracht landbouw en bosbouw	65,7	75%	49,3	65,6	75%	49,2
2. Verbetering van het milieu en het platteland	50,6	75%	37,9	50	75%	37,5
3. Leefkwaliteit op het platteland en diversificatie plattelandseconomie	13,8	75%	10,4	13,5	75%	10,1
4. Uitvoering LEADER-aanpak	0	n.v.t.	0	0	n.v.t.	0
Kosten technische bijstand	0	n.v.t.	0	0	n.v.t.	0
Totaal	130,1	75%	97,6	129,1	75%	96,8

Ook voor deze tabel geldt dat de lidstaten tot 2 jaar na afloop van het betreffende EU-begrotingsjaar een declaratie kunnen indienen over de projecten.

3. Gemeenschappelijk Visserij Beleid (GVB): Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV)

Het GVB is in de eerste plaats gericht op de ontwikkeling van een verantwoorde visserijketen waarmee een evenwichtige en duurzame exploitatie van de visstand wordt bevorderd. Hiertoe zijn in EU-verband regels opgesteld, zoals beperkingen voor bepaalde visserijmethoden. Tevens zijn afspraken gemaakt ter bevordering van de stabiliteit van de vismarkt.

Het jaar 2015 was ook het laatste jaar dat nog gebruik gemaakt kon worden van middelen uit het Europees Visserijfonds (EVF) programmaperiode 2007–2013 om deze doelen te bereiken.

Ontwikkelingen EFMZV 2014–2020

In februari 2015 was het Operationeel Programma (OP) goedgekeurd door de Europese Commissie.

Hoofddoel van het EFMZV is het bijdragen aan de verwezenlijking van de doelstellingen van het hervormde GVB, dat wil zeggen aan de verdere verduurzaming en versterking van de concurrentiekracht van de visserij en aquacultuur. Het EFMZV biedt de sector kansen om initiatieven voor meer duurzaamheid, kostprijsverlaging en kwaliteitsverbetering te ontwikkelen en deze te implementeren. Het fonds zal eveneens worden ingezet om uitdagingen op te pakken en oplossingen aan te dragen voor de invoering van de aanlandplicht.

In het OP is het EFMZV-instrumentarium gericht op 3 hoofdthema's:

1. Invoering van de aanlandplicht;
2. Verdere verduurzaming van de visserij- en aquacultuur;
3. Verbetering van de rendementen in de visserij- en aquacultuurketen.

Financieel overzicht

De Minister van EZ heeft voor de uitvoering van het GVB een Operationeel programma opgesteld voor de periode 2014–2020. De verdeling van de kosten van dit programma tussen overheid en begunstigden bedraagt in de meeste gevallen 50–50. Van het overheidsdeel komt gemiddeld 75% uit het EFMZV, de resterende 25% is nationale cofinanciering.

De voor Nederland beschikbaar komende EU budgetten voor het EFMZV (2014–2020) zijn (x € 1 mln):

Kalenderjaar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	totaal
EFMZV middelen	13,9	14,1	14,2	14,5	14,8	14,9	15,1	101,5

Op de begroting van EZ zijn op beleidsartikel 16 voor de cofinanciering van het GVB 2014–2020 de volgende nationale middelen beschikbaar (x € 1 mln):

Kalenderjaar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	totaal
Rijksmiddelen co-financiering GVB		5,0	5,8	7,3	5,3	5,3	1,3	30,0

In 2015 zijn er twee regelingen opengesteld onder EFMZV, de regeling jonge vissers en de regeling innovatieprojecten aanlandplicht. De regeling jonge vissers is bedoeld voor het stimuleren van bedrijfsopvolging door

jonge starters. De regeling innovatieprojecten aanlandplicht richt zich op vergroting van de overlevingskans van vissen na teruggooi of op verbetering van de selectiviteit bij de vangst.

Beide regelingen hebben in 2015 nog niet geleid tot uitbetalingen. De Rijksmiddelen 2015 blijven gereserveerd voor de nationale cofinanciering van EFMZV.

Naast de twee openstellingen is er vanuit EFMZV een opdracht van € 2,5 mln verstrekt ten behoeve van onderzoek naar pulsvisserij. Daarnaast zijn opdrachten uitgevoerd in het kader van controle en datacollectie.

4. Europese Structuur en Investeringsfondsen

Programmaperiode 2014–2020

Voor de programmaperiode 2014–2020 ontvangt Nederland aan middelen uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) € 507 mln voor de vier landsdelige programma's en € 389 mln voor de programma's voor grensoverschrijdende samenwerking (bedragen in lopende prijzen). Deze Europese middelen worden nationaal gecofinancierd. EZ stelt in totaal € 91 mln aan Rijkscofinanciering beschikbaar voor de landsdelige en € 49 mln voor de grensoverschrijdende programma's en die wordt ingezet in aansluiting op EZ-prioriteiten. Ook decentrale overheden en private partijen dragen bij aan cofinanciering van EFRO-projecten.

Landsdelige programma's

De programma's kennen allemaal twee hoofddoelen:

- versterking van technologische ontwikkeling en innovatie
- overgang naar een koolstofarme economie.

Een belangrijke doelgroep is het MKB. MKB-bedrijven zijn door hun flexibiliteit in staat om nieuwe kennis snel te benutten, niches te vinden, innovaties naar de markt te brengen en daarmee economische groei te stimuleren. De uitvoerende organisaties voor EFRO, de managementautoriteiten, geven voorlichting en ondersteuning aan het MKB over deelname aan het EFRO-programma. Waar mogelijk wordt regelgeving vereenvoudigd of verbeterd met het oog op deelname van het MKB. Op Europees niveau is daarvoor in 2015 de High Level Group on simplification ingesteld. Daarnaast gaan de autoriteiten die in Nederland betrokken zijn bij de uitvoering van EFRO gezamenlijk een kader opstellen voor de EFRO-controlepraktijk, met als doel de controledruk voor ondernemers te verlagen.

Bij de inzet van de EFRO middelen wordt aangesloten bij sterke sectoren en speerpunten in het betreffende gebied. Voor elk landsdeel zijn hiervoor zogenaamde «Slimme Specialisatie Strategieën» (smart specialisation strategies), opgesteld, waarin de volgende sterke sectoren en speerpunten naar voren komen (inclusief EFRO-budget per landsdeel):

- Noord (€ 103 mln): energie, watertechnologie, healthy ageing, agribusiness, slimme (sensor)systemen en materialen en accent op maatschappelijke opgaven
- Oost (€ 100 mln): agri&food, health, High Tech Systemen en Materialen (HTSM), energie & milieutechnologie (EMT)
- Zuid (€ 114 mln): agri&food, HTSM, chemie en nadruk op cross-overs
- West (€ 190 mln): alle topsectoren, nadruk op cross-overs, duurzaamheid, biobased en ICT.

Vanuit de landsdelige programma's werden in 2015 diverse regelingen opengesteld voor innovatiestimulering (onder andere valorisatie, proeftuinen, samenwerking en clustervorming) en het realiseren van een koolstofarme economie. Het betreft een totaalbedrag van meer dan € 200 mln aan openstellingen. Selectie van ingediende projecten vindt plaats door commissies van onafhankelijke deskundigen. Voor de beoordeling van de projecten geldt een uniform toetsingskader voor alle landsdelen waarbij kwaliteit van de businesscase en de mate waarin het project bijdraagt aan duurzame ontwikkeling onder meer criteria zijn. In 2015 zijn eveneens de eerste projecten beschikt, waaronder het Smart Industry fieldlab Campione in Zuid-Nederland, één van de tien fieldlabs van de Actieagenda Smart Industry. In deze testomgeving wordt geëxperimenteerd met slimme technieken op het gebied van big data en condition monitoring om het onderhoud voor chemiebedrijven 100% voorspelbaar te maken. Voor dit fieldlab is ook Rijkscofinanciering ingezet en dat zal ook gelden voor andere fieldlabs van de Actieagenda Smart Industry (TK 29 826, nr. 64) als deze projecten binnen de EFRO-programma's worden gehonoreerd.

Programma's voor grensoverschrijdende samenwerking (INTERREG A)

In 2015 zijn de INTERREG A programma's Twee-Zeeën en Euregio MaasRijn door de Europese Commissie goedgekeurd. Dat gebeurde eerder met de programma's Duitsland-Nederland en Vlaanderen-Nederland. Na deze goedkeuring konden bedrijven, kennisinstellingen en andere partijen projecten indienen. Voor de verschillende programma's is het beeld over 2015 als volgt:

- Het Duitsland-Nederland programma heeft in 2015 35 projecten goedgekeurd voor een totale investering van € 91 mln waarvan € 6 mln Rijkscofinanciering. Het gaat met name om projecten op het gebied van HTSM, energie efficiency en health & life sciences. Een voorbeeldproject is MariGreen waarin 59 Duitse en Nederlandse maritieme MKB ondernemingen en kennisinstellingen innovaties doen gericht op vergroening van de scheepvaart.
- Het Vlaanderen-Nederland programma heeft in 2015 negen projecten goedgekeurd, waarvan acht projecten Rijkscofinanciering ontvangen. Het gaat met name om projecten op het gebied van duurzame energie, energie-efficiency, bio-based economy en HTSM.
- Het programma Twee-Zeeën heeft in 2015 twee projecten goedgekeurd, beide projecten met partners uit de provincie Noord-Holland. Deze provincie is voor de periode 2014–2020 toegevoegd aan het programmagebied op aandringen van de provincie Noord-Holland en de Staatssecretaris van Economische Zaken. Dit betekent dat nu ook projecten in Noord-Holland op het gebied van innovatie, koolstofarme economie, klimaatproblematiek en groene groei binnen dit programma kunnen worden gerealiseerd.
- Het Euregio MaasRijn programma heeft in 2015 diverse projectvoorstellen ontvangen en zal de eerste projecten in 2016 goedkeuren.

Communicatie over de resultaten: prijs voor Nederland

Over de resultaten van EFRO wordt onder meer gecommuniceerd via de website www.europaomdehoek.nl en via de «Europa om de Hoek Kijkdagen». De Nederlandse «Europa om de Hoek Kijkdagen ontvingen» in oktober 2015 de eerste prijs in het kader van de European Public Communication Award 2015. Deze «Kijkdagen», waarop EFRO-projecten worden opengesteld voor het publiek, worden jaarlijks in mei georganiseerd door de managementautoriteiten van de EFRO-programma's en het

Ministerie van Economische Zaken in nauwe samenwerking met de projectuitvoerders.

Programmaperiode 2007–2013

Voor de programmaperiode 2007–2013 is in totaal € 1,1 mld Europees budget beschikbaar gesteld. Inmiddels is die programmaperiode in de eindfase en zal naar verwachting in 2017 definitief worden afgesloten. Het merendeel van de voor deze periode beschikbare middelen is toegekend aan projecten. Voor de vier landsdelige programma's is een bedrag van € 255 mln aan Rijkscofinanciering beschikbaar gesteld. Hiervan is tot en met 2014 € 210 mln gerealiseerd. Voor de uitfinanciering van de openstaande resterende verplichtingen was vanaf 2015 derhalve nog een budget van € 45 mln beschikbaar.

Voor de vier grensoverschrijdende programma's (INTERREG A) is in 2015 het restant van € 4,4 mln aan Rijkscofinanciering uitbetaald en daarmee is het totaal van € 169,2 mln aan Rijkscofinanciering uitbetaald aan projecten, met name op het terrein van innovatie.

5. Horizon 2020 (kaderprogramma voor onderzoek en innovatie) periode 2014–2020

Op Europees niveau wordt een aantal programma's uitgevoerd die steun verlenen aan onderzoek en innovatie. Dit betreft met name Horizon 2020, het Kaderprogramma voor onderzoek en innovatie voor de periode 2014–2020. Een beperkt deel van het budget van dit Kaderprogramma wordt gealloceerd bij publiekpublieke en publiekprivate programma's. Uitvoering van dat deel van het budget geschiedt niet door de Europese Commissie (zoals regulier het geval is bij het Kaderprogramma) maar door de daarvoor opgerichte samenwerkingsvormen.

Horizon 2020

Horizon 2020 (looptijd 2014–2020) is het huidige programma voor onderzoek en innovatie en heeft als doel de wetenschappelijke en technologische basis van Europa te versterken, evenals de concurrentiekracht van het Europese bedrijfsleven. Onderdeel daarvan is benutting van kennis voor het oplossen van maatschappelijke uitdagingen een belangrijk uitgangspunt. De Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO) stimuleert in opdracht van EZ en andere departementen de Nederlandse deelname aan Horizon 2020 door middel van training, advies en informatie.

Voor EZ gaat de aandacht uit naar het verbinden van Horizon 2020 met het nationale innovatiebeleid – in het bijzonder naar twee pijlers van Horizon 2020: industrieel leiderschap en maatschappelijke uitdagingen met de topsectoren –, het op peil houden van de deelname van Nederlandse partijen en het verbeteren van de bedrijfsdeelname (specifiek het MKB). Daarnaast wordt ook nadrukkelijk aansluiting gezocht met de regionale initiatieven gesteund vanuit de structuurfondsen.

In 2015 kon de balans opgemaakt worden over hoe Nederland participeerde in het eerste jaar van Horizon 2020. Daarbij blijkt dat het aandeel van de middelen dat naar bedrijven gaat ten opzichte van KP7 is toegenomen en met 29% (peildatum 30 mei 2015) boven de streefwaarde van 25% uitkomt. Meer resultaten over Horizon 2020 staan in artikel 12.

In 2015 zijn, als onderdeel van de kennis en innovatiecontracten van de topsectoren, vanuit NWO voor twee jaar middelen toegekend voor cofinanciering van gezamenlijke programma's voor maatschappelijke uitdagingen.

Gezamenlijke technologie initiatieven (JTI's) en publiek-publieke samenwerkingsprogramma's

Naast bijdrages aan projecten draagt de Europese Commissie vanuit het Kaderprogramma ook bij aan publiekpublieke en publiekprivate programma's:

Publiekpublieke programma's zijn gebaseerd op artikel 185 van het EU-Werkingsverdrag en worden ook nationaal gefinancierd. Het Ministerie van EZ cofinanciert één daarvan direct, het artikel 185 initiatief Eurostars, dat gericht is op het MKB. Aan Eurostars nemen 34 landen deel. De regeling Eurostars is met name gericht op het high-tech mkb en ondersteunt bedrijven en kennisinstellingen die met buitenlandse partijen in Europa willen samenwerken in projecten die gericht zijn op marktgericht technologisch onderzoek en ontwikkeling. Dankzij deelname aan Eurostars-projecten krijgen Nederlandse bedrijven en organisaties toegang tot de kennis en R&D-resultaten van buitenlandse bedrijven en organisaties. Zo is in 2015 Thrombo DX ondersteund, dat werkt aan nieuwe longkanker diagnostiek. Naast Eurostars cofinanciert EZ (indirect via het standaardeninstituut VSL) het artikel 185 initiatief European Metrology Research Programme.

De publiekprivate programma's, zogenaamde Joint Technology Initiatives, worden in de regel niet nationaal gefinancierd, met uitzondering van het JTI ECSEL, gericht op embedded computing systems en nano electronica. Dit JTI wordt door het Ministerie van EZ gefinancierd. Nederlandse organisaties kunnen het hierdoor onverminderd goed blijven doen in ECSEL. Nederlandse HTSM deelnemers nemen deel in 9 van de in totaal 13 ECSEL-projecten, die € 596 mln aan R&D investeringen beslaan, waarvan € 112 mln aan R&D investeringen van Nederlandse partijen. De publieke bijdrage aan de Nederlandse deelname betreft ruim € 42 mln, waarvan € 20 mln vanuit het Nederlandse topsectorenbeleid en € 22 mln aan Brusselse cofinanciering. Na de Duitse participanten nemen de Nederlanders de grootste participatie voor hun rekening. In samenhang met deze communautaire samenwerkingsvorm bestaat er gouvernementele samenwerking in Eureka-clusters om de mondiale concurrentiekracht van ICT industrie te versterken.

Middelen voor cofinanciering Horizon2020 op begroting EZ (bedragen in € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
JTI/Eureka	40.894	37.026	39.794	39.724	39.724	39.724	39.724
Eurostars	8.192	13.098	15.502	18.226	18.376	18.376	18.376
Totaal	49.086	50.124	55.296	57.950	58.100	58.100	58.100

De middelen voor JTI/Eureka bevatten de eerste jaren nog uitfinanciering van KP7. De bedragen van Eurostars zijn inclusief top-up (25%) van Europa.

4. OVERZICHT NIET-FINANCIËLE INFORMATIE OVER INSCHAKELING VAN EXTERNE ADVISEURS EN TIJDELIJK PERSONEEL (BIJLAGE EXTERNE INHUUR)

Ministerie van Economische Zaken (XIII) Verslagjaar 2015

Bedragen x € 1.000	
Programma- en apparaatskosten	
1. Interim-management	2.551
2. Organisatie- en Formatieadvies	959
3. Beleidsadvies	2.261
4. Communicatieadviesing	1.433
Beleidsgevoelig (som 1 t/m 4)	7.204
5. Juridisch Advies	286
6. Advisering opdrachtgevers automatisering	12.797
7. Accountancy, financiën en administratieve organisatie	2.921
(Beleids)ondersteunend (som 5 t/m 7)	16.004
8. Uitzendkrachten (formatie & piek)	61.808
Ondersteuning bedrijfsvoering	61.808
Totaal uitgaven inhuur externen	85.016

Noot: De kosten voor inhuur uit hoofde van de flexibele schil bij agentschappen, zijn opgenomen onder 8 (uitzendkrachten). De flexibele schil bij deze diensten is onderdeel van de aanpak ten behoeve van adequate en flexibele uitvoering van opdrachten EZ en andere ministeries/overheden. De bepaling van de externe inhuur door EZ is conform de gedragslijn/interpretatie van voorgaande jaren.

Toelichting op het inhuurpercentage 2015

De inhuuruitgaven 2015 zijn ten opzichte van 2014 met € 3,0 mln gedaald. Het inhuurpercentage inclusief de reguliere inhuuruitgaven en exclusief de flexibele schil inhuuruitgaven bij RVO over geheel 2014 is uitgekomen op 4,9% en valt daarmee onder de norm van 10% van de motie Roemer. De flexibele schil betreft het gebruik van in tijd, samenstelling en omvang wisselende inzet van externe inhuur waarvan RVO structureel gebruik maakt om het aantal medewerkers en de benodigde kennis en expertise snel en flexibel aan te passen aan veranderingen in de omvang en samenstelling van het opdrachtenpakket. Het inhuurpercentage van EZ inclusief flexibele schil over 2015 komt uit op 10,8%, en komt daarmee 0,8% hoger uit dan de Roemer norm. Ten opzichte van 2014 is het inhuurpercentage 2015 met 0,4% gedaald. Het kan incidenteel voorkomen dat programma-uitgaven uitgaven bevatten die conform de Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV)-definitie als externe inhuur moeten worden gekwalificeerd maar niet als zodanig zijn geadministreerd.

Het rapporteren van twee inhuurpercentages; met flexibele schil en zonder flexibele schil, heb ik per brief van 28 juni 2012 (TK, 2011–2012, [33 240 XIII, nr 16](#)) nader toegelicht. Hierover waren tijdens het wetgevingsoverleg op 13 juni 2012 van de vaste Commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie vragen gesteld bij de behandeling van het jaarverslag 2011 EL&I.

Rapportage overschrijding maximumtarief externe inhuur buiten mantelcontracten

In onderstaande tabel wordt weergegeven in hoeveel gevallen in 2015 door het ministerie buiten de mantelcontracten om externe krachten zijn ingehuurd boven het voor de organisaties van het rijk afgesproken maximumtarief van € 225,- (exclusief BTW).

Overzicht niet-financiële informatie

Inhuur externen buiten raamovereenkomsten	
Aantal overschrijdingen maximumuurtarief	geen
Toelichting	

5. LIJST VAN AFKORTINGEN

ACM	Autoriteit Consument en Markt
AI	Aviaire Influenza
ANVS	Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming
AVP	Afrikaanse Varkenspest
BBL	Beroeps Begeleidende Leerweg
BBP	Bruto Binnenlands Product
BEE	Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie
BES	Bonaire, Sint Eustatius, Saba
BMKB	Borgstellingsregeling Midden- en Kleinbedrijf
BNP	Bruto Nationaal Product
BOL	Beroeps Opleidende leerweg
BSE	Bovine Spongiform Encephalopathy
BSIK	Besluit subsidies investeringen kennisinfrastructuur
BT	Blauwtong
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCCF	Codex Alimentarius comité voor contaminanten
CCS	Carbon Capture Storage
CEPT	Europese Commissie en de Europese Conferentie van administraties voor Post en Telecommunicatie
CIP	Concurrentiekracht en Innovatieprogramma
CITO	Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling
COVA	Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten
CPB	Centraal Plan Bureau
CVI	Centraal Veterinair Instituut
DGB&I	Directoraat-Generaal Bedrijfsleven en Innovatie
DGF	Diergezondheidsfonds
DICTU	Dienst ICT Uitvoering
DLG	Dienst Landelijk Gebied
DLO	Dienst Landbouwkundig Onderzoek
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
DWHC	Dutch Wildlife Health Centre
ECN	Energieonderzoek Centrum Nederland
ECT	Energy Charter Treaty
EFMZV	Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EFSA	European Food Safety Authority
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EIA	Energie- Investeringsaftrek
EIF	Europees Investeringsfonds
EIT	Europees Instituut voor Innovatie en Technologie
EM	Energiemarkt
ESA	European Space Agency
ESTEC	European Space Research and Technology Centre
ETS	Emission Trading Scheme
EU	Europese Unie
EVF	Europees Visserijfonds
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FES	Fonds Economische Structuurversterking
FEZ	Financieel Economische Zaken
GD	Gezondheidsdienst voor Dieren
GIS	Geografische InformatieSystemen
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid
GO	Garantie Ondernemingsfinanciering

Lijst van afkortingen

GTI	Grote Technologische Instituten
GVB	Gemeenschappelijk Visserij Beleid
GWWD	Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Points
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HHI	Herfindahl Hirschman Index
HTSM	HighTech Systems & Materials
I&M	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IAEA	International Atomic Energy Agency
ICANN/	The Internet Corporation for Assigned Names and
GAC	Numbers/Governmental Advisory Committee
ICT	Informatie Communicatie Technologie
IEA	International Energy Agency
IGF	Internet Governance Forum
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
IP-beleid	industriële participatiebeleid
IPC	Innovatieprestatiecontract
IPO	Interprovinciaal Overleg
ITKB	Indicator Toekomstige Knelpunten in de Personeelsvoorziening naar Beroep
ITU	International Telecommunications Union
IUS	Innovation Union Scoreboard
IVN	Vereniging voor natuur- en milieueducatie
JSF	Joint Strike Fighter
JTI	Joint Technology Initiatives
KP7	Zevende kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling
KRM	Kaderrichtlijn Mariene Strategie
KvK	Kamer van Koophandel
KVP	Klassieke Varkenspest
LEI	Landbouw-Economisch Instituut
LICG	Landelijke Informatie Centrum Gezelschapsdieren
LWOO	Leerweg ondersteunend onderwijs
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MEI	Marktintroductie en innovatie
MEP	Milieukwaliteit Elektriciteitsproductie
MEV	Macro-Economische Verkenning
MIT	MKB innovatiestimulering Topsectoren
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MKZ	Mond- en Klauwzeer
MVO	maatschappelijk verantwoord ondernemen
NAP	Nationaal Actieplan Duurzame Gewasbeschermingsmiddelen
NBTC	Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NEN	Nederlands Normalisatieinstituut
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NIPO	Nederlands Instituut voor Publieke Opinie
NIV	Nucleaire Installaties en Veiligheid
NL-OC	Nederlands Octrooiencentrum
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NRG	Nuclear Research Group
NSO	Netherlands Space Office
NSFO	Nederlandse Schapen- en geitenfokkers Organisatie
NURG	Nadere Uitwerking Rivierengebied

Lijst van afkortingen

NVWA	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
O&O	Onderwijs en Ondernemen
OBN	Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer van Natuurkwaliteit
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
OHIM	Office for Harmonisation in the Internal Market
OIE	Office Internationale des Epizoöties
OPTA	Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit
PAS	Programmatische/Programma Aanpak Stikstof
PBL	Plan Bureau voor de Leefomgeving
PBO	Publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie
PCT	Patent Cooperation Treaty
PIANOo	Professioneel en Innovatief Aanbesteden Netwerk voor Overheidsopdrachtgevers
PJ	petajoule
PKB	Planologische kernbeslissing
PNB	Particulier Natuurbeheer
POP	Plattelandsontwikkelingsprogramma
PPP	Purchasing Power Parity
PRW	Programma naar een Rijke Waddenzee
R&D	Research and Development
RDA	Research & Development Aftrek
RDN	Regeling Draagvlag Natuur
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
ROM	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij
ROAD	Rotterdam Opslag en Afvang Demonstratieproject
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
SBB	Staatsbosbeheer
SBR	Standard Business Reporting
SDa	Sociale Dialoog en Arbeidsmigratie
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie
SER	Sociaal-Economisch Raad
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
SSO	Shared Service Organisatie
STW	Stichting voor de Technische Wetenschappen
SVD	Swine Vesicular Disease (Blaasjesziekte)
TEEB	The Economics of Ecosystems and Biodiversity
TKI	Topconsortia voor Kennis en Innovatie
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
TOP	Technische Ontwikkelprojecten
TSE	Transmissible Spongiform Encephalopathies
TTF	Title Transfer Facility
TTI	Technologisch Topinstituut
UDV	Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij
UNWTO	United Nations World Tourism Organization
UPD	Universele Postdienst
UVD	Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij
VGI	Voedings- en genotmiddelenindustrie
VMBO	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VO	Voortgezet Onderwijs
VOA	Vorbereidende en Ondersteunende Activiteiten
VSL	Van Swinden Laboratorium
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WBSO	Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk

Lijst van afkortingen

WIPO	World Intellectual Property Organization
WRC	Wereld Radio Conferentie
WUR	Wageningen Universiteit Researchcentrum
Wva	Wet voorraadvorming aardolieproducten
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan
ZvA	Ziekte van Aujeszky
ZZP	Zelfstandige Zonder personeel